

R-4948

HEINECCIO, Johann Gottlieb (1681-
1741)

Elementa philosophiae
rationalis et moralis... / Jo.

Gottl. Heineccii... — Editio

nova et castigata. — *Vene-

tiis : Ex typographia Balles-
niana, 1740

87-01078

Exercit. de Notam. qu. Perm. anca. lim. e
Diversa. de red. monet. ad just. prest.
Hum. dom. Poyli cultioris. - +
Programma inaug. de ver. fal. leg. capi-
entia. emaculibus

J O. G O T T L.
H E I N E C C I I, J C.

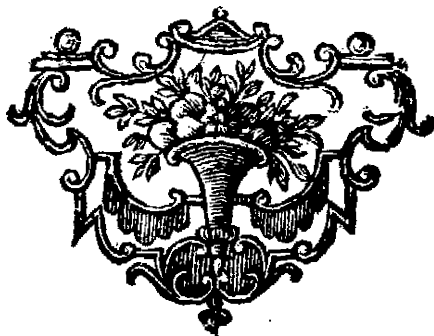
POTENTISSIMO PRUSSORUM REGI
à Consil. Secr. Jur. ac Phil. in Illustr.
Frid. Prof. Publ. ord. Societ. Latin.
Jenens. Membr. Honor.

E L E M E N T A
P H I L O S O P H I Æ
R A T I O N A L I S,
E T M O R A L I S

EX PRINCIPIS ADMODUM EVIDENTIBUS
justo ordine adornata.

A C C E S S E R E
H I S T O R I A P H I L O S O P H I C A.
& Index locupletissimus.

Editio nova & castigatior.

V E N E T I I S, M D C C X L.

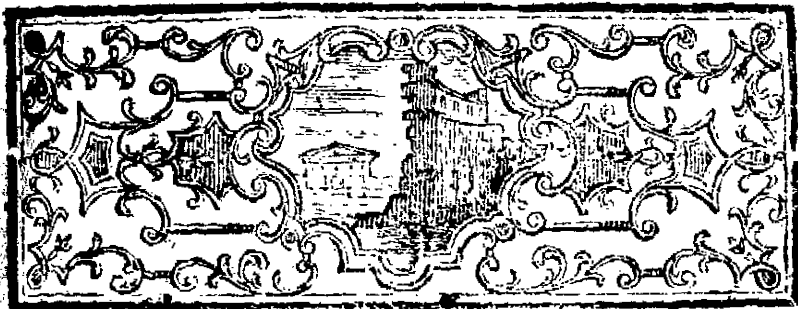
Ex Typographia Balleoniana.

Superiorum Permissu, ac Privilegiis.

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARY

ANN ARBOR, MICHIGAN

1950

LECTORI CANDIDO

S. P.

Uamvis & ab adolescentia disciplinis illis, quæ partem hominis præstantissimam perficiunt, veramque rerum divinarum ac humanarum notitiam ex ipsa recta ratione derivant, magnopere me delectari meminerim, & postea ita Deo visum fuerit, ut publicum earum tradendarum munus in illustri Fridericiana mihi longe clementissime demandaretur: non tamen præ sagivit unquam animus, fore, ut post tot eximios philosophos aliquid hujus generis in lucem emitterem, aut compendiorum, quorum ipsa ferre copia inopes reddimur, numerum a me amplificandum existimarem. Cum aliæ enim rationes, tum vel maxime ea de re cogitare me vetuit partim juris docendi dicundi que perpetuus labor, qui extremis annis, dum Halæ vixi, me sibi totum vindicavit, partim munus Antecessoris, in illustri Franekerana ab illustrissimis Frisicæ Ordinibus mihi præter omnem spem atque expectatio-

nem conditionibus satis splendidis liberaliter decretum, in quo de priscis illis amoribus meis, idest, de philosophia, paulominus, quam antehac, sollicitus, tempus fere omne, quod a publicis privatisque lectionibus vacuum habui, illustrandæ jurisprudentiæ, variisque libellis juridicis scribendis consecravi. Quin, ut fatear, quod res est, nunquam fortassis me ad pristina illa philosophiæ studia ita totum retulisset, ut aliis viam, qua ad sapientiam itur, docendo scribendoque monstrare constituerem, si meo res actæ essent arbitrio. Noveram sane, quam periculosum hoc sæculo sit, vacare philosophiæ, & quid rectæ rationi conveniat repugnetve, libero a præjudicatis opinionibus animo investigare. Non ignorabam, quantis plerumque odiis, quot conviciis, quin & structis insidiis nonnunquam, res geratur, ubi quis ab alterius opinione suam sejungit sententiam. Denique ipsa me docuerat experientia, si in ullo disciplinarum genere, in philosophiæ sane studio, ubi minime oportebat, quam maxime regnare auctoritatis humanæ præjudicium, & studiosam juventutem magis plerumque, qua itur, quam, qua eundum est, ire. Habent fere sæcula singula certam philosophandi methodum, quæ aliquandiu sola publici saporis esse solet, adolescentibusque tantisper ad palatum est, dum alius quidam philosophus non sine strepitu in scenam prodeat. Fuit, quando homines furfure scholastico pascebantur, sibi que videbantur in cœlo versari, si de hæcceitatibus, quid-

quidditatibus, futuritionibus, individuationibus, & mille nugis metaphysicis, multa, nec sibi nec aliis intellecta, proferre, syllogismos in qualibet figura & modo tornare, eosdem ad primam reducere, regulas ex locorum dialecticorum armario, depromptas, tanquam tela, vibrare, sophismatibus puerilibus etiam in re seria ludere, ludentesque his crepundiis formaliter in ruborem dare didicissent. Fuit, quando evilesce hæc sacra, & sapientiæ studiosi rebus aliis, puta, illis primi, secundi, tertii elementi particulis, illis cœli vorticibus, impressa illa mentibus mortalium entis perfectissimi idea, solibus denique in planetas degenerantibus, & mechanicis rerum omnium causis unice delectari, & hæc similiaque adeo pro Sibyllæ foliis habere cœperunt, ut non philosophus, sed rerum omnium ignarus, videretur, qui mentem in glandula pineali delitescere, Cartesiumque solum sapere, negare ausus esset. Mirabatur tum orbis litterarius, se ex Aristotelico tam cito factum esse Cartesianum: sed multo magis paulo post mirabatur, quum alibi philosophiam corpuscularem & atomisticam, alibi novum genus philosophandi ex Kabbalæ, scholæ Pythagoricæ & Platonismi principiis conflatum, invalescere animadverteret. Quo obscurior, magisque a sensu communi remota erat hæc philosophia, quo plura, eaque horribilia mysteria promittere videbatur: eo magis aliquandiu placebat ingeniis novaturientibus, donec alii occuparent cathedras, qui vel in nullius verba magistri

jurantes genus philosophandi *ἐκλεκτικὸν* commendarent, vel juvenes a pulvere & radio excitatos ad profundiorē metaphysicā & philosophiam mathematicā revocarent, & non nisi sublimiores istas speculationes, quas Leibnitio, Nevvtono, aliisque magnis ingeniis debemus, philosophematum nomine dignas arbitrarentur. Ita semper evenit philosophiæ, scientiarum pulcherrimæ, quod solet formæ vestimentorum, quæ singulis non dicam sæculis, sed lustris immutatur. Quemadmodum enim jam longiores tunicæ placent, jam breviores: modo angustiores manicæ, mox prolixiores oculis blandiuntur, nihil ut nobis magis ridiculum videatur effigie, hominem pro superioris sæculi genio quam splendidissime vestitum oculis nostris subjiciente: ita & philosophia alio tempore alia ad palatum est, ut viro philosophorum recentissimorum imbuto principiis, non minus ridiculæ videantur veterum meditationes, quam nobis majorum nostrorum habitus videtur. Et erit tamen, nisi fallimur, tempus, quando & horum luminibus officient alii, non multo post *μετὰ πολλῆς φαντασίας* in hoc theatrum prodituri. Rerum enim omnium, heus, quædam vicissitudo est, nec ita profecto se habent studia mortalium, ut una eademque res diu admodum placere possit. Quod adolescens ex præceptore me audire memini, veteranis philosophis idem plerumque fatum incumbere, quod sartoribus, novissimæ vestimentorum formæ ignavis: id verum esse plerique cum tædio ac dolore experti sunt. Hæc itaque omnia quo
sæpius.

sæpius mecum, adhibita in consilium ratione, agitavi, LECTOR CANDIDE, eo beatiores semper illos credidi, qui, alio honesto vitæ genere delecto, Deo reique publicæ serviunt, & naufragia ista ex littore spectantes, sibi, non aliis, philosophantur. Ac proinde ex eo tempore, quo docere jurisprudentiam, & negotiosum istud de jure respondendi munus pro virili studui ornare, eam mihi ipse legem dixeram, ut mihi philosopharer: nec tam aliorum, quam meis usibus, meditationes meas destinarem, tantoque magis hoc instituto meo me delectatum fateor, quanto jucundius erat, extra horrida ista, nullosque triumphos habitura, philosophorum bella, ac veluti extra teli jactum positum, solida tamen, quæ ex sapientiæ studio percipitur, voluptate quotidie perfrui.

Enimvero philosophantem ita, & secum habitantem in cathedram philosophicam me iterum retraxit rerum omnium arbiter, Deus, voluitque, ut quemadmodum olim Halæ; ita jam in hac illustri Viadrina, hæc disciplinas una cum jurisprudentia traderem, & eas quidem potissimum, quæ intellectum ad investigandam dijudicandamque veritatem; voluntatem ad virtutem atque honestatem instituunt, & quas omnium primas ac præcipuas olim judicabat Socrates, dum & disserendo homines ad comprehendendam veritatem perducere conabatur, & philosophiam ipsam, a monstris & oeiosis speculationibus perpurgatam, devocabat e cælo, collocabat in urbibus, & in domos etiam introducebat, jubebatque de bonis &

malis, justis, injustisque, querere. Quamvis autem huc evocatus nescio qua futuri præsentione ominarer, non æque omnibus gratam fore hanc muneris utriusque conjunctionem, idque augurium me non per omnia fefellisse videatur: divinæ tamen voluntati parere nihilominus decrevi, nec animum, invidiam veritus, despondi, sed novam mihi hanc palæstram fore statui, in qua, quantum in philosophia profecerim, quantum invidia & bile flavescantium hominum vovulas contemnere, ferocissimum quemque humanitate, modestia, officiis, emollire, amicos veros fide atque obsequio retinere, moresque pro virili omnibus probare bona fide didicerim, periculum fieri oporteat. Hinc divino fretus auxilio, quod mihi a tot annis nunquam defuit, prælectiones meas, non juridicas tantum, sed & philosophicas, non sine quadam fiducia auspiciatus, luculenter intellexi, me spe mea non esse deceptum. Vidi enim, quod præfiscine dixerim, erectioris indolis juvenes, qui antea philosophiam tamquam infructuosum, & inamcenum studium adspernabantur, catervatim ad has aeras confluerent, & jam perentiscere paulatim, quam præclarum sit, rectam rationem perficere, & in investiganda dijudicandaque veritate exercere ingenium. Ne autem studiosæ juventutis utilitati ulla in re deesse viderer, essentque, quæ in prælectionibus meis ob oculos haberent: ELEMENTA hæc PHILOSOPHIÆ RATIONALIS & MORALIS typis exseribi passus sum, in quibus, quid præstiterim,

stiterim, paucis, si operam dederis, monebo.

In philosophia RATIONALI, seu Logica, id egi, ut præcepta omnia ad finem, quem inveniendâ, dijudicandâ, communicandâque cum aliis veritatē consistere, omnes omnino fatentur, unice referrem. Itaque non solam artem syllogisticam, non solam disserendi disputandique facultatem, ad quam plerique libelli Logicorum comparati sunt, mihi tradendam credidi, sed præcipue quo ordine, quaque methodo progrediendū sit omnibus, qui veritatem reperire, eamque a falso discernere cupiunt, perspicue monstravi. Hinc, explicatis intellectus operationibus, perutilem de ideis doctrinam accurate exposui, ostendique, quomodo quilibet, comparatis sibi clavis, distinctis atque adequatis ideis, definitiones ac divisiones rite formare, ex earum comparatione varias propositiones, axiomata, postulata, theorematâ, problemata, corollaria elicere, ratiocinationes sine erroris periculo necere, experiendo denique, meditando. legendo, disputando, docendoque veritatem tum reperire, tum cum aliis communicare quam facillime possit. Non displicebunt, uti opinor, quæ de his omnibus, nec non de veritatis certæ ac probabilis discrimine, de variis verisimilitudinis gradibus, de ordine in meditatione, lectione librorum, & disputationibus observando, de interpretatione porro, aliisque capitibus scitu necessariis, non minus, quam jucundis, passim disserui. Quos aliquando duces sequutus sim, (ne

que enim me puduit, ab aliis beneanimadversa in systema meum recipere,) ingenue fassus sum in scholiis, quæ paragraphis plerisque subjunxi. In iisdem præcepta ipsa non paucis, iisque perspicuis, & petitis ex universa philosophia exemplis illustravi. Quid enim absurdius aut tædiosius est, quam perpetuo ingeminare illa vulgaria: *Petrus currit, Homo est animal, & similia*, sine quibus hæc sacra sibi non constare, existimant veteres?

In PHILOSOPHIA MORALI mentis humanæ naturam, hominum mores ac vitia, horumque signa & characteres, naturam item boni, tum generatim, tum in specie summi illius ac præstantissimi, cujus in possessione vera posita est felicitas, itemque ejus effecta, in quibus virtus & tranquillitas animi eminent, denique cognitionem sui ipsius, & reliqua, quæ recta ratio commonstrat, media, ad veram beatitudinem adspirandi, ita explicavimus, ut, quod quidem hanc disciplinam pulcherrimam imbibituro necessarium sit, nihil omnino prætermisisse nobis videamur. Fatemur, nobis doctrinas plures communes esse cum aliis, imprimis etiam cum theologo venerabili, JO. FANG. BÜDDEO, cujus olim philosophica præcepta Halæ vice plus simplici interpretati sumus. Neque tamen ullius scrinia expilavimus, & pleraque ejus generis præcepta vel ex principiis nostris sua sponte fluunt, vel plane aliis superstruuntur fundamentis. *Hujusmodi voces non est, quod hujus vel illius esse judices: publica sunt. Quod fieri in senatu solet,*
fa

faciundum ego in philosophia quoque existimo, quum censuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, jubeo illum dividere sententiam, & sequor, inquit Seneca Epist. XXI. Ex quibus principiis singulas conclusiones hauserim, statim iis incurret in oculos, quos citatos in parenthesibus paragraphos evolvere haud piguerit. Operam enim in utraque disciplina dedimus, ut doctrinas, quoad ejus fieri posset, accurate inter se connecteremus. In scholiis sæpe demonstrationem propositionum uberiores; aliquando explicationem earum perspicuam; non raro etiam veterum ac recentiorum testimonia reperies. Nolim vero existimes, ideo me hæc ex adversariis huc transtulisse, quasi illa aliquid probare credam, (observabis enim, nisi me animus fallit, me alia planè demonstrandi ratione usum,) sed adjeci hæc, ut doctrinas nostras ne veteribus quidem, rectam rationem sequentis, ignotas fuisse, intelligeres. Veritas tantum una est, eaque hominem, qui rectam rationem in consilium adhibet, non magis potest fugere, quam solis splendor oculum bene adfectum. Quemadmodum itaque animalia quædam oculis conniventibus, alia apertis, incomparabile illud orbis lumen intuentur, & omnia tamen, modo cæcitate non laborent, aut intra terræ viscera delitecant, solem vident: ita qui illam mentis aciem, quam rationem adpellamus, unquam intenderunt, ii sane veritatem perspexisse videntur, quamvis alii eam veluti per nebulam, alii multo accuratius viderint. Quam jucundum vero est, videre il-

lum consensum in doctrinis plerisque, & iis quidem quam maxime sublimibus? Quam ad excitandum virtutis studium utile, audire philosophos, quantumlibet veræ Dei cognitionis ignaros, tam multa pie ac sapienter de virtute aliisque rebus moralibus differentes? Quam præclarum denique, horum dictorum elegantiam atque acumen expendere? Accedit, quod hac mundi senescentis ac pæne desipientis ætate plerique eo philosophandi genere delectantur, quod aliquid profani, vel saltim *παράδοξόν τι* sapit, & quale vel Spinozam & Tolandum, vel Hobbesium, Bælium, ac illos præcipue, quos novorum vocabulorum architecti *esprits forts* salutant, excoluisse constat. Si quis ergo hodie sese ab his sejungit, si philosophiam sobriam, & cum Dei, entis perfectissimi, cognitione conjunctam, sectatur: non defunt omnino, qui vel nimis, uti ajunt, theologica, vel vulgaria, vel plus justo ad pietatem, quæ tam pravis ingeniis pro superstitione est, composita illius præcepta clament. At opinione sua illos falli, non melius constabit, quam si talia ab ipsis paganis, duce recta ratione, agnita esse ostenderit. Id igitur volumus præstare, ubicumque ejusmodi doctrinas proponi animadvertimus, quæ profanis ingeniis theologica magis, quam philosophica, solent videri. Quemadmodum vero jucundum pariter ac utile putavimus, harmoniam doctrinarum nostrarum cum aliorum philosophorum placitis ostendisse: ita non minus nos delectatos fatemur, quoties ex principiis nostris

nostris ejusmodi doctrinas fluere vidimus, quæ concordiam rationis & revelationis, quam Eusebius in Præparatione Evangelica, Clemens Alexandrinus in Stromatibus, Dan. Huetius in Quæstionibus Alvetanis, aliique viri docti justis voluminibus ostendere an- nisi sunt, evidenter demonstrarent. Quid enim religioni nostræ honorificentius, quid ad agnoscendam scripturarum divinitatem magis idoneum est, quam quod in tanta mysteriorum & doctrinarum sublimitate nullam doctrinam moralem, rectæ rationi adversam, inculcet, nihilque præcipiat, quod non & ipsa ratio sanctum, honestum, Deo- que agnoscat dignissimum? Et hinc est, quod in iisdem scholiis & scripturæ sacræ testimonia, quæ doctrinis meis suffragantur, addidi, eum tamen adhibens modum, ut non temere notarem, quæ jam tum satis nota, seque sua sponte omnibus quam fa- cillime oblatura videbantur.

Tametsi autem id præcipue consilium ce- pisset, ut *philosophia rationalis ac moralis* prima elementa adornarem: præmittendam tamen putavi epitomen HISTORIÆ PHILOSO- PHICÆ brevissimam, quia illius plane igna- ros esse non debere censeo, qui philoso- phiæ se dare constituerint. Et qui fieri quæ- so posset, ut quis methodo philosophandi eclectica recte utatur, qui, quid a philoso- phis inventum præceptumque sit, prorsus ignorat? Et quo pacto is doctrinas philoso- phorum cum rectæ rationis principiis con- tendet, qui, quid illi statuerint, & cur eas sententias adoptarint, scit juxta cum igna-
riss.

rissimis? Ut jam non dicam, quam admirabilis utilitas ex hujus historiæ intelligentia cum ad alias disciplinas, tum ad jurisprudentiam, quæ ex Stoicorum principiis pœne tota conflata est, redundet? Quantumvis autem in adornanda hac historia brevitati studuërim: non tamen reliqui quidquam putavi faciendum, ut, quæ in ea tradidi, omnia ex genuinis fontibus probarem, ipsosque auctorum libros eorumque capita diligenter adscriberem. Ceterum INDEX, quem opusculo subjunctum vides, doctrinas, quas tradidimus, omnes, earumque sedem facile tibi indicabit. Ejus conficiendi curam in se suscepit amicus quidam consultissimus, quem omnem adhibuisse diligentiam, eo minus dubito, quo magis mihi comperta est illius industria.

Unum addo, me, quamvis doctrinas, in hoc opusculo explicatas, non nisi matura prævia cogitatione animo conceperim, non tamen iis elaborandis tantum vel temporis, vel diligentia, impendere potuisse, quantum vel optabam ego, vel res ipsa a me flagitabat. Quum enim hæc elementa prælectionibus meis fervire vellem: contigit sæpe numero, ut vix quædam in schedulas conjecerim, quum ea sibi statim submittenda esse urgerent operæ, ceu fieri solet in vita hac negotiosa, quam in Academiis vivimus. Elegantiora itaque atque uberiora omnia haberes, si limam adhibere & singula semel iterumque expolire licuisset. Sed id quidem mihi jam non licuit per temporis angustiam, molemq; occupationum,

quæ

quæ hæc scribenti quotidie incubuit. Si quid igitur accuratius dicendum fuisse judicaveris: facile me tibi adfipientem habebis, at ages tamen, quod æquitate tua erit dignissimum, si in opusculo pæne extemporario non omnia ad vivum refecaris. Non hæc scripsi, ut ulli mortalium inferrem injuriam. Neminem, quod quidem sciam, momordi, nemini bellum indixi, cum nullo omnino viro docto contendere immodestius, etiam ubi me dissentire ipsa veritas coegit. Quare nullam virtutis atque æquitatis rationem habuisse videretur, quisquis mecum in arenam descendere, & de doctrinis meis mecum digladiari vellet. Si cui tantum oculi fuerit, ut calamum stringat: at mihi non erit, ut respondeam iis, qui in mustaceo laureolam quærunt, aliorumque famam arrodendo sibi famam comparare student. Non horum hominum judicio stat caditque existimatio boni viri, nec multum gloriæ sibi parare solent, qui maledicendo docent, se nec sentire bene, nec dicere didicisse. Tu vale, LECTOR CANDIDE, & si tibi hoc studium meum non plane displicuerit, alteram quoque horum philosophematum partem, quæ JUS NATURALE & PRUDENTIAM CIVILEM complectetur, a me expecta. In illustri Viadrina ipsis Idibus Martiis MDCCXXVIII.

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

A Vendo veduto per la Fede di revifione, ed approvazione del P. Fr. Paolo Tommafo Manuelli Inquifitore, nel Libro intitolato: *Jo: Göttl. Heineccii J. C. Elementa Philofophia Rationalis & Moralis &c.* non effervi cofa alcuna contro la fanta Fede Cattolica, e parimente per atteftato del Segretario nollro niente contro Principi, e buoni coflumi, concediamo Licenza che poffi effere llampato, offervando gli ordini in materia di Stampe, e prefentando le folite Copie alle pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 20. Agofto 1740.

(Gio: Pietro Pafqualigo Riform.

(Gio: Emo Proc. Riform.

(

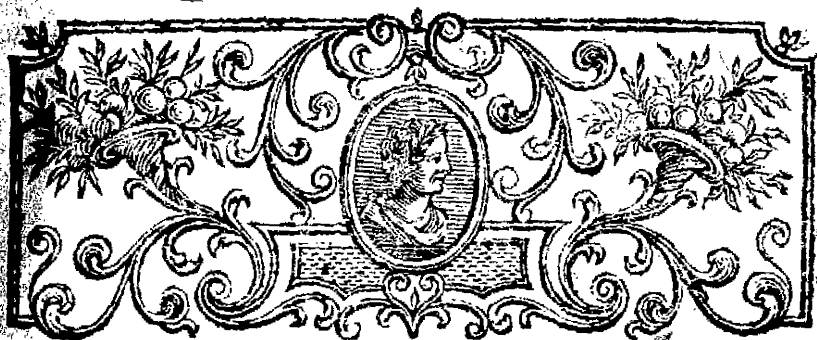
Agoflino Bianchi Segr.

Adi 25. Agofto 1740.

Regiftrato nel Magiftrato Eccellentiffimo degli Efecutori contra la Beftemmia.

Vettor Gradenigo Segr.

ELE-

E L E M E N T A
 P H I L O S O P H I Æ
 R A T I O N A L I S E T M O R A L I S .

P A R S P R I M A .
 H I S T O R I A P H I L O S O P H I C A .
 C A P U T P R I M U M .

De Philosophia generatim.

§. I.

PHILOSOPHIA, cujus præcipuas partes veluti in nucleo exhibere constituimus, est *cognitio* * veri & boni, ex recta ratione derivata, & ad veram hominid felicitatem comparata.

Quid Philosophia?

* Quum vero scire vel cognoscere, quod recte animadvertit Aristot. *Poster. Analyt. I. 2. 1.* sit causam, propter quam res est, eandem esse rei causam, nec posse eam aliter se habere, cognoscere; facile patet, non hic intelligi scientiam.

ere, ex qua Jo. Amos Comenius aliique recentioris ævi scriptores philosophari cœperunt, vel unius hominis, quæ sectariis pro oraculo est.

§. V.

Hinc divisiones philosophiæ, quas vulgo adferunt, pleræque absconæ sunt ac minus accuratæ. Quamvis enim aliam dicant VERAM, aliam FALSAM; aliam SCEPTICAM, aliam DOGMATICAM: aliam denique ECLETICAM, aliam SECTARIAM: falsam tamen necnon scepticam & sectariam non magis accurate dixeris philosophiam, quam statuas hominem. (§. III. IV.)

Falsæ philosophiæ divisiones.

§. VI.

Quum porro ad veram hominis felicitatem comparata sit philosophia, (§. I.) talisque sit finis, qualia sunt media: consequens est, (1) ut ultra peram philosophentur, qui de sempiterna felicitate consequenda præcepta, ex recta ratione deprompta, pollicentur. (2) Ut subtiliores speculationes tanto minus ad sapientiæ studium pertineant, quanto minus conjunctæ sunt cum vera hominis felicitate. *

Finis philosophiæ.

* Hinc merito cordatioribus vapulant Scholastici Doctores ob speculationes de rebus, quæ vel humana ratione indagari nequeunt, vel saltim nihil faciunt ad generis humani felicitatem. Vid. Ad. Tribbechov. de Doctore Scholast. Cap. IV. p. 65. sequ.

§. VII.

Quia denique philosophia in veri & boni cognitione consistit: (§. I.) ea philosophiæ

Divisio instrumentalium.

theoreti-
cam, &
practicam.

phiæ pars, quæ mentem *ad veri cognitionem* preparat, INSTRUMENTALIS; quæ eam-
dem *cognitione illà imbuit*, THEORETICA;
quæ denique illam *ad verum bonum perdu-
cit*, PRACTICA solet adpellari. *

* Primam veteres λογικὴ, alteram φυσικὴ, tertiam ἠθικὴ vel πολιτικὴ adpellabant, vocibus his in latiore significatione acceptis.

§. VIII.

Theoretice
partes.

THEORETICA, quum mentem cognitio-
ne veri imbuat, (§. VII.) aut in veritates
de Deo, spiritibus, & mente, inquit, aut,
quid circa *rerum naturalium causas* verum
sit, indagat. Priore casu METAPHYSICES;
posteriore PHYSICES nomine venit.

§. IX.

Nec non
practicæ.

Denique quum PRACTICA viam ad bo-
num ostendat: ea vel, quid generatim bo-
num, vel in specie, quid *justum, honestum,
decorum, vel utile* sit, docet. De bono in
genere ETHICA; de *justo, honesto, & de-
coro* JUS NATURALE, de *utili* POLITI-
CA & OECONOMICA agunt.

§. X.

Cur histo-
ria philo-
sophica
præmitten-
dæ?

Quemadmodum igitur tam præclara est
illa cognitio, ut homines eam fere ab ipsis
orbis terrarum incunabulis incredibili studio
excoluerint: ita operæ pretium fuerit, re-
liquis philosophiæ partibus præmittere HI-
STORIAM PHILOSOPHICAM, sed velu-
ti in nucleum, quoad ejus fieri potest,
compactam.

C A P U T II.

De Philosophia Traditionaria.

§. XI.

Philosophia antiqua vulgo in BARBARICAM & GRÆCANICAM dispescitur. Nam antequam Græci alicujus nominis esse coeperant: barbaros sibi jam pridem laudem sapientiæ incredibilem peperisse legimus. *

Philosophia barbarica antiquissima.

* Negat hoc Diogenes Laert. I. 1. sed argumentis sublevis, & pæne puerilibus, ut facile adpareat, eum patriæ amore nimio insanivisse.

§. XII.

Vocabant veteres *barbaros*, quicumque Græcæ non erant originis, adeoque & Hebræi eo nomine notabantur. Nobis autem tota philosophia barbarica TRADITIONARIA dici posse videtur, quum barbari omnes, reliquias sapientiæ, a majoribus acceptas, sancte custodierint, easque rursus commendarint posteris.

Ejus indices.

§. XIII.

Quod quum naturæ philosophiæ manifesto adversetur: facile patet, simplicem tantum & vulgarem fuisse barbarorum sapientiam, nec parum decipi, qui sibi inter illos viros subtilitatum studiosos & veluti polyhistores fingunt.

An barbari eruditi?

§. XIV.

Sapientiæ studiosissima fuit gens HEBRÆA, inque ea Adamus, Noachus, Moses, David,

Sapientia Hebræorum.

des,

des, Salomon, alii. Sed eorum tamen sapientia magis in vera Dei notitia & scientia morum, quam in speculationibus physicis constituisse videtur. *

* Id quod observandum contra Kircherum, Joannem de Pineda, & alios, qui patriarchis eximiam in omni genere eruditionem tribuunt. Multoquē magis cavendi, qui suas sententias Mosis aliisque Hebræis adhiungunt, quod fecere Edm. Dickins. in *Physica vetere & vera*, Lond. 1702. 4. *Auctor Mosis Copernizantis & alii.*

§. XV.

An ab iis profecerint Pythagoras & Plato?

Quumque Judæi ab aliis gentibus alto fere supercilio despicerentur: parum sane verosimilis est eorum sententia, qui Pythagoram & Platonem Judæorum ierinia expilasse, quin cum Tertulliano *Apol. cap. XXVII.* nullum fuisse philosophum existimant, quin de prophetarum fonte potari. *

* Conferendi hic Jo. Cleric. *Epist. Crit. VII.* Jo. Alb. Fabric. *Bibl. Græcæ Lib. II. Cap. XII. §. II. p. 450. Lib. III. Cap. I. p. 40.* Nic. Hier. Gundling. *Hist. philos. mor. Cap. VII. §. I. p. 74. sequ.* qui ad oculum ostenderunt, hæc omnia nullo idoneo fundamento niti.

§. XVI.

Sectæ Pharisæorum, Sadducæorum & Essæorum.

Mansit ea gentis simplicitas, quoad templum prius stetit. Reversi autem ab exilio Babylonico gracillare cœperunt Hebræi, & philosophiæ Græcæ principia cum antiqua patrum sapientia miscere. Inde nate PHARISÆORUM, SADDUCÆORUM, & ES-

& ESSENCORUM sectæ, * quas ipse Joseph. Bell. Jud. L. II. Cap. VIII. ad philosophiam referre videtur.

* Et Phariseorum quidem sectam *ὡς ἐπιλήσιον τῆ παρ' Ἑλλήσι Στωικῆ λεγομένη.* simillimam esse sectæ Stoicorum Græcicæ, observat Joseph. de vita sua Tom. II. Opp. p. 2. Sadducæos Epicuri; Essenos Pythagoræ principia adoptasse, res ipsa evincit. Et sane, quum Esseni demum post exsilium Babylonicum innotuerint: omnino mirandum est, Goodvvinum de Rit. Hebr. Lib. I. Cap. XII. & Grotium Part. I. Epist. DLII. non observasse, facilius Essenos a Pythagoræis, quam Pythagoram ab Essenis proficere potuisse.

§. XVII.

Quæ mixtura philosophiæ Pythagoricæ cum Hebraica adhuc in CABBALA superest, de qua quamvis magnifice permulta prædicent Hebræi; ipsum tamen systema Cabbalistarum plane non Hebraicum, sed vere Pythagorico-Platonicum esse, omnes intelligunt, quos non Hebræum nomen & rerum obscurissimarum admiratio in transfusum rapit.

Unde Cabala?

§. XVIII.

Hodierni Judæi aut solis vacant studiis Talmudicis, aut, si philosophantur, vel Aristotelis, vel Kabbalistarum placita sequuntur.

Hodierna Judaicæ philosophiæ facies.

* Neque enim ulla est temere pars Aristotelicæ philosophiæ, quam non Arabum exemplo Hebræa veste induerint Judæorum magistri. Specimen ejus rei pereruditum dedit

dedit Jul. Struv. in *Diatr. de Logica Hebræorum*.

§. XIX.

Sapientia
Ægyptio-
rum.

Hebræis subjungimus ÆGYPTIOS, quos tamquam illorum magistros perperam nobis sistunt Jo. Marshamus & Jo. Spencerus. Eos quidem sapientiæ jam ante Mosis tempora operam dedisse, ex *Act. VII. 22.* patet: sed ab hac Ægyptiorum sapientia quam diversa fuerit illa Hebræorum, facile animadvertet, quicumque Mosis & Prophetarum fontes cum HERMETIS, *HORAPOLLINIS, & JAMBlichI lacunis contenderit.

* Sunt hæc præcipua Ægyptiacæ doctrinæ monumenta. Quamvis enim *Hermes Trismegistus* procul dubio nullus umquam exstiterit, & Hermetica, quæ tanto numero exstant, manifesto multa sublesta, quin & Christiana quædam complectantur: in iis tamen & *Ἐπιμεινὰς δόξας*, seu Ægyptiacæ philosophiæ reliquias superesse, recte observant viri docti. Borrich. de *Herm. & Ægypt. Sap.* p. 83.

§. XX.

Quas illi
disciplinas
excolue-
runt?

Id constat, eos operam dedisse *geometria*, aliisque matheseos, tum puræ, tum adplicatæ, partibus, id quod vel tot obelisci, pyramides, aliæque moles stupendæ, satis evincunt. *Theologiam* eorum ac *philosophiam* *moraalem* Pythagoricæ fuisse simillimam, ex JamblichO discimus. Habuere & multas *de rebus naturalibus* traditiones, quas maximo studio occultabant, quarumque reliquias quædam servat Horapollo in *Hieroglyphicis* a

Da-

Davide Hoeschelio editis *Aug. Vind.* 1595.
in 4.

§. XXI.

CHALDÆOS per omnem vitam philosophari, ait Diod. Sic. *L. II. Cap. XXIX.* originem Sapientiæ suæ referebant ad ZOROASTREM, de quo incerta omnia. Oracula ejus, quæ exstant a Gemistio Plethone, Mich. Psello & Franc. Patricio collecta, non quidem genuina esse, at plura tamen philosophiæ Chaldaicæ *αείψα* complecti, non abs re censet V. C. Jo. Abl. Fabric. *Bibl. Græc. L. I. Cap. XXXVI. §. X.*

Sapientia
Chaldæo-
rum.

§. XXII.

Ex iis oraculis patet, Chaldæos diversas rerum emanationes, Deorumque & intelligentiarum ordines statuisse, inter quos & *ἄγγελοι* occurrunt. A Deo æterno ex eorum sententia emanavit ignis, seu lumen supramundanum infinitum, inde alii ordines rerum ac substantiarum triades variæ, quales & Platonici postea somniarunt. *

Eorum sententia de rerum origine.

* Quare nihil admirandum aut Christianum continet oraculum Zoroastris v. 5.

Πᾶσι γὰρ ἐν κόσμῳ λάμπει πειρᾶς, ἢς μονᾶς ἀρχῆς.

In toto mundo lucet trinitas, cujus unitas initium est.

Nec non rerum emanationibus adversatur, quod scribit Diod. Sic. *Lib. II.* Chaldæos mundi naturam æternam, ac initii expertem statuisse, itemque illud Philonis in libro: *Quis rerum cælestium heres pag. 386.* Chaldæos docuisse mundum non Dei opus, sed Deum esse.

Heinec. Elem. Philos.

B

§. XXIII.

§. XXIII.

Artes di-
vinatrices.

Parum quoque sapientiæ minantur somnia eorum astrologica, artes divinatrices, magica, theurgica, de quibus fuse Stanl. in *in Hist. Philos. Orient. Sect. II. Cap. XVII. seqq.* & initiatus his mysteriis Marcus, Monachus Mesopotamenus, cujus de demonibus enarrationes a Mich. Psello editas novimus.

§. XXIV.

Persicæ
philoso-
phicæ au-
ctor.

PERSARUM Zoroaster Chaldaico illo ætate inferior, & Dario Hykaspis σύρρανος, gentem, non ignaram veritatum præstantiorum, multis præstigiis ad amplectendam novam & a se inventam philosophiam pellexit, si vera sunt, quæ scripsit Thom. Hyde de *Rel. Vet. Persar.*

§. XXV.

Magi qui?

Philosophiæ studio æque ac sacris apud eos præerant MAGI, de quorum compositis moribus, scientia astrologica, potentia aulica, multa exstant veterum testimonia, quæ collegit Barn. Briss. de *Regno Pers. Lib. II. §. LII. seqq.*

§. XXVI.

Eorum sen-
tentia de
Deo.

De Deo male sentiebant Persæ, duo statuentes principia contraria, *Horomazen* & *Arimanem*, & inter hos veluti medium & neutrarum partium *Michran*. Quæ principia etiam in pluribus aliis systematibus pellucet, & sæculo Christiano tertio *Manichæismum* pepererunt.

§. XXVII.

Marcorum
reliquiæ.

Quin hodie in Persia supersunt, qui veterem illam magorum philosophiam se-
quan-

quantur, & a Mahumedanis Gevurorum nomine traducuntur.

§. XXVIII.

Fuere & ARABIBUS, & in primis SAB-
BÆIS, sui Magi, quorum meminit Plin.
Histor. Nat. Libr. XXX. Cap. 1. Quumque
Arabia ab Hebræis subinde vocetur O-
riens: *Genes. X. 30. XXVI. 6. 18. Job. 1. 3.*
Judic. VI. 3. verosimile admodum est, Ara-
bes fuisse τὸς μάγους ἀπ' ἀνατολῶν. *Matth.*
II. 1.

Arabum
magi.

§. XXIX.

Quamvis ergo vix videatur dubitandum,
quin veteres Arabes veræ sapientiæ non fue-
rint expertes, idque cum exemplum JOBI,
tum locus *I. Reg. X. 1.* satis ostendat: po-
stea tamen in meram superstitionem abiit
illa Sabbæorum philosophia.

Eorum phi-
losophiæ
indoles.

§. XXX.

Præterquam quod de questione: *cur bo-
nis mala eveniant, quum sit providentia?* ma-
le philosophentur Jobi amici, *Job. VI. 11.*
15. XXIII. 15. seqq. quos viri docti Sabbæo-
rum sectæ addictos non abs re suspicantur,
non fuit gens corporum cælestium cultui,
&, si Arabes & Maimonidem audimus, ri-
tibus divinæ legi magis adversis dedita,
quam illa Sabbæorum.

Et dete-
standa su-
perstitio.

* Sed quum hæc sola Arabum & Rabbino-
rum auctoritate nitantur, ut recte observa-
vit Jo. Cleric. *in Indic. philol. ad Stanlei*
Histor. Philos. Orient. voce *Sabbæi*: facile
patet, quam audax sit hypothesis Spenceri
Lib. II. de Leg. Ritual. & Stanlei *Hist.*
Phil. Or. Lib. III, Cap. 7. rationes legum

ritualium divinarum a ritibus Sabbæorum repetentium.

§. XXXI.

Indorum
philosophia.

Vicini Persis ex altera parte erant INDI, apud quos *Brachmanes* & *Germanos* philosophos celebrat Strabo, *Lib. XVI. p. 351.* Et *Brachmanes* sub vocabulo *Braminen* etiamnum in India occurrunt, de quibus præter *Palladium*, *Ambrosium*, & *Anonymum* * *Iegendi Jo. Alb. Fabricius in Dissert. de Brachmanibus, Hamb. 1703. 4.*

* Coniunctim hos Scriptores de *Brachmanibus* edidit *Eduard. Bissæus 1665. 4.*

§. XXXII.

Perum phi-
losophia.

Ex Deo hi omnia emanasse, mundumque nihil aliud, quam Deum extensum esse censent, quo in Deum retracto, extremum diem adfuturum existimant. Nihil ergo vere & actu existere, sapientemque ab omnibus adfectibus vacuum nihil cogitare, nihil sentire debere, profitentur. *

* Egregie hoc systema exposuerunt *Carolus Gobien dans la preface de l'histoire de Edit de l'Empereur de la Chine, & Franc. Bernier dans la suite de ses memoires sur l'Empire du Grand Mogol. p. 202.*

§. XXXIII.

Et dicitur
etc.

Ex quo simul facile colligas, cur tot dolores intolerabiles virtutis causa ferant sine gemitu, & jam olim mortem nihili fecisse dicantur *Clementi Alexandrino, Strom. Lib. III. Nec ignotum exemplum Calani, Indi,*

di, se ipsum ritu solemnī comburentis
apud Arrian. *Expedir. Alex. Lib. VII. p. 276.*
seq. edit. Gronov.

§. XXXIV.

Simile fere jam ab antiquissimis temporibus fuit SINENSIUM systema. Quamvis enim ea gens se solam sapere, reliquas volitare velut umbras existimet, neque negandum sit, illam componendis moribus multum operæ impendere: (Vid. Leib. *Noviss. Sin. in pres.*) vere tamen Spinozismum redolet arcanior Sinensium philosophia, nec ab illa ἀπαθεία Indorum alieni sunt stolidi Confucii sectatores. *

Sinensium
philosophia.

* Notum est Coupletium Confucium Sinarum philosophum, sive scientiam Sinensem Latine edidisse Paris. 1687. fol. In eo an tam horribilia sapientiæ mysteria latitent, nuper adhuc inter viros doctos disputatum.

§. XXXV.

Celebrantur etiam PHOENICUM Sanchuniathon & Moschus: * laudantur GALLORUM, GERMANORUMQUE Druides & Bardi, THRACUM Orpheus. Sed ut illorum obscura est philosophandi ratio: ita hujus præterea, quæ ad telescica sacra pertinent, tantum physicæ quædam doctrinæ, sed paucissimæ, supersunt, de systemate plurium mundorum habitabilium, de generatione rerum omnium ex ovo, & similes, de quibus Plutarch. *Plac. Philos. Lib. II. Cap. XIII.* & Eschenbach. *in Epigene p. 95. seq. & p. III. seq.*

Nec non
aliorum
barbarorum.

* Sanchuniathon sive Berytius, sive Tyrius scripsit *Θεωμηνία*, in quibus multa ad *σοφιστικὴν* pertinentia, ceu patet ex fragmento apud Euseb. *Lib. I. Præp. Evang. pag. 31.* Ea se accepisse ait Sanchuniathon ab Hierombal sacerdote Dei Jovo, quem Gedeonem esse præter Huetium credit Bochartus in *Chanaan Libr. II. Cap. XVII.* qui & totum apud Eusebium fragmentum erudite, uti solet, explicat. At, quæ de Sanchuniathone circumferuntur, omnia pro imposturis venditant Jo. Henr. Urbin. de *Zoroastre, Hermete & Sanchuniathone* & Henr. Dodwellus in *Meth. stud. theol. Vid. Act. Erud. Lips. Suppl. Tom. II. pag. 512.* De Moscho quoque omnia incertissima, ut nihil agant, qui cum Huetio Mosen cum Moscho confundunt.

C A P U T III.

De Philosophia Græcica.

§. XXXVI.

Philosophia Græcicæ indoles.

MAjorem philosophiæ studio strepitum dederunt Græci, qui, quamvis quædam a barbaris acceperint, hanc tamen laudem sibi habent propriam, quod accuratiose philosophandi ratione usi, solam rectam rationem ducem vel sequuti sint, vel sequi saltem voluerint.

§. XXXVII.

Ejus diversæ familiae.

Ceterum Græcorum philosophorum quædam veluti familiae sunt. Alia enim est philosophia POETICA, alia ITALICA, alia IONICA, alia ELEATICA. Sed

ab

ab his *dogmaticis* merito segregandi SCEPTICI vel APORETICI, quemadmodum a *sestariis* ECLECTICI, de quibus Gottfr. Olear. *Diss. sing. de philos. ecclēst.* subjuncta Stanleii *Hist. philos.* p. 1205. seqq.

§. XXXVIII.

POETAS, antiquissimum sapientum genus, primos omnium philosophatos esse, constans opinio est. Cic. *Tuscul. Quæst. Lib. 1. Cap. 1.* Enim vero, quemadmodum plerique traditiones de rerum ortu *Θεογονίας* suis; præcepta moralia fabulis includebant: ita obscura hodie est hujus philosophiæ interpretatio, de qua ne inter ipsos quidem veteres satis constitisse arbitror. * Vid. Plutarch. *de aud. poet. Tom. II. Opp.* p. 14. sequ.

Philosophia poetica.

* Hinc variæ fabulas interpretandi methodi. Alii mera hic deprehendunt mysteria physica, chemica, metaphysica, alii meras historias sive sacras, sive Phœnicias: alii historiolas nullus momenti, mirabilibus circumstantiis vestitas, alii mera moralia sibi videre videntur. Primi generis interpretationes dabant Platonici, secundi specimen non unum exhibuere Bochartus, Huertius, & Jo. Clericus, tertium præcipue placuit Palæphato, aliisque scriptoribus *αὐτὸν ἀριστὸν*, de quibus Fabric. *Biblioth. Græc. Libr. I. Cap. XXI. sequ.*

§. XXXIX.

ITALICI philosophi originem debent Pythagoræ, Saniæ, quem inter Olymp. XLIII. 4. & LII. 4. natum, erudite docuerunt Guil. Loydius, Rich. Bentlejus

Philosophiæ Italicæ auctor.

& Henr. Dodvvellus. Hic magnus naturæ verique auctor, collecta sibi in variis mundi partibus magna doctrinæ copia demum circa Olymp. LXVII. i. in Italiam secessit, & Crotonæ scholam vel *νομόβιον* aperuit, ex quo maxima discipulorum cohors prodiit, quorum elenchum alphabeticum Fabric. *ibid. Lib. II. Cap. XIII.* per-textuit. *

* Inter hos tamen non omnes *Πυθαγορικοί*, id est, Pythagoræ discipuli, sed plures, etiam *Πυθαγορείοι*, seu Pythagoræ sectatores. De qua distinctione quid sentiendum, disquirat Dodvvell. *de ar. Pythag. p. 193.* Præcipui ex Pythagoræis sunt *Archytas Tarentinus, Ocellus Lucanus, Epicharmus, Hipparchus, Philolaus; Timæus, Locrus,* alii.

§. XL.

libri præcipui ad hanc philosophiam pertinent.

Vita Pythagoræ ex *Porphyrio, Jamblichō & Anonymo* apud Photium, quos V. C. Ludolphus Kusterus eleganter recusos dedit; * historia philosophiæ Pythagoricæ ex *Jo. Schefferi libello egregio de Philosophia Italica*; ipsa dogmata Pythagorica ex *Fragmentis Pythagoræorum*, a *Thoma Gale* editis, nec non ex symbolis Pythagoricis, & *Aureis Pythagoræ carminibus*, ** eorumque interprete, *Hierocle*, petenda est.

* Sed permulta in his vitis ficta videntur, ut sint viri doctissimi, qui vitas philosophorum a *Porphyrio, Jamblichō, Eunanio, Philostrato*, non alio sine scriptas existiment, quam ut heroes suos *Servatori nostro*

aro opponerent. Fabric. *Bibl. Græc. Lib. IV. Cap. XXIV. p. 45.*

** Nec tamen a Pythagora scripta esse hæc carmina inter omnes constat, sed, ut Stanlejo in *Pythag. Cap. XXI. p. 699.* visum, ab *Epicharmo*; vel, uti laudatus Fabricius erudite suspicatus est, ab *Empedocle*. Vid. *Bibl. Græc. Lib. II. Cap. XII. §. VI.*

§. XLI.

Quamvis autem Pythagoras, imitatus Ægyptios, in occulto haberet sapientiam suam, Jambli. *segm. CCXLV.* & ne ipsos quidem discipulos ad acroasies promiscue admitteret: * satis tamen constat, eum primum geometriam, arithmetica, musicam, præcipuo studio excoluisse, easque scientias non uno invento locupletasse, inter quæ præter monochordum est nobile illud & dignum hecatombe theorema de potestate hypothenusæ in angulo orthogonio. Laert. *VIII. 12.* Vitruv. *Archit. IX. 2.*

Pythagoræ
disciplina
& inventa;

* Alii erant *esoterici*, alii *exoterici*. Alii *mathematici*, alii *acusmatici*, de quibus Jambli. *Vit. Pyth. segm. 81.* & Porphyr. *p. 196.*

§. XLII.

Philosophiam, cujus ipse primum nomen invenerat, Jambli. *Vit. Pythag. Cap. XXIX.* definiebat, quod sit *scientia entium quatenus existunt*, quam definitionem eruditissime explicat Jac. Thomas. *Orig. philosoph.* Dividebat illam in **THEORETICAM** & **PRACTICAM**, ejusque finem esse dicebat,

Ejus doctrina de philosophia in genere, itemque de Deo.

bat, nihil admirari, Plutarch. *de audiendo* T. II. p. 44. hujus, mentem ex vinculis corporis eruere atque in libertatem vindicare. Porphy. *Vit. Psych.* p. 202. Illius partes erant INTELLIGIBILIA, de Deo & Diis, & NATURALIA, de rebus corporeis. Animum per universas mundi partes omnemque naturam diffusum vocabat Deum, eumque unicum insensibilem & intelligibilem, luci & veritati simillimum, quin solum sapientem, statuebat. Lactant. *1. 5.* Porphy. *Vit. Psych.* p. 198. Et subiciebat Deos, dæmonas & heroes, *Aur. Carm. v. 1. seq.* de quorum natura, operationibus, cultu subtiliter philosophabatur. Vid. Hierocel. *in Comment. ad Aur. Carm. v. 1. seqq.* Quæ supra lunam sunt, providentia; res sublunares partim fato, partim fortuna, partim providentia, partim consilio regi statuebat. Quod exemplo illustrat Anonym. apud Phot. *ead. 259.*

§. XLIII.

Nec non de
mundo.

Mundum, quem non tempore, sed cogitatione ortum, nec interituum, dicebat, Stob. *Ecl. Phys. Lib. I. cap. 25.* Plut. *de Plac. philos. II. 4. & 14.* ipse primus *κόσμος* vocabatur. Stob. *ibid.* Ejus systema Copernicano plerique simile fuisse existimant. * Stanl. *de Doctr. Pythag. Cap. I. p. 745. seq.* Quæ autem de harmonia orbium cælestium, & suavi istorum concentu somniavit, legi possunt apud Cic. *in Scip. & Censorin. de Die nat. Cap. XIII.*

* Terram sane immoram non esse, statuit, Plut.

Plat. in Numa p. 67. Jon. I. Arist. de caelo Lib. II. Cap. XIII. medium autem in mundo locum igni tribuit, quem & Vestam vocabat. Sed rem tamen argumentis haud poenitendis in dubium vocat Ez. Spanh. de Vesta & Pritanib. Graec. ap. Grav. Thesaur. Ant. Rom. Tom. V. p. 688. Sane mundum mediam terram continere adseverabant Pythagoræi. Vid. Laert. Lib. VIII. segm. 27. eorumque systema Prolemaico haud absimile tradit Anon. ap. Phot. Cod. CCLIX. Quinquum primus omnium Philolaus motum telluris inculcasse dicatur Diog. Laertio L. VIII. segm. 85. non video, quomodo id tribui possit Pythagoræ. De antichthone Pythagorica quid sentiendum sit, jam a Jac. Thomasio ostensum est.

§. XLIV.

Immaterialia sola vere entia statuebat, adeoque & hominis essentiam in sola mente existimabat positam, quæ quum divinæ essentiae particula videretur Pythagoræ, veram felicitatem in eo ponebat, ut mens ex impedimentis vinculisque suis eximatur, & in libertatem vindicetur, * Porphyr. Vit. Pythag. p. 201. quo ad illam *μολοιαν* ἢ *θεῶν*, in qua vera consistat felicitas, adspiret. Unde gradus illi purgationis, adscensus mentis, quin deificationis, quibus prope similes mysticos postea reperisse, novinus. Quum autem hæc omnia sine corporis oppressione fieri non posse crederet: varios commendavit *βαρδύς*, varios modos in corpus animadvertendi, de quibus peraccurate Jo. Fr. Budd. in Diss. de ἀσκήσει φιλοσ. VII. X. XVIII.

Itaque de anima & rebus moralibus.

* Corpus enim, in quod mentem illabi putabat per vices, non pro parte hominis essentiali, sed pro carcere mentis habebat. Unde illa *μετεμψύχωσις* Pythagorica, de qua Laert. *Lib. VIII. segm. 14.*

§. XLV.

Pythagoræ
fanaticif-
mus.

Enimvero multa sunt in vita Pythagoræ, ex quibus, eum a fanaticismo haud alienum fuisse, patet. Eo enim merito referas femur aureum, Laert. *VIII. 11.* Porphyr. p. 193. Jambl. *Vit. Pyth. Cap. XXVIII.* reminiscenciam animæ Pythagoricæ, Jamblich. *ib. cap. XIX.* confabulationes cum brutis, Jamblich. *ibid. cap. XIII.* quin cum fluviis, Porphyr. p. 192. divinationes denique, quas jactavit, superstitionissimas, per thus, auguria, somnia, numeros, astra, aquam, de quibus fufestant. *Part. III. Sect. III. Cap. IV. p. 764.*

§. XLVI.

Scholæ Jo-
nicæ auctor
Thales Mi-
lesius.

In eandem fere ætatem incidit philosophiæ JONICÆ origo. THALES enim MILESIUS, a quo eam repetere solent, eundem Pherecydem Syrium audivisse dicitur, a quo profecerat Pythagoras. * Hic quoque Thales, postquam sapientiæ causam magnam vitæ partem peregrinando exegerat, Mileti in patria privatus & cælebs consenuit, Laert. *I. 25.* & tum civium, tum Biantis, Pittaci, Solonis, Cleobuli, Mysonis & Chilonis suffragiis primum veluti locum inter Græciæ sapientes obtinuit. Laert. *I. 28.* Val. Max. *IV. 1.*

* Alium Pherecydem a Pythagora, alium a Thalete auditum, veteres quidam tradiderunt.

runt. Laert. I. 119. Sed temporum ratio, unum eundemque ab utroque auditum, factis evincit.

§. XLVII.

Successisse Thaleti in schola Ionica dicitur ANAXIMANDER Milesius, horoscopiorum, sphaerae, gnomonis, sciotheris, tabulae geographicae, obliquitatis Zodiaci, & aequinoctiorum inventor observatorque, Diog. Laert. II. 1. Strabo *Georg. Lib. 1. p. 7.* Plin. *Hist. Nat. II. 6.* huic ANAXIMENES, de quo Laert. II. 3. huic porro ANAXAGORAS Clazomenius, qui, ubi sapientiae studio *Mens* vocari meruerat, Athenis exfulare iussus, Lampfaci decessit. Laert. II. 14. Anaxagoram denique ARCHELAUS, solo Socrate discipulo, nobilis excepit. Laert. II. 16. a quo SOCRATE nova ordiendae est Scholae Ionicae perieodus.

Successio philosophorum usque ad Socratem.

§. XLVIII.

Nimirum praeter apophthegmata quaedam & sententias acutiores, quas septem Graeciae sapientibus tribuunt, nihil exstat admodum, ex quo hos philosophos philosophiae practicae adpulisse animum, colligere possit.

An philosophia practica studuerint?

* Commendandae de his dictis Jo. Franc. Buddei plenae bonae frugis *Commentationes*, quae junctim Hala prodierunt.

§. XLIX.

Contra physicae tanto se studio tradebant, ut hinc *κατ' ἐξοχην* nomen *physicorum* apud veteres

Eorum studium physicae.

veteres tulerint. Circa principium rerum omnium * hæc schola quam maxime variabat, Thalete omnia derivante ex aqua, *Plut. Plac. philos. I. 3.* Anaximandro ab infinitate naturæ, *Cic. Acad. Quæst. IV. 37.* Anaximene & Archelao ex aere; *Plutarch. ibid. Stob. Ecl. phys. Cap. I. p. 2.* Anaxagora autem principium rerum omnium statuente homœomeriam, id est unum & multiplex, partes infinitas, similes, contrarias, tactu continuas, se mutuo sustinentes, neque alio contentas. *Lucret. Lib. I. v. 830. seqq.*

* Neque tamen ideo pro Atheis habendi. Materię enim huic eos vsq̄, mundi effectorem, junxisse, id est Deum, ex *Cic. de Nat. Deor. I. 2. & 29.* *Lactant. Inst. Div. I. 5.* discimus. Ergo Deus & his erat anima mundi. *Laert. I. 27.*

§. I.

Quædam
eorum do-
ctrinæ &
inventa.

In primis notari meretur, quod hi philosophi dæmonibus omnia repleverint, *Stob. Ecl. phys. I. p. 2.* quod mentis immortalitatem agnoverint, *Laert. I. 24.* *Cic. Tusc. quæst. I. 16.* quod theoremata ac problemata quædam geometrica repererint, accurate recensita a *Stant. Hist. Phil. Part. I. Cap. 7. p. 15.* quod de phænomenis astrorum, meteoris, aliisque, quæ in rerum natura contingunt, quædam solerti ingenio investigarint, quædam parum callide conjecerint. * Unde & astrologi nomen Thaleti tribuit *Pomp. Mela Lib. I. Cap. XVII.*

* Ejus generis sunt hæc doctrinæ Thaletis :
Nili exundationem oriri a ventis erehis ;
Laert. I.

Laert. 1. 37. Anaximandri : stellas fixas inferiores esse luna, Stob. Lib. 1. Cap. XXV. p. 53. deficere solem & lunam ea parte solis & lunae, quae ignis effulget, obturata, Plutarchi. de plac. phil. II. 24. & similes ipsius Anaxagorae, qui quum reliquis doctior fuisse dicatur, multa statuit, quae hodie viro philosophorum rideret. Vide Laert. II. 9.

§. LI.

Sed maximum haec philosophia incrementum debet SOCRATI, qui natus Athenis Olymp. LVII. 4. patre Sophronisco lapidario, matre Phænareta, obstetrice, primum patris artificium addiscere, postea philosophari instituit, auditoque Archelao, non quidem scholam aperuit, sed cum amicis domi forisque colloquutus, eos variis interrogationibus convincere, melioresque reddere conatus est, nihil se scire aut simulans, aut existimans serio. Vide Stanl. Histor. philos. in Socrate C. II. p. 113. sequ. Demum ab Anyto & Melitone accusatus atheismi & corruptae juventutis, citatam bibit, non sine magno Atheniensium dedecore. Vide Laert. II. 40. Platonis & Libanii Apologiam Socrat. Xenophont. Memorab. Socrat. Carpentarii Vit. Socrat. & libellos similes.

Socratis vita.

§. LII.

Philosophiam professus, primum sophistis, magna promittentibus, & corvos deludentibus hiantes bellum indixit. Liban. Apol. Tom. 1. p. 642. Deinde philosophiam a larvis, fabulis & superstitionis Deorum

Quid in philosophia emendatis?

cul-

eultibus, quibus eam contaminarant Pythagoras & Empedocles, purgare studuit * Plutarch. *de Gen. Socr.* p. 580. Denique, quum physicæ illæ speculationes, quibus Jonici unice vacaverant, & incertæ, & parum utiles illi viderentur, stolidosque eos crederet, qui illa remota adfectantes, humana negligent: Xenoph. *Memorab. Socr. Lib. I. Cap. I.* primus philosophiam a rebus occultis avocavit, & ad vitam communem traduxit. Cic. *Acad. Quæst. I. 5.*

* Alienus ergo Socrates a fanaticismo Pythagoræ: (§. XLV.) quamvis, quæ de genio suo jactare solebat, imposturam sapere videantur, quidquid in contrarium disputant V. C. Gottfried. Olear. in *Diss. de Genio Socr. Lips.* 1702. 4. Nescio, an ubique sui similis fuerit Socrates. Sane quoties de hoc genio paulo accuratius cogito, non mirari admodum soleo illa Timonis apud Laert. II. 19.

*Fluxis ab his legumque loquax, lapidumque politor,
Græcorum vates, imposturaque magister,
Derisor, rhetorque subatticus, & simulator.*

§. LIII.

Plus doctrina metaphysicæ.

Præclare Socrates philosophabatur de Deo, rerum omnium auctore, Xenoph. *Lib. Memorab. Socrat. p. 725.* de providentia divina, Id. *p. 711.* & *Lib. IV. p. 800.* & de mentis immortalitate. Plat. in *Phadr. p. 245.* At dum apud eundem Platonem in *Phadrone p. 72. sequ.* mentem præexistere, & in corpus, tamquam carcerein, illabi credit.

dit, eum in Pythagoræ castra secessisse, facile patet.

§. LIV.

In primis philosophiam moralem excollebat Socrates, de virtutibusque & vitiis disputabat præclare, quamvis has doceri posse, negaret Æschin. *Dialog. 1.* Quin & œconomiam ac civilem prudentiam eum insuper non habuisse, ex Xenophontis *Oeconomico* & ejusdem *Memorabilibus Socratis* satis adparet.

Philosophia ejus moralis.

§. LV.

Nihil scripsisse Socratem, constans est veterum opinio. * Quidquid ergo de ejus philosophia novimus, illud omne Xenophonti & Æschini, genuinis ejus discipulis, acceptum ferimus. Plato enim Socrati in dialogis suis quamplurima tribuit, quæ illi fortassis in mentem nunquam venerant. Id ipse Socrates de Platone conqueritur apud Laert. *III. 35.*

Unde illa petenda.

* Conferenda hic præceptoris optime de meriti, Gottfridi Olearii *Schediasma de scriptis Socr. contr. Leon. Allat.* quod habetur in Stanl. *Hist. Philos. Part. III. Cap. XVIII. p. 198.*

§. LVI.

Præcipui tamen ex ejus discipulis, qui ipsi novas veluti familias condiderant, sunt Aristippus, sectæ CYRENAICÆ; Phædo, ELIACÆ; Euclides, MEGARICÆ; Plato, ACADEMICÆ, Antisthenes denique CYNICÆ auctores atque antesignani.

Sectæ novæ ex schola Socratis orta.

§. LVII.

§. LVII.

Cyrenaicæ
origo &
historia.

CYRENAICAM sectam condidit ARISTIPPUS Cyrenæus, Socratis discipulus, sed magistro minus probatus. Laert. II. 65. 80. Xenoph. *Memorab. Socr. Lib. II. init.* Ad voluptatem enim omnia referens, hoc principium & doctrina & vita expressit. Mansit tamen schola *Cyrenaica*, vel *Hedonica*, in qua ei successit ARETE filia, huic ARISTIPPUS, Aretes filius, qui & *μυροδιδάκτος* dictus, Laert. II. 85. & ANTIPATER. Illum THEODORUS atheus, hunc EPITEMIDES sequutus. Quemadmodum vero ille multa innovans, originem dedit sectæ THEODORIÆ, in qua ei BION successit: Laert. IV. 46. *sequ.* Ita & EPITEMIDES quidem Aristippi dogmata ad PARÆBATAM transmisit, hujus autem discipuli, HEGESIAS, *ἡγεσίας* dictus, & ANNICERIS, itidem sectas HEGESIACAM & ANNICERIAM condiderunt. Laert. II. 86.

§. LVIII.

Ejus doctrina.

Ceterum nihil hac philosophia detestabilius. Sensus statuebant fallaces, & quidquam certo percipi, negabant, nisi sensu interiore, puta voluptate & dolore, Laert. II. 92. 95. Cic. *Quæst. Acad. IV. 7.* eoque sensu rejiciebant indolentiam Epicuri. Laert. *Lib. II. segm. 89.* Hinc philosophiam naturalem plane rejiciebant. Laert. II. 92. In morali summam hominis felicitatem in voluptate corporis, & præsentis ea quidem, non præterita aut futura, positam esse, docebant, Laert. II. 87. Athen. *Lib. XII. p. 544.* COLPORIS

poris facultates facultatibus animi praeferebant, Laert. II. 90. virtutemque non alio nomine, quam quod voluptatem adferat, laudandam, in se autem & sua natura nec justum honestumve quidquam esse, nec injustum & turpe, credebant. Cic. Offic. III. 33. Laert. II. 93. 99.

§. LIX.

Huic morosophiae novas lacinias adsueverunt successores. THEODORIANI enim atheismum liberrime professi sunt. Laert. II. 101. 102. 104. HEGESIAS scripto libro *Ἰσοκλειπτερόν*, voluntariam mortem tanta eloquentia commendavit, ut multi se sponte in mare praecipites dederint. Cic. Tuscul. Quest. I. 34. Valer. Max. VIII. 9.

Ejus discipulorum stultitia.

§. LX.

ELIACAE sectae nomen dedit PHÆDO Eliensis, qui nobili ortus familia, quum in piratarum manus incidisset, & ab his Ienoni venditus esset, ab Alcibiade & Platone, suavis Socratis, redemptus est, Laert. II. 105. Socrati ergo ac Platoni unice charus, illo mortuo, novam sectam instituit, in qua Plistanum Menedemum, * Asclepiadem successores habuit.

Sectae Eliacae origo.

* Ab hoc schola ERETRIACA dici coepit, Laert. II. 125.

§. LXI.

Quamvis vero nullum ingenii monumentum exstet, quod ab his philosophis profectum sit: videntur tamen Socratem pressius imitari. Sane ejus exemplo ubivis differabant de rebus philosophicis, Laert. II. 130.

Eliacorum philosophia.

& unum

& unum esse bonum putabant, virtutem, eamque unicam. Laert. II. 129.

§. LXII.

Ut a Patria Phædonis Eliaca; ita a Megara, MEGARICA schola nomen tulit. Inde enim oriundus erat EUCLIDES, cui hæc secta natales debet. Socratem audivit tam cupide, ut edicto prohibitus, stolam muliebrem sumeret, quo personato Athenas sibi commeari liceret. Gell. Noct. Attic. VI. 10. Magistro privatus, scholam ipse instituit, in eaque successores habuit *Eubulidem, Alexinum, Euphantum, Apollonium Cronum, Diodorum Cronum, Stilponem, & alios*, de quibus Laert. II. 108. seq.

§. LXIII.

Megarico-
rum philo-
sophia.

Operam præcipue dabant logicæ, & hinc philosophorum omnium pugnacissimi videbantur, Laert. II. 108. inter quæ & *Sorites* & *Ἰδιδόστροφος*, quorum mento fit in L. 177. ff. de Verb. sign. & L. 88. pr. ff. ad L. Falcid. Quamobrem & DIALECTICI, ERISTICI, ELENXINI dicti. Quid? Quod Diogenes scholam Megaricam non *σχολήν*, scholam, sed *χολβόν*, merum fel esse, dicebat. Laert. II. 24. In reliquis disciplinis quid statuerint, fere ignoramus. *

* Id tamen patet, a septicismo & atheismo non fuisse immunes. Hinc curiositatis Diis exosæ esse dicebant, quærere, an Deus existat? Anton. & Maxim. Serm. XXXVII. malum aliquod in rerum natura existere, negabant, Laert. II. 106. quin & morum omnem tollebant, adeoque & ortum rerum & earum interitum. Sext. Empir. Pyrr. Hyp. III. 8.

Fuere

Fuere etiam inter eos, qui adfectus extir-
pandos penitus existimabant, in eaque *ἀνα-*
δεξιὰ summum bonum positum esse existi-
mabant, si credimus Senecæ *Epist. IX.*

§. LXIV.

At reliquorum luminibus facile offecit
PLATO, sectæ PLATONICÆ vel ACA-
DEMICÆ auctor, qui Athenis genere no-
bili ortus, & facundia insignis, philosophiæ
demum animum adplicuit, auditoque Socra-
te, & itinere ad Ægyptios suscepto, quin
& Heracliti ac Pythagoræ degustatis dog-
matibus, in *Academia* primum gymnasio,
(cujus liminibus inscripserat: *Nemo geometria ignarus ingreditur,*) scholam novam aper-
ruit, ac deinde in hortum *Coloneum* migravit.
Laert. III. 5. Relictis operibus quamplurimis,
quorum editionem optimam Paris. 1578. To-
mis III. excusam, Jo. Serano debemus, se-
nex decessit, Olimp. CVIII. 1.

Scholæ
Platonice
origo.

§. LXV.

Genus philosophandi eclecticum * sequu-
tus, philosophiam solutionem animæ a cor-
pore & conversionem quamdam ad ea, quæ
revera sunt, & intellectu videntur, defini-
vit. ** In ea primum esse contemplatio-
nem; actionem autem ex ea consequi, ar-
tem denique differendi utrique necessariam
credidit. Discere item putavit ac reminisci,
idque pro criterio veritatis habuit, si me-
moria cum recente sensu congruat, quod
quum raro certum sit, a Socratica *ἐκείνη*
non admodum fuit alienus. Cic. *Lib. I. Acad. Quæst. Cap. VIII.*

Platonis
doctrina de
criteriis
veritatis.

* Hinc Laert. III. 8. Platonem in his, quæ ad
in-

intelligentiam pertinent, Pythagoram; in iis, quæ sensibus obnoxia, Heraclitum: in moralibus, Socratem sequutum ait.

** Hæc & sequentia ex Alcinoi libello de doctrina Platonica excerptimus.

§. LXVI.

Ejusdem
metaphy-
sica.

Præexistere statuit materiam primam, cujus proprium sit rerum omnium ortus suscipere, & forma omni carere. Huic materię præfecit Deum, primam rerum causam, quippe qui secundum ideas, id est, eorum, quæ secundum naturam sunt, æterna exemplaria omnia condiderit. Eum dicit ens æternum, bonum, verum, ineffabile, incorporeum, quod materiam, ab æterno confusam, in ordinem redegerit, numerisque decentibus, figuris & mensura ita exornarit, ut ignis supremum, terra infimum, aer & aqua intermedium locum occuparent. Mundo addidit animam, a Deo non factam, sed æternam, quæ omnia moderetur secundum Dei providentiam.

§. LXVII.

Speciatim
de Diis &
mente.

Præter Deum, illum mundi opificem, & demones & Deos juniores ex eo emanantes finxit, quibus commissa sit hominis formatio. Corpus humanum animæ, id est, partis cœlestis, receptaculum credidit, hancque & ab æterno præextitisse, & immortalem esse eatenus, ut per varia corpora circumacta, & ita veluti purgata, ad Deum redeat.

§. LXVIII.

Ejus phi-
losophia
moralis.

Beatitudo summa ipsi itidem erat *ἡ εὐδαιμονία* (S. XLIV.) ad quam fugiendum quam citif-

citissime putabat. Quod ut fieret, virtutes commendabat, *prudentiam, justitiam, fortitudinem, temperantiam*, quas Platonici in *physicas, ethicas, politicas, purgatorias, purgati animi, theoreticas, theurgicas, divinas* dividebant. * De quibus præclare Jo. Alb. Fabric. in *Prolegom. ad Marini vitam Procli*, editam Hamb. 1700. 4.

* Ad virtutes *physicas & prudentiam* quidem referebant bonum habitum sensuum, ad *fortitudinem* corporis robur, ad *temperantiam* pulchritudinem, ad *justitiam* sanitatem. Simulacra virtutis, quæ etiam ab animo nondum emendato proficisci solent, virtutes *ethicas*, & si ad reip. bonum comparatæ essent, *politicas* adpellabant. Porro si has virtutes mens corporis affectiones effugiens exerceat, eas *purgatorias*, & si jam scopum suum adsequuta sit, *purgati animi* dicebant. Supremi gradus erant *theoreticæ, theurgicæ & divinæ virtutes*, quarum hæc ad deificationem, illæ ad *θαιμαρτυρίαν*, seu portentorum editionem, istæ ad enthusiasmum pertinebant. Vid. *Simplic. ad Epictet. Enchirid. p. 4.*

§. LXIX.

Successio Platoniorum tripartita est. * Tres Academiæ.

PRIMA academia a Platone ad Cratetem; ALTERA ab Arcesilao ad Egesinum; TERTIA a Carneade ad Clitomachum porrigitur. In vetere florere Speusippus, Platonis ex sorore nepos, Xenocrates, Polemo, Crates & Crantor. In media Arcesilaus, Lacydes Cyrenæus, Evander, Egesinus.

mus. In nova Carneades & Clitomachus, seu Hasdrubal, Carthaginienfis.

* *Sext. Emp. Pyrr. Hyp. I. 33. etiam quartam & quintam addit academias, quarum illam Philo Lariffæus, hanc Antiochus A- scalonita auspiciatus sit. Sed id nec ipsi hi philosophi agnovere, teste Cicer. Acad. Qu. I. 4.*

§. LXX.

In qua re discrepant?

Divortium inter has academias maximum constituit doctrina de cognitionis humane certitudine. *Plato*, quum rerum alias sensu, alias intellectu percipi sciret, hunc scientiam gignere statuit, illos, quippe hebetes & tardos, solius opinionis causam esse. *Cic. Acad. Qu. I. 8. IV. 32. Arcefilæus* plane nihil scire posse, docuit, quia ipsa rerum natura scientiam non admittat. *Id. ibid. I. 12.* Denique *Carneades* in rebus ipsis veritatem agnovit, at eam ab homine cognosci posse, negavit. *Idem ibid. IV. Euseb. Præp. Ev. XIV. 8.*

§. LXXI.

Platonici recentiores.

Academiæ istarum digladiationes a Christo nato veluti conticuerant. Multi tamen ex eo tempore sequuti sunt *Platonem*, ex *Judæis Philo*; ex *Christianis* patres complures, * in primis *Justinus Martyr, Clemens Alex. Ammonius Saccæus, Origenes*, ex gentilibus *Græcis Plotinus, Amelius, Porphyrius, Syrianus Proclus, Marinus, Isidorus*, (quamvis hos potius *eclecticos* fuisse, arbitremur,) & ex *Latinis Apulejus & Chalcidius.*

* Pa-

* Patres a Platonismi suspicione absolvere conatur P. Baltus dans la Defense des SS. Peres accusez de Platonisme, Paris. 1711. 4. & dans le jugement des B. Peres sur la Morale de la Philosophie payenne. Arg. 1719. 4.

§. LXXII.

Inter Platonis discipulos & ARISTOTELES Stagyrita fuit, vir subtilissimus, & Alexandri M. magister, qui, quum jam vivo cum Platone similtates habuisset, ac Lyceum occupasset, *Æl. Var. Hist. III. 19. Laert. V. 2.* eo mortuo, ibi scholam aperuit, quæ, quod ibi deambulando doceret, PERIPATETICA dici cœpit, in qua ei THEOPHRASTUS Eresius, STRATO Lampfacenus, LYCON Troadensis, ARISTOCEUS, CRITOLAUS, DIODORUS successere. Quia ubique multis sæculis in Christianorum academiis regnasse Aristotelem, in vulgus notum est. Vide Jo. Launoji *librum de varia Arist. fortuna Paris 1653. 8.* & Elsvichii similis argumenti *diatribas de varia Arist. fortuna in scholis protestantium.*

Scholæ peripateticæ origo.

§. LXXIII.

Aristotelis doctrinas & systema hic tradere nihil opus est, quum non modo ejus opera in omnium fere manibus sint, sed & tot Aristotelicæ philosophiæ compendia ubique occurrant. Id moneo, mirifice vapulare hodie Aristotelem, at ab iis quam maxime, qui illum non intelligunt. Ridicula est ejus Physica, mediocris Ethica: Logica, quidquid aliis videatur, accurata, Politica:

Philosophia peripatetica qualis?

Hein. Elem. Philos.

C

autem

autem & libellus de arte poetica, Rhetorica item, & fragmenta de historia philosophorum, & de rebus publicis nunquam sua laude defraudanda sunt.

§. LXXIV.

Peripatetici recentiores.

Multum Aristoteli nocuit studium, quod medio ævo ei impenderunt Arabes, & scholastici, a renatis litteris *Andreas Casalpinus, Piccolomineus, Berigardus, Casar Cremoninus, Pomponatius*, alii. Sicuti enim illi multis subtilitatibus inquinaverunt doctrinam Aristotelis: ita hi ad atheismum aliasque doctrinas profanas fuere procliviores.

§. LXXV.

Cynicorum origo.

Sequuntur CYNICI, quorum sectam instituit ANTISTHENES Atheniensis, qui, quamvis & ipse Socrati operam dedisset, & ob adfectionem vitæ durioris non semel esset objurgatus, *Ælian. Var. Hist. IX. 36.* sectam tamen instituit, occupatoque *Cynosarge* gymnasio, perpetuum suis Cynicorum cognomen reliquit, eo facilius admissum, quo propius ad caninam impudentiam quidam ejus sectatorum accederent. * *Laert. VI. 13. Suid. in voce κυνωσαργ.*

* Unde facile conciliaveris diversas veterum sententias de origine nominis *Cynicorum*. Antisthenes sane ipse *ἀπλοκύνων* dictus ob mores parum decoros. *Laert. VI. 13.*

§. LXXVI.

Philosophi Cynici præcipui.

Quamvis vero publici saporis non esset hæc Cynicorum philosophia, neque elegantioribus ingeniis placere possent pallium duplicatum, nuditas, pera, lupini, baculus, & re-

& reliqua Cynicorum supellex: sectatores tamen reperit celeberrimos DIOGENEM Sinopensem, furentem illum Socratem, MONIMUM, ONESICRITUM, CRATETEM, ejusque uxorem HIPPARCHIAM, METRO-CLEM, MENIPPUM, MENEDEMUM, & alios, quorum elenchum copiosum dedit Jo. Alb. Fabric, *Bil. Graec. III. 13. p. 360.*

* Ab Antonini Philosophi temporibus non magni amplius fiebant Cynici: nec tamen ideo defecit secta, sed diutissime in Africa mansit, August. *contra Academ. III. 18. & de Civit. Dei Lib. XIV. Cap. XX.*

§. LXXVII.

Ceterum Cynici, rejecta philosophia rationali & theoretica, solam excolebant moralem. Finem sibi statuebant independentiam, vel, ut ipsi loquebantur, *libertatem*. Laert. *VI. 71.* Quum vero libertati illi intrinsicus obstare viderentur vitia, extrinsecus leges civiles, statuum discrimen, & iussa tyrannorum: vitia capitalia debellanda putabant coenis Cynicis, nuditate, paupertate voluntaria, & patientia injuriarum; leges civiles statu extrasociali; * statuum discrimen sublato decoro; iussa tyrannorum pertinacia, &, si res ad restim rediret, morte voluntaria eludenda putabant.

Eorum principia.

* Hinc illa argumentatio Diogenis: *Sine legibus haud ordinatur respublica. Sine rep. non nullus est usus rei civilis. Res civilis est civitas. Sine civitate usus nullus est legis. Lex legitur est res civitatis.* Laert. *VI. 71.*

§. LXXVIII.

Ex Cynica
secta nata
est stoica.

At quamvis hæc procul dubio sublimis quibusdam viderentur, & Cynici se Herculis sectatores, & Jovis speculatores esse crederent: displicuit tamen Cynicorum illa impudentia ZENONI Cittixeo, Cratetis primum Cynici, posteaque Stilponis Megarici, hinc Xenocratis & Diodori Croni, postremo Polemonis auditori, qui emendata philosophia Cynica in porticu varia (τοικίαν σοῶν) philosophiam docuit, originemque dedit sectæ STOICORUM. Laert. VII. 2. 3. 4. 6. 35.

§. LXXIX.

Ejus incre-
menta.

Ei sectæ dici non potest quantum pretii statuerint veteres, non Græci tantum, sed & Romanorum præstantissimi, ac in primis jurisconsulti, quorum plerisque Stoicos sectari solitos demonstrarunt Em. Merill. *Observ. Lib. I. Cap. VIII. seqq.* & V. C. Everard. Otto in *Orat. de philosophia Stoica veterum JCtorum*. In schola ZENONI successit CLEANTES, huic CHRYSIPPUS, huic ZENO Tarsensis, nec ignoti DIOGENES, ANTIPATER, PANÆTIUS, POSIDONIUS, alique, quorum elenchum copiosum contexit Jo. Alb. Fabric. in *Bibl. Græc.* III. 15. p. 386.

§. LXXX.

Stoicorum
logica.

Philosophiam Stoicam illustrare coeperunt Just. Lipsius & Casp. Scioppius. * Eam in *rationalem, naturalem, & moralem* dividebant. Laert. VII. 39. Plutarch. *de placit. phil.* I. 1. Et *logicam* quidem ad superstitionem usque colebant, ejusque præcepta Zenonia-

na,

na, si cui illa cognoscere volupe est, reperiuntur apud Stanlei. *Part. VII. in Zenone p. 556. seqq.*

* Lipsii *Manuductio ad philos. Stoicam & Physiologia Stoica* inter ejus Opera habentur. Scioppii *Elementa philosophiae Stoicae* Mog. 1606. 8. prodierunt, & saepe fallunt doctos, ignaros, esse hanc particulam majoris operis ubivis obvii. Vid. Morhoff. *Polybist. Part. II. Lib. I. Cap. IV. S. 2.*

§. LXXXI.

In *physica* primum de *corporibus*, deinde de *principiis*, hinc de *elementis*, tum de *Diis*, ac demum de *loco & vacuo* agebant. Eorumdem
physica.
Laert. VII. 32. Omnia, quae existunt, iis corpora videbantur, adeo ut & animam, diem, noctem, vocem, virtutes haberent pro corporibus. Plut. *contra Stoic. p. 1884.* Laert. VII. 55. Corpus autem definiebant, quod vel facit aliquid, vel patitur. Corporibus originem dederunt principia, agens alterum, *Deus*, alterum patiens, *materia*. Laert. VII. 134. Haec principia vero uno vocabulo vocant *Naturam*, quae ipsis est *Deus* mundo permixtus, * Lactant. *Div. Inst. VII. 3.* extra quem *vacuum infinitum*, quale in mundo non detur, concipiebant. Laert. VII. 140. Jo. Stob. *Ecl. phys. p. 38.* *Elementa* quatuor ipsis erant, *ignis*, e quo sidera quoque profecta. Cic. *Acad. Qu. II. 15.* *aer*, de cujus regionibus, affectionibus, meteoris parum accurate philosophabantur, Laert. VII. 151. *seqq.* *terra & aqua*, ex quarum mixtura mundum genitum dicebant.

* Hinc alii Stoicis Spinozismum, alii Manichæismum tribuunt. Vid. celeb. Buddei *Diss. de Spinozismo ante Spinozam*, & Christoph. Wolffii *Manichæismum ante Manichæos*.

§. LXXXII.

Et theologia.

Deum primum esse docebant, Cic. *de Nat. Deor. II. 6. 16. 17.* deinde eum esse animal immortale, ratione præditum, perfectum, credebant, Laert. *VII. 147.* & quidem naturæ igneæ, & omnes feminales formas in se continentis. Plut. *de plac. phil. I. 7.* Et hinc de Dei providentia pulchre differebant. At dum mundum & Deum aperte confundunt, Cic. *de Natur. Deor. II. 8. 14.* & utrumque subjiciunt fato fatuo: quis non videt eos *αἰνωσιζεν*?

§. LXXXIII.

Nec non philosophia moralia.

Finem philosophiæ *moralis* putabant naturæ convenienter vivere, Laert. *VII. 86.* id est vivere secundum adpetitiones naturales. Clem. Alex. *Strom. Lib. II. p. 416.* Appetitum naturalem ferri aiebant primum in sui conservationem, Laert. *VII. 85.* deinde in bonum. *Bonum* vero esse solam virtutem, *malum* solum vitium, ceteras res *indifferentes*, quamvis *eligibiles* aliæ, aliæ *rejectæ*, aliæ *perfectæ indifferentes* videantur. Laert. *VII. 102.* Hinc quum virtus sola ex petenda, & materia tamen mali origo videretur: perturbationes omnes supprimendas, corpus parce & duriter habendum, quin aliquando, carcerem animæ perfringendum, censebant. Ceterum virtutem consequutos solos liberos, sapientes, reges.

prin-

principes esse, id est omnia ex officio face-
re, * arbitrabantur. Laert. VII. 117. seqq.
Cic. paradox. Stoic. Lips. Manud. III. 13.

* Hinc Stoicorum doctrina de officiis, quam
ex eorum mente optime exposuit Cicero in
libris de Officiis.

§. LXXXIV.

Haftenus de philosophia Jonica: sequi-
tur ELEATICA, quæ ab Elea vel Velia,
magnæ Græciæ vel Italiæ urbe nomen re-
perit. Inde enim prodire ZENO Eleates,
præceptorum logicorum inventor, PAR-
MENIDES, LEUCIPPUS, quamvis hi
omnes a XENOPHANE Colophonio pro-
fecerint. At celeberrimi in hac schola DE-
MOCRITUS & HERACLITUS, * ille
Abderita, hic Ephesius, qui quamvis in-
genio diversissimo fuisse dicantur, omnes
tamen corpuscularem sequuti sunt philoso-
phiam, quam postremo ad *ânpw* perdu-
xit EPICURUS. De Democriti vita &
philosophia consulendi Nic. Hill. in *Philo-
sophia Epicurea, Democritica & Theophrastica*,
& Joan. Chrysof. Magnenus in *Democrito
reviviscente*.

Scholæ
Eleaticæ
origo.

* Heracliticam sectam diversam a Jonica,
Pythagorica, Eleatica quidam statuunt.
Sed corpusculari philosophiæ eum dedisse
operam, erudite ostendit Gottfrid. Olear.
*Diss. II. §. 1. seq. de principis rer. natural.
ex mente Heracliti*.

§. LXXXV.

Et EPICURUS quidem, domo Athe-
nien-

ljus refor-
matio per
Epicurum.

nienſis, e pago Gargetio, qui magis ex Democriti libris, quam a præceptoribus videtur profeciſſe, ſcholam in horto peramœno, quem cœmerat, inſtituit, ibique cum amicis communem vitam egit, ſuaviter vivens, at frugaliter tamen, ſuoſque voce non minus, quam ſcriptis libris, quorum quamplurimos reliquerat, inſtituit, deceſſitque ſenex, ac tam charus ſectatoribus, ut natalem ejus feſtum quotannis haberent. Laert. X. 19. Plin. *Hiſt. Nat.* XXXV. 2. Vitam ejus præter Petr. Gaſſendum accurate contextit Jac. Rondellus *de vita & moribus Epicuri*, Amſtel. 1694. 12.

§. LXXXVI.

Epicuri
ſucceſſores:

Scholam Epicuri in eodem hortulo, quam diſcipulis in hunc uſum cum bibliotheca legaverat, rexere poſt illum HERMACHUS, POLYSTRATUS, DIONYSIUS, BASILIDES. Reliquorum Epicureorum elenchem copioſum ſatis habes apud Fabric. *Bibliot. Græc.* III. 33. p. 808.

§. LXXXVII.

Hujus logi-
ca.

Quantumvis autem plerique vapulet Epicurus, mores tamen probavit ſuo tempore omnibus. Philoſophiam ejus GASSENDUS reſtituere conatus eſt. * Et in *rationali* quidem, quam Epicurus *Canonicam* vocabat, tria ſtatuebat veritatis criteria, *ſenſionem, anticipationem, & paſſionem*. De *ſenſione* docebat, eam nunquam fallere, omneſque phantaſiæ perceptiones eſſe veras, opinionem autem, quæ inde naſcitur, vel veram, vel falſam eſſe, prout illi vel

ſuffra-

suffragetur vel refragetur sensus evidentia. Anticipatio ipsa est rei notio seu definitio, ex eaque, si evidens est, in evidentis rei demonstrationem fumendam putabat. Denique de passione proponebat canones: voluptatem, qua nullam habeat annexam molestiam, amplectendam; molestiam, qua sine voluptate sit, fugiendam; minorem tamen voluptatem propter majorem negligendam, minorem molestiam ad avertendam majorem amplectendam esse. Laert. X. 32. seqq.

* Ex veteribus Diog. Laert. in describenda Epicuri philosophia tam est copiosus, ut ipse huic sectae deditus fuisse videatur. Cum eo conjungendi T. LUCRETII CARI Libri de rerum natura, quos luculento commentario illustravit Crechius, fato suo Lucretio similis.

§. LXXXVIII.

Universum ipsi erat systema ex corpore & vacuo compositum. Physica. Corpus definiebat, quod tangi possit & tangere; vacuum, quod natura tangi nequeat. Laert. X. 39. seq. cujus existentiam inde probabat, quod, si vacuum non daretur, corpora neque haberent, ubi essent, neque ubi moverentur. Lucret. Libr. I. v. 366. 427. seqq. Universum sibi concipiebat, tanquam infinitum, & immobile, quia extra illud nullus locus sit, in quo moveatur, ac immutabile, quippe quod ab aeterno tale fuerit. Laert. X. 14. sequ. Deos existere, ex anticipatione (§. LXXXVII.) demonstrabat, Cic. de Nat. Deor. I. 17. & eos quidem be-

ros, immortales, sempiternos, at otiosos, specie humana præditos, corporeos esse sibi persuadebat, tertii generis naturæque rem, præter corpus & inane mente concipi posse negans. Laert. X. 39. *seq.* Lucret. *Lib. I. v. 420.* Cic. *ibid. l. 18. sequ.*

§. LXXXIX.

Ejus principi-
pia de rerū
ortu & ar-
tribus.

Quum vero in rerum natura multa quotidie generentur, & ex nihilo nihil fiat: omnem materiam primam sibi concipiebat, tanquam atomos, Laert. X. 38. 56. *sequ.* quas magnitudine, figura & pondere, non colore, calore, frigore, aliisque proprietatibus differre, Plut. *de Plac. Phil. l. 4.* Lucret. *ll. v. 729. sequ.* & duplici motu, nempe gravitatis & reflexionis ferri, & ex quarum concretionem omnia generari, ex earundem dissolutione omnia corrumpi, denique ex earum proprietatibus omnia rerum naturalium phænomena derivari, tradidit. Lucret. *l. v. 1020. sequ.*

§. XC.

Ejus phi-
losophia
moralis.

In philosophia morali *finem* omnis vitæ tacito hominum consensu esse docebat *felicitem*, Sen. *de Vit. beat. Cap. I.* non summam illam quidem, & cui nihil desit, sed *subalternam*. Laert. X. 128. *seqq.* Eam consistere in *voluptate*, Laert. X. 1288. *sequ.* hanc in *indolentia & tranquillitate animi*, Laert. X. 136. ac temperantia aliisque virtutibus parari tradebat. Cic. *de Fin. l. 14.* Enimvero dum mentis immortalitatem, Dei providentiam, ipsamque numinis metam e philosophia sua proscripsit: eum maxi-

ma ad virtutem incitamenta simul sustulisse, facile patet. *

* Et hinc non mirum, quod Epicurei non omnes sobrietatem & temperantiam magistri expresserint, sed plerique vitam satis dissolutam vixerint.

§. XCI.

Hi sunt, qui certæ cuidam *sectæ* nomen dederant, philosophi. Fuere etiam, qui in nullius verba magistri jurare ausi, ECLECTICUM philosophandi genus præferendum existimarent, quamvis hi sectarii philosophorum nomine vix digni judicarentur. * Vid. H. Casauboni *Diacrib. I. in Dion. Chrysostom.*

Philosophi
ecclésiici.

* Voss. *de Sect. philos. Cap. ult.* & Menag. *ad Diag. Laert. Proem. segm. 1.* existimant, eclecticicos philosophos a sectariis *Miscellionum* vocabulo traductos esse. Enimvero locus *Festi in voce Miscelliones*, cui hæc conjectura superstruitur, de philosophis plane non agit, ceu observavit V. C. Gottfr. Olearius *de Eclect. philos. Cap. II.*

§. XCII.

Quamvis vero omnes fere sectarum auctores, veluti *Pythagoras, Socrates, Zeno, Democritus, Epicurus, Plato*, quin & ipse *Aristoteles* eclecticici fuerint, * & ideo plerique tot itinera susceperint, ut, quod verum ac scitu dignum occurreret, undique conquirerent: præcipuus tamen eclecticæ philosophiæ auctor fuisse traditur POTAMON. Fabric. *Bibl. Græc. Lib. III. Cap. XXXII. §. VII. p. 824.*

Eclectici
antiquissimi.

* Non ergo ipsi sectas instituerunt, (si paucos exceperis,) sed discipuli, qui nefas credebant, doctorum suorum opiniones deserere. Aristotelis ipsius ea de re sententiam habemus *Lib. I. Ethic. Cap. IV.*

§. XCIII.

Potamon
quis?

Fuit iste POTAMON gente Ægyptius, domo Alexandrinus, & paulo ante Diogenis Laertii ætatem, *Laert. in præm. segm. 21.* immo ante Augustum, & post eundem, si *Suidæ in voce Ποταμών* credimus, * floruit, & præter *σοφιστικῶν*, seu *prima philosophia elementa*, etiam *Commentarium in Platonis opus de Republica* reliquisse fertur. Vid. *Laert. ibid.*

* Diogenis tamen Laertii sententiam alteri *Suidæ præferendam esse*, jam observavit *V. C. Gottfr. Olear. de Philos. eccl. Cap. A*

§. XCIV.

Qui ejus
methodum
sequeuti?

Potamonis illius sectatores quærere abso-
num foret; (ita enim non essent *eccl.ici*) at
id certum, quum ille *eccl.icorum* antesigna-
nus Alexandrinus fuerit, ejus methodum se
præcipue Alexandrinis philosophis, eorum-
que discipulis, Christianis æque ac paganis,
probasse. *Olear. ibid. Cap. I. p. 1205.*

§. XCV.

De paganis.

Hinc præcipui, qui eam philosophiam co-
lère, sunt Ammonius Saccas, Christianus,
ejusque discipuli pagani Plotinus, Heren-
nius, Origenes, Porphyrius, (*rabidus ille
adversus Christum canis*, Hieronym. *in
præm. Catal. script. Eccl.')* Jamblicus,

Sopater Syrus, Aedesius, Chrysanthius, & reliqui, qui vulgo recentiorum Platoniorum nomine veniunt, veluti Syrianus, Olympiodorus, Proclus, Marinus, Hegias, Isidorus, Damascius, alique plures, de quibus Olear. *ibid.* Cap. III. p. 1209. sequ.

§. XCVI.

Inter eos, qui Christo nomen dederunt, eclecticæ illi philosophiæ studuerunt post Ammonium Saccam (§. XCV.) Clemens Alexandrinus, Origenes Adamantius, Gregorius Thaumaturgus, quos ideo singulare quid præ aliis patribus ecclesiæ habere, jam pridem observarunt theologi. Vid. Thom. Ittig. *Bibl. Patr. Apost. Tom. II. in prelegom.* Ex Christi-
stianis.

§. XCVII.

Enimvero, si dicendum quod res est, prudens quidem his omnibus placuit ἐκλογη, at ita tamen placuit, ut inter reliquos omnes philosophos Platonem potissimum admirarentur*. Unde & plerique, quæ hætenus eclecticis adnumeravimus, inter Platonicos quoque locum sibi vindicant. (§. LXXI.) An hi om-
nes veri
eclectici?

* Hoc de ipso Potamone verum est, quem ideo Platonis *libros de Republica* commentario illustrasse (§. XCIII.) arbitror. Vid. Olear. *ibid.* Cap. II. p. 1207.

§. XCVIII.

Ne fabula morionibus careat, dogmaticis hisce philosophis subjungimus SCEPTICOS, qui & APORETICI a perpetua dubitatione, & quia nihil omnino concipi-
philosophi
sceptici
origo.
poss.

posse existimabant, ACATALEPTICI vocabantur. * Natales hujus philosophiæ a PYRRHONE Eleæo repetunt, Aristoteli æquali, qui quum, lectis Democriti libris & variis auditis philosophis, in primis Anaxarcho, nihil certi sibi reperire videretur, etiam nihil quidquam comprehendere posse, statuit, aut saltem id se statuere, præ se tulit.

* Immo & Pyrrhonicæ a Pyrrhone, ephectici $\delta\omega\delta\ \alpha\sigma\ \epsilon\pi\epsilon\chi\epsilon\iota\nu$, & quia semper suspendebant iudicium, & Zeticæ $\delta\omega\delta\ \alpha\sigma\ \zeta\epsilon\tau\epsilon\iota\nu$, quia veritatem semper quærebant, numquam inveniebant. Laert. IX. 70.

§. XCVIII.

Eius secta-
neres.

Quamvis ergo nihil sit hac philosophiâ absurdius, quippe cujus non alia erat doctrina, quam quod nihil sciri possit: quamvis etiam sceptici toto vitæ genere turpiter se darent, risumque vulgi provocarent: Laert. IX. 62. seqq. eam tamen sequuti sunt non pauci, veluti Timon, Hecateus Abderites, Eurylochus, Nausiphanes, & scepticorum acerrimus doctissimusque Sextus Empiricus, cujus scripta ipsa, quibus nihil scire posse comendit, ostendunt, eum permultum scivisse. Vid. Fabric. *Bibl. Gr. Lib. III. Cap. XXXIII. §. 5. p. 817. seqq.*

C A P U T IV.

De Philosophia mediæ ævi & nova.

§. XCIX.

Ita philosophia in sectas quamplurimas distracta est in *Græcia*. MEDIO ÆVO cathedras academicas omnes occupaverat philosophia Aristotelica. Sed quum primum Arabes eam in scholas suas recepissent, & Aristotelis opera in suam linguam translata, & commentariis *Averrhois* & *Avicennæ* illustrata, jam pridem prælegissent in scholis *Egyptiacis*, *Africanis*, *Hispanicis*: sequenti hos Christiani ex illo systemate *Aristotelico* & *Arabico* formarunt novum chaos philosophiæ SCHOLASTICÆ. *

Philosophiæ scholasticæ origo

* Ex Arabicis illis lacunis derivandas esse illas scholasticorum sordes, jampridem observavit *Jos. Scalig. Epist. CCCCXII. Selden. in Not. ad Euseb. Orig. p. 155.*

§. C.

Hujus sectæ antesignani, *PETR. ABÆLARDUS*, *PETR. LOMBARDUS*, *ALEXANDER AB HALES*, *ALBERTUS MAGNUS*, *THOMAS AQUINAS*, *JO. DUNS Scotus*, *DURANDUS A. S. PORCIANO*, *GUIL. OCCAM* & *GABR. BIEL* non modo fastu scholastico, * & male sana curiositate, (§. VI.) sed & absone dicendi docendique ratione cordatioribus hodie risum excitant merito.

Præcipui scholastici.

* Hinc cognomina multorum, dum *Halesius*

magister irrefragabilis, Richardus de Media Villa auctoratus, Scotus subtilis, Bonaventura seraphicus, Thomas Aquinas cherubicus, alii aliter vocati.

§. CI.

Horum doctrinæ.

Et tamen hi Doctores angelici, cherubici, seraphici, in philosophiam moralem invexere facerrima ista principia probabilissimi methodi dirigendi intentionem, reservationis mentalis, peccati philosophici.

* Conferri hic oportet Lud. Montalcii Epistolæ ad quendam ex provincia, cum iis, quæ inter se disputarunt VVendrockius & Stubrockius, Ant. Arnaldi Denunciationes hæreses de peccato philosophico, Thyrsi Gonzalez tractatum Theologicum de recto usu opinionum probabilium, Antu. 1694. 4. & Jo. Franc. Budd. Hist. Jur. Nat. S. XIII. seqq.

§. CII.

Aristotelis doctrina etiam in scholis protestantium radices egerit.

Et quamvis Lutherus, ut illis scholasticorum fordibus ecclesia purgaretur, nihil fecerit reliqui: Seckend. Hist. Luth. Lib. I. Sect. VIII. n. 10. & Addit. VII. Sect. XIII. n. 2. 4. Sect. XXV. n. 2. Sect. LXX. n. 3. Sect. LXXII. n. 3. tantum tamen abest, ut ex voto ei res succederet, ut nihilominus etiam in Academiis protestantium radices egerit Aristotelica philosophia, alibi mere scholastica, alibi vel a Melanchthone, vel ab aliis perpurgata, ibique diutissime floruerit.

* Et Melanchthoni quidem præcipue debetur conservatio philosophiæ Aristotelicæ in Academiis.

demis protestantium. Scripsit is compendia
plerarumque disciplinarum philosophiæ Ari-
stotelicæ, quæ in Academiis diu regnarunt.
Helmstadii tamen & Altorffi ipsum Aristo-
telem interpretabantur, & interpretes ejus
Græcos præferebant Latinis.

§. CIII.

Non defuere quidem varii conatus, Ari-
stotelem e throno deturbandi. Hinc eum in
ipsa Italia impugnarunt *Laur. Valla*, *Marius*
Nizolius, *Hadrianus Cardinalis*, *Franc. Patri-*
cus; in Gallia *Petr. Ramus* & majore impe-
tu *Petrus Gassendus*; in Germania *Dan. Hoffman-*
nus; * sed ad rei summam parum profecerunt.

Philosophi
novi, qui
Aristotelem
impugna-
runt.

* *Laur. Valla* fere ubique ex instituto exagi-
tat Aristotelem. *Mar. Nizolius* potissimum
in *Antibarbaro*, quem cum docta præfatione
recusum dedit *G. G. Leibniti*us. *Hadriani*
Cardinalis de vera philosophia liber editus est
Colon. 1548. *Francisci vero Patricii Discussio-*
nes peripateticæ, *Vener. 1571. 4*. De *Petri*
Rami Thesibus inauguralibus, quibus, nihil
omnino, quod *Aristoteles scripserit*, verum es-
se, contendit, legendus *Freig. in Vita Rami*
p. 9. sequ. de ejusdem *Animadversion. Aristo-*
telicis Petri Gassendi Exercitationes paradoxæ
adversus Aristotelicos Tomo III. ejus operum
occurrunt.

§. CIV.

Nec magis philosophiæ consuluerunt, qui
aliquam ex sectis veteribus, suscitare volue-
runt. Nam quamvis *FRANC. GEORGIUS* &
ante eum *JO. PICUS MIRANDULANUS*
Pythagoream; *BESSARION* Cardinalis &
MAR-

Qui aliqua
ex sectis
veteribus
revoca-
runt.

MARSILIUS FICINUS *Platonicam*; JUSTUS LIPSIUS & CASP. SCIOPPIUS *Stoicam*; PETR. GASSENDUS *Epicuream*; BERNARDINUS TELESIIUS *Parmenidis Eleatæ philosophiam instaurare conati sunt*: * tamen & horum labor pæne irritus fuit, omnesque plausum non adeo magnum retulerunt.

* Pertinent huc Jo. Pici Mirandulani *Theses seu conclusiones* XC. Romæ propositæ, in quibus tamen philosophiam Pythagoricam cum Cabbalistica conjunxit, quod & fecerunt Reuchlinus & Henr. Morus. Vid. *Budd. Histor. philos. Hebr. p. 116.* De Francisci Georgii Veneti *philosophia* fuse actum in *Observ. Halensibus*. Bellarion gente Græcus & Marsil. Ficinus adeo pro Platone contendebant, ut pæne Christianismum dediscerent. Hujus *Opera* prodierunt *Basil. 1561. fol. Tomis II.* Et forte in scholas pro Aristotelica recepta fuisset *philosophia Platonica*, nisi Clementem Papam VIII. monuisset Rob. Bellarminus, tanto magis cavendam esse philosophiam Platoniam, quanto propius ad Theologiæ Christianæ placita accedere videretur. *Launoi. de Var. Arist. fort. Cap. XVII.* De Justi Lipsii, Scioppii, Gassendi conatibus omnia nota. De Bernard. Telesii philosophia, quam *Libris IX. de Rerum natura Neap. 1586. & Lugd. 1588. fol.* exposuit, & ex Plutarchi libello *de iis rebus quæ supra sensum sunt* Tomo II. p. 945. maximam partem desumpsit, videndus Franc. Baco de Verulam *de philosophia Parmenidis, Telesii & Democriti.*

§. CV.

Qui nova
systemata,

Majorem strepitum dederunt nova philo-
sopho-

ſophorum ſyſtemata, quæ non modo medio ſæculo, ſed & a reſtitutarum literarum ſæculo excogitarunt RAIM. LULLUS, FRANC. PATRICIUS, *PETRUS RAMUS, **HIERON. CARDANUS, † THOMAS CAMPANELLA, †† quamvis & hi omnes pauciores ſectatores repererint.

ſed minus
celebria
excogita-
runt.

* Fr. Patricii *Nova de univerſis philoſophiæ* prodiit Ven. 1593. fol. Sed quamvis eam dedicaſſet Gregorio Papæ XIV. inquiturum tamen cenſuram incurrit auctor. Thuan. *Lib. XCIX. p. 817.* adeoque & philoſophia ejus parum ſe probavit.

** Petrus Ramus fere *dialecticam* tantum excoluit. De ejus vita legendus Freigius. De ejusdem fatiſ & controverſiſ Launo. *de Var. Arſt. ſort. Cap. XIII. Logica Ramiſtica* in Anglia, Scotia, Germania diu floruit, & Jctis præcipue placuit, Keckerm. *in Præcogn. Log. Tract. II. Cap. IV.* & etiamnum aliquo in prætio eſt Helvetiſ.

† Vitam ſuam ipſe deſcribit *Cardanus*. Ejus *Opera*, in quibus ſanctiſimum pleraque redolent, quæ de dæmonibus, ſomniſ, divinationibus diſſerit, prodierunt *Lugd. 1663. fol. Tomis X.*

†† *Thomæ Campanellæ* vitam dedit *Jan. Nic. Erythraeus*. Ejus philoſophiam ex *Cardani & Teleſii* principiſ conſtatam deſcripſit *Ern. Sal. Cyprianus* *in programate de philoſophia Thom. Campanellæ.*

§. CVI.

Plurimum contra philoſophia debet viriſ doctiſſimiſ, qui experimentiſ iſtitutiſ, eam novis ſubinde inventiſ atque obſervationibuſ locupletarunt. Sic *circulationem ſanguiniſ*.
Guill.

Qui experi-
mentis
operam de-
derunt.

Guill. Harvæus, * *Venas lacteas* Casp. Asellius, *microscopiorum usum* Corn. Drebbellius, Ant. Luvvenhoekius, Rob. Hookius, Petr. Borellus, *tubos opticos & circumjoviales* Galil. a Galilæis, *Satellites Saturni* Cassinus, & Huygenius, *maculas solares* Christophorus Scheinerus, *specula caustica* Tschirnhausius, *barometra* Torricellus, *thermometra* Corn. Drebbellius, *antliam pneumaticam* Otto de Guerike, Consul Magdeburgensis, Rob. Boyle & alii, *chemiam* Theophrastus Paracelsus, Daniel Sennertus, Rob. Boyle, *anatomiam plantarum* Jo. Rajus & Marcellus Malpighius, alia hujus generis alii invenerunt, aut inventa ab aliis perfecerunt.

* Sed his omnibus fere alii palmam dubiam reddunt. *Circulationem enim sanguinis* perspetam habuisse dicuntur Paulus Sarpus & Andr. Cæsalpinus, *microscopia* Ludovicus Septalius, *circumjoviales* Simon Marius, *maculas solares* Leo Allatius, *barometra* Valerius Magnus, Capucinus, *thermometra* Rob. Fludd, *chemiam veteres Ægyptii & ex Græcis* Democritus. Zosimus, & alii, *specula caustica* Archimedes & Proclus *tubos opticos* Jo. Bapt. Porta, Jo. Lippersheimius, Jo. Metius, Zach. Johnson scivisse dicuntur. Et fieri sane potest, ut plures eandem rem inveniant, quamvis sibi invicem parum noti.

§. CVII.

Laus Franc.
Baconis de
Verulamio.

Nec parum ad incrementa philosophiæ contulisse FRANC. BACCONEM de VERULAMIO, fatendum est, cujus exemplum cum alii, tum focii celeberrimarum societatum scientiarum, *Anglicana, Parisiensis,*

Natura curiosorum, & Berolinensis sunt sequuti.

§. CVIII.

At celeberrima recentioribus sunt systema-
ta **CARTESIANUM, MYSTICO-CHYMI-
CUM, & quod LEIBNITIUS, NEVVTO-
NUS & alii excolere cœperunt, META-
PHYSICO-MATHEMATICUM. ET CAR-
TESIANI** quidem auctor **RENATUS CAR-
TESIUS** (des Cartes,) domo Haga Tu-
nensis, gente Gallus, qui audita apud Je-
suitas philosophia, vitæque vaga aliquamdiu
acta, demum ad philosophiam animum ad-
plicuit, & in variis Belgii urbibus & sub-
urbis latitans, demum scripta sua non sine
magno eruditorum plausu edidit, obiitque
Holmiæ Suecorum anno MDCL. Id. Febr. Vid.
Hadr. Baillet. *Vit. Cartesii.*

Cartesii hi-
storia.

§. CIX.

Sectatores habuit quamplurimos, quorum
præcipui *Henricus de Roy, Dan. Lipstorpianus,*
Hadr. Heerebord. Jo. Claubergius, Ant. le Grand,
Lud. de la Forge, quorum studio eo res re-
diit, ut quamvis huic sectæ initio acriter se
opponerent Theologi & philosophi Belgæ;
in academiis tamen eorum hodie vix alia,
quam Cartesianæ, principia inculcentur. *
Enimvero totum hoc sectæ studium ipsius
magistri principiis repugnare, jam ab aliis
observatum est. Vid. *Fabric. Bibl. Gr. Lib.*
III. Cap. VI. p. 183.

Ejus sectæ
cores.

* Incrementum ibi hæc philosophia præcipue
debet magni Cocceji discipulis, maxime *Chri-
stoph. Wittichio,* quibus prudentia quædam
suasit, ut se Cartesianis associarent. Sed
quum

quum quidam Cartesianismum paulatim ad sua principia detorserint, nata est inter ipsos Cartesianos quaestio de genuinis & pseudocartesianis, unoquoque eorum prius illud nomen adfectante.

§. CX.

Ejus prin-
cipia logi-
ca.

Ceterum Cartesius, quod ad logicam attinet, de omnibus existimabat dubitandum. Ne autem in septicissimam degeneraret illa dubitatio, unum admittebat principium: *Ego cogito, ergo sum*. Quumque de eo ideo dubitare non liceat, quia id clare & evidenter percipiamus, claram illam & evidentem perceptionem pro unico veritatis criterio habuit. Qua vero via ad claram illam ac evidentem perceptionem pervenire liceat, discipuli ejus, & in primis An. le Grand & Claubergius scriptis libellis logicis ostendere conati sunt.

§. CXI.

Metaphysi-
ca.

Existentiam Dei Cartesiani probant ex idea entis perfectissimi, quae concipi non possit sine existentia aeterna. Quod argumentum tanti nonnulli faciunt, ut eam demonstrationem a priori vocare non dubitent. Ruard. Andala *Theol. Nat. Part. I. Cap. II.* Spiritus illis est substantia cogitans, quemadmodum corpus substantia extensa. At, dum ipsam spirituum essentiam quidam in cogitatione consistere serio autumarunt, non potuit non occasio subnasci systematis occasionalis, & ipsius Bekkerianismi. *

* Dicendum hic de systemate occasionali & Malebranchio, nec non de Balth. Bekkeri

Mundo fascino, ejusque libri fati. Argumentum Cartesii pro existentia Dei jam ab Anselmo, Archiepiscopo Cantuariensi, qui anno MCIX. decessit, inventum esse, observant Huet. in *Censura philos. Cartes.* p. 204. Baill. in *Vit. Cartes.* Tom. II. p. 536. seq.

§. CXII.

In *Physicis* trium generum elementa ponit, quæ in infinitum extensa diversos vortices constituent, & ex parte in soles & planetas innumeros coaluerint, qui omnes vorticibus suis innatent. Systema mundi ipsi placet Copernicanum: ceterarum rerum naturalium adfectiones, motus, causas ex rationibus mechanicis explicat, idque aliquando tanta solertia, ut omnino laudem mereatur. Nec tamen omnibus probavit sententiam, quod animalia omnia, præter hominem, sensu careant, meræque sint machinæ, direttore interno destitutæ. Physica.

§. CXIII.

Moralem philosophiam vix attigit Cartesius, quamvis in libello *de passionibus animi* quædam suppeditaverit principia, quibus deinde discipuli * etiam systema morale superstruxerunt. Sed dum adfectus intellectum adficere existimant, dum summam felicitatem in recto tantum facultatum mentis usu ponunt, dum virtutem parum commode describunt: procul abesse videntur ab illa cognitione sui ipsius, a quo omnem sapientiam proficisci oportet. Moralia.

* Maxime a quibusdam laudantur Arnoldi Geulingk & Philareti *Ethicæ*. Sed priorem non

non adeo procul abesse a Spinozismo, jam observavit Celeb. Thomas. in *Causel. circ. præcogn. jur. Cap. XIV. §. XXXIII. litt. y p. 225. sequ.*

§. CXIV.

Laus Cartesii.

Itaque laude præcipua dignus est Cartesius, qui quamvis non ubique rem excutigerit, jugum tamen servitutis philosophicæ excussit, multasque egregias observationes reliquit posteris. Sed quemadmodum ipse a sectæ studio alienissimus fuit: ita, quod discipuli in ejus verba jurant, ei non magis imputandum est: (§. CIX.) quam quod quidam his principiis abusi in varia opinionum portenta, vel saltim in speculationes oppido inanes inciderunt.

§. CXV.

An Spinozismus ex philosophia Cartesianâ ortus sit?

Nec calumnia caret, quod Benedictum Spinozam ex Cartesii schola prodiisse existimant. Quamvis enim ille Cartesii principia methodo mathematica demonstrata dederit: pantheismum tamen ille non ex Cartesio didicit, sed domi habuit, quos sequeretur.

§. CXVI.

Philosophi mystico-chemici.

MYSTICO-CHEMICI philosophi in plures quidem familias abeunt. Nam THEOPHRASTUS PARACELSUS, *Frater roset crucis, Rob. Flud. Helmontii, Poiretus, Jac. Bohémus, Quir. Kuhlmannus & alii*, qui inter *theosophos* nomina profitentur, quod ad conclusiones attinet, inter se parum consentiunt. Vid. Godfr. Arnoldi *Histor. Theol. Myst.*

§. CXVII.

§. CXVII.

Quandoquidem vero id commune habent plerique, quod ex Deo omnia emanasse, & in Deum reditura credunt, quod mentem divinæ essentiaë particulam crepant, quod denique ad adflatus extraordinarios sunt procliviores & inusitata mysteria, quin & ipsam *θεωσοποιαν* & medicinam universalem, jactant: non esse hanc philosophiam publici saporis nemo facile mirabitur. *

Forum principia.

* Accedit, quod plerique, huic philosophandi methodo adsueta, demum principia quædam societati humanæ parum utilia adoptare solent, & universalem statuum omnium emendationem non sine bile adfestant.

§. CXVIII.

Fuere etiam ex philosophis novis, qui de scientiis *practicis* perpoliendis cum cura cogitarunt. Et JURI quidem NATURÆ permultum operæ impendisse triumviros, HUGONEM GROTIUM, THOM. HOBBIUM & SAM. PUFENDORFFIUM, * nemo ignorat. Eos & alii, at non eodem omnes successu, imitati sunt, veluti *J. Seldenus, Lamb. Velthuysius, Christ. Thomasius*, aliique plurimi.

Emendatores juxta naturæ.

* *Grotius, Hobbesius & Pufendorffius* jus naturale derivant ex principio socialitatis. In eo autem discrepant, quod quisque horum suo utitur medio termino: Primus enim socialiter vivendum putat, quia id congruat sanctitati divinæ, Hobbesius, ne oriatur bellum omnium in omnes, Pufendorffius, quia id exigat voluntas divina.

Heinecc. Elem. Philos. D §. CXIX.

§. CXIX.

Nec non
politices.

Sic & POLITICAM alii excoluere, præcipue HERM. CONRINGIUS, JO. HENR. BOECLERUS, & reliqui, in primis Itali, ad excolendam hanc scientiam veluti a natura facti. Sed quum alii monarchiæ nimium deferrent, alii eandem odio plusquam Vatiniano prosequerentur, nata inde sunt monstra pestilentissima, MACHIAVELLISMUS & MONARCHOMACHISMUS.

§. CXX.

Præcipui
Machia-
vellistæ &
Monarcho-
machi.

Et illi quidem præter Nic. MACHIAVELLUM Florentinum favent THOM. HOBESIIUS, & ex Anglis quidam, qui ibi *Highfiers* vocantur, & obedientiam passivam, quam vocant, urgent; huic FRANC. HOTOMANNUS, STEPH. JUN. BRUTUS, JO. MILTON, JO. ALTHUSIUS, RATBODUS SCHELIUS, & ex Anglis tantum non omnes, qui ibi *Republicains* appellantur.

§. CXXI.

Utriusque
sectæ prin-
cipia.

Quemadmodum autem *Machiavellista* principi omnia indulgent, eique vix ullam obligationem erga cives imponunt: ita *monarchomachi* realem majestatem vindicant populo, principem autem, tamquam populi administrum, civium judicio, quin & poenis & suppliciis, temerario ausu subiiciunt.

§. CXXII.

§. CXXII.

Tam numerosa est philosophorum familia, tamque varia inter eos sunt sententiarum divortia. Quamque multi homines, pæne stolidi & veritatis parum amantes, quin & variis cooperti flagitiis, sapientiam professi sint, seque ipsos circumtulerint inutilis disciplinæ exempla: non mirum profecto est, jam olim dixisse non neminem, *vix egrosum somniare quidquam eam nefandum, quod non aliquis dixerit philosophus.*

Conclusio
historiæ
philosophicæ.

ELEMENTA LOGICÆ.

CAPUT PRIMUM.

De Logica natura & constitutione.

§. I.

Quid logi-
ca?

Uum philosophia sit cognitio ve-
ri: (Hist. phil. §. I.) & ad illam
cognitionem intellectum præparet
LOGICA: (*ibid.* §. VII.) defini-
ri ea potest quam optime, quod sit *scientia*
de invenienda proponendaque veritate. *

* Veritatem autem reperimus vel *meditando*,
vel aliorum scripta *legendo*. Ita inventam ve-
ritatem eo modo *proponere* docendo scriben-
doque, ut auditor lectorque de ea convinca-
tur, non adeo proclive est. Verum id quo-
que docet Logica.

§. II.

Est vel na-
turalis vel
artificialis.

Quamvis enim omnes homines, nisi mor-
bo impediuntur, *recta ratione*, idest, facul-
tate ratiocinandi, vel veritates alias ex aliis
per necessariam concludendi rationem eli-
ciendi, polleant, (Hist. phil. §. II. *) &
hinc negari non possit, dari logicam NA-
TURALEM: inde tamen non sequitur, ut
ARTIFICIALIS sit negligenda: quia ars
naturam perficit, & intellectus non solum
facultate, sed & *promptitudine* ratiocinandi,
quin

quin & methodo veras falsasque ratiocinationes discernendi instructus esse debet.

* Nam & facultate numerandi natura gaudet homo, & potentia saltandi, canendi, loquendi, persuadendi: nec quisquam tamen dubitat, quin, arithmetica, ars commode saltandi, musica, grammatica, rhetorica, sint necessariae.

§. III.

Quum itaque verum invenire ac proponere doceat logica, (§. I.) veritas autem vel certa sit, vel probabilis: (Hist. philos. §. II.) de utraque sollicitum esse oportet logicum. *

Ejus finis inventio veritatis demonstrative & probabilis.

* Nec tamen ideo opus est, ut cum Aristotelicis duas distinctas disciplinas, puta dialecticam & analyticam, fingamus. Vid. Scherbbii Diss. de different. Analyt. & Dialect.

§. IV.

Utilitas ergo hujus disciplinae in omni genere eruditionis plane admittenda est. Quem enim alium studiorum omnium finem nobis proponimus, quam ut veritatem inveniamus ac inventam communicemus cum aliis?

Logicæ utilitas.

* Reprehendendi itaque, & procul dubio a posteritate infamia notandi, qui, ut juventutem, olim logicæ Aristotelicæ tricis justo diutius inhærentem, ad utiliora revocarent, logicam prorsus inutilem esse clamarent, eique hoc instrumentum necessarium plane excusserunt e manibus. Sic

Stulti, dum fugiunt vitia, in contraria currunt.

Eam soliditatem ex instituto refellit Jác.
Martini in dem *Vernunft-Spiegel.*

§. V.

Eius inven-
tiones.

Hinc illam magna cura olim excoluerunt *Zeno Eleates*, ad quem originem hujus scientiæ vulgo referunt, (Hist. phil. §. LXXXIV.) * *Diogen. Laert. in præm. Segm. 18. & IX. 25 Megarici.* (Hist. phil. §. LXIII.) *Aristoteles* (Hist. phil. §. LXXIII.) *Stoici*, (Hist. phil. §. LXXX.) *Epicurei*, (Hist. phil. §. LXXXVII.) Sed dum plerique horum non tam inveniendæ veritatis, quam differendi disputandique methodum ostenderunt: post tantam messem magnum resentioribus spicilegium superfuit. *

* Hinc logicæ novæ, quas tamen parum commendant principia *de dubitatione* (Hist. Phil. §. CX.) *de fallacibus sensibus & similia.* Add. *Thomas. Cautel. circa præcogn. jur. Cap. X. §. 7. sequ.* Dicendum quoque *de Arte cogitandi. Medicina mentis, Specimine ratiocinandi, Kuffleriano, Logica Clerici, & libellis similibus.*

§. VI.

Consilium
nostrum.

Nos id, operanti dabimus, ut optima quævis præcepta, quæ vel experiundo didicimus, vel ab aliis tradita accepimus, eo ordine proponamus, qui naturæ hujus disciplinæ nobis videtur quam convenientissimus. *

* Quam commodissimum autem videtur, primo considerare *naturam INTELLECTUS* humani, deinde *naturam VERITATIS*, ac demum, *quomodo ea INVENIENDA PROPONENDA*que sit, disquirere.

C A P U T II.

De Natura intellectus humani.

S E C T I O I.

De intellectu operationibus.

§. VII.

Circa veritatem INTELLECTUS; circa bonum voluntas magis occupata est. Quum ergo logica tradat rationem invenendi proponendique veritatem: (§. I.) facile patet, eam doceri non posse, nisi vires intellectus humani ejusque operationes probe perspectas habeamus.

Cur hic de intellectu agendum sit?

§. VIII.

Experientia docet, nos cognitionis omnis expertes in hoc mundi theatrum prodire, * & postea nobis adquirere sensim rerum variarum materialium ideas, a quibus deinde & conceptus rerum immaterialium abstrahimus.

An dentur ideas innatae?

* Quid enim de Platonicorum, Cartesianorum aliorumque *ideis innatis* sentiendum sit, infra in philosophia morali (§. XXIV.) exponemus. Qui eas ideas innatas in se tam clare & evidenter sentiunt, exponant mihi velim, cur earum sibi conscii non sint, qui inter feras educati, vel surdi ac muti natura, postea cum hominibus loqui, suasque pristinas cogitationes, si quas habuerint, cum aliis communicare didicerunt. Exempla hujusmodi ex Bern. Connor *Evangelio Medico & Historia Accademiae scientiarum anni c17 Pcc III.* deprompta habes in *Aff. Erudit. Lips. 1707. p. 507.*

§. IX.

Idearum
compara-
tio.

Eadem experientia nos convincit, infantes, ubi paulatim adolefcunt, binas harum idearum, ſibi ſenſione vel abſtractione adquiſitarum, inter ſe comparare, ac paulatim eo pervenire, ut & inter tres ideas inſtituta comparatione, novas veritates repertiant. *

* Sic intellectus ſe habet, tanquam *arithmeticus*. Quemadmodum enim hac diſciplina imbuendus primum numeros ſimplices comprehendere & eloqui diſcit per *numerationem*, deinde quo modo bini numeri inter ſe comparandi ſint, per *additionem*, *ſubtractionem*, *multiplicationem*, ac *diſiſionem*, docetur, ac demum eo pervenit, ut per *regulam de tribus* tres numeros inter ſe comparare & ex quantitate nota aliam ignoram elicere ſciat: ita intellectus primum ideas ſimplices percipit, ex. gr. ideam *lunæ*, ideam *lucis*, ideam *ſolis*, ideam *corporum viſibilium* &c. deinde binas inter ſe comparat, ex. gr. *lux corpora reddit viſibilia*, *ſol lucet*, &c. denique & tribus inter ſe comparatis ideis diſcit, *lucem corpora reddere viſibilia*, adeoque *ſolem vel lunam*, quæ idem faciant, *lucem eſſe*. Id vidit Thom. Hobb. in *libell. de corpore Part. I. ab init.*

§. X.

Tres intel-
lectus ope-
rationes.

Quando *ideas ſimplices* adquiret intellectus, PERCIPERE; quoties *binas* inter ſe comparat, JUDICARE; denique, dum *tres* inter ſe confert, *συλλογιζέσθαι* ſeu RATIOCINARI dicitur. Unde *tres*, nec plures, ſunt *intellectus operationes*, * a quibus recte

recte definitur, quod sit *facultas mentis, quæ percipit, judicat, ratiocinatur.*

* Nec otiosa hæc est quæstio, sed utilissima, immo totius logices fundamentum.

§. XI.

PERCEPTIO itaque est adquisitio idearum simplicium: JUDICIUM idearum binarum; RATIOCINATIO trium comparatio. Earum definitio.

§. XII.

Neque tamen omnes ideæ ad intellectum referuntur, sed quoties mens ideam objecti materialis absentis contemplatur, id per IMAGINATIONEM fieri dicitur. Quid imaginatio?

§. XIII.

Ea imaginatione ideas varias componimus, discernimus, revocamus, retinemus. Unde modo INGENII, modo JUDICII, modo REMINISCENTIÆ vel MEMORIÆ nomine venit. Quid in judicium, ingenium, memoria?

* Quæ facultates quatenus diverso gradu in homine mixtæ sunt, non unam dant hominum INDOLEM, quæ prædominante judicio *erudita: ingenio, aulica & militaris: memoria, vulgaris* non incommode a nonnullis vocari solet.

§. XIV.

Et ea quidem, quæ componit *ingenium*, non semper re ipsa existant. Possem enim facile in mente conjungere ideas *aurei & montis*, & mihi formare imaginem *montis aurei*, qui tamen extra cogitationem non An omnia, quæ concipimus, existant?

existit. Ejusmodi ideæ vocantur CHIMÆ-
RICÆ vel ENTIA RATIONIS.

§. XV.

Quæ sint
non entia?

Ex quo tamen patet, hæc *entia rationis* non confundenda esse cum NON ENTIBUS, quæ plane non sunt objecta mentis, de quibus quippe nihil cogitari potest. Sic *circulus quadratus* est non ens, quia de eo ne cogitari quidem quidquam potest.

§. XVI.

Quæ opti-
ma indoles
sit philoso-
phæ?

Quum itaque, quæ componit ingenium, non semper vere existant: (§. XIV.) *judicio* opus est, quod rem ab umbra, chimeram ab ipsa re, & attributum ab attributo accurate secernat. Hinc quo rectius est hominis judicium, eo magis ad veritatem inveniendam æque ac proponendam idoneus erit. *

* Hinc patet, cur *indoles erudita* dicatur, sic ubi prædominatur *judicium* (§. XIII. *) Et cur non temere fallant axiomata: *Magna ingenia habent aliquid admixtum stultitiæ*. Item. *Memoria nimis capax raro est cum judicio accurato conjuncta*. Sunt tamen, qui omnibus facultatibus pollent in gradu eminentiore, quibus veteres *ingenia heroica* tribuebant.

§. XVII.

Cur intel-
lectus non
semper ve-
ritatem ad-
sequatur.

Quamvis itaque intellectus permultis, iisque egregiis, polleat facultatibus ac operationibus, id est, ratione: (Hist. phil. §. II.) negari tamen nequit, eum non semper reperire veritatem, cujus rei causa sane non in intellectu, sed in voluntate quaerenda est.

§. XVIII.

§. XVIII.

Quum enim raro velit homo res, de quibus cogitat, accuratius contemplari: sed vel aliorum auctoritate totus nitatur, vel vaga & superficialia meditatione contentus sit: aciem intellectus præstringunt præjudicia AUCTORITATIS & PRÆCIPITANTIÆ, quæ rectæ rationi veluti tenebras offundunt, (Hist. phil. §. II.)

Præjudicia
causæ er-
rorum.

§. XIX.

Præjudicium AUCTORITATIS est falsa opinio: qua unius sententiam, quamvis nunquam expensam, ob personæ qualitates recipimus, alterius rejicimus. * Præjudicium PRÆCIPITANTIÆ est falsa opinio, qua sententiam nec accurate, nec ordine a nobis expensam, tanquam veram adsumimus rejicimusve. **

Quid sint?

* Præcipue huc pertinet præjudicium religionis, antiquitatis, honoris, famæ, probitatis, quibus plerumque a puero imbuimur.

** Huc referas etiam præjudicium receptæ hypotheseos, veritatis quasi possessæ, spiritus contradictionis &c.

§. XX.

Hæc autem præjudicia non temere quisquam evellat animo, nisi ordine instituat meditationem, idque agat præcipue, ut claras, distinctas, adæquatas rerum ideas sibi formet. Quod quo pacto fiat, paulo accuratius erit considerandum.

Quomodo
animis e-
vellenda?

S E C T I O II.

De Perceptione vel ideis.

§. XXI.

Idez quid? **I**DEA est objecti cuiusvis genuina imago, quam mens immediate contemplatur, vel, est quælibet de re quavis cogitatio.

§. XXII.

Quotupli-
ces?

Quam autem res sint vel *materiales* & *immateriales*: illarum ideas **SENSI**ONE, has **ABSTRACTI**ONE, & **CONSCIEN-**TIA adquirimus. *

* Sic ex. gr. si quis viso ræctoque adamante, qui in Magni Hetruriæ Ducis tiara fulget, imaginem istius adamantis mente circumfert, ideam istam acquisivit *sensione*; si deinde ex illo cogitationem format de adamantum figura, magnitudine, splendore, duritie, vel de adamante generatim, jam ideam hanc formasse sibi dicitur per *abstractionem*. Contra, ubi quis aliquando sentit tristitiam, ex eaque *sensione* interna sibi ideam istius adfectus format, hanc *conscientia* acquisivisse dicitur.

§. XXIII.

Quid expe-
rientia?

Incipit ergo cognitio omnis a *sensione*, qua rerum modos, attributaque addiscimus, ac discernimus accurate. Ea, ubi sæpe & sub diversis circumstantiis est repetita, **EXPERI**ENTIA vocatur, quæ nihil aliud est, quam *sensionem semper sibi similium memoria*. *

* Itaque experientia non demonstratur, sed sen-

sensione constat; ac si quis ex hac experientia aliquid concludit, probare tenebitur, se recte esse ratiocinatum. Ita e. gr. solem aliquando maculis obduci, probare non teneor, sed casum tantum narrare, quo hoc observatum sit. At, si quis inde colligeret, solem esse metallum aliquod liquidum, cuius scoriae aliquando emergentes has maculas in superficie efficiant, demonstratio illi incumberet, se recte esse ratiocinatum.

§. XXIV.

Ne ergo fallat experientia, ea adhibenda est cautio, ut sensoria organa sana sint, ut, quod medium est inter organum & obiectum, recte se habeat, ut attenta sit mens, & rem in iusta distantia vel adhibitis idoneis instrumentis exploret. Quibus observatis, tenenda regula: *Sensus, pectis omnibus ad sentiendum requisitis, non fallunt.* *

An sensus sint fallaces.

* Sua itaque opinione falluntur, qui ita inferunt: *Sensus aliquando fallunt: ergo semper fallunt.* Prona enim ad scepticismum via est persuasio, quod sensibus decipiamur.

§. XXV.

Ex hac itaque experientia formamus nobis ideas, quæ vel CLARÆ, vel OBSCURÆ sunt. *Clara*, quando ita rem concepti, ut, quoties ea mihi iterum occurrit, eam statim agnoscam, & ab aliis discernam facillime. *Obscura*, quoties ideæ meæ non ita comparatæ sunt, ut res iterum occurrentes statim agnoscere & distinguere ab aliis possim. *

Quotuplices ideæ?
Quæ claræ & obscuræ?

* Ita

* Ita lunæ *claram ideam* unusquisque etiã ex plebe, habet, non item Jovis, *Veneris, Martis, Saturni*, quas stellas plebejus facile cum stellis fixis confundit. Ergo hanc ideam obscuram admodum esse, facile patet.

§. XXVI.

Quæ distin-
ctæ, quæ
confusæ?

Clara ideæ iterum vel **DISTINCTÆ** sunt, vel **CONFUSÆ**. *Distinctæ*, quoties res ita concepiti, ut certa indicia vel certas notas, quibus illas occurrentes distinguere ab aliis possim, in numerato habeam. *Confusæ*, si res occurrentes distinguere, at indicia, vel notas, quibus distinguam, ostendere ac enumerare non possim. *

* E. g. quum sciam, triangulum ab aliis figuris numero linearum, quibus inclusum est, distingui posse: ejus non modo *claram*, sed & *distinctam* habere ideam dicor. At colorem flavum a nigro satis quidem possum distinguere, non autem ostendere indicium, per quod distinguam; itaque hæc idea *clara* quidem, sed *confusa* est.

§. XXVII.

Quæ adæ-
quata, quæ
inadæqua-
ta?

Denique *distincta* ideæ **ADÆQUATÆ** dicuntur, quoties non modo rem ejusque notas in numerato habeo, sed & harum ipsarum notarum, quæ illam distinctam notionem ingrediuntur, ideam distinctam habeo. Quod ubi secus se habet, idea *distincta* quidem, sed **INADÆQUATA** est. *

* Sic e. g. notæ, quibus ignem ab aliis materiis discerno, sunt lux, calor, potentia incendendi, solvendi &c. Harum rerum omnium si quis habet ideam distinctam, notionem
ignis.

ignis adequatam habebit: sin minus, inad-
equatam. Debemus hanc doctrinam Leibni-
tio, qui eam proposuit in *Actis Erud. Lipsi-*
ann. MDCLXXXIX. p. 537. seqq. eamque de-
inde sequutus est V. C. Christ. VVolf. *Lo-*
gic. Cap. 1. S. IX. seqq.

§. XXVIII.

Deinde ideæ vel SIMPLICES sunt, in
quibus nihil mente dividere possumus, qua-
les fere omnes perceptiones colorum, so-
norum, odorum, &c. vel COMPOSITÆ,
in quibus varia separare & dividere licet per
abstractionem mentis. (§. XXII.) e. g. in
idea adamantis separatim considerare possum
figuram, duritiem, magnitudinem, splen-
dorem, quantitatem, &c.

Quæ sim-
plices, quæ
compositæ

§. XXIX.

Quum itaque in ideis simplicibus mente
dividere nihil possimus; (§. XXVIII.) con-
sequens est, 1) ut nec notas quibus agno-
sci & ab aliis rebus distingui possint, enu-
merare liceat, adeoque 2) illæ ideæ claræ
quidem, sed non distinctæ sint. (§. XXVI.)
3) Ut hæc omnia secus se habeant in ideis
compositis.

Earum na-
tura.

§. XXX.

Præterea ideæ vel sunt SUBSTANTIA-
RUM, vel MODORUM, vel RELATIO-
NUM. *Substantia* sunt, quæ per se & seor-
sum subsistunt: * *Modi*, affectiones & at-
tributa, quæ in substantia occurrunt, & ex
iis mente abstrahuntur. *Relationis* ideæ
quarum una ad alteram se refert, ut altera
sine

Quid ideæ
substantia-
rum, modor-
um, relatio-
num.

sine altera intelligi nequeat, vel, ut unius consideratio considerationem alterius involvat.

* Pessime ergo Bened. Spinoza substantiam definit *rem a se subsistentem*. Unde totum pantheismi systema, uni huic falsæ definitioni inædificatum, sua mole ruit.

§. XXXI.

Earum sub- *Substantia cogitantes dicuntur SPIRITUS;*
divisiones, *non cogitantes CORPORA. Deinde Modi, si*
in ipsa substantia occurrunt, INTERNI, si
in hominis mente sunt, & substantiæ tamen
*tribuuntur, EXTERNI vocantur. * Relatio-*
num denique tot sunt species, ut vel earum
*numerum inire sit difficillimum. ***

* Sic, quando linea vocatur recta, rectitudo inest lineæ, tanquam *modus internus*. At, ubi virtus magni æstimata dicitur: ea æstimatio non inest virtuti, sed menti ejus, qui tantum virtuti pretium statuit.

** Ex instituto ea de re agit Jo. Clericus in *Logica Part. I. Cap. IV. §. II. seqq. & in Art. Crit. Part. II. Sect. II. Cap. IV.* Præcipuæ relationes elucet in quantitatibus. Unde vanæ plerumque disputationes de *magnitudine, multitudine, diuturnitate, gravitate, pulchritudine, &c.* nisi de fundamento relationis, id est, de mensura, ad quam istæ ideæ existuntur, satis constet.

§. XXXII.

Et natura. Ex his inferimus, 1) nos substantias ipsas non cognoscere. 2) Quo plures in substantia modos novimus, eo magis nos rei naturam intelligere. 3) Haud parum errare, qui

qui de idea relativa aliquid absolute affirmant vel negant, nec fundamentum relationis rite expendunt. (§. XXXI. *)

* Quæ observatio quantæ utilitatis sit ad evitandas *λογουαχίαι*, quin & ad affectus tristiores sedandos, dici non potest. Sic multi se pauperes esse dolent, quum nulla re necessaria indigeant. Et cur vero, nisi quod fundamentum relationis ponunt homines admodum divites, quibuscum comparati, sibi pauperrimi videntur? Eleganter Seneca in *Troad.* v. 1016.

*Ferre, quam sortem patiuntur omnes,
Nemo recusat,
Nemo se credit miserum, licet sit.
Tolle felices, removeto multo
Divites auro, removeto, centum
Rura qui scindunt opulenta bubus:
Pauperi surgent animi jacentes.
Est miser nemo, nisi COMPARATUS.*

§. XXXIII.

Porro ideæ aliæ nobis rem ipsam sistunt, in individuo, e. g. *Alexandrum*: aliæ, quod res cum aliis quibusdam commune habet, e. g. *regiam ejus dignitatem*: aliæ, quod res cum omnibus ejusdem naturæ commune habet, e. g. *humanitatem*. Primi generis ideæ SINGULARES; secundi, PARTICULARES; tertii UNIVERSALES adpellantur.

Quid ideæ singulares, particulares, universales?

§. XXXIV.

Universalis idea, quæ varias sub se particulares complectitur, vocatur GENUS: particulares, quæ sub universali comprehenduntur, & innumera sub se habent individua, SPECIES; idea universalis, quæ primario

Quæ universalis seu prædicabilia?

mario ad essentiam rei pertinet, & qua res a re distinguitur, **DIFFERENTIA**; * quaæ secundario, **PROPRIUM**; quaæ rei quidem inest, sed ita, ut ad ejus essentiam nihil faciat, eaque salva vel adesse vel abesse possit, **ACCIDENS** dici solet.

* Quaæ differentia genus a genere discernit, **GENERICA**; quaæ speciem a specie, **SPECIFICA**; quaæ individuum ab Individuo, **NUMERICA** audit.

S E C T I O III.

De definitionibus & divisionibus.

§. XXXV.

Quid definitio?

Qui sibi ideas rerum distinctas & adæquatas acquisivit: ei jam facile erit, res non modo *describere*, sed & *definire*, & *dividere*. Quibus sane instrumentis carere non potest, qui veritatis investigandæ studio tenetur. * Et **DEFINITIO** quidem est *propositio rem ita determinans, ut ab aliis omnibus semper distingui possit.*

* Si enim *distinctam* habemus ideam, rem **DEFINIRE** possumus. (§. XXVI.) Si *adæquatam*, nihil facilius erit, quam eam **DIVIDERE**. (§. XXVII.)

§. XXXVI.

Quid descriptio?

DESCRIPTIO a definitione ita differt, quod licet utraque vera sit, illa tamen rei non nisi *cæcis sub circumstantiis*, hæc *semper* competat. *

* E. g. si dico, *horologium esse machinam argenteam*

genteam, quæ jam ex catenula in pariete
musei mei sub speculo pendeat, illud tan-
tum describo. Sin dico, esse machinam ad
horas vel sono vel filo indicandas compa-
ratam, illud *definitio*. Quod enim ex catenu-
la pendet horologium in pariete, aliquan-
do; quod ad horas indicandas comparatum
est, *semper* ei competit, quandiu manet ho-
rologium.

§. XXXVII.

Quum ergo DEFINITIO semper compe-
tere debeat rei: (§. XXXVI.) consequens
est, ut primo id, quo cum aliis ejus na-
turæ rebus convenit, ac deinde ideam, quæ
ad essentiam rei primario pertinet, & qua
a reliquis omnibus distinguitur, compre-
hendere debeat, adeoque constare ex GE-
NERE & DIFFERENTIA SPECIFICA.
(§. XXXIV.) e. gr. *Triangulum est figura
tribus lineis circumscripta.*

Definitio-
nis partes.

§. XXXVIII.

Quod si itaque differentiam illam specifi-
cam desumo a nota aliqua, qua rem mihi
obviam ab aliis omnibus semper discernere
possim, definitio illa dicetur NOMINALIS.
e. gr. *circulus est figura, cujus peripheria a
centro ubique aequaliter distat.*

Quid defi-
nitio no-
minalis?

§. XXXIX.

Sin differentiam in eo pono, ut ostendam
modum, quomodo illa res oriatur, vel quo-
modo possibilis sit, definitio REALIS emer-
get. e. gr. *Circulus est figura, que radio cir-
ca punctum circumalio describitur.*

Quid rea-
lis?

§. XL.

Ex quibus facile patet, 1) definitionem

Definitio-
nis bene
videtur.

non debere esse negativam, quia ita res a re non distinguitur per ideam, quæ ad essentiam pertinet. (§. XXXVII.) 2) Eandem nec latiore, nec angustiore esse oportere suo definito, sed cum illo reciprocari debere; * quia alias rem non determinaret. (§. XXXV.) 3) Eandem constare debere verbis propriis, perspicuis, aut certe jam antea definitis.

* Hinc si quis circulum definirer *figuram lineæ curvæ inclusam*, procul dubio vitio insigni laboraret hæc definitio, quia reciprocando dici nequit, figuram lineæ curvæ inclusam esse circulum, siquidem & ovalem figuram aliasque complectitur.

§. XLI.

Quomodo
definitiones
reperiuntur?

Ceterum definitiones aut *experiundo* reperimus, si in re quavis justa attentione consideremus, quid cum aliis commune, quidve proprium habeat, vel per *abstractionem*, circumstantias quasdam *omittendo*, vel easdem *mutando*, vel novas quasdam *addendo*. *

* E. g. Dum video, duos homines emtionem venditionem inire, satis experior, hunc contractum id commune habere cum aliis, quod contrahentes convenire vel consentire debeant, id vero proprium, quod consentiant in rem, quæ in commercio est, pro certo pretio in pecunia numerata consistente transferendam. EXPERIUNDO ergo inveni definitionem: emtionem venditionem esse conventionem de re, que in commercio est, pro certa pecunia transferenda. Jam si OMITTAM circumstantiam pecuniæ, habeo

habeo definitionem *contractus* in genere, quod sit *conventio de re, quæ est in commercio, transferenda*. Si **MUTO** circumstantiam pecuniæ & frango rem gratis transferri, habeo definitionem *donationis*, &c. Si denique circumstantias aliquas **ADDO**, veluti quod res transferatur ea lege, ut elapso certo tempore refusoque pretio restituatur, emerget definitio *retroventionis*.

§. XLII.

Quando definitio *experiundo* reperitur, vel ab ejusmodi definitione hoc modo reperta *abstrahitur*: rem definitam existere, negari nequit: at quotiescumque definitio *miscendo addendo*ve circumstantias inventa est, demonstrandum est, rem existere, quia & entia rationis hoc modo possunt defini. *

An semper, quod definitum, existat?

* Hinc e. gr. quia experiundo didici, *montem esse partem terræ exstantiorem particulis heterogeneis compositam*: certissimum esse possum de montium existentia. At si *montem* circumstantiam, & mihi concipiam *partem terræ exstantiorem ex meris particulis aureis compositam*, habeo quidem definitionem *montis aurei*, qui tamen fortassis non existat in rerum natura.

§. XLIII.

Ex quo inferimus 1) definitiones prioris generis vere esse fundamentum demonstrationis veritatisque reperiendæ: 2) definitiones posterioris generis tale fundamentum non præbere, nisi prius definiti existentia demonstrata sit. *

Quando definitiones sunt fundamentum demonstrationis?

* Recte hoc vidit Cl. Wolffius in *Introduct.* ad

ad Method. Mathem. §. XXI. seqq. Et eo patet, quid sentiendum sit de demonstratione existentiae Dei ex idea entis perfectissimi.

§. XLIV.

Quid divisio?

Quum vero ad investigandam veritatem præcipue utile sit, ideas habere *adaquatas*, (§. XX.) eas autem acquirere nequeam, nisi & notarum omnium, quæ illas ingrediuntur, distinctas ideas habeam: (§. XXVII.) ad eas viam expeditissimam munit **DIVISIO**, quæ est *idea universalis in plures particulares solutio*.

§. XLV.

Quomodo dividendum sit?

1) **TOTUM** ergo dividitur in *partes*; 2) **GENUS** in *species subordinatas*; 3) **SUBJECTUM** in sua *accidensia seu modos*; 4) **ACCIDENS** per sua *subiecta*; 5) **EFFECTUS** per suas *causas*; 6) **CAUSSA** per suos *effectus*; 7) **QUALITAS** per sua *obiecta*.

* **PRIMÆ** exemplum esto: Templum Hierosolymitanum dividitur in *atrium, sanctum & sanctum sanctorum*. **SECUNDÆ**: Animal est vel *homo*, vel *brutum*. **TERTIÆ**: Homines vel *docti*, vel *indocti*. **QUARTÆ**: Bonum est vel *animi*, vel *corporis*. **QUINTÆ**: Scriptura sacra vel *prophetica* est, vel *apostolica*. **SEXTÆ**: Verbum Dei aliud peccata arguit, ut *lex*, aliud peccatores erigit, ut *Evangelium*. Denique **SEPTIMÆ**: Amor est vel *Dei*, vel *sui ipsius*, vel *proximi*.

§. XLVI.

Membra divisa sic

Non solum autem res dividenda, sed & mem-

membrorum discrimen per *novas definitiones*,
 easque oppositas, ostendendum est. * Unde
 hic etiam negativæ definitiones ferendæ,
 quæ alias in vitio ponuntur. (§. XL. 1.)

rum defini-
 nienda.

* E. g. Jcti res dividunt in *corporales & in-
 corporales*. Recte. Illas definiunt, quæ tan-
 gi possunt; has, quæ tangi non possunt.
 Id quoque recte. Nam sic oppositæ defi-
 nitiones differentiam statim ostendunt. At,
 si res *corporales* describerem, quæ tangi
 possunt; *incorporales* autem, quæ in jure
 consistunt, vera quidem esset definitio, sed
 non opposita definitioni rerum corporali-
 um, adeoque nec perspicuam redderet di-
 visionem.

§. XLVII.

Ex qua divisionis natura ac indole se-
 quitur, 1) ut membra divisionis debeant
 exhaurire totum divisum: 2) Ut membra
 esse oporteat disjuncta, nec unum in alte-
 ro contineri: 3) Ut in tot membra diri-
 menda sit idea, quot ipsa natura suppedi-
 cat: * 4) Ut ante divisionem idea divi-
 denda ab ambiguitate liberanda sit: 5)
 Ut non *divisio*, sed *distinctio*, dicenda sit,
 quæ non rem in suas partes dividit, sed
 tantum vocabuli diversas significationes di-
 scernit.

Regula bo-
 næ divisio-
 nis.

* Hinc facile patet, quam vana sit Ramista-
 rum regula de *Dichotomiis*. Quasi enim
 anatomici male dividant corpus humanum in
 tres ventres, *supremum, medium & inferum*,
 & rectius duos fingant, quum ipsa natura
 tres constituerit.

§. XLVIII.

§. XLVIII.

Quid de
subdivisionibus
sentendum?

Quæ de divisione monuimus, eadem & de
subdivisionibus intelligenda, quamvis danda sit
opera, ne subdivisiones præter necessitatem
multiplicemus. Quo magis enim magnum
faxum in pulverem secatur, eo minus ejus
magnitudinem animo comprehendimus. *

* Recte Seneca *Epist. LXXXIX.* *Dividi illam,
non concidi, utile est. Nam comprehendere,
quemadmodum maxima, ita minima, difficile
est. Describitur in tribus populus, in centu-
rias exercitus. Quidquid in maius crevit, fa-
cilis agnoscitur, si discessit in partes: quas,
ut dixi, innumerabiles esse & parvas non
oportet. Idem enim vitii habet nimia, quod
nulla, divisio. Simile confuso est, quidquid
usque in pulverem sectum est.*

S E C T I O IV.

De judiciis & propositionibus.

§. XLIX.

Quid judi-
cium? quid
propositio?

QUando mens binas ideas, accurate per-
ceptas, inter se comparat, easque vel
componit vel divellit: nascitur inde JUDI-
CIUM. (§. XI.) Judicium autem verbis
expressum PROPOSITIO vel ENUNCIA-
TIO adpellatur.

§. L.

Propositio-
nis partes
seu termini

Quum itaque judicium binas ideas inter se
comparat, (§. XLIX.) consequens est, ut omnis
propositio constet SUBJECTO & PRÆDI-
CATO, quos terminos inter se jungit CO-
PULA

COPULA EST, quamvis hæc æque, ac sub-
jectum, sæpe in prædicato latitet, adeoque
tota propositio uno vel binis vocabulis con-
sistet, e. gr. *Terra movetur, perii, ningit,*
pluit.

§. LI.

SUBJECTUM est, de quo aliquid enun-
ciatur; **PRÆDICATUM**, quod de illo enun-
ciatur; **COPULA**, quæ relationem inter
subjectum & prædicatum, seu, quomodo
se invicem habeant, indicat.

Quid sub-
jectum?
prædicatū?
copula?

§. LII.

Qui ideas duas inter se comparat, eas
aut *conjungi* posse judicat, aut easdem *se-*
parandas existimat. (§. XLIX.) Priore casu
propositio dicitur **ADFFIRMATIVA**; poste-
riore sensu **NEGATIVA**, cujus signum est
negatio **NON**, ad copulam referenda. *

Propositio
vel affir-
mativa vel
negativa.

* Si enim negatio **NON** ad subjectum vel
prædicatum referenda, propositio non est
negativa, sed *infinita*, quæ vere affirmativa
est. e. gr. *Non attente res considerans decipi-*
tur. Judæi sunt Lo-ammi, i. e. non populus
meus.

§. LIII.

Quemadmodum porro judicantes facile
animadvertunt, prædicatum aut semper huic
subjecto convenire, vel disconvenire, aut
aliquando tantum & sub certis circumstan-
tiis: ita priore casu propositiones **UNIVER-**
SALES; posteriore **PARTICULARES** emer-
gunt. **SINGULARES** enim, quæ aliquid
de individuo enunciant, loco universalium
sunt, quoties de forma quaeritur. *

Item vel
universa-
lis, vel par-
ticularis,
vel singula-
ris.

* Aliquando enim ratione materię imitari solent propositiones *particulares*, quoties nimirum prædicatum non toti individuo, sed ejus parti convenit. Sic universali similis est propositio: *Socrates vixit*: particulari: *Socrates fuit sapiens*, *Socrates cicutam bibit*.

§. LIV.

Propositio-
nes moda-
les.

Aliquando non modo judicamus, prædicatum subjecto convenire, vel non convenire: sed & modum, quo vel conveniat, vel non conveniat, definimus. Et tunc propositiones dicuntur **MODALES**, quales modi sunt quatuor: *Necesse est*; *contingit*; *possibile est*; *impossibile est*.

* E. g. *Necesse est, oculum, positis ad videndum requisitis, videre. Contingit, ut oculus bene adfectus non videat. Possibile est, circumlum quadrari. Impossibile est, ut duo sint ensia infinita. De his tenendæ regulæ: 1) Propositiones necessariæ fundamentum sunt demonstrationis firmissimæ & directæ. 2) Impossibiles dant demonstrationem indirectam, quam & mathematici aliquando non negligunt. 3) Reliquæ propositiones, si de demonstratione veri quæritur, raro aliam, quam probabilem, veritatem suppeditant, quia non statim, quod contingit, aut possibile est, etiam actu est.*

§. LV.

Item exponibiles.

Addunt etiam propositiones **EXPONIBILES**, quarum alias **EXCLUSIVAS** vocant, veluti: *Sola fides justificat*: alias **EXCEPTIVAS**, e. gr. *Omnis possessio, præter virtutem, est incerta*: alias **RESTRICTIVAS**, e. gr.

Epi-

Episcopus, qua princeps, gaudet jure gladii: alias denique **COMPARATIVAS**, e. gr. Mens est corpore prestantior.

§. LVI.

Exponibiles vocantur ideo, 1) quod sensus earum non intelligatur, nisi in duas resolvantur propositiones: 2) quod sæpe sint virtualiter negativæ, quamvis affirmativæ videantur.

Cur ita vocentur.

§. LVII.

Universalem, an particularem esse oporteat propositionem, facile intelligitur, si attendas ad *hypothesin* & *thesin*, quæ vere omni propositioni insunt. **THESIS** est ipsa enunciatio, **HYPOTHESIS** conditio, sub qua hæc enunciatio vera est. Jam observa regulam: Quoties hypothesis seu conditio, sub qua propositio vera est, latet in ipsa subjeæti natura, toties propositio universalis est. Si ea extra subjeæti naturam querenda: non potest non particularis esse.*

Quæ propositiones universaliter veræ sint?

* Hinc recte dico: *Omnis aer gravis est*. Conditio enim hic non alia supponenda, quam aeris ipsius natura, ex qua gravitas manifesto fluit. At dicere non possum: *Omnis aer est rarefactus*. Si enim rareferi debet, conditio ponenda est alia extra aeris naturam, e. gr. calor. Ergo dicendum: *Quidam aer est rarefactus*.

§. LVIII.

Mathematici, &, qui hos imitantur philosophi, singulis propositionibus singula vocabula tribuunt. Quæ enim immediate ex definitione fluunt, propositiones, si theoreticæ

Quid axiomata & postulata?

sunt, AXIOMATA; sin practicæ, POSTULATA vocantur. *

* E. g. Esto definitio: *Circulus est figura, cujus peripheria a centro ubique distat æqualiter.* Si inde colligam; *Omnes radii a centro circuli ad peripheriam sunt æquales,* habeo axioma. Sin inferam: *Potest describi circulus, si filum vel linea circa punctum moveatur:* habeo postulatum.

§. LIX.

An axioma & postulata probatione indigeant?

Et hinc facile patet, quo sensu axiomata & postulata probatione non indigeant. Si enim ipsa definitio vera est, non potest non & propositio, quæ immediate inde fluit, vera esse. Quando autem certa sit definitio, quando, ipsa demonstratione indigeat, supra dictum (§. XLII.)

§. LX.

Quid theorematum & problematum?

Propositiones, quæ ex plurium definitionum comparatione nascuntur, si theoreticæ sunt, THEOREMATATA; sin practicæ, PROBLEMATA vocantur. *

* E. g. ex definitionibus polorum, æquatoris & horizontis inter se comparatis manifesto fluit propositio: *Sub polis arctico & antarctico dies æque ac nox sunt sex mensum.* En theorema. Sic & comparatis inter se definitionibus lineæ meridionalis & plagarum mundi problema reperio: *Linea meridionali per lineam perpendicularem divisa, reperiri possunt quatuor plage mundi cardinales.*

§. LXI.

Theorematum, & problematum veritas non

Es semper demonstranda?

non ita incurrit in oculos, ac axiomatum, & postulatorum. * Hinc utraque sunt demonstranda.

* Nascuntur enim ex comparatione diversarum definitionum. Quas autem ergo habeatis definitiones, quas inter se compararim, quomodo ratiocinatus sim, non unusquisque intelligit. Ergo id ostendere, i. e. demonstrationem subnectere teneor.

§. LXII.

Si quid novi ex *axiomate*, *postulato*, *theoremate* vel *problemate* colligimus, ea propositio vocatur **COROLLARIUM** vel **CONSECTARIUM**. e. gr. Ex theoremate illo (§. LX. *) recte infero: *Sub polis diem & noctem semper esse aequales*: ex problemate: *Angulis singulis aequaliter divisus, reperiri posse quatuor plagas secundarias*. EN **CONSECTARIA**.

Quid corollarium?

§. LXIII.

Quoties propositio aliqua illustratur, e. gr. per exemplum, vel ex historia, vel aliud quid notatu dignum adjicitur, toties id vocatur **SCHOLION**.

Quid scholion?

§. LXIV.

Quamvis autem rarius philosophi vocabula hæc addant singulis propositionibus, (quod accurate plerumque faciunt mathematici:) utile tamen est, scire, quales sint propositiones singulæ. Ita enim & statim intelligimus, an & quali demonstratione indigeant.

Ufus huius divisionis propositionum.

§. LXV.

Quotuplici
modo præ-
positio una
ex altera
fluat ?

Quum ergo, ceu hætenus ostensum, (§. LVIII. seqq.) ex una propositione alia fluant: sciendum, id fieri vel per **OPPOSITIO- NEM**, vel per **SYLLOGISMUM**. *

* E. g. Si scio: *Omniem filiumfamilias esse alieno juri subiectum*: per regulas de conversione scio, etiam, *quosdam, at non omnes, alieno juri subiectos, esse filiosfamilias*, & per regulas de oppositione, *falsam esse propositionem: quendam filiumfamilias alieno juri subiectum non esse*. De syllogismo infra suo loco dicemus.

§. LXVI.

Quid con-
versio?

CONVERSIO est transpositio subiecti in locum prædicati, & hujus in locum subiecti, ita instituta, ut utraque propositio vera maneat. *

* E. g. Si propositionem hanc: *Omnis filiusfamilias est alieno jure subiectus*, ita invertam: *Omnis alieno juri subiectus est filiusfamilias*, transpositi quidem sunt termini, sed altera tamen propositio est falsa. Non rite ergo facta est conversio. (§. LXV. *)

§. LXVII.

Regulæ de
illa.

Quum itaque sic convertenda sit propositio, ut utraque vera sit, (§. LXVI.) nec semper tamen vera sit, quæ transpositis terminis emergit: (§. LXVI. *) consequens est, ut certæ observandæ sint regulæ, quæ ita se habent: I. Propositiones *universalis negans* & *particularis affirmans* recte convertuntur simpliciter. II. *Universaliter affirmans*.

mans ita convertenda, ut altera propositio fiat particularis. III. Particulariter negans simpliciter convertitur, quamvis negativa non amplius ad copulam, sed ad subjectum pertineat, & sic fiat affirmativa. * (§. LII.)

* Primam conversionem vocant simplicem, alteram per accidens, tertiam per contrapositionem & doctrinam utilem obscurissimis involvunt vocabulis, regulis, versiculis. Nobis non vacat in re seria nugas agere. En exempla; Si verum est, nullum corpus esse infinitum, vel quoddam corpus esse penetrabile, verissimum quoque erit, nullum infinitum esse corpus, & quoddam penetrabile esse corpus. (per reg. 1. §. LXVII.) Si verum est, omnes probos esse mortales, verum etiam est, quosdam mortales esse probos. (per reg. 2. §. LXVII.) Denique si verum est, quosdam homines non mortuos, verum erit profecto, quosdam non mortuos esse homines, (per reg. 3. §. LXVII.)

§. LXVIII.

Itaque universaliter affirmantes propositiones omnes converti possunt, si altera fiat particularis. (§. LXVII. 2.) At non omnes converti possunt simpliciter, sed illæ tantum, ubi vel 1) prædicatum continet subjecti definitionem. (§. XL. 2.) vel 2) alter terminus alterius causam proximam comprehendit, vel 3) differentiam, vel 4) proprium tale, quod omni soli & semper competere censetur. *

An non & universaliter affirmantes aliquando converti possint simpliciter?

* Sic recte simpliciter convertito propositiones: *Omnis spiritus est substantia cogitans*, (ob rat. 1. §. LXVIII.) *Omnes qui credunt*

salvantur, (ob rat. 2. ibid.) Omnis linea recta procedit via brevissima, (ob rat. 3. ibid.) Omne grave tendit deorsum, ob rat. 4. ibid.

§. LXIX.

Quid oppositio?

Deinde & novas propositiones ex aliis elicimus, earumque falsitatem cognoscimus, per regulas de **OPPOSITIONE**, quæ est duarum inter se vel vere vel in speciem pugnantium propositionum comparatio.

§. LXX.

Quorum lex?

Quando ergo comparantur inter se propositiones *universaliter affirmantes & particulariter negantes, vel universaliter negantes, & particulariter affirmantes*: oppositio hæc vocatur **CONTRADICTORIA**; si *universaliter affirmans comparatur cum universaliter negante*, **CONTRARIA**; si denique *particularis opponitur particulari*, **SUBCONTRARIA**. *

* **Contradictoria** exemplum esto: *Omne bonum est jucundum. Quoddam bonum non est jucundum.* **Contraria**: *Omne bonum est sempiternum: Nullum bonum sempiternum est.* **Subcontraria** denique: *Quoddam bonum ad mentem pertinet: Quoddam bonum ad mentem non pertinet.*

§. LXXI.

De singulis regulis.

De **CONTRADICTORIIS** tenenda regula: *Contradictoriarum propositionum altera semper vera, altera falsa est.* De **CONTRARIIS**: *Contrariarum utraque falsa esse potest, ac nunquam utraque vera.* De **SUBCONTRARIIS**

RIIS denique: *Subcontraria propositiones amba
vera, ac non amba falsa, esse possunt.*

§. LXXII.

Quæ regulæ in investiganda veritate, in
instituentis disputationibus, in dijudicandis
controversiis, ac detegendis *λογωμαχίας* in-
credibilem adferunt utilitatem. *

Farum
ulus.

* Quum enim ad investigationem veritatis
pertineat, etiam scire, quid falsum sit: co-
gnita veritate, vi oppositionis contradic-
torie, certissime cognosco, quid falsum sit.
Deinde quia in controversiis & disputatio-
nibus propositiones contradictorie defendi
debent: sane, si id non fit, tota contro-
versia vel disputatio aut in *λογωμαχίας* defi-
nat, aut neuter disputantium rem acu teti-
gerit, oportet.

S E C T I O V.

De Ratiocinatione vel Syllogismo.

§. LXXIII.

Vidimus, quomodo duas inter se ideas *Connexio.*
comparet intellectus. Si tres inter se
confert, *συλλογίζεσθαι* seu *ratiocinari* dicitur,
(§. X) adeoque jam proximum est, ut de
RATIOCINATIONE vel SYLLOGISMO
dicamus.

§. LXXIV.

Quum vero in adornandis syllogismis in-
tellectus se habeat, tanquam arithmeticus,
qui *regula de Tribus* utitur, (§. IX. *) idque
ipsum etiam vocabulum innuat: consequens
est, ut quemadmodum arithmeticus ex da-

Quomodo
mens in ra-
tiocinando
procedas?

ris duabus quantitibus cognitis tertiam incognitam elicit: ita intellectus, quoties ratiocinatur, ex comparatione duarum idearum cum tertia colligat, componendæ illæ sint, an sejungendæ.*

* Ita ex comparatione *mentis* cum *corpore* & *cogitatione*, satis intelligo, mentem & corpus jungi non posse. Ex comparatione *mentis* cum *spiritu* & *cogitatione*, statim disco, mentem esse non corpoream, sed spirituales substantiam.

§. LXXV.

Quid ratiocinatio vel syllogismus.

Itaque RATIOCINATIO vel SYLLOGISMUS est operatio intellectus, qua ille instituta duarum idearum comparatione cum tertia, jungendæne illæ sint, an separandæ, cognoscit.

§. LXXVI.

Esus non possunt esse quatuor termini.

Quum itaque tres sint idæ hîc inter se comparandæ: (§. LXXV.) consequens est, ut, simul ac quatuor idæ in unum syllogismum compingimus, vitiosa emergat ratiocinatio.*

* Quod plerumque fit, ubi vocabulum aliquod æquivocatione laborat. Hinc male quis ratiocinaretur: *Spiritus est substantia cogitans. Ergo Spiritus vini est talis substantia.* Vocabulum enim *spiritus* diversimode hîc accipitur, adeoque quatuor idæ in unum syllogismum compinguntur.

§. LXXVII.

Quis terminus major, minor, medius?

Tres istæ idæ, si verbis exprimuntur, TERMINI vocantur. Et is quidem, de quo ali-

aliquid quæritur, MINOR; quod de eo quæritur, MAJOR; & is, quocum hi duo termini comparantur, MEDIUS adpellari solet. *

* Si e. gr. scire velim an aer sit *gravis*, & hinc has ideas comparem cum *pressione corporum*: aer erit terminus MINOR, quia de eo aliquid quæritur, *gravis* terminus MAJOR, quia hoc ipsum est, quod de aere quæritur. *Pressio corporum* erit terminus MEDIUS, quia cum hac idea duæ reliquæ comparantur.

§. LXXVIII.

Quumque tres ideæ vel tres termini alter comparari non possint; quam ut singula cum singulis contendantur: omnem quoque syllogismum perfectum constare oportet tribus PROPOSITIONIBUS, quarum illa, quæ ex majori & medio termino componitur, MAJOR, quæ ex minore & medio, MINOR; quæ ex minore & majore, CONCLUSIO adpellatur. *

Quot syllogismi propositiones.

* Sic si syllogismum construam ex terminis paulo ante propositis: (§. LXXVII. *)

Quod premit corpora inferiora, est grave,

Aer premit corpora inferiora.

Est ergo aer gravis.

prima propositio erit *major*, altera *minor*, postrema *conclusio*.

§. LXXIX.

Ceterum, quum actus ratiocinandi similis sit arithmeticæ operationi: (§. LXXIV.) eadem quoque fundamenta oportet esse syllogismi, quæ arithmetices. Ea autem sunt

Quæ ratiocinandi fundamenta?

axiomata sequentia: I. *Quae conveniunt in uno tertio, ea conveniunt inter se.* II. *Quae discrepant in uno tertio, ea inter se discrepant.* * III. *Quae adsfirmantur vel negantur de subjectione universaliter, eadem adsfirmantur vel negantur de singulis, quae sub illo continentur.*

* Sic recte ratiocinor:

$$\begin{array}{l} B \text{ non est} = C \quad 4 \text{ † } 3 \text{ non est} = \frac{12}{2} \\ A \text{ est} = C \quad 6 \text{ est} = \frac{12}{2} \\ A \text{ non est} = B \quad 6 \text{ non est} = 4 \text{ † } 3 \end{array}$$

Jam vocabula substitue, & construe syllogismum,

Materia non cogitat,

Mens cogitat,

Ergo mens non est materia.

Perinde erit, ac si diceres: *Mens & materia discrepant in illo tertio, quod illa cogitet, hæc non cogitet, Ergo discrepant inter se, id est, mens non est materia.*

S. LXXX.

Quot inde
figuræ na-
scantur?

Si ergo termini ita disponuntur, ut *medius* sit subjectum *majoris*, & prædicatum *minoris* propositionis, syllogismus PRIMÆ; si *medius terminus* bis loco prædicati est, SECUNDÆ; si bis loco subjecti, TERTIÆ FIGURÆ esse dicitur. *

* Sic syllogismus primæ figuræ est:

Quod cogitat, est spiritus,

Mens cogitat,

Mens ergo est spiritus.

Secundæ contra:

Corpus non cogitat,

Mens cogitat,

Mens ergo non est corpus.

Ter-

Tertie denique:

Quidquid cogitat, est spiritus,
Aliquid, quod cogitat, in homine est,
spiritus ergo aliquis in homine est.

§. LXXXI.

Prima semper adeo, quod universaliter
ei competit, ad id, quod sub ista re con- Eorum dis-
ducitur; * (§. LXXX. 3.) secunda a con- ferentia.
trario ** (§. LXXX. 2.) tertia a conve-
nientia rei cum altera in uno tertio con-
ducit. † (§. LXXX. 1.)

Vocant id Logici dictum de omni & nullo,
quod in hac regula consistit: Quidquid ad-
firmatur vel negatur de subiecto universaliter,
id & adfirmari negative potest de singulis
que sub illo subiecto continentur. Hinc re-
cte colligo:

Figura omnis inclusa est suis lineis,
Quadratum est figura,
Quadratum ergo inclusum est suis lineis.

Quod enim in universum de omni figura
adfirmatur, non potest non & de quadrato
adfirmari, quia hoc sub genere figuræ con-
tinetur.

Ita quia mens cogitat, materia autem non
cogitat, colligo, secundum figuram secun-
dam, mentem non esse materiam. Contra-
riorum enim contraria predicata sunt. (§.
LXXIX. 2.)

Sic quia, quod cogitat spiritus est, & aliquid
cogitans in homine est, adeoque id, quod in
homine est, cum spiritu eatenus convenit,
quod cogitet, recte colligo, spiritum ali-
quem esse in homine. (§. LXXIX. 1.)

§. LXXXII.

Ex quo facile patet, 1) in prima figura Regula dis-
mas hæ figuræ.

majo^rem propositionem semper universalem, minorem affirmativam esse debere. 2) In secunda quoque majorem universalem, & alterutram ex præmissis æque, ac conclusionem, negativam esse debere. 3) In tertia figura minorem affirmativam, conclusionem autem particularem esse debere. *

* Et hæc sunt regulæ speciales, quas licet hodie vilipendere soleant, qui æ solidiore doctrina abhorrent; utilissimas tamen quotidie experiuntur, quicumque veritatis investigandæ studio tenentur. Quomodo enim veritatem quis investigabit, nisi ratiocinando? Et quis, se recte ratiocinatum, persuasus esse potest, nisi regulas bonæ ratiocinationis perspectas habeat? Solida ergo hæc sunt, uti pleraque, quæ hodie vulgo displicent.

§. LXXXIII.

Regulæ de
syllogismis
generales.

Nec minus jam patet ratio, 1) cur in syllogismo non esse possint, nisi tres termini. (§. LXXXVI.) 2) Cur nec ex partibus particularibus, nec 3) ex meris negativis propositionibus quidquam sequatur, * & cur denique 4) conclusio imitetur partem debiliorem.

* In syllogismo ex mere particularibus propositionibus composito ita colligo: *Quæ discrepant in uno tertio, ea conveniunt inter se.* In syllogismo ex meris negativis conftrato ratiocinatur: *Quæ discrepant a tertio ad rem non pertinente, illa discrepant inter se.* Utraque regula absurda est: (§. LXXIX.) Ergo syllogismi ex mere particularibus & negativis constati absurdi sunt. *et. Et*

Quidam homines sunt pulcri,
Quidam homines sunt deformes,
Deformes ergo quidam sunt pulcri.

Nulla materia cogitat:
Nullus spiritus materia est,
Nullus ergo spiritus cogitat.

§. LXXXIV.

Quæ de syllogismorum modis, reductione, expositione tradunt logici, non absurda quidem sunt, ceu vulgus sibi persuadet: nec tamen, si, quæ hæcenus diximus, recte intelligas, admodum necessaria.

Quid de syllogismorum modis, expositione, reductione sentiendum?

§. LXXXV.

Id potius hic observandum, sæpe contingere, ut alterutra præmissarum, quippe menti satis obvia, omittatur. Quo casu ex syllogismo fit ENTHYMEMA.*

Enthymema.

* Ex. gr. Si dicam: Mens cogitat, ergo mens est spiritus, vel: Quidquid cogitat, est spiritus, ergo mens est spiritus: enthymemata habebis, quorum propositiones omittas mens sua sponte facile supplebit.

§. LXXXVI.

Si plurium syllogismorum propositiones una serie ita connectuntur, ut prioris prædicatum semper sit posterioris subjectum: nascitur SORITES. Qui ratiocinandi modus sicuti est ad demonstrandum quam maxime idoneus, ita facile in sophisma aut paralogismum degenerabit, si vel una immisceatur propositio, quæ non necessario vera est, ** vel si meræ negativæ sint propositiones in sortem compactæ.

Sorites.

* Veye.

* Vere ergo hic syllogismus est coacervatio plurium syllogismorum, & hinc si in enthymemata resolvatur, multo clarior esse solet, ex. gr. Sorites esto sequens:

*Mens est substantia cogitans,
Substantia cogitans est spiritus,
Spiritus non est extensum,
Quod non extensum est, non habet partes extra partes,
Quod non habet partes extra partes, est indissolubile.
Quod est indissolubile, est immortale,
Mens ergo est immortalis.*

Sane clarior ille erit, si ita resolvatur in sua enthymemata. *Mens est substantia cogitans. Substantia cogitans est spiritus. Ergo mens est spiritus. Spiritus non est extensum quid. Ergo mens non est extensa. Quod non est extensum, non habet partes extra partes. Ergo mens non habet partes extra partes. Quod non habet partes extra partes, non potest dissolvi, Ergo mens non potest dissolvi. Quod dissolvi non potest, est immortale. Mens ergo est immortalis.*

* Hinc facile patet, ubi latitet vitium soritis sequentis: *Mens est in corpore, ergo est in loco. Quod est in loco, est coextensum loco, Ergo mens est coextensa. Quod coextensum est, est extensum, Mens ergo est extensa. Quod est extensum est corporeum, Mens ergo corporea est. Nec enim vera est propositio: Quidquid est in loco, id coextensum loco est.*

§. LXXXVII.

Aliquando propositio major in syllogismo est composita, & quidem vel **CONDITIO-**
NALIS,

NALIS, ex. gr. *Si aer corpora subiecta premit, gravis est*; vel DISJUNCTIVA, ex. gr. *Aut bene loquutus sum, aut male*; vel COPULATIVA, ex. gr. *Nemo potest simul & Deo servire, & Mammona*. Et tunc syllogismi hi COMPOSITI vocantur.

§. LXXXVIII.

Et CONDITIONALES quidem recte se habent, 1) si consequentia majoris vera est: 2) si a positione antecedentis ad positionem consequentis, vel 3) a remotione consequentis ad remotionem antecedentis concluditur. * Conditionalis.

* Hinc recte sunt ratiocinationes: 1) *Si aer corpora subiecta premit, gravis est. At prius verum est. Ergo & posterius*: Item: 2) *Si mens non est spiritus, eam extensam esse oportet. At posterius non est verum. Ergo nec prius*. Contra male procedunt argumentationes: 1) *Si Petrus Romae fuit: fuit ibi Episcopus. Prius verum est; ergo & posterius*. 2) *Si Judaei Mahumedani essent infideles. At prius non est: ergo nec posterius*: 3) *Si Judaei Mahumedani sunt, sunt infideles. At posterius verum est. Ergo & prius*. Primus enim syllogismus contra primam; secundus contra secundam; tertius contra ultimam regulam peccat.

§. LXXXIX.

DISJUNCTIVUS quoque syllogismus concludit recte 1) si membra majoris propositionis vere disjuncta sint: 2) si ea propositio omnia membra opposita comprehendat, & 3) a remotione reliquorum procedatur ad positionem unius, vel contra. * Disjunctivus.

* Hinc

* Hinc recte se habet ratiocinatio: *Aus mens est corporea, aut spiritalis. At corporea non est. Ergo est spiritalis: vel: At est spiritalis: non ergo corporea.* Male contra procedunt syllogismi: 1) *Mahumedani aut blasphemis proscindunt Christum, aut in eum credunt. At prius non faciunt. Ergo in Christum credunt.* 2) *Si inter tutorem & pupillum infantem quasi contractus intercedit, consensit aut tacite pupillus, aut expresse. At expresse non consensit: Ergo tacite.* 3) *Aus mens est spiritus, aut corpus. At corpus non est. Ergo nec spiritus.* Primus enim syllogismus primæ; alter secundæ; tertius postremæ regulæ adversatur.

§. XC.

Copulati-
vus.

Denique & COPULATIVUS syllogismus rite constructus firmiter concludere videtur, 1) si major sit negativa, & 2) a positione unius ad remotionem alterius membri procedamus, vel contra. *

* Bene ergo concludit Servator: *Nemo potest & Deo servire & Mamona. Avari Mamona serviunt. Non ergo servire possunt Deo.* At male se habet syllogismus: *Potest homo Christum profiteri, & improbe vivere. At Iudaei quidem improbe vivunt. Ergo Christum profitentur.* Eum enim in utramque regulam impingere, facile unusquisque intelligit.

§. XCI.

Dilemma.

Si ex singulis membris propositionis disjunctivæ, vel ex conditionali & disjunctiva mixtæ, nova eliciantur consecutaria; syllogismus nascetur elegans, qui DILEMMA adpellatur. Quod quemadmodum maxime
ido-

idoneum est ad ostendendam thesios absurditatem: ita facile in sophisma degenerabit, si vel 1) membra non sint opposita, vel 2) quedam omissa, aut 3) consequentia ex singulis membris non fluant necessario, aut 4) non sint ejusdem ponderis.

* Bene ergo ratiocinatur Servator: *Aus bene sum loquutus, aut male. Si male, cur non probas? si bene, quid me verberas?* At regulas dilemmatis pæne omnes violatas esse deprehendes in illo Bianis dilemmate: *Si duxeris uxorem, aut formosam ducis, aut deformem. Si formosam, habebis uxorem, sin deformem, habebis uxorem. Ergo, si sapias, plane non ducis uxorem; nec non in altero: Si justitiam administras, aut bene, aut male administras. Si bene, offendes homines, sin male, offendes Deum. Ergo plane non administrabis.*

§. XCII.

De syllogismis MODALIBUS & EXPONIBILIBUS non est, quod multa dicamus, quum qui naturam propositionum modalium atque exponibilium supra explicatam (§. LIII. seqq.) recte intelligit, non possit non & naturam horum syllogismorum perspectam habere.

Modales
& exponi-
biles.

C A P U T III.

De veritate, eique opposito falso.

S E C T I O I.

De veritate generatim.

§. XCIII.

Ratio con-
nexionis.

SI quis hisce intellectus operationibus recte utitur: bene sane utitur ratione. Quumque recta ratio sit facultas, veritates alias ex aliis per necessariam concludendi rationem eliciendi: (*Hist. phil. §. II.*) consequens est, ut hoc modo procedens inveniat VERITATEM, de qua jam agendum paulo accuratius.

§. XCIV.

Veritas
quetuplex?

VERITAS est vel METAPHYSICA, vel MORALIS, vel LOGICA. *Metaphysicis* verum dicitur, quidquid habet essentiam sibi convenientem. Hoc sensu v. gr. Christus dicitur *verus Deus*, & *verus homo*. *Ethicis* veritas est convenientia verborum signorumque externorum cum cogitationibus mentis. Hinc qui, quod sentit, eloquitur, *verum*, qui aliud sentit, aliud loquitur, *falsum* dicere perhibetur. At nos jam hic de *veritate logica* loquimur.

§. XCV.

Quid logi-
ca veritas
& falsum.

Ea est convenientia idearum nostrarum cum objectis. * Hinc si mihi ex. gr. concipio turrim, vel aliquid rotundum, & ea vere talia sunt, veritatem dicor adsequutus. Con-

ve-

veniunt enim ideæ cum objecto. Contra FALSUM est *disconvenientia idearum cum objecto.*

* Veritas ergo est in *re*, tanquam in fundamento, in *intellectu*, tanquam in subjecto, & in *verbis*, quibus sensa animi eloquimur, tanquam in signo. Jo. Andr. Schmiedt. *Metaph. P. III. §. 4. p. 50.*

§. XCVI.

Itaque veritas æque ac falsitas aut est in IDEA simplici, si ita rem concipio, uti est, vel non est: * aut in JUDICIO, quando jungenda jungo, disjungenda disjungo, vel contra: aut denique in RATIOCINATIONE, quoties in forma & materia recte ratiocinor, vel contra.

Veritas
ideæ judi-
cii, ratio-
cinationis.

* Quamvis enim sint, qui veritatem in una idea consistere posse negent: quia tamen falsa idea dicitur, quæ ab objecto discrepat, quidni *veram* dicamus, quæ cum eo convenit? Quidni ergo & ideæ verum falsumve inesse fateamur?

§. XCVII.

Veritas JUDICII requirit, 1) ut ideæ jungendæ jungantur, disjungendæ disjungan-
tur, ex. gr. *ignis est calidus, ignis non est frigidus.* 2) Ut ita jungantur vel disjungan-
tur ideæ, ne, quæ universalis sunt, parti-
culariter; quæ particularia, universaliter ef-
ferantur, ex. gr. *Omnes figura inclusa sunt lineis. Quadam figura sunt regulares.*

Quando
verum di-
catur judi-
cium?

§. XCVIII.

Ex quo per se patet, falsum vel in pro-
posi-

Falsum
quærupta.

citer dica-
tur judi-
cium?

positionum **QUALITATE**, id est, in affirmatione & negatione; vel in earundem **QUANTITATE**, id est, in universalitate vel particularitate propositionum latitare. †

† Sic si dicam: *Ignis frigidus est, ignis non est calidus*, falsum latet in qualitate propositionum, quia affirmo, quod negandum, nego, quod adfirmandum erat. Contra, dum dico: *Omnes figurae sunt regulares. Quaedam figurae inclusae sunt lineis*; falsum in quantitate latet, dum omnibus figuris tribuitur, quod quibusdam; quibusdam, quod omnibus competit.

§. XCIX.

Quando
vera ratio-
cinatio?

Quumque ad veritatem ratiocinationum pertineat, ut syllogismus in **FORMA** æque ac **MATERIA** recte se habeat: (§. XCVI.) falsa erit ratiocinatio, quoties vel in forma non observantur regulæ syllogisticæ, (§. LXXXIII. seq.) vel, quod ad *materiam* atinet, alterutra præmissarum non est vera.*

* Ex veris enim præmissis, potest fluere falsa conclusio, si forma vel consequentia male se habet, ex. gr. *Nullus Martyr Christianorum fuit Judæus. Nullus Judæus est Christianus. Nullus ergo martyr Christianorum fuit Christianus.* Ex falsis quoque præmissis potest vera conclusio fluere per accidens, ex. gr. *Qui credit creationem mundi, est Christianus. Augustinus credidit creationem mundi. Augustinus ergo fuit Christianus.* At si forma & materia recte se habent: tunc verissimum est, ex veris præmissis non posse, nisi veram conclusionem nasci.

§. C.

Et hujusmodi quidem falsæ ratiocinationes sunt **PARALOGISMI & SOPHISMATA**, quorum illi sunt syllogismi, qui vel ex vero vel falso principio falsam conclusionem eliciunt, adeoque fallunt sub specie demonstrationis. *

Quid paralogismus?

* Talis fuit ille supra propositus. *Anima est in corpore. Ergo in loco. Quod est in loco, id loco coextensum est. Quod coextensum est, est extensum. Anima ergo est extensa.* Hic sub specie demonstrationis ex principio falsissimo, quod *quæ in loco sunt, loco coextensa sint*, elicitur falsa conclusio, quod anima sit extensa. Contra, si quis ratiocinaretur: *Omne grave premit corpora. Quod premit corpora eadem, si infirmiora sunt, comprimit vel frangit. At aer corpora humana, quamvis infirmiora sint, nec comprimit, nec frangit. Ergo non est gravis*, itidem committeret paralogismum, quia ex principio vero, quod *gravia premant corpora*, elicit conclusionem falsam: *aerem non esse gravem.*

§. CI.

SOPHISMATA contra sunt ratiocinationes, quibus decipiuntur homines sub specie probabilitatis. Unde & **FALLACIÆ** solent appellari. *

Quid sophisma?

* Quis enim crederet, demonstrationis speciem præ se ferre hominem, ita ratiocinantem: *Quod quis non amisit, habet. Cornua tu non amisisti. Cornua ergo habes?* Sponte ita & data opera decipit, ut acutior aliis videatur. Et hinc ejusmodi syllogismi dicuntur *sophismata*. Quum enim initio *coquisai* dicerentur omnes,

omnes, qui sapientiam profitebantur, postea a tempore Socratis ob insignem sophistarum tunc viventium stultitiam evilesce- re hoc nomen cepit, & tantum pseudophilosophis dari. Eorum characteres expresserunt Plato in *Sophista*. Themistius *Orat. IV.* quibuscum jungendum *Programma nostrum inaugurale de vera falsæque sapientie characteribus.* Sæculo Christiano secundo & sequentibus honorifica iterum esse cepit *sophistarum* denomi- natio, quum ita dicerentur, qui cum philo- sophia studium eloquentiæ conjunxerant. Ar- gumento esse possunt Philostrati & Eunapii *Vite Sophistarum.*

§. CII.

Quotupli-
cia sophis-
mata?

Latitat fallacia vel in **DICTIONE**, vel in **REBUS** ipsis. *illa* sophismata puerilia sunt, & nonnisi stupidissimum quemque de- cipiunt. *Hæc* paulo magis speciosa.

§. CIII.

Fallacia
dictionis.

In **DICTIONE** latitat fallacia, quoties vel 1) in simplici voce est **AMBIGUITAS**, vel 2) in phrasi **AMPHIBOLIA**; vel 3) **FI- GURA** dictionis diversa, vel 4) sensus **COMPOSITUS** & **DIVISUS** permiscen- tur. † Et his quidem casibus omnibus vi- tium quatuor terminorum (§. LXXXIII.) in oculos incurrit.

† Ita sophisma Romanorum, quo adversus Antiochum Regem usi, *ambiguitate* labo- rat: *Qui dimidium navium se dasurum pro- misit, ejus naves dissecandæ. Promisit hoc An- tiochus. Ergo ejus naves sunt dissecandæ.*

De-

Denique figura dictionis diversa est in illo argumento stolido: *Populus ex terra crescit. Multitudo hominum est populus. Multitudo ergo hominum ex terra crescit.* Ad has species & pleraque oracula ambigua facile retuleris. Denique compositione & divisione ludebat filius, qui patri rustico, non tria ova in patina esse, sed quinque, hoc argumento persuadebat: *Vbi sunt tria ova, ibi & duo sunt. Tria & duo sunt quinque. Ergo haec tria ova sunt quinque.*

§. CIV.

In REBUS ipsis fallacia latitat, quoties vel 5) plures *interrogationes* in unam compinguntur, vel 6) status quaestionis mutatur. Quarum priorem *πολυζητησιον*, seu fallaciam **PLURIUM INTERROGATIONUM**; posteriorem *ετεροζητησιον*, seu **IGNORATIONEM ELENCHI** adpellitant.*

Fallaciae in rebus. Earum prioris classis.

* Πολυζητησιον, seu plurium interrogationum sophisma involvit argumentum: *Qui furari non desistit, furatur. Cato furari non desistit. Cato ergo furatur.* Quaestio enim alia est, an Cato unquam furatus sit, & sic desierit furari? alia, an ideo furari non desierit, quia nunquam furtum facere coeperit? Quod genus sophismatis praecipue ad veterem modum disputandi Socraticum, qui per interrogationes instituebatur, pertinebat.

§. CV.

In rebus quoque fallacia est, ubi 7) vel demonstratur aliquod ex eo, quod adhuc

Et altera.

in quæstione est, vel 8) conclusio ex præmissis, præmissæ ex conclusione probantur, vel 9) consequentia non procedit, vel 10) ab eo, quod certo respectu verum est, argumentum ducitur ad id, quod absolute verum sit. *Septimum* illud genus PETITIO PRINCIPII; *octavum* CIRCULUS, *nonum* fallacia CONSEQUENTIS; *decimum* fallacia A DICTO SECUNDUM QUID AD DICTUM SIMPLICITER adpellatur. †

† CIRCULUM iidem committunt, dum ecclesiæ suæ veritatem probant testimonio scripturæ, scripturæ divinitatem testimonio ecclesiæ. CONSEQUENTIS sophisma est: *Quod oritur, etiam moritur. Mens oritur, ergo & moritur.* A DICTO SECUNDUM QUID AD DICTUM SIMPLICITER inferunt, qui ita ratiocinantur: *Homo moritur. Ad hominem & anima pertinet. Anima ergo moritur.*

§. CVI.

*Itemque
tertia.*

Nec minus fallunt, qui 11) ab eo, quod fit per ACCIDENS, absolute aliquid colligunt, vel 12) id, quod CAUSSA NON EST, pro causa venditant. *

* Stolidi itaque argumentatio est: *Vnde quis furis, id malum est: Qui bibis, inde furis. Bibere ergo malum est.* Nec magis ferenda illa ratiocinatio paganorum adversus Christianos. *Dum Christianismus in mundo fuit, mille calamitates orbem Romanum oppresserunt. Christianismus ergo omnium calamitatum causa fuit. Quod sophisma eleganter solvit Tertullianus.*

Tullian. in Apolog. Cap. XL. & XLVII. & ad Nat. Lib. I. Cap. IX. Quia eo consilio Augustinum libros de Civitate Dei; Orosium ymestam, quam vocat, scripsisse, necno ignorat.

§. CVII.

Alia deinde veritas est CERTA, alia PROBABILIS. Certa est; quæ vel indubia sensione, vel certo ac evidenti principio nititur. Probabilis, quæ hypothesi, tanquam fundamento, superstruitur. *

Veritas
certa &
probabi-
lis.

* An veritas quædam nitatur certo ac evidenti principio, tum demum adparet, quando mihi nexus ejus cum tali principio clare ob oculos ponitur. Id vero fit per DEMONSTRATIONEM. Contra an veritas sensione indubia nitatur, non potest clarum fieri, nisi per OSTENSIONEM & EXPERIENTIAM. Præter ea quoties aliquid ideo verum puto, quod illud HYPOTHESI conveniat, hypothesein autem ideo tanquam veram adsumo, quia phænomena inde commode possunt explicari; probabilis nascitur veritas. Sic per ostensionem & experientiam probō, dari colorem rubrum, ignem esse calidum, &c. Per demonstrationem, duos angulos rectos æquales esse semicirculo. Ex hypothese, vitrum ideo esse pellucidum, quia meros habeat poros rectilineares.

§. CVIII.

PROBABILIS veritas minus convincit intellectum, quam certa. Non minus tamen,

An proba-
bilis alicu-
jos præci-
sit?

men, quam hæc, in vita civili utilis esse potest. * Quin aliquando probabilitas, quia suos gradus habet, ita comparata est, ut a veritate certa non multum differat.

* Itaque in errores perniciosissimos incidunt, qui rejectis veritatibus probabilibus, meras certas ac demonstrativas exigunt. In vita enim civili pleraque negotia ad probabiles tantum veritates pertinere, nemo ignorat.

§. CIX.

Falsum
quocuplex?

Sic & FALSUM vel est certum, vel PROBABILE. *Certum*, quando vel sensu, vel principio evidenti manifesto repugnat, adeoque involvit contradictionem. *Probabile*, quando repugnat hypothesei probabili. *

* Ita CERTO FALSUM est, ignem esse frigidum, dari figuram duabus lineis inclusam, at PROBABILITER FALSUM videtur, in planetis non esse animalia viva mentem nostram ante corpus existisse, omnes morbos ori ex vermiculis.

§. CX.

Ejus varii
gradus.

Hinc & falsi certi gradus sunt. *Alias* enim propositiones falsas esse demonstrari non potest, quamvis intellectus nostri ad sensum vix impetrent. *Aliarum* falsitas demonstratur, vel facilius, vel operosius. In *aliis* falsitas ita incurrit in oculos, ut demonstratione plane non opus sit. *

* Ita quamvis demonstrari non possit, de-

monem sagis non adparere: tamen sapiens vix a se impetrabit, ut id credat. Duos angulos trianguli aequales esse semicirculo, falsissimum est; neque tamen id statim agnoscit intellectus, nisi demonstratione vincatur. Denique lapidem esse corpus fluidum, tam falsum est, ut, qui eam propositionem sibi demonstrari petit, non homo, sed lapis videatur.

§. CXI.

Ex quibus patet 1) nobis quasdam res esse posse certo veras, quæ aliis sint tantum probabiles, & contra. Sic *me tristem esse*, certo scio, alter id probabiliter iudicabit ex gestibus meis. 2) Nobis aliquid certo falsum esse posse, quod aliis vel verum, vel probabiliter falsum sit. ex. gr. *Non dari antipodes*, nobis certo falsum est: at patres tamen ecclesiæ plerique eam propositionem vel pro certa vel saltim probabiliter vera habuerunt. 3) Probabiliter verum vel falsum aliquando certo tale fieri posse, ex. gr. majoribus probabiliter verum visum, *sanguinis circulationem quandam esse*; probabiliter falsum, *ultra mare Atlanticum non occurrere terram continentem*: at nobis de utroque certissime constat.

An idem omnibus certum, probabile, verum, falsum?

§. CXII.

Quare de eo, quod certo verum falsum-ve est, & quod probabiliter tale esse diximus, paulo distinctius erit agendum.

Transitio ad alteram sectionem.

S E C T I O . II.

De eo, quod certa verum falsumve est.

§. CXIII.

Quid certa
veritas?

CERTA VERITAS nobis est, quæ vel
indubia *sensione*, vel certo ac indubio
principio nititur. (§. CVII.) CERTO FAL-
SUM, quod indubiæ *sensioni* vel certo *prin-*
cipio repugnat. (§. CX.)

§. CXIV.

Ejus du-
plex crite-
rium: al-
terum
sensuum
certitudo.

Itaque certitudinis istius duo sunt *criteria*
certissima: SENSIO & RATIO. Quum
enim res omnes, sive quod ad modos, si-
ve quod ad effectus, sensibus percipiamus,
eorumque ope claras, distinctas atque adæ-
quatas ideas adquiramus: (§. XXIII. *seqq.*)
consequens est, ut aut nulla sit veritas,
quod absolum, aut sensus, positis omni-
bus ad sentiendum requisitis, nunquam fal-
lant. *

* Nimirum SENSIO & IDEÆ ita differunt,
ut in illa intellectus *passive*; in his *active* se
habeat. Illa percipimus res *singulares*: hæc
sunt *universales*. Illa *præcedit*, hæc *sequun-*
tur. Vid. Illustris Thomasi *Vernnssi-Lehre*.
Cap. VI. §. 22. seqq.

§. CXV.

Quid circa
organa sen-

Sensio ponit organa sensoria. Quumque
hæc apud alios bene, apud alios male, se-
ha-

habeant, & hoc quidem casu illa officio suo fungi non possint: oportet sane 1) organa sensoria ita comparata esse, ut nullo vicio vel morbo laborent. 2) Is vero, cui sensus paulo hebetiores obtigerunt, ei deficiat qui aliis modis mederi debet. *

sensoria observandum:

* Ita myopes & presbytae satis norunt, quam prope ab oculo distare debeat objectum, quod attentius contemplari velint. Vid. Jo. Christ. Sturmii *Disq. de myopiis & presbytiis*.

§. CXVI.

Quumque sensus ad cerebrum propagetur, & ibi mens veluti contempletur istas perceptiones, atque inde ideas formet: (Phil. mor. §. XXV.) consequens est, 3) ut qui sensibus recte uti vult, sana mente praeditus esse, ac 4) rem justa attentione contemplari, & 5) pluribus in consilium adhibitis sensibus rei proprietates investigare debeat. *

Qualem esse oporteat mentem, si sensus tallere non debeant?

* Ita oculis non tam facile distingues saccharum & alumen: at facile illa distingues gustu. Aurum & argentum inauratum difficilius discernent oculi, nec ullum aurium, ac reliquorum organorum sensoriorum hac de re erit iudicium competens; ac tactu, & quod illo exploratur, pondere statim res se prodet.

§. CXVII.

Quum porro vires & potentiae organorum sensoriorum non sint infinitae: sequitur, 6) ut justam distantiam esse oporteat

Qualis situs distantiaeque objecti esse debeat?

organorum & objectorum. 7) Ut, si vel objecta nimis remota sint, vel ob insignem subtilitatem sensus fugiant, instrumenta, quæ industria humana eam in rem invenit, adhibenda sint. 8) Ut medium inter objectum & organa recte se habere debeat. *

* *Distantia* qualis esse debeat inter oculos auresve & objecta ipsi oculi & aures judicant. In reliquis sensibus objecta organum contingant eive proxima sint, oportet. *Instrumenta*, quibus res remotiores contemplamur, sunt *tubi optici & telescopia*; quibus res minutiores, *microscopia*. *Medium* in visione debet esse lucidum, limpidum, non duplex. Nec ignotum, quam multa visionis ludibria detegat *Optica*.

§. CXVIII.

Res sensu exploranda sub diversis circumstantiis.

Denique quam res fere omnes sint compositæ: earum naturamensione non aliter perspiciemus, quam si 9) rem consideremus sub diversis circumstantiis, & 10) ejus partes singulas seorsim contemplemur. *

* Sic, an aer elasticus sit, non melius experiri possum, quam si aerem vesicæ suillæ inclusum primum frigori exponam, deinde admoveam igni. Naturam *pulveris pyris* non rectius perspiciam, quam, si primum in naturam & effectus sulphuris, dein nitri, ac denique carbonum deminutorum inquiram, deinde binas harum rerum misceam, & sic quoque earum effectus explorem.

§. CXIX.

Alterum criterium veritatis

Ita *ensione* ad veritatem mihi viam munio. Altera via est **RATIO**, (§. CXIV.)
quæ

quæ quum sit facultas ratiocinandi, id est, certa ratio, unde demonstratio. veritates alias ex aliis per necessariam concludendi rationem eliciendi: (Hist. philos. §. II.) sequitur, ut, an propositio quædam a principio aliquo certo fluat, ad liquidum perduci aliter non possit, quam per **DEMONSTRATIONEM.**

§. CXX.

DEMONSTRATIO est modus ratiocinandi, quo conclusionem cum indubio quodam principio ita connecto, ut de ejus veritate dubitare non possis. * Quid demonstratio?

* Et hinc mathematici, quia meris demonstrationibus utuntur, disciplinas suas ad eum certitudinis gradum provexerunt, ut ab Euclidis temporibus de Elementorum ejus veritate dubitare nemo potuerit, qui ea intelligit.

§. CXXI.

Ceterum aut effectum ex sua causa demonstramus, aut causam ex suo effectu. Quomodo? Quarum prior demonstratio **A PRIORE** & *κατ' ἐξοχὴν demonstratio*; posterior demonstratio **A POSTERIORE** dicitur. *

* Sic ex. gr. si rotunditatem telluris demonstro ex umbra ejus in eclipsibus lunaribus: demonstro causam ex effectu, adeoque ea demonstratio erit *a posteriore*. Contra ubi mentis immortalitatem ex ejus immaterialitate, hanc ex cogitatione, demonstro, demonstratio erit *a priore*.

§. CXXII.

Quum itaque demonstratio **A PRIORE** Demonstrationis a prioris causa ad effectum procedat: consequens est,

requiritur
primum.

est, 1) ut omnes præmissæ debeant non modo notiores, sed & priores conclusionem, & vere ejus causæ esse. *

* Ex. gr. Qui quindecim gradibus magis ad orientem habitant, quam nos, is meridiem una hora citius habent, quam nos. Ergo, qui ad orientem navigant, quoties quindecim graduum iter absolverunt, meridiem habebunt una hora citius. Jam circa terram gradus quindeni sunt vicies. & quater. Ergo qui totam terram orientem versus circumnavigant, 24. horis citius habent meridiem, adeoque demum reversi diem unum differunt a civibus suis. Hic omnes propositiones præmissæ sunt conclusionibus priores, notiores, ac vere earum causæ, adeoque recte se habet demonstratio.

S. CXXIII.

Secundum.

Quumque ex falso principio verum fluere non possit: (XCIX.) merito inferimus, 2) omnes præmissas in demonstratione necessario veras esse debere. *

* *Necessario* autem verum dicitur, quod non potest non ita se habere. Hinc si fieri non potest, quin ex causâ aliqua hic effectus sequatur: propositio erit necessario vera. Si causâ plures effectus producit, vel unius effectus plures causæ esse possunt, ejusmodi propositio non erit ad demonstrationem idonea. ex. gr. *Necessario vera est propositio: Quia luna est corpus opacum, non potest non lumen solis intercipere & ubi inter solem & oculum nostrum interposita est. Opacum enim corpus necessario hunc effectum producit. At minus necessario veræ sunt propositiones: Qui latus est, ridet. Qui ridet, latus est.*

Nam.

Nam nec læticia semper risum excitat, & risus illius plures esse possunt causæ.

§. CXXIV.

Quum porro demonstratio nexum cum Tertium.
principio ostendere debeat: (CXX.)
consequens est, 3) ut singulas propositiones
immediate connexas esse oporteat. *

* Si enim immediate non cohærent, nova demonstratione esset opus, quod cohærent, adeoque an conclusio mea ex principio illo fluat, ignorarem, & ita non data esset demonstratio. ex. gr. Si dicerem: Si quis sub polo est, vivit in sphaera parallela, ergo stellas nec orientes nec occidentes videt; nondum effectus hic ex sua causa demonstratus esset. Nam nondum video, immediate cohære sphaeram parallelam & effectum illum. At si ita ratiociner: Si quis sub polo est, equator & horizon ibi sunt paralleli. Vbi hi sunt paralleli, ibi & stellæ moventur in situ parallelo cum horizonte. Ergo semper in eadem distantia ab horizonte sunt, adeoque nec oriuntur nec occidunt: Jam omnia immediate cohærent, & hinc recte se habet demonstratio.

§. CXXV.

Nec minus inde colligas, 4) in demonstratione eo usque progrediendum esse, donec pervenerimus ad principium aliquod vel in se notum, vel antea demonstratum. *
Nam nisi id fieret, denuo opus esset demonstratione demonstrationis.

* Sic e. g. demonstratio, quam modo dedimus, omnino sufficeret ei, qui ex geographia dicit,

dicit, quid sit sphaera parallela. Non autem ea sufficeret, si mihi res esset cum homine, ejus disciplinae ignaro. Huic enim primum per definitionem ostendendum esset, quid sit sphaera parallela, horizon, aequator, situs parallelus, deinde probandum, sub polis sphaeram talem esse, ac denique in tali sphaera horizontem ac aequatorem parallelos esse.

§. CXXVI.

Qualis demonstratio a posteriori.

Porro A POSTERIORE aliquid demonstratur, quoties causa ex suo effectu ostenditur. Ubi tamen ea adhibenda cautio, ne alios effectus in ratiocinationem admittamus, quam qui necessario, & ex illa sola causa proficiuntur. *

* Ubi ergo unius rei plures causae esse possunt, non procedit demonstratio. Hinc male ex ruina aedium colligo, ventum vehementem fuisse: At recte infero: *Eclipsis lunaris oritur ex umbra terrae inter solem & lunam interpositae. Umbra illa est rotunda, ergo & corpus telluris, unde projicitur, est rotundum.*

§. CXXVII.

Nec non demonstratio indirecta.

Præterea alia DIRECTA, alia INDIRECTA est demonstratio. Illa est, quam hactenus descripsimus: *haec*, propositionem veram esse, inde ostendit, quia ex opposita vel absurdum, vel impossibile, vel, quod, teste experientia, falsum est, sequitur. Quæ sane firmior est, quam vulgo videtur. Nam quum duo contradictoria simul vera esse nequeant, (§. LXXII.) & ex vera propositione, si in forma aut consequentia non pecces,

ces, falsa conclusio elici non possit: (§. XCIX.
*) vera sane erit propositio, cujus ex op-
posita absurdum vel impossibile quid neces-
sario fluit.

* Sic lumen esse corpus opacum, recte inde de-
monstro, quia, si tale non esset, lumen solare
transmitteret, & sic nulla unquam existeret
eclipsis lunaris. Quod quum falsum sit, falsum
etiam esse oportet, lunam esse corpus pelluci-
dum. Est ergo corpus opacum. Q. E. D.

§. CXXVIII.

In ea demonstratione id tantum provi-
dendum, 1) ut absurdum, impossibile, fal-
sum necessario ex propositione opposita
fluat. 2.) Ut propositio, ex qua tale quid
ellicimus, vere sit conclusioni nostræ oppo-
sita. Nisi enim id observetur, in calumniam
abibit indirecta illa demonstratio. †

Quid in ea
observan-
dum?

† Hinc, si quis ita demonstrationem suam in-
stitueret: Si sola fides justificaret, impios et-
iam ac impenitentes justificari oporteret. At-
qui hoc absurdum est. Absurdum ergo etiam
est, solam fidem justificare: in manifestam ca-
lumniam abiret. hæc demonstratio, quia ex
hac doctrina, hæc consequentia non fluit.
Nec magis ferenda esset ratiocinatio: Si sola
fides justificaret; consequeremur, ut opera bona
Deo displiceant. Id vero absurdum. Ergo &
absurdum, fidem solam justificare. Nam pro-
positio, Sola fides justificat, alteri illi: Bona
opera sunt facienda, non est opposita. Nec
sequitur, ut, quod non justificat, Deo ideo
prorsus displiceat.

§. CXXIX.

Contra si quis thesin defendit, ex qua ab-
sur-

An aliquid
consequatur

sic omnes.
quæ ex do-
ctrina fluunt
tribuendæ?

furdæ conclusiones manifesto & necessario fluunt: ineptus est, dum conclusiones negat, & protestatur, se has non agnoscere, quum thesin tamen, ex qua illæ necessario fluunt, agnoscat. *

* Quam absurde enim quis defenderet, se quidem statuere, bis quatuor esse septem, at ideo non agnoscere, bis quatuor & unum esse octo.

S E C T I O III.

De veritate probabilis.

§. CXXX.

Fundamen-
tum veri-
tatis pro-
babilis Hy-
pothesis.

Sufficiant hæc de veritate *certa ac demon-
strativa*: proximum est, ut de PROBABI-
BILI agamus. Ut vero illius fundamentum
diximus esse *principium*; ita hæc sola HY-
POTHESI nititur. (§. CVII.)

§. CXXXI.

Quid hy-
pothesis?

Est autem HYPOTHESIS propositio,
quam ideo pro vera adsumimus, quia pro-
prietates & effectus rei inde commode ex-
plicantur. *

* E. gr. si adsumam, terræ motus ex mate-
ria subterranea, inflammabili, maxime ni-
crofa & sulphurea, oriri: id quidem ita se
habere, aliter demonstrare non possum,
quam quia omnia phænomena, quæ in ter-
ræ motu observantur, inde satis commode
possunt explicari. Est ergo *hypotesis* quam ju-
re pro falsa habere non possum, quamdiu
vetior & certior non profertur.

§. CXXXII.

§. CXXXII.

Aut vero pro hypothese adsumo verborum significationem, positum, connexionem, cum auctoris conspirantem; aut testis cuiusdam auctoritatem; aut eventum actionum, vel inclinationum signa, aut phenomenorum causa aliqua explanationem commodam. Si primum; sit probabilitas illa HERMENEUTICA: si secundum; HISTORICA, quæ speciatim FIDES dicitur: si tertium; MORALIS & POLITICA: si postremum denique; PHYSICA. adpellabitur.

Quotuplex
probabili-
tas?

§. CXXXIII.

Fundamentum itaque probabilitatis HERMENEUTICÆ est: 1.) Quod cum verborum significatione, posita connexionem, itaque cum auctoris sine & affectu convenit: id probabiliter pro sensu auctoris habendum.

Fundamentum probabilitatis hermeneuticæ.

* Dicemus ea de re infra (Cap. IV. Sect. II.) ubi de interpretatione erit agendum. Est enim hoc genuinum veræ interpretationis fundamentum.

§. CXXXIV.

Probabilitatis HISTORICÆ, seu FIDEI, fundamentum est regula: 2.) Quod verum esse testatur homo fide dignus, id probabiliter verum est.*

Itemque
historica.

* Ita credimus Polybio, quæ de bellis Punicis; Josepho, quæ de excidio gentis Judicæ refert. Nemo autem sanus crederet, quæ Cochleus de Lutheri rebus gestis nequissime calamo effudit.

§. CXXXV.

§. CXXXV.

Testium
non eadem
auctoritas.

Quod traditur nobis ab hominibus, id 1) aut a *praesentibus* vel *coævis* traditur, aut ab *absentibus* & *recentioribus*: 2) Testes vel *plures* sunt, vel *unus*: itemque 3) vel *oculis* rem perceperunt, vel ab aliis *narrari* audiverunt, quin & 4) vel *scientia sua rationes* reddunt, vel non, & 5) vel *rem in se possibilem* referunt, vel *mirabilem*, vel *plane impossibilem*. Denique 6) vel *noti*, vel *ignoti* sunt, 7) vel *neutralium partium*, vel *uni parti* magis obnoxii, 8) vel *prudentes*, vel *recordes*, 9) vel *probi*, vel *improbi* & *mendaces*.

§. CXXXVI.

Axiomata
de gradibus
fidei
humanae.

Ex quibus divisionibus facile intelliguntur axiomata, ex quibus de gradibus fidei humanae potest judicari: I. *Quo magis certus sum, auctorem nec voluisse, nec potuisse me decipere, eo majorem ei fidem habere teneor.* * II. *An quis me vel voluerit, vel potuerit decipere, saepe ex ipsis narrationis circumstantiis judicandum est.* †

* Quum enim fides pro hypothese habeat *auctoritatem* (§. CXXXII.) auctoritas nitatur testimonio fide digno, (§. CXXXIV.) fide dignus autem fit, qui *nec vult, nec potest me decipere*: quo magis de hoc certus sum, eo probabilius ejus testimonium esse oportere, facile patet.

† Quum enim res ad testimonia redeat, testimonium autem verum sibi ipsi *contradiceret*, aut sui *dissimile* esse non possit: ubi *circumstantiae* ejus *contradictoriae* vel *dissimiles* sunt, ibi *testem* vel *voluisse* vel *potuisse decipere*.

decipere, suspectumque esse ejus testimonium, facile apparet.

§. CXXXVII.

Certissimum ita est, 1) uni testi, rem mirabilem narranti, parum fidei haberi, etiamsi alias non adeo suspectus sit, maxime ubi res ita comparata est, ut testis facile decipi imaginatione potuerit. 2) At majorem probabilitatis gradum, si rem, ut ut mirabilem, non impossibilem tamen, plures testes, licet non per omnia eodem modo, iidemque circumstantiis, referant. 3) Multo probabilius esse, quod plures fide digni iidem circumstantiis referunt: eamque probabilitatem 4) haud parum augeri, si testes sint oculati, si personæ publicæ, si jurati.

Regulæ de numero & qualitate testium, si rem mirabilem narrent.

§. CXXXVIII.

Si res, quæ refertur, possibilis & minus mirabilis est: 1) fama sine certo auctore minus facit probabilitatis; aliquanto plus, 2) si unus vir prudens & probus se rei interfuisse dicat: multo plus, 3) si rem plures eodem modo, iidemque circumstantiis, & maxime, 4) si jurati referant.

De narratione rei minus mirabilis.

§. CXXXIX.

In factis antiquis. 1) recentiori scriptori, alterutri parti obnoxio, nullumque narrationis fundamentum alleganti, parum creditur, maxime si alii alteri parti addicti contradicant. 2) Aliquanto plus, si neutrarum partium, & vir prudens & probus sit: ejusque narrationi 3) multo majus pondus accedit, si rem certis indubiisque documentis

De narratione rerum antiquarum.

is confirmet. 4) Probabilius multo est unius
 coevi, viri probi, prudentis, & qui rei in-
 terfuit, testimonium, quam plurimum recen-
 tiorum. 5) Idque plane summum gradum
 obtinet probabilitatis, si plures ejusmodi te-
 stes, non ex compacto, factum eodem mo-
 do iisdemque circumstantiis narrant.

§. CXL.

De modo
narrandi.

Ita porro res ipsa & circumstantiæ do-
 cent, 1) minimum probabilitatis gradum
 obtinere, quæ *poetice*; 2) paulo majorem,
 quæ *oratorie*; multo maximum, quæ *histori-*
ce narrantur, circumstantiis non exaggera-
 ris, sed simpliciter recensitis.

§. CXLI.

De testi-
monio di-
vino.

Denique testimonium divinum, si de eo
 certo constat, summum gradum fidei attingere,
 ipsique demonstrationi, seu argumen-
 to *ὑποδείκτικῶ* æquipollere, veracitas ac
 bonitas Dei, falli ac fallere nescii, unum-
 quemque convincit. *

* Unde hic non quaeritur, sitne res ita com-
 parata, ut mirabilis unicuique videri debeat?
 sed an adsit *evidentia testimonii*? id est, 1)
 an divinum hoc sit testimonium? & 2) si
 divinum est, an hoc modo necessario intelli-
 gendum sit? Quæ posterior quaestio ex fun-
 damentis probabilitatis hermeneuticæ dijudi-
 canda est. (§. CXXXII.)

§. CXLII.

Fundamen-
tum proba-
bilitatis
moralis &
politicae.

Proxima est probabilitas MORALIS &
 POLITICA, quæ quum eventu actionum
 & inclinationum signis nitatur; (§. CXXXII.)
 & ab una saepe causa vel actionis circum-
 stan-

stantia, per Dei providentiam mutata, totus consilii eventus pendeat, ac præterea homines sæpe simulent dissimulentque: consequens est, ut sive a consiliis ad eventus futuros, * sive ab eventibus ad causas & consilia, sive denique a signis morum & propensionum ad ipsas propensiones argumentum ducamus, ista illatio semper futura sit probabilis tantum, & quidem gradu non summo semper, sed aliquando mediocri.

* Est hæc illa *divinatio politica*, qua freti viri rerum civilium peritiores futura cecinerunt, tanquam vates. Ciceroni hanc facultatem tribuit Corn. Nep. *in vit. Attici, Cap. XVI.* Quin & ipse de se id narrat in *Philipp. VI. Cap. III. & Lib. VI. ad Fam. Epist. VI.* Plura ejus generis exempla collegit Just. Lips. *Lib. II. Monit. Polit. Cap. IX. morit. 3.* Quin & Josephi Judæi vaticinium de Vespasiani imperio, de quo præter ipsum Josephum Suetonius & Dio Cassius narrant, *secundum* cuidam seu divinationi politicæ tribuit Gottfr. Olear. in *Dissert. de vaticinio Josephi*, edita Lips. 1699.

§. CXLIII.

Denique PHYSICÆ probabililitatis fundamentum est hypothesis, ex qua phænomena Ac denique: physice. omnia facile explicantur, (§. CXXXII.)

§. CXLIV.

Ex quo facile patet, 1) si vel unum phæ- Ejus gradus: intimus. nomenon ex hypothesis explicari non possit, eam probabilem non videri, vel saltem vix minimum probabililitatis gradum obtinere.

§. CXLV.

Nec minus inde sequitur, 2) ut quo mi- Gradus: fecundus. nus

nus subtilis & coacta est ratiocinatio, per quam phænomena ex aliqua hypothese explicantur, eo probabilior futura sit hypothesis.

§. CXLVI.

Supremus. Denique 3) si hypothesis ita comparata est, ut positis iisdem causis idem effectus sequatur, vel eadem phænomena per artem exhiberi possint, ea summum probabilitatis gradum procul dubio attingit. *

* Sic hypothesis Carthefiana de iride pæne est ἀπὸδεικτικὴ, quia ejus imitatione iris potest repræsentari. Ventum oriri, si aer crassior & compressus in regionem aeris tenuioris incidat, pæne certum est, quia ventus hoc modo produci potest per Æoli pilam &c.

§. CXLVII.

An physica phænomena ex hypothesebus metaphysicis explicanda?

At cavendum, ne phænomena physica explicemus ex hypothesebus *metaphysicis*, nisi quid realitatis illis insit.

§. CXLVIII.

Differentia hypotheseos, possibilitatis, fictionis.

Multoque magis providendum, ne **HYPOTHESIS** confundatur cum **POSSIBILITATE** & **FICTIONE**. Sane Epicuri hypothesis de motu atomorum mera est fictio; hypothesis Honorati Fabri de materia planetarum mera possibilitas.

§. CXLIX.

Quid fictio? quid possibilitas?

Si nimirum existentia rei, per hypothesis assumptæ, nullo modo probari potest, ea est **FICTIO**: si existentia rei, quam supponimus, probari potest, at phænomena æque ex hac, ac ex alia causa, explicari possunt;

possunt; **POSSIBILITAS** tantum inde ori-
tur.

§. CL.

Hæc sunt vera ac genuina veritatis proba-
bilis fundamenta. Quibus recte intellectis,
facile carebimus **LOCIS** illis **DIALECTI-**
CIS, quos & *topicos* barbare adpellitant.
Regulæ enim illæ seu canones, quos inde
perunt, ita comparati sunt, ut ex quibus-
dam æque demonstratio ac probabilitas, ex
aliis ne probabilitas quidem peti possit.

Quid de
locis dial-
ecticis sen-
tiendum? §

§. CLI.

Ceterum veritatis probabilis cognitio **OPI-**
NIO: & hæc, si ex signis communibus pro-
cedit, **PRÆSUMPTIO**, sin ex propriis;
CONJECTURA * adpellatur.

Quid opi-
nio, præ-
sumtio,
conjectura?

* *Præsumtio* æque ac *conjectura* pro diversis
circumstantiis alias aliasque denominationes
fortitur. Illa enim ubi in deteriore partem
inclinat **SUSPICIO**; hæc si ad res fu-
turas pertinet, **DIVINATIO** adpellatur,
cujus pleraque signa, præter physica, me-
dica & politica, (§. CXLIII.) vix proba-
bilia sunt.

§. CLII.

Ubi probabilitas cum probabilitate colli-
ditur, nascitur **DUBITATIO**, quæ nihil
aliud est quam suspensio judicii, vel adsen-
sus in alterutram partem cohibitio.

Quid dubi-
tatio?

§. CLIII.

Ex quo facile patet, 1) uni rem dubiam
videri posse, de qua alter sit certissimus.
2) Dubitationem non confundendam esse
cum negatione, quia, qui dubitat, nec ad-
firmat.

Quid circa
illam ob-
servandum?

firmat, nec negat: adeoque 3) eum, qui de mysterio aliquando dubitat, non ideo statim *atheum* aut *profanum*, sed *infirmum fide* esse. 4) Maxime differre dubitationem a *oxéſei*, quæ est dubitatio sine ratione iusta ac idonea, id est, sine collisione probabilitatum.

§. CLIV.

Quid scrupulus?

Aliquando contingit, ut res vel demonstrativa vel probabilis sit, & tamen nobis oboriatur difficultas, quam ipsi superare non possumus. Tunc magis **SCRUPULUS**, quam *dubicatio* oritur.

§. CLV.

An is assensum omnem suspendat?

Unde colligimus, 1) scrupulum non suspendere ad sensum circa totam rem. * 2) Non esse hoc acuti ingenii signum, si quis scrupulos plures sibi aliisque movere, quam eximere, possit. 3) Male actum iri cum veritate, si ei non prius accommodetur ad sensum, quam scrupulis omnibus exentis.

* Ita sexcenti sunt homines pii, qui toti Scripturæ fidem habent indubiam, quamvis innumeros scrupulos, qui in quæstionibus geographicis, chronologicis, genealogicis, quin & philologicis oriuntur, animo evellere non possint.

§. CLVI.

Argumentum ad hominem.

Denique aliquando rem, quæ nobis ipsis probabilis non est, aliis possumus probabilem reddere, si ratiocinemur ex hypothesis, ab ipsis recepta. Quæ ratiocinatio dicitur **ARGUMENTUM** *κατ' ἀνδραπον*, seu **AD HOMINEM**.

§. CLVII.

§. CLVII.

Ea argumentatione κατ' ἀντίθεσιν utimur
vel ad convincendos alios de veritate thesium
nostrarum, vel ad hypothesis adversariorum
obtruendam. Si prius, nascetur inde opinio
de veritate thesios nostræ: sin postèrius,
de falsitate antithesios, adeoque hæc
argumentatio postèriore casu in probabilitate
idem præstabit, quod in demonstratione
deductio ad impossibile vel absurdum.

Ejus effe-
ctus.

§. CLVIII.

Sic variæ ratiocinationes gignunt veritatem
probabilem. Harum ratiocinationum si
plures concurrant: tam firma sæpe hæc est
probabilitas, ut a veritate demonstrativa
earum discrepet.

Probabili-
tas sæpe
demonstra-
tionis in-
star est.

C A P U T IV.

De mediis Veritatem inveniendi com-
municandique cum aliis.

S E C T I O I.

De modo veritatem meditatione inveniendi.

§. CLIX.

Q Uum hæctenus de operationibus intel-
lectus humani, ipsaque natura verita-
tis satis pro instituti ratione actum sit: pro-
ximimum est, ut quomodo his intellectus ope-
rationibus ad investigandam proponendamque
veri-

Connexio

veritatem utendum sit, dicamus paulo accuratius. (§. VI.)

§. CLX.

Quotuplici modo veritas investigetur & proponatur?

Veritas INVESTIGATUR vel per MEDITATIONEM, vel per LECTIONEM scriptorum alienorum, vel per DISPUTATIONEM, seu comparationem binarum thesium sibi oppositarum. Ita inventa autem PROPONITUR vel SCRIBENDO, vel viva voce, DOCENDO. In quibus omnibus, quid observandum sit, in sequentibus erit dispiciendum.

§. CLXI.

Quid meditatio?

Primum MEDITATIONE investigatur veritas, (§. CLX.) per quam nihil aliud intelligo, quam *cogitationes, ita ad leges & iusto ordine institutas, ut novae semper veritates ex veritatibus semel cognitis emergant.*

§. CLXII.

Methodus synthetica vel geometrica.

Ordo iste, quem intellectus in cogitando observat, quocies in veritatem certam inquirat, vocatur METHODUS SYNTHETICA. * Et quia illa a geometris potissimum, quin omnibus mathematicis, stricte observatur, GEOMETRICA etiam dici solet.

* Vulgo equidem *methodum* inquirendi in veritatem dividunt in *syntheticam & analyticam*, quarum *illa* a principiis ad conclusiones; *haec* a conclusione ad principia procedit. Sed ubi conclusiones notae sunt, veritas magis *applicatur & dijudicatur*, quam *queritur*. Igitur *methodus analytica* magis ad capita sequentia pertinebit.

§. CLXIII.

Quomodo preparata-

Hanc adhibiturus primo omnium det operam,

tam, ut ATTENTIONEM justam adferat, deinde, ut mentem a PRÆJUDICATIS OPINIONIBUS vacuum ad meditationem applicet.

tus quis ad meditandū accedere debeat?

§. CLXIV.

Attentionem excitabimus, 1) si, quam præclara res sit veritas, sæpius cogitemus, 2) si ab aliis cogitationibus atque occupationibus vacui, & animo tranquillo, ad meditationem accedamus, 3) si festinemus lente, ** 4) si ea, quæ meditatur, in chartam conjiciamus. Multum quoque attentionem provehunt 5) solitudo, 6) silentium, 7) tempus matutinum, & imprimis 8) diuturnum studium earum disciplinarum, in quibus facultas bene ratiocinandi perpetuo exercetur, quales præcipue sunt mathematicæ.

Attentio quomodo excitanda?

* Sincerum veritatis investigandæ studium vel solum attentionem nostram excitabit. Quis enim non attente contemplatur, quod amat? Cur somnus non facile obrepit iis, qui spectant comœdias?

** Aliud est, rem obiter contemplari, aliud attente. Illud fit a festinantibus, hoc ab iis, qui omnem aciem ad rem ita convertunt, ut eam secundum omnes qualitates, modos, relationes, effecta, contemplantur. An id fieri posset a festinantibus?

§. CLXV.

Quinque præjudicia AUCTORITATIS & PRÆCIPITANTIÆ veluti tenebras intellectui offundant, (§. XVIII.) & hinc sequatur, ut, qui se meditationi accingant, ab illis vacuos esse oporteat: (§. CLXIII.)

Quomodo præjudicia depellenda per dubitationem?

per se patet, utilissimam fore dubitationem, dummodo 1) ea non sit sceptica, (§. CLIII. 4) & 2) dubitetur non de criteriis veritatis, sed de nexu propositionum cum principio, nec 3) præfracte negetur id, de quo dubitatur. (§. CLIII. 2.)

§. CLXVI.

Inprimis præjudiciū auctoritatis.

Dubitatio hæc, tam accurate suis circumscripta limitibus, contra opiniones quamplurimas, etiam vulgo receptas, scrupulos injiciet, teque facile docebit, 1) & parentes, & præceptores tuos, & viros magnos, & celebres, & probos, & canitie venerabiles, aliquando & errasse, & errare posse: contra, 2) nonnunquam & otiozem esse quendam opportuna loquutum, adeoque 3) te nullius auctoritati, tanquam claudum pilæ, inhærere debere.

§. CLXVII.

Erpræjudiciū præcipitantiæ.

Nec minus inde perspicias, 4) mentem minus attentam facile opinionem receptam, quamvis absouam, pro veritate, idest, nubem pro Junone, amplecti. 5) Veritatem non ita omnibus obviam, ac prope in medio positam esse, ut veluti se sponte offerat, etiam minus diligentibus, adeoque, 6) ceu pestem fugiendum esse præjudiciū præcipitantiæ, & 7) ea etiam, quæ nobis penitus perspecta habere videmur, quasi ignota accuratius investiganda esse.

§. CLXVIII.

Ordo in meditatione observandus.

Ita præparatus ac veluti præmunitus facile animadvertes, quid tibi, meditationi te accingenti, primo omnium faciendum sit. Quum enim cognitio nostra a sensatione incipiat,

cipiat, sensio autem, sub diversis circumstantiis sæpe repetita EXPERIENTIAM gignat, (§. XXIII.) ex hac denique nobis ideas *claras, distinctas, adequatas*, formemus: (§. XXV.) primum EXPERIUNDUM erit tam diu, donec nobis, quoad licet *claram, distinctam, atque adequatam* ideam rei adquisiverimus. *

* Id non modo in rebus naturalibus faciendum, sed & in moralibus & civilibus. Quemadmodum enim frustra meditari conaberis de parheliis, nisi in promptu sint tuæ aliorumve physicorum atque astronomorum observationes atque experientię: ita non magis cum successu aliquo meditaberis de virtute, vitis, adfectibus, quin & de republica, juribus, similibusque, nisi, quæ harum rerum omnium adfectiones, relationes, fines, effecta sint, experiundo accurate didiceris.

§. CLXIX.

Ne autem fallat experientia: res ipsa te docebit, 1) regulas, quas de sensione & experientia non uno loco dedimus, (§. XXIII. seq. §. CXV. seqq.) diligenter esse observandas. 2) In consilium etiam adhibendas esse aliorum observationes, easque, 3) si fieri possit, * repetendas, ut, an recte se habeant, tanto certius scias.

Primum experiundum.

* Alia enim experimenta instituire facile est, alia vel difficilius, vel plane non possunt institui. Sic e.g. quæ alii de natura aeris, de ebullitione certorum oleorum, inter se mixtorum, similibusque phænomenis observant, facile repetendo explorare possumus:

at difficiliorum aliorum observationes de parheliis, paraselenis, cometis, transitu Mercurii per Solem, & similes, hoc modo examinabimus, quia partim nec quotidiana, nec ubi-vis conspicua sunt hæc phænomena; partim, si quando contingunt, non sine magno instrumentorum adparatu observantur.

§. CLXX.

Deinde definiendum.

Quo plures in promptu sunt observationes hujusmodi certæ, & accurate collectæ, eo proniorem nobis viam munivimus ad veritatem. Jam enim nihil erit facilius, quam ex illa observationum silva construere DEFINITIONES tot *, quot opus est ad claram, distinctam, atque adæquatam objecti ideam adquirendam.

* E. g. Qui aerem definit, duce experientia, quod sit *corpus fluidum, tellurem intra certam altitudinem ambiens, & spacia in & supra eam, ab aliis corporibus relicta, occupans, nisi ab alio quodam impediatur*, erit etiam definiendum, quid sit *corpus*, quid *fluidum*, quid *atmosphæra*, quid *altitudo aeris*, quid *spacium*, quid *vacuum*, quid *occupare spacium*? &c. Et quamvis deinde in veritate cum aliis communicanda omnibus his definitionibus forte non opus futurum sit: eæ tamen non sunt supervacue in veritate inveniendæ.

§. CLXXI.

An præcise requirantur definitiones reales?

Definitiones reales non semper initio statim inveniri possunt, & tunc sufficiunt nominiales, modo illæ ad amissim factæ sint.

* (§. XXXVIII. seq.)

* Egregie enim falluntur, qui definitiones nominiales

minales ad inveniendam veritatem inutiles existimant. Continent sane certas notas, quibus res semper ab omnibus aliis distinguitur. (§. XXXVIII.) Ex notæ sunt proprietates essentialis, & hinc non possunt non novas suppeditare veritates.

§. CLXXII.

Nec minus utile erit, res definitas, si fieri possit, secundum regulas, supra expositas, DIVIDERE, & singulorum membrorum novas condere definitiones, (§. XLIV. seqq.) Quo plures enim nanciscimur definitiones, eo plures nobis sunt fontes inveniendæ veritatis, modo observemus, quæ supra de exploranda definitionum veritate dicta sunt. (§. LXIII.)

Hinc porro dividendum.

§. CLXXIII.

Singulæ definitionum partes singulas dabunt præmissas, * ex quibus, addita nova idea, per regulas ratiocinandi facile elicies AXIOMATA, quæ bases sunt reliquarum conclusionum inde derivandarum. *

Postea reperienda axiomata.

* E. g. Esto definitio: *Totum est, quod ex omnibus sui partibus constat.* Habes præmissam: *Totum ex omnibus sui partibus constat.* Eam compara cum ideis majus vel minus esse, habebis alteram etiam præmissam. Ratiocinaberis ergo: *Quod ex omnibus sui partibus constat, est majus unaquaque sui parte.* *Totum ex omnibus sui partibus constat.* Est ergo *totum majus unaquaque sui parte.* Quæ conclusio axioma est.

§. CLXXIV.

Ubi ejus generis plura axiomata in prom-

Unde fluent corollaria.

ptu fuerint: per regulas conversionis, (§. LXI. *seqq.*) oppositionis, (§. LXX. *seqq.*) collatisque novis ideis, facile reperies **COLLARIA** quamplurima, ex quibus tamen ea potissimum, quæ vel maximi, vel alicujus momenti erunt, seliges. *

* *Esto definitio: Commodatum est contractus reinitus, quo rem alteri gratis ad certum usum ita concedimus, ut eadem in specie restituatur. Habebis inter alia hoc axioma: Commodata res non est abutenda, alias enim non in specie restitui posset. Ex eo fluent corollaria per conversionem: Quotiescumque nobis res datur ita ut abutamur, (veluti in mutuo,) toties non est commodatum. In re ergo fungibili non est commodatum. Per oppositionem: Falsum ergo est, commodatam rem absumi posse, adeoque & falsum, mutuum & commodatum non differre, quamvis Germanis gelichen dicatur & mutuum & commodatum. Per ratiocinationem denique: Si res commodata non abutenda est, commodataris erit, eam diligentissime custodire: adeoque, si ea illius culpa vel perist, vel deterior reddita est, damnum resarcire, nec commodans obstructus erit, si res exstat, pro ea accipere æstimationem, &c. Sic unum axioma plura dabit corollaria, si meditationem continuaveris.*

§. CLXXV.

Quomodo
inveniri
possint
theoremata
& problema-
ta?

Si plures definitiones inter se contenderis: facile reperies **THEOREMATA & PROBLEMATA**. * Id modo observandum, comparandas esse definitiones, quæ aliquid inter se commune habent: alias enim comparabis disparata, nec illis quidquam invenies,

nies, præter propositiones negativas, quas & pueri jam sciunt,

* Sic, comparatis *mutui* & *commodati* definitionibus, habebis theorema: *In mutuo, non in commodato, transfertur dominium.* Si conderis definitiones *commodati* & *rerum fungibilium*, solves problema: *An in pecunia commodatum consistere possit?* Posse enim, facile intelliges, si pecunia non sit usualis, sed ex numismatibus rarioribus, quæ & sine abusu utilitatem præstant, constet.

§. CLXXVI.

Et *axiomata* quidem, & *corollaria*, raro aliam demonstrationem requirunt, quam ipsam definitionem. At *theoremata* & *problemata* ex corollariis, axiomatibus, definitionibus, demonstranda sunt, si vere convicti esse velimus.

An hæc inventæ propositiones egeant demonstratione?

§. CLXXVII.

Denique nullum est corollarium, nullum theorema, nullum problema denique, ex quo comparato cum aliis ideis novæ veritates non fluant, si aciem meditationis intenderis.

Quomodo continuanda meditatio?

§. CLXXVIII.

Ita veritates *certa* per meditationem inveniuntur. *Probabiles* non aliter reperies, quam si 1) omnia rei phænomena, quoad fieri potest, experiundo investigates, iisque inter se comparatis, 2) de invenienda hypothesis labores, ex qua illa explicari possint. Id enim quoties fieri potest, hypothesis illa erit probabilis, & pro vera tamdiu habebitur, donec meliorem alius ostenderit.

Quomodo repertiendæ veritates probabiles?

§. CLXXIX.

Sive histo-
rica, sive
alia.

Idemque observandum erit, sive de *probabilitate historica*, sive de *physica*, sive de *politica vel morali*, sis sollicitus. In *historica* enim conferendæ erunt regulæ de auctoritate, ejusque gradibus (§. CXXXVI. *seqq.*) in *morali vel politica* consilia & rei circumstantiæ comparanda, & pro hypothese ponendum, positis hujusmodi consiliis & circumstantiis, talem sequi solere eventum. (§. CXLII.)

§. CLXXX.

Cui alii in
veritatibus
certis, alii
in probabi-
libus inve-
niendis fe-
liciores
sint?

Vel maxime tamen in invenienda veritate probabili, *ingenio*; quemadmodum in reperienda certa, *judicio* opus est. Et hinc non mirum est, alios in veritatibus probabilibus, alios in certis, inveniendis esse feliciores.

S E C T I O II.

*De modo veritatem per interpretationem
investigandi.*

§. CLXXXI.

An legendi
sint libri?

NON modo autem meditando reperitur veritas, verum eadem etiam ex aliorum libris eruitur. (§. CLX.) Equidem si ita ageretur cum humano genere, ut rerum omnium causas & naturam ipsi investigare possemus: magna librorum mole æquo animo careremus. Jam quum nec occasio sit, omnia experiundi, & vitæ brevitatis vetet nos spes inchoare longas: in subsidium omnino adhibenda, quæ ab aliis de rebus

bus ad varias scientias pertinentibus scripta sunt. *

* Hinc facile patet, quid sentiendum de iis, qui vel omnem librorum lectionem adspersari commendarunt bibliothecam *αὐτῶν*, libros puta *naturæ, scripturæ, & conscientie*, vel paucissima tantum legenda esse, monuerunt.

§. CLXXXII.

Quum itaque legendi sint libri de rebus ad varias scientias pertinentibus scripti: (§. CLXXXI.) consequens est, ut abstinendum sit a libris, qui 1) vel ad vitia irritanda comparati, (Mor. §. CCLXXX.) vel 2) ad augendam scientiam nostram minus idonei sunt. 3) Ut ne libris quidem, mentem honeste voluptate demulcentes, alio fine evolvere debeamus, quam ut verum inde fructum capiamus. *

Qui libri legendi?

* Hoc consilio legendi sunt *libri historici, comædiæ, satyrici, poetæ, libelli cristici, ephemerides eruditorum, & similes*. Non cortici hic inhærendum, sed nucleus querendus, alioquin in vanam curiositatem, id est, in voluptatem, evadet hoc legendi studium. Præclara quædam hanc in rem monita dedit Plutarch. *in libello de audiendis poetis Tom. II. Opp.*

§. CLXXXIII.

Quum deinde scientiæ causa legendi sint libri: (§. CLXXXII. 2.) consequens est, 3) ut & media, librum cum fructu legendi, adhibenda sint, qualia omnino sunt 4) notitia

titia vitæ, doctrinæ, sectæ auctoris, 5) ejusdem institutum, quod vel ex præfatione, vel ex historia litteraria discimus, 6) accurata libri partitio, 7) doctrinarum principum ab illustrantibus discrimen, 8) subsidiorum, quæ ad explicanda difficiliora loca faciunt, usus, &, 9) quod præcipuum est, meditatio de qualitate & veritate doctrinarum accuratior.

* Nisi enim hæc lectioni adjungatur, multæ quidem lectionis homo fortassis dici poterit, at non parum occupabitur præjudicatis opinionibus. Quin adæuetur homo centonibus consuendis, nec facile ad bonam frugem perveniet. Confusionem enim parit lectio promiscua, cui meditatio non accedit. Vid. Seneca *Epist. II.*

§. CLXXXIV.

An excer-
pendum?

Quumque memoria sit labilis, vel saltim cum ætate decreseat: * omnino 10) consultum est, ea, quæ meditando bona deprehendisti, in Adversaria referre, & futuris usibus seponere.

* Equidem *memoria* senibus tribuitur: sed rerum, quæ antea contigerunt. (*Mor. §. LXV.*) Quod ad cetera attinet, obliviosi sunt, & eorum maxime, quæ legerunt, audiverunt, dixerunt, parum memores.

§. CLXXXV.

Quomodo?

Quæris tu, qua potissimum excerpenti methodo utendum sit? Ego vero te ea de re nolim sollicitum esse. Nemo sane sollicitus est de certa methodo, opes & the-
saurus

sauros commode reponendi. Ratio ipsa tibi diciturabit, optimam esse excerptendi methodum, quæ nec nimis operosa est, & res excerptas, quærenti illas, facile exhibet. Perinde ergo erit, siue res notatu digniores sub certos titulos referas, eorumque conficias indicem, siue eas margini alicujus systematis adscribas. *

* Ea excerptendi methodus vel ideo commodissima est, quia sic & res, ad diversas disciplinas pertinentes, separantur, & non opus est novo indice, quum vel index ipsi systemati subjunctus, locum, ad quem adscripsisti observationes singulas, facile ostensus sit.

§. CLXXXVI.

Ceterum ipsa suadebit prudentia, loca auctorum, unde singula delibasti, diligenter notanda esse. Si libros ipse possides, & loca sunt proxiora, recte facies, si eorum tantum sententiam breviter expresseris. Sin breviora sunt, & ea vel ex codice aliquo MSCto, vel ex libro rariore, & non ubiuis obvio depromisti, integra omnino describenda erunt, si facere volueris operæ pretium.

Quædam circa ad-versaria observanda.

§. CLXXXVII.

Quum denique libros cum fructu lecturus præcipue adhibere debeat subsidia, quibus ad intelligenda loca difficiliora, opus est: (§. CLXXXIII. 8.) eo in primis pertinent regulæ de probabilitate HERMENEUTICA, quarum genuinum fundamentum jam supra attingimus. (§. CXXXIII.)

Libros legentibus opus est regulis hermeneuticis.

§. CLXXXVIII.

Quid interpretatio?

Est enim interpretatio eorum, quæ ab auctore vel brevius, vel obscurius, vel negligentius dicta sunt, probabilis & verosimilis explicatio.

§. CLXXXIX.

Ejus finis.

Itaque finis interpretationis est, sensum auctoris divinando adsequi, quem ipse verbis non satis expressit. Quum enim signa cogitationum sint verba, sive ore prolata, sive scripta: contingere potest, ut signa hæc non sufficiant rei designanda, sive obscuritas sit 1) in scripturæ forma deformi, sive 2) in abbreviationibus vulgo minus notis, sive 3) in sphalmatibus scribarum vel typographorum, sive 4) in defectu vel vicio interpunctionum, sive 5) in verbis obsoletis, novis, peregrinis, æquivocis, abruptis, superfluis, perplexis, sive 6) in sententiis contradictoriis, & quæ paulo difficilius in concordiam revocantur. *

* Singulas has obscuritatis causas accurate, ut solet, recensuit, atque exemplis illustravit illustris Thomas. In *Praxi Logic. Cap. III. §. XXXVI. LV.* quem & in sequentibus passim non sine ratione sequemur.

§. CXC.

Regula I. de adfectu & fine scribentis.

Quum itaque hic in signis explicandis versemur, (§. CLXXXIX.) signa autem ad auctorum adfectum & finem comparata esse oporteat: (§. CXXXIII.) consequens est, 1) ut verba interpretanda sint, secundum statum, adfectum, hypotheses auctoris, qui scripsit.

Ut

Ut enim duo, quum faciunt idem, non est idem, ita duo, quando idem loquuntur, non idem semper sentiunt. *

*Ita nemo dubitat, immortalitatem animæ aliud significare Pythagoreis & Platonis, aliud Stoicis, aliud Christianis. Nec negandum, quatenus Ben. Spinoza quædam de attributis Dei non male dixisse videatur, ea tamen aliter omnino accipienda esse, ac si a Christianis scriptoribus prolata essent.

§. CXCI.

Quumque, qui loquitur, animi sui sententiam explicare conetur, idque fieri non potest sine propositionibus: sequitur sane; 2.) ut ipsum sæpe prædicatum significationem subiecti; subiectum notionem prædicati indicet. *

Regula II. de propositionibus.

*Talia enim sunt subiecta, qualia permittuntur esse a suis prædicatis: talia prædicata, qualia esse permittuntur a suis subiectis. Hinc si cancro quis mortuus dicitur, plane aliud quid erit cancer ille, quam quem Ticius summa cum voluptate comedisse dicitur.

§. CXCII.

Id quod etiam in vocabulis obsoletis, Et de prioribus, λογωμαχίαν ἅπαξ interpretandis ἅπαξ λέγει γομφίους. *

*Ita Bochartus, Job. Ludolphus & alii ex prædicatis, quæ Leviathani & Behemothæ tribuuntur a Jobo, collegerunt, per illum crocodilum, per hunc hippopotamum intelligi.

§. CXCIII.

Quum vero subiectum sæpe in antecedentibus.

Regula III. de antecedentibus.

ecedenti-
bus & con-
sequenti-
bus.

tibus latitet, prædicatum in subsequenti-
bus accuratius explicetur: consequens est, 3)
ut interpretes antecedentia & consequentia
semper in consilium adhibere, nec unquam
textum, si fieri potest, extra contextum
considerare debeat. *

* Hinc vel maxime commendare Juri solent
comparationem textuum unius ejusdemque
veteris jurisconsulti, ex eodem libro deprom-
ptorum, ex quorum nexu sæpe perspicuus
fit locus, in se obscurissimus. Vid. VV. CC.
Henrici Brenckmanni, & Bern. Henr. Rei-
noldi *Diss. & Orat. de Legum Inscriptionibus*,
nec non Jac. Labitti *Vsum Indicis Pandect.*
ubi rem exemplis illustravit. Id quod & Jac.
Cujacius, Jac. Gothofredus & hic quidem
cum in aliis opusculis suis, tum in luculen-
to *Commentario in Regulas Juris & in Com-
mentariis in Codicem Theodosianum* præstite-
runt. In exegesi sacra usum hujus regulæ
erudite ostendit VVolfg. Franzius *de Inter-
pretatione*.

§. CXCV.

Regula IV.
de locis pa-
rallelis.

Aliquando auctor doctrinam in aliis quo-
que locis exposuit, & tunc sæpe, quod uno
loco obscurius dixit, altero multo diluci-
dus expressit. Ex quo patet, 4) loca au-
ctorum parallela, quæ vocant, diligenter
esse conferenda, ex iisque genuinam eorum
sententiam eruendam, modo ista loco sibi
non manifesto contradicant. *

* Id quod vel studio & data opera facit au-
ctor, ubi sententiam suam curis secundis
emendat, cujus rei exemplum præbent Au-
gustini *libri Retractionum*, vel ex impru-
den-

dencia, & inadvertentia animi. Quales sane contradictiones frequentius occurrunt passim quam credas.

§. CXCIV.

Si constet, data opera sententiam mutasse scriptorem, tunc 5) posterior sententia an-
referenda est priori, id quod tamen 6) in
pactis vel ideo non semper obtinet, quia
homini non semper libera consilii mutandi
facultas est. *

Regula V.
& VI. de
diversis
unius au-
ctoris sen-
tentiis.

* Aut ergo pactum posterius inter easdem per-
sonas initum est, aut cum diversis. Si inter
easdem: posterius omnino tollit prius, quia
potuere paciscentes sententiam mutare. Sin-
cum diversis: prius pactum excludit poste-
rius, quia priori paciscenti jus quæsitum per
novum pactum adimi non potuit. Exemplo
esse possunt sponsalia bina cum diversis femi-
nis inita, item litteræ investituræ veteres &
novæ inter se discrepantes.

§. CXCVI.

Sin inconsulto & ex inadvertentia auctor
in contradictionem incidisse videatur (quod
tamen, si ulla conciliandi ratio supersit,
credere nos non patitur spes, de hominum
diligentia concepta,) cessat interpretis offi-
cium, ac potius, utra sententia rectæ ratio-
nis principiis magis consentanea sit, secun-
dum regulas logices dispiciendum est. *

Et de con-
tradictione
auctoris.

* Unde facile patet, quid sentiendum sit de
quæstionibus: an in jure dentur antinomias?
quomodo illæ conciliandæ? An injuria fiat
juris collectoribus, si illis humani quibus
accu-

accidisse dicas? & similibus. Longa enim hæc fabula est.

§. CXCVII.

Reg. VII.
& VIII. de
effectu.

Nonnunquam tamen conciliandi aliqua ratio superest. Et tunc insignem utilitatem præstabunt regulæ: 7) In dubio is sensus eligendus, qui vel nihil absurditatis habet, vel 8) efficit, ut res aliquem effectum sortiatur. *

* Non enim probabile est, quidquam dicturum scripturumve hominem ideo, ut sermo vel scriptura effectum non habeat, nisi perspicue adpareat, loquentem aut scribentem vel data opera jocatum, vel emotæ mentis fuisse. Hinc quum a militibus præfidiariis Euboeæ deditio ea lege fieret, ut capita ipsis salva essent, perabsurda erat Turcarum cavillatio, dum deditios medios dissecabant, sic capita salva fore, in re seria nugantes.

§. CXCVIII.

Reg. IX. &
X. de ab-
surdo vi-
vando &
systemate
auctoris.

Quando itaque eum sensum eligendum esse dicimus, ex quo nihil absurdi sequatur: (§. CXCVII. 7.) illud non modo intelligendum est de absurditate *absolute*, sed & *ex hypothesi* tali. Ex quo sequitur, 9) ut verba ita interpretanda sint, ne qui sanæ mentis fuit, aliquid contra sensum communem dixisse videatur. * 10) Ut interpretationem consentaneam esse oporteat systemati auctoris. **

* Sæpe tamen, ubi temeritas & dolus accessit, verba absurda in poenam, vel tanquam absurda accipiuntur, donec contrarium probatum sit, vel pro non scriptis habentur.

Prio.

Prioris exempla passim occurrunt in delictis injuriarum & blasphemiarum. Vid. Ge. Beyerii *Delin. Jur. Crimin. ad Art. CVI. §. XXIV. p. 172. edit. nov.* Posterius præcipue fit in conditionibus impossibilibus, turpibus, perplexis, quæ ultimis voluntatibus adjectæ deprehenduntur. L. 1. L. 14. L. 20. pr. L. 27. ff. de condit. inst. L. 45. ff. de hered. inst.

Ita pleraque Spinozæ dicta aliud quid sonare, si separatim audiantur, aliud, si cum toto ejus systemate comparentur, jam supra observavimus. Et hæc est illa *analogia fidei*, quam Theologi in interpretandis libris sacris, *analogia juris*, quam JCI in interpretandis legibus commendant. Alia exempla dedit illustris Thomas. *Prax. Logic. Cap. III. §. 82.*

§. CXCIX.

Ita procedendum omnino, si contradictio quædam legentes torqueat. (§. CXCIV. * *seqq.*) Sin ejusmodi contradictio non observetur, & verba tamen paulo obscuriora appareant: primum firmiter tenendum, 11) verba tamdiu in genuina & propria notione accipienda esse, quamdiu inde discedendi nulla necessitas est. * Si autem sit obscuritas tolli nequeat, 12) ad *conjecturas* confugiendum esse, in quibus inveniendis permultum facit *ἁδοξία* seu ingenii felicitas.

Reg. XI. de
significa-
tione ver-
borum &
XII. de
conjectu-
ris.

* Id est, quamdiu inde vel absurdum non sequitur, vel repugnantia cum systemate & analogia auctoris manifesto non observatur. Hinc facile patet, & eos errare, qui miracula fingunt, ubi id textus non urget, &

eos, qui omnia miracula, vel tanquam phaenomena naturalia, vel tanquam somnia & visiones, vel per allegorias interpretanda esse contendunt. Systemati enim sacro & analogiæ fidei non repugnare miracula, factis adparet ex Act. II. 22. IV. 30. & locis quamplurimis.

§. CC.

Unde conjecturæ petendæ?

Conjecturæ petuntur aut ex SUBSTRATA MATERIA, & tunc observanda ea quæ supra (§. CXCI.) diximus, aut ex CONJUNCTIS, veluti antecedentibus, consequentibus, & parallelis, de quibus itidem jam supra (§. CXCI. *seq.*) actum, aut ex FINE, qui auctori ob oculos versatus est.

§. CCI.

Reg. XIII. de investiganda ratione legis vel pacti.

Finis hic in *legibus & pactis* vocatur RATIO LEGIS vel PACTI, & hinc adeo prætermitti non potest, ut recte potius dicere soleant Jcti, 13) *rationem legis animam ejus esse*. Id quod etiam de pactorum interpretatione verissimum est. *

* Ratio enim est finis. Fini consentanea debent esse media. Ergo ex fine omnino judicandum, qualia media esse oporteat. Defendimus hoc Jctorum axioma in *Præfatione, Elementis juris secundum ordinem Pandectarum* præmissa adversus Paganinum Gaudentium. Hinc *in universum cessante fine, media etiam cessare oportet*. In legibus id manifestum. Nam si legislator ob pestis vel alterius luis periculum peregrinos admitti vetat: nemo dubitat, quin, cessante ille infectionis periculo, peregrini rursus admittendi sint. At diximus, *sine in universum cessante*.

Nam

Nam si cessat uno alterove casu, lex ideo non exolefcit, quia ferrur de eo, quod ut plurimum in rebus humanis contingit. L. 3. l. 4. seqq. ff. de legib. Hinc ex. gr. quamvis aliquando impubes ante pilos sapiat: non ideo magis tamen is testari poterit; quam reliqui ejusdem ætatis adolescentes. Vid. Huber. *Post. ad Pand. Lib. I. Tit. III. §. 14.*

§. CCII.

Quum itaque ratio legum vel pactorum eorundem veluti anima sit: (§. CCI.) consequens est, 14) ut interpretatio eorum in **DECLARATIVAM, RESTRICTIVAM & EXTENSIVAM** recte dispescatur.

Reg. XIV. de interpretatione restrictiva, declarativa, extensiva.

§. CCIII.

Ubi enim ratio verbis patet latius, ibi **EXTENSIVAM**; ubi verba ratione latiora sunt, **RESTRICTIVAM**; denique, ubi verba & ratio pari passu ambulant, **DECLARATIVAM** interpretationem adhibendam esse, facile patet. *

Quomodo hæc differant?

* Eo pertinet regula, quæ tam frequenter jactatur: *Vbi eadem ratio, ibi eadem juris dispositio est.* Sed ea ad jus tantum commune pertinet, non ad privilegia, de quibus constat, quod ad exemplum non trahantur. L. 1. §. 2. ff. de constit. princip.

§. CCIV.

Quumque, ubi verba pactorum vel legum ratione latius patent, *restrictiva* interpretationi locus sit: (§. CCIII.) facile patet, 15) in dubio semper propensiores nos esse oportere in partem rectæ rationi, virtuti

Reg. XV. de æquitate.

tuti, benignitati, humanitati vel maxime convenientem. Quæ ipsa est **ÆQUITAS** illa, quam omnes in ore habent, pauci norunt. *

* *Æquitas est virtus correctrix ejus, in quo lex propter universalitatem deficit. Grot. de Æqu. indulg. & facilit. Cap. I. §. 3. Fundamenta hujus correctionis sunt recta ratio, virtus, benignitas, humanitas, quæ quales sint, ex principiis genuinæ philosophiæ, & maxime moralis, satis notum est. Si quis ergo nubem pro Junone, id est, stupiditatem pro recta ratione; vitium pro virtute; nimiam indulgentiam & conniventiam pro benignitate & humanitate amplectitur, hisque falsis principiis interpretationem suam attemperat: nascitur inde **ÆQUITAS CEREBRINA**, de qua etiam fuse disseruit laudatus Thomas. in *Diss. de Æquitate cerebrina* L. 2. C. de rescindenda vendit. Cap. I.*

§. CCV.

Reg. XVI.
de sensu
benigniore
præferendo.

Quum ergo in benignitatem propensior sit æquitas: (§. CCIV.) facile patet, 16) in dubio eligendum esse sensum legis benigniorem, eoque referri posse pleraque, quæ de interpretatione **ODIOSORUM & FAVORABILIUM** monuerunt Grotius, Pufendorfius, & JCTi tantum non omnes. *

* Nemo ignorat, eam regulam impugnasse primum illustrem Thomasiū in *Prax. Log. Cap. III. §. CXVI. seqq.* quumque vir doctus, Vinc. Placcius, ejus patrocinium suscepisset, exarsisse illud certamen, cujus historiam ex ipsis scriptis amœbæis *Institutionibus Jurisprudentiæ divinæ* post *Librum II.*

p. m. 372. seqq. insertis, facile intelliges. Nimirum dari non posse definitiones favorabilium & odiosorum accuratas, vel inde patet, quod quæ odiosa aliis sunt, aliis favorabilia videntur. Sed vix opus est regula hac, adplicatu certe difficillima, si regulam, hoc aphorismo datam, rite intelligamus.

S. CCVI.

Sunt hæ præcipue de interpretatione regulæ, quibus ad eruendum genuinum auctoris sensum utimur. De interpretatione MYSTICA non est, quod multa addamus. Nimirum 1) certos nos esse oportet, auctorem id intendisse, ut arcanius quid his verbis exprimeret. * 2) Certo constare debet, physicumne, an historicum, an morale, an propheticum istud sit mysterium, quod sub littera latitat. † Tunc, 3) qui mysterium istud divinando ita invenit, ut illud litteræ per omnia accurate quadret, is probabiliter †† sensum auctoris mysticum censebitur adsequutus.

Regula de
interpreta-
tione my-
stica.

* Sic ex. gr. in cassum laborant, qui disputant acriter, quid arcani in Homeri Iliadæ & Odysseæ latitet, nisi prius liquidum sit arcani quid sub istis poematibus occultari.

† Hinc frustra de explicatione mystica poematum Homeri, metamorphoseon Ovidii, cenotaphii notissimi Æliæ Læliæ Crispidis, similibusque laborabis, nisi exploratum prius sit, physica, historica an moralia mysteria in iis quærenda sint.

†† Probabiliter dicimus. Res enim plerumque ad conjecturas, quin aliquando ad ingenii lusus redit, nisi pruritus ejusmodi interpret-

terpretationes venandi prudenter intra rationis limites cohibeamus. Cenotaphium Æliæ Læliæ Crispidis paulo ante memoratum exemplo esse potest luculentissimo. Utinam autem in his ludicris & nihili rebus subsisteret ingenium humanum!

§. CCVII.

De interpretatione grammatica.

Sed hæc de interpretatione *logica* sufficiant. *Grammatica* enim aliis nititur fundamentis, & ab aliis jam satis accurate tradita est, ut quidquam hic addere minus necessarium esse videatur. *

* In primis hic præclara multa observavit Jo. Clericus in *Arte Critica*, quamvis & sint in libro, quibus non subscriperim. Dissentire in his licet, quemadmodum idem licuit auctori doctissimo. *Hanc libertatem petimusque damusque vicissim.*

S E C T I O III.

De ratione, veritatem per Disputationem investigandi.

§. CCVIII.

An disputationibus veritas inveniat?

AD investigandam veritatem comparata etiam sunt DISPUTATIONES, quamvis sæpe, non tam rei, quam hominum, vitio contingat, ut veritas disputando amittatur. *

* Tribuendum id partim disputantium adfectibus, *proverbia*, cavillandi studio, pertinaciam, partim neglectæ methodo. *Quæ admo-*

admodum enim ob illa vitia disputationes in rixas & digladiationes sophisticas; ita ob neglectum ordinem in vagos sermones, vel declamationes potius ineptas, id est, in calcem sine arena, & Andabatarum pugnas degenerant.

§. CCIX.

DISPUTATIO est duarum sententiarum, contradictorie sibi oppositarum, * id est, theses & antitheses, accurata & per juvas ratiocinationes facta comparatio. Ex qua definitione statim patet, finem disputantium esse non oportere vanum gloriosæ cujusdam incupium, sed veritatis investigationem.

Quid disputatio, & quis ejus finis?

Cur contradictorias propositiones defendere debeant disputantes: non obscurum est. Nisi enim hoc fiet, contingere poterit, ut vel uterque defendat theses omnino verissimas, adeoque Andabatarum more pugnet. (§. LXXII.)

§. CCX.

Quum itaque disputatio ad investigandam veritatem comparata esse debeat: (§. CCIX.) facile patet, 1) ex illa exfulare oportere odia, fraudes, stratagemata, convicia, sophismata, & scurriles invectivas, quibus alter alterum ludibrio exponere studet. Qui nimis his armis instructi in arenam prodeunt, cum se invicem petunt, ipsam veritatem confodiunt, & inter manus veluti stranguant.

In ea quid cavendum?

§. CCXI.

Deinde quum disputatio thesin & antithesin inter se comparet, & quidem contradictorie oppositas: (§. CCIX.) consequens est,

Status controversiæ formatio.

est, 2) ut **RESPONDENTIS** sit, thesin proponere, quæ examini subjicienda sit, **OPPONENTIUM** autem, eidem opponere antithesin contradictoriam. 3) Ut, si quid obscuritatis insit thesi, ea a *respondente* alterius rogatu explicanda, & ne in *λεγομαχίαις* incidant disputantes, ambiguitas hoc modo candide tollenda sit. 4) Ut *opponentis* sit, non modo thesin indicare, quam impugnare decreverit, sed &, si paulo prolixior illa videatur, accurate definire, quid in illa impugnare velit. Et hæc est illa **STATUS QUÆSTIONIS FORMATIO**, quæ primam disputationis partem merito constituit.

* Sine ea nihil fructuosum e disputatione expectandum. Semper enim disputantes a chorda aberrabunt, & alteruter eorum, ubi alia via evadere non potest, dilabatur ad id, de quo non est quæstio. Sane, quod in lite forensi bene instructa est *litis contestatio specialis*, seu responsio ad partes libelli singulas categorica: id in disputatione est *status quæstionis*, seu *controversiæ formatio*. Ex utraque enim, qua de re disputatio sit futura, statim elucet.

§. CCXII.

Ea quomodo fiat?

Status quæstionis ita formatur, ut distincte ostendat opponens, de quibus propositionibus non futura controversia, & quæ demum illa sit, de qua quæstio inter disputantes agitanda sit in posterum. *

* Ex.g. Fingamus, thesin a respondente propositam: *Pignus est contractus re initus, bonæ fidei, quo res a debitore creditori in securitatem credita traditur, soluto debito in specie*

specie restituenda. Una quidem hæc thesis est, quippe definitio: sed plures alias propositiones complexa. Quamobrem, qui eam impugnaturus est, ostendere debet, de quibus propositionibus non futura sit controversia, & quam in specie ipse sub incudem revocaturus sit. ex. gr. se 1) non negare, pignus esse contractum, multo minus, 2) eum contractum esse bonæ fidei. Concedere se etiam, 3) pignus tradi posse, & 4) si tradatur, id fieri in securitatem crediti. Denique 5) extra litem esse, pignus traditum soluto debito restituendum esse. Unam superesse questionem, de qua jam agendum sit, nempe an pignus omne sit contractus re initus? Adfirmari hoc a respondente in thesi, sibi vero veriolem videri antithesin: Quoddam pignus non esse contractum re initum. Jam unusquisque videt, hic Rhodum, hic saltandum esse.

§. CCXIII.

Jam, quum porro disputatio sit comparatio thesios & antithesios accurata, & per justas ratiocinationes facta: (§. CCIX.) consequens est, 5) ut jam opponentis officium sit, thesin respondentis tali syllogismo * impugnare, cujus conclusio sit ipsa antithesis in formatione status controversiæ proposita. **

Quale argumentum opponendum?

* Magis alii commendant methodum Socraticam, quæ per quæstiones procedebat. (Hist. philosoph. §. XLIX.) Sed præterquam quod illa jam pridem obsolevit, & non paucioribus sophistarum abusibus patet, quam methodus hodierna: odium artis syllogisticæ redoleret hoc consilium, quum tamen illa non tam ars, quam mentis operatio sit. (§. LXXV.) Et

quid, quæso, interest, siue Socraticè quæras, siue syllogistice ratiocineris? Et quum hoc brevius, expeditius, quin & magis perspicue fieri possit, cur non hoc potius facere? Exemplum cape hanc disputationem de thesi: *Mens est Spiritus*. Finge, SAPIENTIAM interrogare, respondere AUDITO-REM. S. *An concedes, obsecro, mentem cogitare?* A. *Quidni, o vir sapientissime?* S. *An putas, id, quod cogitat, simile esse lapidi, ligno, auro, argento, an alii cuidam materiæ?* A. *Immo nulli.* S. *Sed vide, ne erres. Num tu fieri non posse existimas, ut materia quadam cogites? Multa efficit materia magnetis, pulveris pyris, phosphori, quæ iidem fortassis fieri posse negares, nisi te sensus convincerent. Quid ergo est, cur magis impossibile putes, materiam cogitare, quam magnetem attrahere ferrum, pulverem pyrium saxa rumpere, phosphorum in tenebris lucere?* A. *Id video, magis impossibile esse, cogitare materiam, quam illa fieri, quæ in magnete, pulvere pyrio, phosphoro observamus, quamvis, me ratiorem non videre, fatear.* S. *Periculum, age, faciamus, an ita rem ad liquidum perducere liceat. Quæ effecta in materia miramur, an non ex certa dispositione, forma & quantitate materiæ explicare posse intelligis?* A. *Intelligo.* S. *Nonne ergo magnetem putas, attrahere ferrum, quia ejus atmosphæra ferrum ambit, & illud tanquam vortex suo ad magnetem rapit, vel ex alia simili causa? Nonne manifesto vides, pulveris pyris particulas inflammatas ita se expandere, ut globus cum fragore protrudant? Nonne intelligis, phosphori quoque lucem non aliunde, quam ex ejus materiæ dispositione, explicari posse?* A. *Ita videtur.* S. *An vero censetis, materiam ita disponi posse, ut cogites?*
Finge

Finge in hoc lignum quamcunque quantita-
 tem, figuram duritiem, molliem, gravita-
 tem, levitatem, quin qualitatem quamlibet,
 introduci, an cogitabis unquam? A. Immo
 nunquam vero. S. Hides itaque, materiam
 non cogitare? A. Immo video. S. Quid ergo
 cogitat, si id non agit materia? A. Id quod
 materia non est, quodque spiritum vocare so-
 let humanum genus. S. Quid ergo superest,
 quam ut mentem nostram dicamus spiritum?
 A. Immo, talem esse mentem, jam non opina-
 ri, sed scire mihi videor. En disputationem
 Socraticam. Sed quam paucis syllogismis
 comprehendi possunt illæ interrogatiuncu-
 læ?

** Et hinc pueriles sunt illæ conclusiones, ad
 quas, tanquam ad sacram anchoram, confu-
 giunt oppositæ parum exercitati: *Qui hoc
 statuit, is male agit, is peccat contra analo-
 giam juris, is absurde sentit &c.* Potius si
 opponens velit impugnare thesin supra (§.
 CCXII. *) propositam formato statu con-
 troversie, ita ratiocinabitur:

*Qui contractus obligat ex solo consensu, is
 non est contractus re initus.*

*Quidam contractus pignoris obligat ex solo
 consensu.*

*Quidam ergo contractus pignoris non est con-
 tractus re initus.*

Hinc conclusio ipsam continet antithesin,
 thesi contradictoriam.

§. CCXIV.

Ex eodem sequitur, ut 6) respondentem
 jam oporteat opponentis argumentum adsu-
 mere vel reperere, * quod ut facilius fiat,
 non decet opponentem condere syllogismos
 prolixos, & quos vel robustissimus agrico-

Argumen-
 tum cum
 adsumen-
 dum.

la, vix sine laterum dolore recitare possit. Quo breviora sunt tela, eo fortius iis pugnatur cominus.

* Quod non ostentandæ memoriæ causa reperitur, sed ut adpareat, respondentem opponentis argumentum satis intellexisse. Et sane, qui id intellexit, is admodum infans esset, nisi illud vel iisdem, vel aliis verbis idem significantibus posse repetere.

§. CCXV.

Ejus forma
examinanda.

Jam *respondens* 7) in primis dispicere debet, num forte syllogismi *forma* vitio quodam laboret, quamvis disputantes ea in re hodie plerumque sint negligentissimi. Et tamen neglecto formæ vitio ad materiam respondere velle, est laterem lavare, & magno conatu maximas nugas agere. *

* Multis exemplis solide id demonstravit philosophus accuratus, Cornel. Martini *Analys. Logic. Part. I. Cap. V. seqq.* Hinc veteres male solverunt argumentum Melissi: *Si ens generatur, habet principium. Sed non generatur, non ergo habet principium.* Quum enim respondere debuissent ad formam, ex regulis supra propositis: (§. LXXXVIII. 3.) ipsi in materia frustra hæserunt.

§. CCXVI.

Quæ pro-
positio ne-
ganda?

Ubi nihil in forma vitii hæret: in alterutra præmissarum latitabit aliquid, quod falsum sit, si falsus est opponentis syllogismus. Et hinc 8) *respondens* negare debet eam propositionem, vel, si nondum, quod tendat opponens, intelligit, ejus probationem exigere.

§. CCXVII.

§. CCXVII.

Hic vero jam in vagam declamationem exspaciari solet opponens, vel plerumque idem per idem μετὰ πολλῆς φαντασίας probare nititur. Sed male agit, respondens, si in ea re acquiescat. Potius jure quodam suo urgebit, 9) ut opponens propositionem negatam formaliter probet. *

Quomodo ea ab opponente probanda?

* Ex. gr. in syllogismo supra (§. CCXIII. **) proposito neganda esset minor. Jam male ageret opponens, si loco probationis in locum communem excurreret, & prolixè doceret, promissa omnia jure naturæ esse servanda, distinctionem inter contractus reâles, verbales, literales, consensuales, ad subtilitates juris Romani pertinere, idque a viris doctis jam pridem esse demonstratum. Rectius minorem suam ita breviter probabit: In quo contractu ex solo promisso actio datur ad rem tradendam, in eo obligatio ex solo consensu nascitur. In quodam contractu pignoris actio ex solo promisso datur ad rem tradendam. Quidam ergo contractus pignoris ex solo consensu nascitur.

§. CCXVIII.

Si ne sic quidem in profyllogismo omnia recte se habent: vel 10) vitium statim indicandum, vel 11) nova probatio alterutrius præmissæ exigenda, idque 12) tamdiu faciendum erit, donec jam ad fundamentum perveneris, quod opponens sententiæ suæ substravit. *

An probatio & questio sequenda?

* Sic in præcedente profyllogismo (§. CCXVII.) respondens minorem denuo jure negabit. Et hinc opponens eam probabit ex. gr. ex L. 1,

pr. §. 1. ff. de pignorat. act. Et inde argumentabitur: 1. Si pignus contrahitur nuda conventionem citra traditionem, actio dabitur ex solo promisso ad rem tradendam. At contrahitur nuda conventionem citra traditionem per L. 1. pr. ff. de pignorat. act. Actio ergo tunc dabitur ex solo promisso. 2.) Si qui aurum ostendens aes creditori dedit, ad aurum tradendum conveniri potest, sequitur, aut ex solo promisso citra traditionem noscatur actio illa pignoratitia. At prius verum est per L. 1. §. 1. ff. eod. Ergo & posterius. Ita sane jam perventum eo, ut respondens totum opponentis fundamentum perspicue intelligat, adeoque nihil superest, quam ut responsione sua argumentum solvat.

§. CCXIX.

Ad quid
respondenda
dant?

Ubi fundamentum opponentis per probationem ejus in apico est: jam ad *respondentem* res redit, cujus jam officium erit, 13) argumentum solvere, & propositionem aliquam sive in prosyllogismis, * sive in argumento primario negare.

* Prosyllogismi enim continent fundamenta, quibus opponentis argumentum inaititur. (§. CCXVIII.) Subrutis fundamentis, omne, quod iis superstructum, corruat, necesse est.

§. CCXX.

Quomodo
respondeatur
per concessionem,
instantiam,
inversionem?

Respondendum autem formaliter, idque fit vel 14) per **CONCESSIONEM**, si jam adparet, opponentis argumentum non esse contra thesin, vel 15) per **INSTANTIAM**, si adducto casu contrario ostenditur, propositionem aliquam non esse universaliter veram.

veram, * vel 16) per INVERSIONEM, si ostenditur, ex illa propositione plane thesim suam fluere, ** vel 17) per DISTINCTIONEM & limitationem.

* Ex. gr. Si opponens usus esset argumento inepto: *Nullus contractus realis est bonæ fidei. Contractus pignoris est bonæ fidei, (per definitionem) Nullus ergo contractus pignoris est realis: res ipsa docet, respondendum esse, negando majorem, eam enim non esse universalem. Facile id doceri posse per instantiam. Commodatum enim & depositum esse contractus reales, & tamen bonæ fidei. Ita inter omnes constare, contractus innominatos re iniri. Et tamen b. f. esse permutacionem & contractum æstimatorium, §. 28. Inst. de Act. l. l. 2. de permut.*

** Finge hoc argumento usum opponentem: *Quod leges ipsæ contractibus consensualibus accensent, id ad contractus consensuales omnino referendum est. Pignus leges contractibus consensualibus accensent, (l. 1. pr. ff. de pignorat.) Est ergo pignus ad contractus consensuales referendum. Responderi poterit per inversionem vel reversionem: Quod leges ipsæ contractibus realibus accensent: id ad contractus reales referendum est. Pignus leges ipsæ contractibus realibus accensent. (§. 4. Inst. quib. mod. re contr. obl.) Est ergo ad contractus reales referendum.*

§. CCXXI.

Ubi distinctione utitur respondens, 18) ea breviter explicanda applicandaque erit, eoque facto limitandum ex ea argumentum, quod ista distinctione infringere cupit. *

* Sic ex. gr. ad minorem prosyllogismi pri-

Quomodo distinguendo & limitando?

mi (§. CCXVIII. *) respondendum erit *distinguendo* inter pignus, *latius & stricte* acceptum. *Late* acceptum significat omne jus, creditori in re debitoris constitutum, adeoque & hypothecam comprehendit, quæ a pignore hoc sensum tantum nominis sensu differre dicitur. L. 5. §. 1. ff. de pign. At *stricte* pignus est, jus in re, ab hypotheca diversum, & quod per traditionem demum nascitur. L. 238. §. 2. ff. de verb. sign. Jam verum quidem est, pignus priore sensu etiam contrahi nuda conventionione, puta per pactum hypothecæ. At posteriore sensu, qui hic obtinet, nuda conventionio non sufficit, sed requiritur traditio. Hinc limitandus erit opponentis prosyllogismus: *Si pignus (stricte dictum, quatenus hypothecæ opponitur,) nuda conventionione citra traditionem constituitur, actio dabitur ex solo promisso. At pignus (stricte dictum, & quatenus hypothecæ opponitur,) nuda conventionione constituitur. Sic nego minorem.*

§. CCXXII.

Nec respondentium
vaga declamatione,
vel probatione the-
seos.

Nihil ergo agunt respondentes, qui non uno horum modorum respondendi utuntur, sed vel vaga declamatione satisfacere conantur opponenti, vel loco responsionis in probationem thesios suæ excurrunt. Quare quemadmodum illi opponentem, extra oleas vagantem, & sermoni vago laxantem habenas, suo jure monere possunt, ut formaliter opponat: ita & ipsi declamaturi recte urgentur, ut respondeant formaliter. *

* Unde omnino utiles sunt opponentis interrogationes: *Ad quam propositionem respondes?*

des? Concedisne illam, an negas? an distin-
guis? &c.

§. CCXXIII.

Et huc usque alter disputandi actus per-
tingit. Jam in tertio 19) opponens repli-
cat, si quid habet, quo respondentis solu-
tionem infringere possit.

Replicatio
opponen-
tis.

§. CCXXIV.

Et quidem 20) si *respondens* totum argu-
mentum *concessit*, ostendendum erit, argu-
mentum omnino vel mediate, vel immedia-
te, thesi contradicere. Sin 21) per *instan-
tiam* responsum: probandum erit, vel casus
in contrarium adductos ad propositionem
suam non pertinere, vel loco instantiæ ip-
sam τὸ κενώμαρον sibi obtrudi.

Quomodo
id fiat, si
responsum
conceden-
do, vel per
instantiam?

§. CCXXV.

Similiter, si per *inversionem* responsum,
22) opponentis erit ostendere, ex proposi-
tione sua thesin respondentis minime fluere.
Ac denique 23) si ille *distinctione* usus fue-
rit, probare, vel fundamento destitui illam
distinctionem, vel eam argumento adplicari
non posse.

Quomodo
si per in-
versionem
vel distin-
ctionem?

§. CCXXVI.

Replicationem hanc jam 24) iterum for-
maliter solvit respondens, idque 25) tan-
diu fit, donec alteruter quod cum ratione *
obvertat, non habeat.

Duplicatio
responden-
tis.

* Cum ratione, dico. Nam qui *φιδουεντίας* stu-
dio disputant, semper habere se simulant,
quod obverti possit, quamvis auditores,
neutrarum partium, facile animadvertant,
utri disputantium aqua hæreat, vel uter pla-
ne ad incitas redactus sit.

§. CCXXVII.

Unde de
eventu di-
sputationis
judican-
dum?

Ubi hæc leges disputandi utrimque accurate observantur, fieri profecto non potest, quin vel opponens demum in probatione deficiat, vel respondens ad concedenda contradictoria, vel absurda etiam, invitus adigatur. Quo facto, non amplius obscurum erit, ex utra parte stet veritas.

§. CCXXVIII.

Cur de præ-
sidiæ officio
nihil di-
ctum?

De PRÆSIDIS officio nihil adhuc diximus. Est enim hæc persona accessoria, cuius officium est, feroces juvenes, & extra orbitam evagantes, in viam revocare. Oportet ergo illum virum accurate doctum ac prudentem esse. Si talis non est, frustra illi præscribentur regulæ, quas, si vel maxime vellet, observare non posset.

§. CCXXIX.

Methodus
analytica.

Et hæc ipsa est vera METHODUS ANALYTICA, cui in dijudicanda veritate locum esse diximus. (§. CLXII. *) Est enim illa *meditatio, qua conclusiones ad sua principia, vel phænomena ad suas hypothèses, tanquam ad Lydium lapidem, examinamus.*

§. CCXXX.

Qualis sit
analysis
demonstra-
tionis?

Ergo quod ad demonstrationem dijudicandam attinet, in eo vertitur tota analysis, ut propositiones in sua subjecta & prædicata solvamus, ratiocinationes secundum formam & materiam, definitiones secundum sensiones, sensiones per experientiam examinemus. Ita enim facile adparebit, an tota demonstrationis series se recte habeat, & si male demonstratum, in qua parte istius carenz latet vitium.

§. CCXXXI.

§. CCXXXI.

Eodem modo, in dijudicanda veritate probabili dispiciendum erit, primum an omnia phaenomena adducta sint, deinde an illa omnia ex hypothese data commode possint explicari, ac denique, an non alia in promptu sit hypothesis commodior, ex quo illa phaenomena minore negotio fluere videantur?

Analysis
hypotheses.

S E C T I O IV.

De ratione, veritatem perspicue proponendi.

§. CCXXXII.

Denique eum quoque fructum non ex logica capere oportet, ut veritatem inventam cum aliis eo ordine eaque methodo communicemus, ut hi de ea se convictos esse fateantur. (§. CLX.)

Comexio

§. CCXXXIII.

Id fit vel **DOCENDO** viva voce, vel **SCRIBENDO**. Utrumque pulchrum, & viro sapiente dignum est. Sed, qui ipsi nondum veritatem adsequuti sunt, nec quomodo cum suis principiis connectenda sit, perspexerunt, ii rectius sibi aliisque consulere, si illi docendi scribendique paritum tantisper cohiberent, dum aetas, diuturna meditatio, & usus, cruda studia ad justam maturitatem provexissent.

Quibus
mediis veritas cum aliis comunicetur?

§. CCXXXIV.

DOCENTIBUS duo potissimum incumbunt, 1) ut auditoribus non solum doctri-

Docentium officium.

nas suas, sed & earum nexum inter se perspicue ob oculos ponant, 2) ut eisdem de illarum veritate ita convincant, ne de iis cum ratione dubitare possint.

§. CCXXXV.

Quomodo
doctrinæ
perspicue
preponen-
da?

Quum itaque doctrinæ perspicue sint explicandæ: (§. CCXXXIV.) id commodissime obtinebit docens, si 1) accuratas rerum definitiones dederit, & quo pacto per illas res ab aliis discernendæ sint, ostenderit, 2) si vocabula *τέχνη* accurate explicuerit, * & 3) quæcumque tradit, exemplis aptissimis, jucundis & perspicuis illustrarit, denique, 4) an auditores omnia satis perceperint, data occasione, instituto examine, explorarit.

* Quum enim hæc vocabula auditoribus plerumque incognita sint, & hinc vel maxime confusio oriatur, si ea aliter, ac docens velit, accipiant; omnino docentis erit, eam confusionem pro virili evitare. Hoc plerosque docentes fugit, aut ii saltem infra dignitatem suam fore putant, si in his minimis versentur. Sed minima putanda non sunt, sine quibus majora non constant. Non puduit magnos theologos, fateri, *theologiam magna ex parte esse grammaticam*: & quo quæso cum fructu docebit Ictus, nisi vocabula artis ex. gr. *satisfactio, constitutum, usufructus, usus, habitatio moram purgare* & sexcenta alia, tironibus cum cura explicarit?

§. CXXXVI.

Quæ per-
spicuitatē

Ex eo perspicue adparet, 5) male docere,

te, qui dictando in calamum auditores defatigant, qui 6) ad singulas doctrinas totas auctorum turmas conscribunt, * quorum vix nomina recte excipiunt tirones, tantum abest, ut eos evolvere, vel illorum placita dijudicare possint, qui denique 7) variis digressionibus, doctis illis quidem, at parum ad rem facientibus, auditorum animos demulcent, & ita corvos deludunt hirantes.

hanc impediunt

* Quamvis provectioribus haud parum utilitatis adferat optimorum librorum notitia: dici tamen non potest, quantum detrimenti tirones sentiant ex hoc testes citandi cacoeche. Ita enim fit, 1) ut auditores rem ipsam non teneant, sed 2) se satis tamen eruditos existiment, si tantam sibi scriptorum notitiam adquisiverint. Præterea 3) sæpe hi scriptores pugnantia tradunt, adeoque 4) tiro, disciplinæ ipsius ignarus, centones consuere, omniaque sine judicio conradere paulatim adsuescet. Denique 5) ita non ipsæ disciplinæ docentur, sed historia literaria, quæ sane omnem eruditionis ambitum non absolvit. Sed tale est sæculum, ut & maxime rudes his phaleris superbiant, & hoc apparatu, aliis sublecto, magnum dent strepitum.

§. CCXXXVII.

Quumque earundem doctrinarum nexus a docentibus perspicue sit ostendendus: (§. CCXXXIV.) consequens est, 8) ut tale eligendum sit compendium, in quo doctrinæ omnes, positionibus brevissimis comprehensa ad sua principia revocantur. 9) Ut semper

Quomodo doctrinarum nexus ostendi possit

per

per inculcandum sit auditoribus, quomodo singula doctrina vel cum axiomatico, vel cum definitione cohaereant. 10) Ut danda docenti sit opera, ne ex diversis principiis doceat. *

* Hoc iis contingere solet, qui, ubi se pralectionibus preparant, modo hoc, modo illud systema evolvunt, suaeque arva ex his lacunis irrigant, parum solliciti, eademne sint illorum auctorum principia, an diversa & pugnantia.

§. CCXXXVIII.

Quomodo
auditores
convincen-
di?

Quia porro docentis est, auditores de doctrinarum suarum veritate convincere: (§. CCXXXIV.) per se patet, 11) docentem non auctoritate, * sed rationibus niti, adeoque 12) doctrinas, quas inculcat, aut accurate demonstrare, aut, 13) si in probabili veritate versetur, eam ex hypothesis perspicua explicare debere.

* Dubitari quidem non potest, quin quaedam disciplinae auctoritatibus nitantur, veluti *historia*: sed non desunt sexcenta compendia, in quibus illae jam adductae sunt. Itaque *historia* ipsa docenda, & sicubi auctores coevi vel recentiores in circumstantiis discrepant, in veritatem secundum fundamenta probabilitatis historicae (§. CXXXIV. seq.) inquirendum. De citatione legum in docenda *jurisprudencia* sententiam nostram aperimus in *praefatione Elementorum Juris secundum ord. Pandect.*

§. CCXXXIX.

Si quis ex me quaereret, 14) an docens alio-

An & alio-
rum sen-

aliorum dissentientium sententias examinare
debeat? distinguerem ego inter *virones* &
proveciores. Illos controversiis difficilioribus
fatigare absolum est. His scrupuli etiam,
ab aliis injecti, omnino eximendi sunt. Id
quod fiet cum fructu auditorum, si primum
sententiam dissentientium candide exposue-
ris, deinde eorum argumenta recensueris si-
ne furo, ac demum ea ex principiis tuis *
perspicue solveris.

sententia re-
fellenda?

* Ex tuis dico. Est enim hoc argumentum
veritatis eximium, si non modo tuæ doctri-
næ firmissimo nexu coherent, sed & alio-
rum dubia ex iis dextre solvantur. Qui in
arithmetica arte periculum faciunt, an recte
subtraxerint, illi id per additionem explo-
rant. Quin, an bene multiplicarint, scire
cupiunt, divisione utuntur. Ita veritatis si-
gnum luculentum est, si falsitas inde refelli
possit perspicue.

§. CCXL.

Ceterum ipse docentis finis suadet, 15) omnem
adhibendam esse fidem, 16) vitan-
dam prolixitatem nimiam, 17) auditores,
qui scrupulos sibi eximi petunt, amanter
esse audiendos, 18) eosdem a voluptate,
& petulantia, quantum fieri potest, ad vir-
tutem revocandos.

Virtutes
docentis

§. CCXLI.

Sunt, qui & sæculo serviendum, & no-
va quammaxime docenda esse suadent.
Sed quemadmodum non semper antiqua no-
vis præferenda: ita nec nova semper anti-
quis meliora sunt. Quum ergo vitæ, non
scho-

Am. & no-
varum
docentem
docentem

scholæ, discedendum sit: consequens est, 19) ut nihil innovandum sit, ubi id veritatis studium non exigit. 20) Ut nec innovandum aliquid temere, ubi ex nova doctrina non major, quam ex vetere, utilitas adfulget, multo minus, 21) ubi non sperandum, novam doctrinam in praxi aliquid emolumenti esse adlaturam.

* Est hoc aucupium, quo novelli doctores juvenes alliciunt, similes illis rhetoribus apud Petron. *in Satyr. p. 3.* qui jam pridem eorum arcanum evulgavit: *Adolescens, quoniam sermonem habes non publici saporis, & quod rarissimum est, amas bonam mentem: non fraudabo te arte secreta. Nimirum in his exercitationibus doctores peccant, qui necesse habent, cum insipientibus furere. Nam nisi dixerint, quæ adolescentuli probent, ut ait Cicero, soli in scholis relinquuntur. Sicuti ficti adulatores, cum cœnas ditium captant, nihil prius meditantur, quam quod putant gratissimum auditoribus fore, (nec enim aliter impetrabunt, quod petunt, nisi quasdam insidias auribus fecerint,) sic magister, nisi tanquam piscator eam imposuerit hamis escam, quam scieris appetituros esse pisciculos, sine spe præda moratur in scopulo.*

§. CCXLII.

An anti-
quos erro-
res defen-
deres.

Id quod tamen non in eam partem accipiendum est, ac si inveteratos errores indicare & refellere, nefas esset: sed quod omnia sine necessitate innovantes promiscue, parum consulant discentibus.

§. CCXLIII.

Doces do-
ctores.

Multum docendi onus sublevabunt 22) ordo

ordo non interruptus, 23) eloquentia nativa, a loquacitate probe discernenda, & 25) Nilus perspicuus, amoenus, & philosophicus magis, quam declamatorius. *

* Quia enim diversi sunt docentium & declamantium fines, illique audientes convincere; hi vel aliquid persuadere, vel eloquentiae famam captare, vel denique auditorium oblectare cupiunt: nihil minus docentes decet, quam concionari, declamare & aures magis demulcere, quam intellectum instruere.

§. CCXLIV.

Hæc generalia docendi præcepta sunt. Quæ speciatim in singulis disciplinis observari oporteat, eos, qui ipsi eam disciplinam probe didicerunt, facile docebit usus & illa judicandi facultas, quæ in doctore primum, secundum, ultimum est.

Cur an singulas disciplinas descendere non liceat?

§. CCXLV.

De SCRIBENDIS libris præcepta plurima accumulare supervacuum foret, partim, quia methodus arbitraria est, partim quia singulæ fere disciplinæ aliquid singulare habent. Quum itaque ad specialia descendere infiniti res laboris esset: generalia tantum confectabimus.

Libros scribendi præcepta tradere difficile.

§. CCXLVI.

Qui aliquid, quod ad veritatis cognitionem pertinet, scribunt, ii aut HISTORICE quid referunt; aut DISCIPLINAM ejusque partem proponunt, aut aliquid EXPLICANT, aut

Præcepta scriptio-
num genera.

aut denique aliorum **ERRORES REFUTARE** conantur.

* Hinc non curamus hic libellos *satyricos poemata, comœdias, tragœdias, fabulas, & hujus generis alia, quorum præcepta alibi quærenda.*

§. CCXLVII.

Historia
quotuplici-
ter scribi
possit?

HISTORIAS qui scribunt, eas vel ad certa *summa capita* referunt, vel totam ejus seriem *ordine chronologico* connectunt. Posteriorius & utilius, & ordini naturali convenientius esse, unusquisque videt, maxime quum ita facilius consiliorum & eventuum nexus in oculos incurrat, & sic historia vere fiat *pragmatica*, ac ab illis *λεπτολογίαις*, queis vulgus historicorum delectatur, perpurcata. Sed prior methodus eo frequentior, quo pauciores historici in chronologica arte ultra Schraderei tabellas sapiunt.

§. CCXLVIII.

Regulæ in
scribenda
historia ob-
servandæ.

Nihil vero ab historici officio alienius est, quam fingere, quæ nemo memoriæ prodidit, judicia interponere, personarum characteres magis ex suo ingenio, quam secundum rei veritatem, inferere, orationes nunquam habitas comminisci, adfectus movere, res denique mediocres exaggerare pro lubitu. Sunt scilicet hæ egregiæ artes, quibus Varillasius, Maimburgius & alii hujus surfuris scriptores ludibrio humani generis se exposuerunt. *

* Conferenda hic omnino, quæ de stilo historico commentati sumus in *Fundamentis stili cultioris Part. I. Cap. II. §. LVII.*

§. CCXLIX.

§. CCXLIX.

Qui vel DISCIPLINAM, vel ejus partem, veluti doctrinam aliquam specialem, vel veritatem demonstrabilem, proponere cupiant, quam optime procedent, si exoriantur a principiis, iisque probe munitis, ad conclusiones eo ordine progredientur, ut posteriora ex prioribus & lucem & robur accipiant. Unde reliquis omnibus præferenda methodus mathematica, vel quæ ad illam quam proxime accedit. *

Quomodo
Veritates
certæ pro-
ponendæ
dogmatice?

* Nec tamen opus est, ut semper more mathematicorum singulas propositiones suis nominibus adpelles, nisi id tua sponte facere velis. Sufficit, si ipsum ordinem, quantum licet, accurate observes.

§. CCL.

Si veritates probabiles fuerint proponendæ, recte initium capies ab historia phenomenon, iisque recensitis, addes aliorum hypothèses, ac his denique expensis, indicatque, quæ illas premunt, difficultatibus tuam propones, eamque phenomenon omnibus satisfacere, ostendes.

Quomodo
veritates
probabiles?

§. CCLI.

Non ergo elegantioribus placere poterunt methodi, quibus olim magnopere delectabantur homines, veluti SCHOLASTICA, quæ syllogistica & formaliter omnia proponit, methodus CAUSSARUM, quam Ramistæ potissimum probabant, EROTEMATICA, quæ pueris magis & tironibus, quam doctis, prodest, ac denique MISCELLA, quæ omnia sine ordine, prout calamum subeunt, effundit. *

Methodi
scholasti-
ca, causa-
rum, ero-
tematica,
miscellæ.

* Quid

* Quid vero de *dialogistica methodo* sentiendum, qua veteres philosophi, Plato, Xenophon, Æschines, Cicero, mirifice delectabantur? Eam aliquando prudenter adhiberi, jam in *Fundamentis Stili cultioris Part. II. Cap. IV. §. 1.* monuimus.

§. CCLII.

Quomodo
exegetica
scribenda?

EXEGETICA ubi tractare accurate uoueris, *scopus* textus ex occasione illi scribendo data, & historia, nec non ex antecedentibus & consequentibus accurate eruendus, *textus ipse*, an recte se habeat, secundum regulas critices dispiciendum, tum porro in partes suas *soluendus*, partesque singulæ secundum regulas de probabilitate hermeneutica (§. CCXLI. *sequ.*) interpretanda, ac denique *phorismata* seu *consuetaria*, dogmatica æque ac elenctica, inde eruenda erunt.

§. CCLIII.

Quomodo
elenctica.

Qui denique aliorum scripta refellere conantur, iis primo omnium incumbit, ut proposita thesi & antithesi, & utriusque ostenso discrimine, *ἀπὸ τῶν ψεύδους*, seu principium illud falsum, quod auctori illusit, profligent. * Eo enim profligato, conclusiones illi superstructas brevibus stricturis confodere licebit, & ostendere, illas vel cum ipso auctoris principio connecti non posse, vel ex *ἀπὸ τῶν ψεύδους* fluere, vel aliis ueritatibus, ab ipso auctore agnitis, repugnare.

* Illud plerumque latet in definitionibus & axiomatibus inde male deductis, & hinc istæ quam accuratissime cum sententiis comparandæ & expendendæ sunt. Quid si

auctor non nisi scopas dissolutas vendat? Tunc vero nihil superest, quam ut ratiocinationes illius secundum regulas logicas examinemus, earumque absurditatem in lucem protrahamus.

§. CCLIV.

Ad hujus generis scripta non temere se accingent homines sapientes, & tranquillitatis suæ studiosi, nisi vel officii ratio, vel eorum fama, vel veritatis studium id exigat. Nec, si quid hujus generis scribendum, ruent in convicia, scommata, calumnias, sed veritatem gravi oratione defendent, aliorum scommata, calumnias, aut contemnent, aut solide refutabunt, denique nimium petulantes, aut convictos ignorantiae in ruborem dant, aut plus saltim salis, quam fellis, iis adspargunt.

An hoc scribendi genere utendum?

§. CCLV.

In omnibus his scriptis qualem stilum adhiberi oporteat, alibi docuimus. * Jam addimus, textum ineptis & minus necessariis auctorum citationibus non esse interrumpendum, digressiones, ad rem non pertinentes, quam maxime fugiendas, adeoque nec sectandum genus scribendi per aphorismos, quorum vocabulis singulis magna adnotationum farrago subjicitur, quamvis hæc in compendiis scribendis laudem mereantur, si talia sint scholia, qualia illa esse oportere, supra monuimus. (§. LXIV.)

Quo stilo scribendū?

* Conferenda & hic *Fundamenta Stili Culsioris* Part. I. Cap. II. §. LVI.

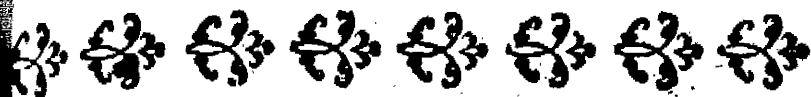
§. CCLVI.

§. CCLVI.

Conclusio
logicae.

Et hæc quidem in præfenti fufficiant.
Pauca funt, quæ diximus: at quæ pro fa-
culi genio plerisque jam nimis multa vide-
buntur. Nobis hanc operam navare vifum
est difciplinæ pulcherrimæ, quam negle-
ctum fui per omnem vitam feveriffime vin-
dicare, res ipfa docet, & magiftra rerum
experientia.

ΑΛΗΘΕΤΕΙΝ ΕΝ ΑΓΑΙΗΙ.

E L E M E N T A
 PHILOSOPHIÆ
 RATIONALIS ET MORALIS.

P A R S S E C U N D A,
 S E U
 PHILOSOPHICA MORALIS.
 C A P U T P R I M U M.

*De Philosophia Moralis natura
 & constitutione.*

§. I.

QUUM philosophia sit cognitio non
veri tantum, sed & boni, (Hist. phil. §. I.) eaque illius pars, quæ
 circa posterius versatur, *practica*
 adpellatur, (Hist. phil. §. VII.) hæc deni-
 que in *ethicam, politicam, & æconomicam*
 dividatur: (Hist. phil. §. IX.) jam de
 ETHICA aliquid præcipere juvabit.

Ethica pars
 philoso-
 phiæ pra-
 cticæ.

§. II.

Versatur hæc circa *bonum*, ejusque fruitio-
 nem generatim, (Hist. phil. §. IX.) adeoque
 definiri potest, quod sit *cognitio boni, vel*
scien-

Quid sit

scientia, ostendens rationem, ad summum bonum ejusque fruitionem perveniendi.

§. III.

An certa sit
scientia?

Quum itaque sit cognitio boni, (§. II.) cognitio autem, quæ certis principiis nititur, scientiam certam generet: (*Hist. phil.* §. II. *) & talia certa principia in ethica passim occurrant: consequens est, ut & moralia cadant sub demonstrationem. *

* Negant: Aristotelici, & ipse Gror. *de Jure Belli & pac.* II. 23. §. 1. sed ei jam Conringius, Pufendorffius, Lockius satisfecerunt.

§. IV.

Methodus
eam docen-
di dogma-
tica, para-
netica, pa-
radigmati-
tica, &
characteri-
stica.

Quemadmodum autem circa *verum* intellectus; circa *bonum* voluntas magis occupata est: ita facile patet, philosophiæ moralis esse, voluntatem movere ac flectere ad bonum adpetendum. Quia autem voluntas movetur vel veris boni notionibus, vel argumentis, vel exemplis: hinc ethicam in DOGMATICAM, PARÆNETICAM, PARADIGMATICAM & CHARACTERISTICAM * dividunt.

* *Dogmatica* ergo doctrinas de bono & malo connectit, atque in justum systema redigit: *paranetica* adpetitum boni excitat sententiis, admonitionibus, argumentis. *Illa* magis intellectum instruit; *hæc* voluntatem fortius movet: *Exemplis* meliores reddere nos conatur *paradigmatica*: iisdem homines discernere docet *characteristica*, & illa quidem *specialibus*, hæc *generalibus*, exempla unius generis ad certos characteres reducendo.

§. V.

§. V.

Addunt alii methodum MYTHOLOGICAM, qua usus Æsopus, & ÆNIGMATICAM, HIEROGLYPHICAM & SYMBOLICAM, quarum hanc Pythagoras, illam Egyptii, istam Orientales, & ipsi Hebræi in deliciis habuere. * Sed hi docendi modi ideo reperti, quod homines non omnes veritatem libenter audiant ab hominibus paulo vilioris conditionis. Nota sunt illa Phædri ex *Præf. Lib. III. v. 35.*

Alia methodi

- - *Servicus obnoxia*

Quia, quæ volebat, non audebat dicere, Affectus proprios in fabellas transtulit, Calumniamque fictis elusit jocis.

* Adde de hieroglyphica methodo Pierii Valeriani *Hieroglyphica*, de symbolica Pauli Parrisi *Arcana moralia ex Pythagoræ symbolis*, de enigmatica Thom. Burnetii *Archæol. Philosoph. p. 339.* de mythologica denique Sallust. *philosophum*, de Diis & mundo *Cap. IV. p. 247. sequ.* edit. Thom. Gale, & Macrobi. in *Sonn. Scip. Lib. I. Cap. II.*

§. VI.

Quandoquidem porro ethica viam munit ad summum bonum, & conjunctam cum eo veram felicitatem: (§. II.) nemo amplius disciplinam hanc cum JURE NATURÆ, quod bonum, quatenus justum, honestum, decorum est, considerat, confundet. *

Ethicæ differentia a jure nat.

* Et eam tamen confusionem veteres, veluti Aristoteles in *Ethica*, & Cic. in *libris de officiis* vix evitarunt.

Hein. Elem. Philos.

I §. VII.

§. VII.

Nec non
politica &
œconomi-
ca.

Nec minus facile erit, ab ethica discer-
nere **POLITICAM & OECONOMICAM**,
quæ, quid utile sit vel *publice* vel *privatim*,
disquirunt.

§. VIII.

Quæ ordi-
ne traden-
da ethica?

Ex eadem definitione etiam patebit, quo
ordine tradenda sit philosophia moralis.
Quamvis enim ea de re sollicitè admodum
disputarint veteres: * res ipsa tamen docet,
totam rem explicari posse quam commodis-
sime, ea methodo, ut *primum*, qualis sit
NATURA HOMINIS summo bono non-
dum potiti, consideremus: *deinde* de **BO-**
NO, ad quod contendit, agamus: ac *deni-*
que **MEDIA**, quibus ad illud consequendum
opus sit, differamus paulo accuratius.

* Veteres hic stricte inhæserunt methodo ana-
lyticæ, quam, quum primus deseruisset
Franc. Piccolomineus, a Jac. Zabarella ceu
novator traductus est. Quod occasionem de-
dit libello apologetico, qui *Comes politicus*
inscribitur. Vid. Hornei *Philos. mor. Lib. I.*
Cap. II. §. VII. Vinc. Placcius philosophiam
moralem *methodo medicorum* tractandam sta-
ruit, quem sequutus celeberrimus Jo. Franc.
Buddeus in *Philosophia practica*, ubi ethicæ
veluti *physiologiam, pathologiam, hygienam,*
fovejoticam & therapeutieam; juri naturæ &
prudentiæ status veluti partem *dieteticam*
hujus medicinæ mentis vindicat. Sed metho-
dus arbitraria est, eaque optima, quæ sim-
plicissima, & naturæ disciplinæ quam maxi-
mè videretur consentanea.

§. IX.

Ejus utili-
tas.

Denique, quam utilis sit philosophia mo-
ralis

ralis in vita civili & Christiana, * ex hac ipsa definitione facile colligitur.

* Neque enim omnino nihili est, quod dictum a veteribus, in primis Clem. Alex. *Strom. Lib. I. p. 282.* *κοιταξεν τὴν φιλοσοφίαν προετοιμασάμενος τὴν ὁδὸν καὶ τὰς ἀπορίας,* preparare philosophiam, ei dum viam munit, quia a Christo perficiatur. Demonstravimus hoc in *Dissertatione de philosophia semichristiana* §. I. & ante nos idem fecere Vinc. Placcius in libello *de præcipuo philosophia moralis fructu*, Jo. Franc. Budd. in *Elem. philos. mor. Cap. VI. §. LIV. sequ.*

C A P U T II.

De Natura hominis morali.

S E C T I O I.

De Mente.

§. X.

HOMO, qui ad veram felicitatem perducendus est, non modo CORPUS circumfert, in longum, latum & profundum extensum, sed in se quoque sentit aliquid, quod cogitet, & non modo res extra se posita per organa sensuum percipiat, & ab aliis distinguat, verum etiam ideas abstractas sibi formet, suarumque perceptionum sibi conscius sit, eas inter se comparet, quin & una cognita veritate, alias inde eliciat, ac denique, quod bonum sibi fore judicavit, sive materiale illud, sive imma-

Homo sibi conscius est substantia in se cogitantis.

teriale ac incorporeum sit, appetat, quod malum, aversetur.

§. XI.

Ejus partes
essenciales.

Quæ experientia satis nos convincit, hominem constare ex MENTE & CORPORE, id est, ex substantia cogitante, & altera in longum, latum, profundum extensa. Quumque se invicem tanquam amicis utantur: utramque esse oportet partem essentialem, nec corpus habendum pro mentis ergastulo. *

* Notandum hoc contra barbaros, Pythagoreos, Socratem, Stoicos, qui vel corpus carcerem mentis esse somniabant, vel causam saltim mali omnem imputabant corpori, (Hist. phil. §. XXXIII.) mentem solam hominis essentiam ingredi existimantes. Quis vero carcerem amat? quis eo tanquam instrumento utitur?

§. XII.

Mentis im-
materiali-
tas.

Quumque mens cogitet, (§. XI.) cogitare autem sit, res percipere, suarumque perceptionum conscientiam habere, ea vero adfectio in nullum corpus, quantumvis subtile, cadat: * eam sane IMMATERIALEM, adeoque SPIRITUM, id est, ens simplex esse recte colligimus.

* Quum enim corpus sit substantia extensa, omnes ejus adfectiones a partium figura, dispositione, motu pendent. At quocumque modo tibi concipias vel figuram, vel dispositionem, vel motum partium corporis, numquam concipies cogitationem, ergo corpus non cogitare, merito colligimus.

§. XIII.

§. XIII.

Quia autem mens est spiritus, spiritus ens simplex, & ex nullis elementis compositum: (§. XII.) illa quoque dissolvi sua natura * non potest, sed semper manet substantia cogitans, & suarum perceptionum sibi conscia, (§. XI.), & hinc merito **INDESTRUCTIBILIS & IMMORTALIS** judicatur, quantumvis corpus dissolvatur in suas partes.

Et immortalitas.

* Deum autem velle mentem destruere vel in nihilum redigere, nullo nobis argumento innotescit.

§. XIV.

Si porro mens immortalis est, corpus mortale, (§. XIII.) & utrumque tamen ad hominis essentiam pertinet: (§. XI.) multo præstantiorem mentem corpore, adeoque de vera ejus felicitate magis, quam de hujus conditione, cogitandum, nec tamen in hoc sæviendum esse, facile patet. *

Dignitas mentis præ corpore.

* Quare errant, qui cum Pythagoreis, Socrate, Stoicis, corpus nimis deprimunt. (§. XI. *) Nec minus tamen errant, qui illud cum Aristippo ipsi menti putant præferendum. (Hist. Philos. §. LVI.) Laert. II. 90.

§. XV.

Mens autem & res varias cognoscit, & cognitas appetit vel averfatur. Eam ergo facultatem, qua res immateriales & abstractas percipit, dijudicatque, & de iis ratiocinatur, vocamus **INTELLECTUM**: qua vero ideas rerum materialium olim perceptas

Ejusdem facultate ut intelligas & imaginatio.

ptas retinet, revocat, componit, discernit,
IMAGINATIONEM.

§. XVI.

Item vo-
luntas &
appetitus
sensitive.

Eodem modo facultas mentis, quæ bonum
 materiae expers adperit, malum averfatur,
VOLUNTAS; quæ in res materiales, quas
 bonas judicat, fertur, vel ab iis refugit,
ADPETITUS SENSITIVUS dicitur.

§. XVII.

Intellectus
& imagi-
nationis
diversa na-
tura.

Quum *intellectus* percipiat, judicet, ra-
 tiocinetur, & quidem de rebus immateriali-
 bus & abstractis, *imaginatio* de materiali-
 bus, hæc autem sensus diversimode adficere
 possint: consequens est, ut *intellectus* apud
 omnes idem, *imaginatio* hominum diverso-
 rum sæpe diversissima sit. *

* Hinc omnes homines, modo sana ratione
 utantur, concipiunt, figuram includi non
 posse duabus lineis, virtutem esse honestam,
 corpus constare partibus: ac non omnes ju-
 dicant, hanc musicam esse suavem, faciem
 illam esse formosam, cibum istum esse saporis
 eximii.

§. XVIII.

Quid con-
scientia?

Quoties mens ratiocinatur de actionibus
 propriis, & utrum legi convenient nec ne
 disquirit, * hæc intellectus operatio adpel-
 latur **CONSCIENTIA.**

* Est ergo conscientia vere syllogismus, ejus.
 in *major* propositione *lex*, in *minore* *factum*,
 in *conclusion*e *sententia* occurrit. Hinc quo-
 respectu *norma* *actionum*, *accusatrix*, *cofess*,
judex vocari solet, facile patet. Nec magis
 du-

dubitar ipoterit, quin errorem ridiculum committant, qui cum Tolando & aliis conscientiam pro terri culamento, plebi venditant.

§. XIX.

Quum ergo vel de *factis prateritis* vel de *futuris* ratiocinemur: illo casu conscientia **CONSEQUENS**; hoc **ANTECEDENS** vocatur. Hæc sapientibus propria; illa sapientibus cum stultis communis est.

Ea vel antecedens, vel consequens.

§. XX.

Si quis deinde ita ratiocinatur, ut rem ad liquidum perducatur, conscientia **CERTA**; si ex hypothesis aliquid infert, **PROBABILIS**; si denique vel in majore, vel minore propositione, aliquid dubii superest, **DUBIA** vel **SCRUPULOSA** audit. *

Item vel certa, vel probabilis, vel dubia.

* Dissentit hic vir acutissimus Gottl. Gerh. Titius *Observ. XIX. ad Pufendorffii Lib. I. Cap. I. §. VI. de Offic. hom. & civ. p. 59.* Sed ejus argumentum inde facile dissolvitur, quod is, cui, dum aliquid agit, perinde est, sive id a Deo permissum, sive prohibitum sit, aperte Deo insultat, ejusque legem pro nihilo reputat.

§. XXI.

Sic, &, prout quis vel recte, vel perperam de actionibus suis ratiocinatur, catenus conscientia vel **RECTA** dicitur, vel **ERRONEA**, quemadmodum & illa, quatenus conclusio vel absolutoria, vel condemnatoria ex ratiocinatione emergit, (§. XVIII. *) modo **BONA**, modo **MALA** vocari solet. *

Nec non vel recta, vel erronea: vel bona, vel mala.

* Cave ergo confundas conscientiam RECTAM & BONAM. Potest enim aliquis recte ratiocinari, qui tamen bona conscientia non gaudet, veluti Davides, Judas, Cainus. Nec etiam pro eadem habenda conscientia BONA & TRANQUILLA, item MALA & MORSUS CONSCIENTIÆ, quia & per erroneam conscientiam, licet illa in se non mala sit, tranquillitas illa turbari potest.

§. XXII.

Memoria,
reminiscentia,
ingenium,
judicium.

Quod ad IMAGINATIONEM attinet, quum illa ideas rerum materialium retineat, revocet, discernat, componat: (§. XV.) facultas, quæ illas retinet, nobis est MEMORIA; quæ easdem revocat, REMINISCENTIA; quæ discernit, JUDICIUM; quæ denique componit, INGENIUM.

* Quum vero *reminiscentia* æque ac reliquæ facultates, ex perceptionibus cerebro impressis oriatur, ceu paulo post (§. XXIV. *sequ.*) demonstrabimus; una revocata idea, & altera, cum hac conjuncta, solet recurrere, quæ est illa ADSOCIATIO IDEARUM; ex qua varia phænomena, quæ in imaginatione humana observamus, explicari possunt.

§. XXIII.

Unde diversa hominum indoles?

Et quamvis non temere reperitur quifquam, quin aliquam harum virtutum particulam a Deo optimo maximo acceperit: tamen quia diverso gradu permixtæ sunt, & in aliis judicium, in aliis ingenium prædominatur: hinc diversas quoque esse hominum INDOLES, nemo non animadvertit.

§. XXIV.

§. XXIV.

Ceterum ex eo, quod imaginatio circa res materiales, intellectus circa immateriales versatur, facile patet, imaginationem immediate; intellectum mediante abstractione, ex SENSU oriri, & eatenus verum esse, quod veteres ajunt: nihil esse in intellectu, quod non prius fuerit in sensu. *

Unde cognitio oritur?

* Quæ ergo de ideis innatis disputant Platonici, Cartesiani, & alii philosophi, experientia repugnant, easque, si quid video, accurate profligavit Jo. Looekius de Intell. Hum. Lib. I. Cap. II. & duobus sequentibus.

§. XXV.

SENSUS est corporum & affectionum, quæ extra organum sensorium sunt, perceptio, in organis sensoriiis orta, & per nervos ad cerebrum, inde ad mentem derivata.

Quid sensus?

§. XXVI.

Quumque sensio ista fiat ope organorum sensoriorum, & eorum quinque reperiamus in corpore nostro: totidem quoque erunt sensationes rerum externarum, GUSTUS, OLFACTUS, AUDITUS, VISUS, TACTUS. Quæ tamen non fallant, si requisita ad sentiendum omnia adsint: mens tamen parum attendit, & illis requisitis destituta, facile fallitur.

Quor sensus sunt?

§. XXVII.

Et hinc imaginatio facile incidit in morbos varios, veluti FATUITATEM, STULTITIAM, INSANIAM, FUREM, ENTHUSIASMUM: quemadmodum &

Morbi imaginacionis.

bus somno sopitis, imaginationi varia SOMNIA illudunt.

§. XXVIII.

Voluntas
definitio.

Hæc de *Intellectu & imaginatione*. VOLUNTAS est, qua bonum materię expers adpetimus, malum averſamur. (§. XVI.) Qualis facultatis, quum nobis consci sumus: contra sensum communem philosophantur, qui eam existare præfracte negant. *

* Fecit id Bened. Spinoza *Epist. II. ad Oldenburg. p. 399.* cujus *αἰσῶν ἰσῶς* ex ejus systemate facile perspicitur.

§. XXIX.

Ejusdem
libertas.

Ex quo simul inferimus, voluntatem in se esse liberam, eatenus, ut si in re quadam particulari cognovit, boni & mali quiddam mixtum esse, se vel ad adpetendam illam vel averſandam possit determinare. * At in univ-ersum voluntas necessario appetit bonum, malumque averſatur. Plerumque illa etiam servit imaginationi, nec non pravis inclinationibus & adfectibus, nisi virtute vindice, ex ista servitute eluctetur.

* Non ergo hæc nobis questio est de libertate arbitrii, vel viribus naturę humanę in rebus spiritualibus, quippe quę ad cathedram theologiam pertinet.

§. XXX.

Et actus
varii.

Actus voluntatis sunt varii. Aliquando enim illi in voluntate subsistunt, veluti VOLITIO, INTENTIO, ELECTIO: CONSENSUS, USUS, FRUITIO, qui vocantur

cur actus **ELICITI**. Aliquando extra voluntatem transeunt in alias animi vel corporis facultates, & tunc **IMPERATI** adpellantur. *

* Non alias autem facultates voluntatis imperio subiecit Deus, quam quibus dirigendis est idonea. Hinc voluntas potest imperare intellectui, ut rem accuratius contempletur, non autem, ut circulum sibi concipiat quadratum. Ita & voluntas potest imperare brachio, ut se extendat, non autem sanguini, ne circulum suum absolvat, nec stomacho, ut concoquat cibum. Ex quo sane **DEI** providentia imprimis elucet.

§. XXXI.

Quemadmodum vero *voluntas* in bonis & malis, quæ omnis materiæ expertia sunt, versatur; ita **ADPETITUS** adpetit vel averfatur res materiales, prout illæ se imaginationi vel tanquam bonæ, vel tanquam malæ repræsentant.

Nec non
differentia
ab adpeti-
tu: sensiti-
vo.

§. XXXII.

Prout ergo vel voluntas, vel adpetitus a rebus externis diversimode adficiuntur, diversi quoque inde nascuntur **ADFFECTUS**, per quos intelligimus commotiones voluntatis vel adpetitus, ex repræsentatione boni vel mali ortas, & cum motu sanguinis & fluxibus nervosi extraordinario conjunctas. *

Quid adfectus?

* Quod enim sanguis extra ordinem moveatur, ex coloris repentina mutatione; quod fluxor nervosus; ex gestibus, motu, robore membrorum, cum adfectu quolibet conjunctis, adparet.

§. XXXIII.

Portum
gradus.

Quum itaque adfectus sint commotiones (§. XXXII.) sequitur ut suos habeant gradus, quos non male *propensionem*, *consecutum* & *imperium* vocaveris. In priore mens tere *passive*; in posterioribus *active* se habet, adeoque his facilius, quam illis, resistitur.

§. XXXIV.

Quomodo
mens iis
moveatur?

Et quia adfectus ex repræsentatione boni & mali oriuntur, (§. XXXII.) voluntas autem naturaliter bonum adpetit, malumque averfatur: (§. XXIX.) dubitari sane non potest, quin in adfectu mens semper a malo ad bonum moveatur, idque five verum, five adparens. Ita recte Budd. in *Elem. Phil. Pract. II. 2. §. XXXV. seqq.*

§. XXXV.

Eorum
caussa &
effectus.

CAUSSA itaque adfectuum est repræsentatio boni vel mali: EFFECTUS autem commotio sanguinis & spirituum animalium extraordinaria. (§. XXXII.) In quo statu constitutus homo, nec intellectu satis utitur, nec imaginatione, * & ipsum corpus colore, gestu, ** membrorum positu, adfectum prodit.

* Unde non male veterum non nemo suavit irato, ne quid ageret, priusquam alphabetum Græcum recitarit. Mora scilicet interponenda, nec temere quidquam agendum est, fervente adhuc adfectu.

** Quos gestus le Brun, Gallus, iconibus calcographis eleganter expressit.

§. XXXVI.

An adfectus in se mali?

Nec tamen ideo pro malis habendi sunt adfe-

adfectus, nec funditus extirpandi, quod Stoicis placuisse, novimus. (Hist. phil. §. XXXIII.) Quum enim nihil peccati habeat adpetere bonum, & adversari malum: sane nec affectus, qui ex representatione boni, vel mali oriuntur, (§. XXXII.) in se mali esse possunt.

§. XXXVII.

Ex eodem facile patet, quoniam affectus sint primarii. *Adpetitio boni dicitur AMOR, aversio mali ODIUM.*

Eorum
classis pri-
ma.

§. XXXVIII.

Aut vero bonum illud vel malum *præ-* Secundæ.
teritium est, aut *præ-*
teritum est, aut *futurum*. *Adpe-*
titio boni præteriti vocatur **DESIDERIUM**;
præteriti **LÆTITIA**; *futuri* **SPES**. *Aversio*
mali præteriti, **POENITENTIA**; *præ-*
teriti, **TRISTITIA**; *futuri*, **METUS** di-
citur.

§. XXXIX.

Quumque qui bonum adpetit, de *mediis* Tertiæ.
illud consequendi, retinendique; qui ma-
lum aversatur, de mediis illud a se amo-
liendi laboret: consequens est, ut si *media*
bonum consequendi retinendique facilia cui vi-
deantur, **FIDUCIA**; si *difficilia*, **DIFFI-**
DENTIA; itemque, si *media averruncandi*
malum se tanquam facilia representent, **AU-**
DACIA; si tanquam *difficilia vel impossibi-*
lia plane, **DESPERATIO** inde nascatur.

§. XL.

BONUM omne verum, quamvis simul Quartæ.
jucundum, simul *honestum*, ac *decorum*, si-
mul *utile* sit: plerumque tamen unus *respe-*
ctus præ altero magis adficit animum. Quod

si er-

si ergo imminet bonum adparenter *incedendum*, VOLUPTAS † oritur: si bonum adparenter *honestum vel decorum*, AMBITIO; si denique, quod *utile* videtur, AVARITIA. Rursus, quoties malum *honesto* repugnare videtur, IRA; si *decoro*, PUDOR; si *incedendo*, TÆDIUM, si denique *incedenti*, INVIDIA emergit.

† Ea, si in Venerem tendit, LASCIVIA; si in variarum rerum parum utilium cognitionem, CURIOSITAS; si denique in gulam, LUXURIA dici solet.

§. XLI.

Quinta.

Sunt & adfectus, qui e *bono* maloque alteri *conciogente* existunt. Ex bono enim amici *præsente* vel *præterito* CONGRATULATIO; ex futuro FAVOR; ex malo amici *præsente*, *præterito* vel *futuro* COMMISERATIO; ex bono porro, quod inimico *obvenit*, iterum INVIDIA; ex malo ei *imminente*, IRRISIO vel *ἄγχαρηνανία* nascitur.

§. XLII.

Sexta.

Nec raro plures adfectus inter se colliduntur aut jungunt phalanges. Sic si *amor* & *metus* concurrunt, ZELOTYPIA; si *invidia* & *ambitio*, ÆMULATIO inde oritur.

§. XLIII.

Quando adfectus in aures abeunt?

Qui adfectus omnes, sæpius repetiti, facile in animo radices tam altas agunt, ut in habitum degenerent, quo casu adfectus, qui olim veluti per vices recurrebant, in MORBS degenerare solent.

SE-

S E C T I O II.

De Corpore.

§. XLIV.

MENS non modo pure operatur, sed & Mentis & corporis. nazus. **CORPORE**, tamquam organo & instrumento, utitur, (§. XI.) & vicissim a corpore varie adficitur. Id quod in imaginatione & adpetitu sensitivo docet experientia. Modum, quomodo mens, id est, substantia immaterialis, in corpus agat, & rursus a corpore agi possit in mentem, ignoramus, * quamvis de effectu constet quam certissime.

* Hoc fateri non pudet. Novi, quæ sit Aristotelicorum sententia de *systemate influxus physici*: non ignoro Malebranchii aliorumque de *systemate causarum occasionalium*: denique & *systema harmoniæ præstabilite*, quod adhuc tantum strepitum dedit, expendi. Sed hypotheses video, quibus adsumtis, demonstrari possunt phenomena, an vero illæ hypotheses veræ sint, semper manebit incertum. Philosophandum hic est, sed paucis. Nam omnino non placet.

§. XLV.

Quamvis autem corpus variis constet partibus, Corporis partes quodlibet *solidis* æque ac *fluidis*; hæ tamen præcipue huc pertinent: quia & ad vitam hominis plurimum conferunt, & mentem adficiunt maxime, & solidarum veluti *seminarium* sunt perpetuum.

§. XLVI.

§. XLVI.

Circulatio
sanguinis.

Nimirum sanguis, generatus ex cibo & potu, quem quotidie adsumimus, perpetuum observat circulum, per venam cavam in dextrum cordis ventriculum, ex eoque per arteriam pulmonarem in pulmones, ex his per venam pulmonarem in sinistrum ventriculum cordis, & ex hoc denique per aortam in reliquas corporis partes progrediens, semperque priorem circulum repetens. * Quod quamdiu fit, *vita hominis vegetativa* salva est.

* Inventæ observatæque hujus circulationis laudem vulgo tribuunt Guil. Harvæo. Sed constat tamen, ante eum & Paulum Sarpium & Andr. Cæsalpinum hunc sanguinis circulum non ignorasse. Quin & Hippocratem hic aliquid vidisse, probant ex ejus *Libr. II. de Dieta §. XLV. Libro de flatibus §. XXI. Libro de Alim. §. IV. Libro de Locis in hom. §. VI.*

§. XLVII.

Fluor ner-
vosus.

Ejusdem sanguinis transitu per vasculosam pulmonum substantiam probe comminuti & subacti, pars fere tertia ex sinistro cordis ventriculo per carotides & vertebrales arterias ad cerebrum defertur, ubi liquidum subtilissimum secernitur, quod in medulla oblongata collectum, nervos subit, * & ad organa sensoria reliquasque partes delatum, sensum & motum efficit. Qui fluor nervosus, quamdiu in nervis rite procedit, *vitam sensitivam* conservat.

* Eos, qui nervis liquidum inesse negant, erudite refellit collega olim conjunctissimus

Jo. Fr. Hoffm. in Medic. Ration. Tom. I.
p. 467.

§. XLVIII.

Quemadmodum ergo ad efficiendum motum inens utitur musculis, id est fasciculis ex fibris cylindricis mollioribus collectis: ita eadem & organa sensoria ad sensiones adhibet. Utrobique autem nervorum amplifsimus usus est, qui & musculos extendunt vel comprimunt, & ipsarum perceptionum genuina sedes sunt. *

Ejus officina.

* Ita *visus* objecta se repræsentant in membrana nervi optici expansa, quæ alias tunica retina vocatur. *Sonus* incidit in membranam internam nervi acustici, quæ internas aurium partes investit. Ita & *obfactus* fit mediante membrana nervea, quæ internas narium partes obducit: *sapor* in extremitatibus nerveis & pyramidalibus linguæ; *tactus* denique in nerveis fibrillis & papillis cutis peragitur. Per omnes hos nervos perceptio ad cerebrum, & per hoc ad mentem propagatur.

§. XLIX.

Sanguinis porro massa ex variis quidem constat particulis dissimilaribus, *phlegmate* puta, *oleo*, *sale* & *terra fixa*, quæ operatione chymica facile eliciuntur: * at has tamen partes non apud omnes eadem proportionem mixtas esse, facile eadem operationeprehenditur.

Sanguinis partes dissimiles.

* Sanguinem enim exsiccatum & chymico igne tractatum primum *phlegma*, deinde *oleum subtile*, postea *crassius*, fundum petens & *empy-*

empyreumaticum cum sale volatili, ac potest
 fremo terram fixam elargiri, testis locuple-
 tissimus est laudatus Hoffm. Tom. I. Med.
 rat. p. 93.

§. L.

Pulsus &
 vasorum
 diversitas.

Deinde nec pulsum omnibus hominibus
 eundem, nec ejusdem capacitatis vasa esse,
 ipsa experientia satis evincit.

§. LI.

Unde tem-
 peramenta?

Quum ergo sanguinis circulus sit vitæ ve-
 getativæ fundamentum, (§. XLVI.) & san-
 guis tamen ex variis constet partibus, dif-
 simularibus in diversis hominibus diversimo-
 de mixtis, (§. XLIX.) diversi denique sint
 diversorum hominum pulsus, & vasa diver-
 sissima: (§. L.) consequens est, ut diversa
 quoque sit habitudo partium solidarum &
 fluidarum ad circulationem sanguinis perfici-
 endam, adeoque diversa dentur hominum
 TEMPERAMENTA.

§. LII.

Tempera-
 mentum
 cholericum.

Nimirum, ubi *fibra* sunt tenuiores, & ad-
 modum tenæ, angustiora vasa, pulsus ce-
 lerior & vehementior, & copiosior *materia*
oleaginosa vel *sulphurea* sanguinem im-
 prægnat: temperamentum vocatur CHO-
 LERICUM.

§. LIII.

Melancho-
 licum.

Quoties *fibra* sunt duriores, vasa capa-
 cia, pulsus magnus quidem, sed tardior,
sanguis denique, *materia terrestris* copiosiore
 præditus: toties nascitur temperamentum
 MELANCHOLICUM.

§. LIV.

Sanguis
 nimis.

Quando *fibra* nec laxæ nimis sunt, nec
 iusto

ro strictiores, vasa mediocria, pulsus non
vehemens, at sufficiens tamen, salina demum
particula quam copiosissime sanguini inna-
sunt: temperamentum hoc vocabitur SAN-
GUINEUM.

§. LV.

Denique, si cui sunt fibra spongiosa & phlegmati-
cum.
max, vasa tenuiora, pulsus parum vehe-
mens, sanguis denique multo phlegmate inun-
datus: ei temperamentum PHLEGMATI-
CUM tribuimus. *

* Satis antiqua est doctrina de temperamentis
hominum, ceu celeb. Jo. Franc. Buddeus
singulari *Dissertatione de Hist. Doctrina de
Temperam. homin.* Hal. 1704. 4. demonstra-
vit. Sed nemo tamen veterum eam expli-
cavit accurate, & recentiores, dum parti-
culis sanguinis solis inhaerent, nec fibrarum,
vasorum, pulsum ullam fere rationem ha-
bendam putant, præcipua ejus capita ne-
gligunt.

§. LVI.

Quum autem tam arctum sit mentis cor-
porisque commercium, ut altera pars alte-
ram diversimode adficiat. (§. XLIV.) mens
autem operationes plerasque mediante fluo-
re nervoso peragat, (§. XLVIII.) hic de-
nique e subtiliore parte sanguinis in cere-
bro secernatur: (§. XLVII.) facile patet
ratio, cur mores animi temperaturam cor-
poris sequantur. *

Cur mores
animi tem-
peraturam
corporis se-
quantur?

* Exstat ea de re *Claudii Caleni liber singu-
laris, ἢ τὰ ψυχῆς ἰδὲ καὶ τῶν αἰμάτων κινήσεων
ἰστέρας, quod mores animi temperamento cor-
poris obsequantur: Tom. V. p. 444. edita
Paris.*

212 *Elem. Phil. Mor. P. II. Cap. II. Sect. II.*
Paris. sed imperfecta tamen adhuc est illa
leni observatio.

§. LVII.

Præcipue
inclinatio-
nes, cum
tempera-
mentis cõ-
junctæ.

Et quidem, quum motus sanguinis
CHOLERICIS sit expeditissimus: mens que
se effert, & spe plena sibi ipsi placet
tanquam domicilio egregio instructa. Mens
SANGUINEI ob placidum sanguinis mo-
tum semper *hilaris* est: Mens MELANCHO-
LICI, veluti ruinosum habitans domicilium,
tuta omnia *timet*. Denique PHLEGMATI-
CI animus angusto inclusus tuguriolo, ad
omnia *zardus ac languidus* est. *

* Tantum ergo abest, ut mens ipsa sibi cor-
pus formet, ut corpus eam ad varios more
determinet. Id quod contra Sennertum alio-
que notandum.

§. LVIII.

Character
cholero-
rum.

Itaque CHOLERICORUM character est
spes, ambitio, gravitas in moribus, proclivitas
ad iram, diligentia in quolibet vitæ genere,
ac denique judicium acre ac rectum. *

* Quia enim *spe plena* est mens: (§. LVII.)
hinc facile majora adpetit, & hinc *ambitio*
oritur. Et quia *ambitosus* honoris sui stu-
diosissimus: hinc facile *irascitur*. Quum por-
ro ex sanguine subtiliore subtiliores quoque
spiritus secernantur: fieri non potest, quin
judicio polleat. Qui autem honores & præro-
gativam adfectat, simulque pollet *judicio*,
procul dubio & mediis utetur, quibus ad
hunc finem opus est, & hinc *diligentia* &
gravitas morum.

§. LIX.

§. LIX.

Quinque mens SANGUINEORUM fit Sanguineorum.
 aris: (§. LVII.) hinc eorum character
securitas, voluptas, petulantia, prodigali-
tas, precipitantia, spes, metus, proclivitas
otium, ingenium denique fertile potius,
 quam bonum.*

Hilares delectantur rebus jucundis: inde
voluptas. Huic repugnant gravitas morum,
 parsimonia, labor; hinc *petulantia, prodigi-*
galitas, proclivitas ad otium. Ubi plus san-
 guinis, ibi spiritus copiosi & agiles: hinc
ingenium. Quod quando cum iudicio non
 conjunctum est, *securitatem & precipitantiam*
 inde nasci oportet.

§. LX.

Quum porro MELANCHOLICORUM Melancholicorum.
 nimus omnia timeat: (§. LVII.) consequens
 est, ut eorum character sit *tristitia, avari-*
tas, mores rustici & indecori, invidia, labo-
rositas, memoria denique tenacissima.

* Qui enim timet, *tristis* est. Qui timet,
 semper quoque sibi aliquid deesse iudicat,
 hinc *avaritia*. *Avarus* sibi omnia adpetit,
 adeoque alterius rebus marcescit opimis: hinc
invidia. Idem facile sentit, sine labore rem
 haud parari, hinc *laboriositas*. Homo *avarus*
 & *laboriosus* parum curat, an aliis placeat,
 & *invidus* neminem vere amat: inde *rustici-*
tas & neglectus decori.

§. LXI.

Denique, quum PHLEGMATICORUM Phlegmaticorum.
 nimus sit *rardus & languidus*: (§. LVII.)
 faci-

facile patet, eos *pigris* deditos, *somnoles* eos, & nec *virtutum*, nec *visiorum* eminentium, nec *adfectuum* vehementiorum capaces, nec ulla *intellectus* ac *imaginacionis* facultate præ aliis præditos esse.

§. LXII.

Mixtura
tempera-
mentorum.

Sed quum porro sanguis ex partibus di-
similaribus constet: (§. XLIX.) nemo po-
test hominum reperiri, qui uno, eoque so-
lo, temperamento sic præditus, quamvis e
pluribus, quæ recensuimus, unum plerum-
que prædominetur. *

* Quia tamen, quæ prædominantur, reliqua
impotentiora fere supprimunt, phlegmaticum
quoque reliqua temperamenta magis impe-
dit, quam ut ad singularem propensionem
determinet: hinc tantum duorum prædomi-
nantium temperamentorum ratio habetur,
nec temere de aliorum, quam trium prio-
rum, mixtura quæri solet.

§. LXIII.

Ejus exem-
pia.

Hinc CHOLERICO-SANGUINEI ho-
mines magnam virtutis speciem præ se fe-
runt, paulo minorem SANGUINEO CHO-
LERICI: CHOLERICO MELANCHOLI-
CI, & MELANCHOLICO CHOLERICO
crudeles, & perfidi, sed magis tamen hi,
quam illi. Denique MELANCHOLICO
SANGUINEI & SANGUINEO MELAN-
CHOLICI ad incondita quævis & ridicula
ruunt, in omni vitæ genere inconstantes ac
varii.

§. LXIV.

Uede mo-
deseratum.

Quandoquidem autem in temperamentis,
præ-

præter vasa & pulsum, etiam sanguinis constitutio & fibrarum qualitas in censum veniunt; (§. LII. seqq.) per se patet, temperamenta paulatim mutari. * Atque inde est, quod in PUERITIA *phlegmaticum*; in JUVENTUTE *sanguineum*; in ÆTATE VIRILI *cholericum*; ac denique in SENECTUTE *melancholicum* se præ reliquis exserat.

* Eatenus nimirum, ut quod antea infirmius erat, jam potentius adpareat, & quod antea se exserebat quam maxime, id jam minus pelluceat.

§. LXV.

Hinc PUERI *scordes, somnolenti, adsequum minus capaces, & freno & calcari-* Quid describuntur.
bus indigent. JUVENES *voluptati otioque dediti, prodigi æris, petulantes, in amicitiiis contrahendis & toto vitæ genere precipites;* qui VIRILEM ÆTATEM attigerunt, *bonorum cupidi, ambiciosi, graves, diligentes adparent. SENECTUTEM, mesiculosam, avaram, invidam, morosam, ac rerum, quæ antea contigerunt, admodum memorem, alioquin valde obliviosam esse, ipsa experientia docet. **

* Commendandus hic merito Horatius Flaccus, qui in *Arte poet. v. 158. seqq. characteres puerorum; v. 161. seqq. mores juvenum; v. 166. seqq. studia virorum; v. 169. seqq. senum adfectus & propensiones egregie describit.*

§. LXVI.

Quumque ad amores permulctum conferat Nationum integrarum
san-

diversi mo-
res.

sanguinis temperies, (§. LI.) sanguinem au-
tem præcipue alteret aeris & cœli consti-
tutio: non mirum profecto est, nationum
integrarum diversa esse temperamenta, quæ,
ubi educatio ac consuetudo accedit, facile
in mores transeunt. *

* Hinc mores *Hispanorum, Gallo-
rum, Germanorum, Italorum, Anglorum, Scotorum, Hi-
bernorum* diversissimi. Hinc toto vitæ genere
differunt *Sinensis, Æthiops & Americanus*.
Commendandus *Barclajus*, qui in *Icone ani-
morum* hic quædam præclare observavit.

§. LXVII.

Conclusio
sectionis
secundæ.

Reliquæ res extra hominem positæ quo-
modo aliquid ad mores conferant, alio lo-
co commodius ostendemus.

S E C T I O III.

De variis hominum moribus & vitiis.

§. LXVIII.

Connexio. **Q**uamvis mens humana non modo in-
tellectu, sed & voluntate instructa sit;
(§. XV. XVI.) voluntas autem semper adpe-
tat bonum, malumque aversetur: (§. XXIX.)
tamen, quum bona sint plura, hominesque
aliquando mala etiam pro bonis, veluti nu-
bem pro Junone, amplectantur: MORES
quoque diversos inde nasci oportet.

§. LXIX.

Mores
quid?

MORES enim nobis sunt adfectus (§.
XLIII.) & propensiones ex temperamento
ortæ,

ortæ, (§. LVII. seqq.) diuturna que consue-
tutine, seu actibus sæpe iteratis, confirma-
tæ. *

* Quod ubi factum, mores veluti alteram na-
turam constituunt, ut recte dixerit Horatius
Lib. I. Epist. X. v. 24.

*NATURAM expellas furca, tamen usque
recurrat.*

§. LXX.

Sunt ergo mores duorum generum. Si enim voluntas in verum bonum fertur, mores erunt BONI: * *sin in adparens*, MALI. Priores VIRTUTEM; posteriores VITIA adpellamus. Quotupli-
ces?

* Itaque mores bonos hic non accipimus in sensu vulgari, pro moribus ad regulas decori compositis, sed in sensu philosophico, pro inclinationibus voluntatis per veram virtutem emendatæ.

§. LXXI.

Enimvero quum voluntas ordinarie ser-
viat imaginationi & pravis inclinationibus
& adfectibus, (§. XXIX.) & ex voluntatis
inclinationibus mores nascantur: (§. LXIX.)
facile patet, VIRTUTEM homini natura
non inesse. Itaque dum hic in natura ho-
minis morali describenda versamur, de VI-
TIIS tantum erit agendum. An virtus
homini na-
tura insit?

§. LXXII.

Quandoquidem ergo VITIA sunt incli-
nationes voluntatis, quæ in bonum adpa-
rens feruntur, (§. LXX.) & diuturna con-
suetudine firmantur, (§. LXIX.) hinc ea Vitiis
quid?

non possunt non multiplicia esse. At constat tamen hodie inter omnes, tria potissimum esse *vitia capitalia*.

§. LXXIII.

Cur tria
vitia capi-
talia?

Bonum enim adparens, in quod mens nondum emendata ruit, nobis illudit vel sub specie **HONESTATIS**, vel sub specie **JUCUNDI**, vel sub specie **UTILITATIS**. *

* De vero bono morali recte statuebant Stoici, illud *simul honestum, utile, jucundum* esse. Vid. Cic. *de Offic. Lib. II. Cap. III.* At ubi hi respectus disjunguntur, & *utile* vel *jucundum*, sine *honesto*, concipitur, vel *honestum* a vera *jucunditate* & *utilitate* sejungitur: bonum tantum erit adparens.

§. LXXIV.

Quænam
illa sine?

Quando mens in bona adparentia fertur, quæ specie *honesti* fallunt, nascitur **AMBITIO**; quoties in ea, quæ speciem *boni jucundi* induunt, **VOLUPTAS**; denique ubi mens meris *utilibus* capitur, **AVARITIA** emergit. Quæ ipsa sunt tria vitia capitalia, * ac veluti triceps ille Cerberus, qui homines ad orcum rapit.

* Ea agnovit etiam Joannes Apostolus in 1. *Epist. Cap. II. 16.*

§. LXXV.

Quid ambi-
tio &
quotuplex?

AMBITIO est vitium, quod ad honorem & prærogativam omnia refert. Quumque alii prærogativam sibi vindicent ob res *nibili & indifferentes*; alii ob actiones *surpes*; alii ob singulares *corporis* vel *animi* *doctas*,
hinc

hinc ista ambitio STULTA : illa BRUTA & THRASONICA ; hæc SPECIOSA vocari potest . Hæc porro si in persuasione prudentiæ consistit , AULICA ; si in persuasione doctrinæ ac eruditionis , ERUDITA ; si in persuasione virtutis , MILITARIS ; si denique in persuasione virtutis ac sanctimoniam , PHARISAICA a quibusdam non inepte adpellatur . *

* Sunt , qui sibi placent ob pulcritudinem : (nam fastus inest pulcris , sequiturque superbia formam ,) sunt , quos opes , sunt denique , quos potentia inflat . Sed quum hæc res in se indifferentes sint , nec hominem meliorem reddant : omnia hæc vitia ad ambitionem stultam recte referuntur .

§. LXXVI.

Quum ergo ambitio omnia referat ad honorem & prærogativam : (§. LXXV.) consequens est , 1) ut ambitiosi vel parem , vel saltem superiorem non facile ferant . 2) Ut opes adpetant , tamquam instrumentum potentiam . 3) Ut a voluptatibus & petulantia sint alieni , quoad propensione suæ obsequuntur .

Ambitiosorum characteres generales .

§. LXXVII.

Ex eodem principio sequitur , 4) ut quod ad RELIGIONEM attinet , ambitiosus singularium opinionum ac doctrinarum sit amantissimus , & hinc vel in atheismum vel in heresim vel in hypocrisim crassissimam incidat . *

Circa officia erga Deum .

* In atheismum ambitiosus natura proclivior est ; heresim adfectat , si plausum sectatorum

rum prævidet; *speciem pietatis*, quoties id sua interesse existimat, præ se ferre non dubitat. Memorabile P. Cornelii Scipionis exemplum est apud Liv. *Lib. XXVI. Cap. XIX.*

§. LXXVIII.

Erga alios. Porro inde consequitur, 5) ut ambitiosi ALIOS non ament, nisi quatenus illos sibi utiles futuros existimant, adeoque 6) amicitias attemperent suis commodis. 7) Ut superiores, si eos sibi favere credunt, colant, insidiantibus insidientur, pares porro sibi contentur subjicere, inferiores denique vel auctoritate & metu, vel vi ac crudelitate in officio continere studeant.

§. LXXIX.

*Erga se-
iplos.* Præterea quum ad prærogativam omnia referant: (§. LXXV.) facile patet, 8) eos esse laboriosos, ac diligentes, ac 9) iis potissimum studiis deditos, quæ ad finem eorum præcipue pertinent. Quæ 10) eo felicius excolunt, quo acriore plerumque polent judicio.

§. LXXX.

*Circa deco-
rum.* Denique ex eodem axioma sua sponte fluit, 11) ambitiosos in tota vita decori esse studiosissimos, & 12) gravitatem sermone, gestu, incessu, vestitu testari, atque 13) verborum tamen, quam pecuniæ, esse parciores. (§. LXXVI. 2.)

§. LXXXI.

*Quid volu-
ptas, &
quotuplex?* VOLUPTAS est vitium, quod in immoderata rerum jucundarum cupiditate consistit. (§. LXXIV.) Quumque alii jucundissimum existiment, quod *gulam* irritat; alii quod

quod lasciviam quam maxime provocat ; alii , quod *animum* oblectat in speciem : hinc voluptas vel BACCHICA, vel VENEREA, vel AMICA * esse dicitur.

* Hujus species est CURIOSITAS, quæ est voluptas, quæ in rerum quamplurimum jucundarum magis, quam utilium, scientia ponitur. Characterem hujus vitii eleganter expressit Plutarch. in libello *πολυπραγμωνίας* seu de curiositate, Tom. II. p. 5.

§. LXXXII.

Ex ea definitione patet, 1) voluptuosos maxime pasci iis omnibus, quæ vel sensus vel imaginationem oblectant. 2) Eisdem abhorreere ab omni labore, dolore, periculo, & si quid aliud parum jucundum videtur. 3) Pecuniam iis non ob aliam causam cordi esse, quam quatenus est instrumentum voluptatis, adeoque 4) eos ad prodigalitatem potius, quam *πλεονεξίαν* proclives, 5) honorumque nec cupidos, nec admodum capaces esse. *

Voluptuosorum characteres generales.

* Hinc voluptuosissimos principes magistratum se abdicasse legimus, ut voluptatibus eo indulgerent liberius: Gottfr. Olearii *Diss. de Principe magistratum se abdicante* §. VII.

§. LXXXIII.

Nec minus inde colligas, 5) eos in RELIGIONE esse trepidos, & 6) ad *Scepticismum* procliviores, nec 7) cultum divinum magnopere curare, nisi quatenus sensus & imaginationem oblectat. *

Circa officia erga Deum.

* Non ergo difficile intelligitur, cur orientales gentes, tanquam voluptuosissimæ, sacra tanto cæremoniarum adparatu faciant, & cur simplicior multo fuerit populorum septentrionalium cultus, quum adhuc pago essent dediti.

§. LXXXIV.

Erga alios a Porro inde inferas, 8) eos in amandis ALIIS faciles, at inconstantes esse, adeoque 9) amicitias & temere inire, & facile abrumpere, 10) erga superiores eos adulatorio, erga pares facili ac inconstanti, erga inferiores indulgente nimis ingenio esse.

§. LXXXV.

Erga se ipsos. Nec magis dubium, 11) quin ab omni labore, qui sensibus parum jucundus videtur, abhorreant quammaxime, & 12) hinc iis studiis se totos mancipent, quæ vel sensus, vel imaginationem adficiunt, in quibus etiam eo magis plerumque proficiunt, quo fecundiore pollere solent ingenio.

§. LXXXVI.

Circa decorum. Denique inde fluit, 13) voluptuosos in omni vitæ genere varios, ac 14) gravitatis parum amantes, 15) vestitu, incessu, ac gestibus aut molle quid aut dissolutum prode, præcipue autem 16) eos ad garrulitatem, * mendacia, calumnias, perjuriam esse proclives quammaxime.

* Vitium voluptuosis proprium, & quod statim in oculos incurrit. Ejus characteres habes apud Theophrast. in *Charact. mor. Cap. IV. p. m. 574.* Plutarch. *de ἀδολείας*, seu de *garrulitate Tom. II. p. 502.*

§. LXXXVII.

§. LXXXVII.

AVARITIA est vitium, quod in rerum utilium inexplebili cupiditate consistit. (§. LXXIV.) *Utile* autem videtur avaris, quidquid in commercio est, & pretium admittit. Quamvis ergo omnes res, quæ sunt in commercio, objectum avaritiæ esse possint: præcipue tamen avari vel supellectilis splendidioris, vel prædiorum & opum, vel nummorum possessione sibi placent. Unde non incommode avaritia in SPLENDIDAM, RUSTICAM & MERCATORIAM dividitur. *

Avaritia quid & quotuplex?

* Ad SPLENDIDAM proni sunt, quibus simul multum sanguinis; ad MERCATORIAM quibus haud parum cholerae; ad RUSTICAM, quibus plurimum μελαγχολίας est.

§. LXXXVIII.

Hinc 1) sunt parci, & citius ex manu Herculis clavam, quam ex his nummum extorseris: * 2) voluptatum contemptores, quas pecunia constare norunt: 3) honorum denique non ob eorum præstantiam, sed ob lucrum tantum cum iis conjunctum, adpetentes.

Avarorum characteres generales.

* Quæ tenacitas, ubi supremum attingit gradum, in SORDES evadit, quarum characterem in Euclyone eleganter exprimit Plautus in *Aulularia*.

§. LXXXIX.

Quum itaque rerum utilium possessione defectetur avarus: (§. LXXXVII.) facile profecto

Circa officia erga Deum.

fecto reddideris rationem, 4) cur non alium in finem Deum colat, quam ut eo in accumulandis opibus adjuvatore utatur, & hinc 5) cultu externo totam religionem metiatur, adeoque 6) ad *superstitionem* fit quam maxime proclivis. *

* Quemadmodum *atheismus* in profana Dei negatione; ita *superstitio* in perverso Dei conceptu & metu numinis servili consistit. Quum autem characteres superstitionis sint abominandi, veluti crudelitas adversus dissentientes, Idololatria, hypocrisis: non obscure esse potest, cur fuerint, qui superstitionem atheismo multo esse deteriorem, existimarent. Vid. Plutarch. *de διαίτα δαιμονίας*, seu de superstitione.

§. XC.

Εἰς ἄλλους.

Nec minus inde perspicuum est, 7) avaros esse invidios, & hinc 8) morosos, 9) & *μισανθρώπους*, 10) qui nec amicitiam colere, nec amici esse norint, sed 11) ob metum perpetuamque, qua anguntur, suspicionem ab omnibus abhorreant, nisi quos sibi plane putent obnoxios: eosdem denique, 12) quum injusti, 13) litigiosi, & 14) omnium officiorum humanitatis negligentissimi sint: 15) superiores odio habere, paribus invidere, inferiores injustitia & crudelitate a se alienare quammaxime.

* Eleganter Theophr. in *Charact. Cap. XI.* p. 587. Οὐκ αἶ ἐλάσαι ἔτι συνοπραγήσαι ἐν τῷ αὐτῷ κήπῳ, ἔτι διὰ τῷ αὐτῷ ἀγρῷ κορβυθῆναι, ἔτι ἐλάσαι ἢ φοινίκα ἢ χαμαὶ πεπιπυότων ἀνέλδαι, *Ficum de suo horto neminem gustare* sive

siveris: neminem per fundum suum transire, aut ullam cadivam olivam palmulamve auferre. Nota quoque illa Plurarchi: ἔτε ἀπὸ νεκρῶ ὀμιλίαν, ἔτε ὄψα φιλανθρώπων χάριν δεῖν ἐπιζητεῖν. neque a mortuo colloquium, neque ab avaro beneficium expectandum esse.

§. XCI.

Quin, tantum abest, ut aliis faveant, ut <sup>Erga se-
ipfas.</sup> 16) iuum quoque genium defraudent, 17) laboribus se ultra modum excrucient, nec 18) alia studia cordi habeant, quam quæ ad rem faciendam videntur pertinere, & ad quæ excolenda sufficit *memoria*, qua in primis pollere avatos, supra diximus.

§. XCII.

Denique odiosissimos reddit 19) vita ab <sup>Circa de-
corum.</sup> omni elegantia & decoro remota, 20) taciturnitas intempestiva, 21) sermo de rebus nihili, 22) incessus incompotus, 23) vestitus parum conveniens, * gestus denique, ex quibus statim anxietas animi & habendi cupiditas elucet.

* De hoc quoque egregia quædam habet Theophrast. *ibid.* p. 588.

§. XCIII.

Tot vitiis comitata incedunt *ambitio*, *vo-* <sup>Quod ho-
rum vario-
rum pesti-
mum?</sup> *luptas*, *avaritia*, quarum quidem nulla reliquis melior, avaritia tamen absurdissima est. Unde & avarorum character minime omnium societati humanæ convenit. *

* Hinc elegans Aristotelis narratio de octo latronibus, qui quum de spoliis contendere-
rent, primum ad quatuor, deinde ad bi-

nos, postea ad unum numero redacti sunt.
 Ex qua narratione colligit, ὅτι οἱ ἀπὸ τῶν αἰ-
 θρώπων οἱ οὖν ἐπὶ τῆς φιλοτιμίας ἀπορρέου-
 ζῶσιν ἔστιν ὅτι βέλαιον, ἢ ἐπίον ὅτι. homini-
 bus, quorum studia ad avaritiam referuntur,
 nihil quidquam aut firmum aut sanctum
 videri.

§. XCIV.

Causa vi-
 tiorum præ-
 maria.

Causa tot vitiorum in ipsa quidem men-
 te vel innata omnibus mortalibus prava
 φιλαυτία seu IMMODOICO SUI AMORE,
 querenda est: nec tamen negari potest,
 mentem a temperamenti corporis ad hoc vel
 illud vitium capitale præcipue determinari.
 (§. LVI.)

§. XCV.

Unde vi-
 tiorum
 mixtura.

Ex eo sequitur, 1) ut, quemadmodum
 non singulis hominibus singula temperamen-
 ta sunt, sed ea diversimode miscentur: (§.
 LXII.) ita & vitia illa omnia, diverso licet
 gradu, in omnibus hominibus reperiantur.
 2) Ut hæc ipsa mixtura impediat, quo mi-
 nus characteres omnes illorum vitiorum tam
 palam se semper exferant. 3) Ut, si æqua-
 li gradu permixta sint, facile specie virtu-
 tis illudant imperitioribus.*

* Ita sane mixta voluptati ambitio sæpe vir-
 tutis larvam induit, ambitione voluptatem,
 voluptate ambitionem ad mediocritatem re-
 vocante.

§. XCVI.

Causæ vi-
 tiorum se-
 cundariæ.

Præterea ad hæc vitia hominem facile
 abripiunt perversa EDUCATIO, CON-
 SUETUDO, CONVERSATIO cum aliis
 homi-

hominibus vitiosis, immo & STATUS diversi.

§. XCVII.

Quum enim in singulis statibus quaedam bona adparentia se repræsentent, & repræsentatio ejusmodi adfectus exciter, (§. XXXII.) adfectus sæpe iterati ac diuturna firmati consuetudine in mores evadant: (§. LXIX.) facile explicari possunt mores diversi imperantium, & subditorum, optimatum, plebis, divitum, pauperum, sacerdotum, eruditorum, militum, mercatorum, opificum, & agricolarum.

Quomodo & status diversi diversa vitia producant?

§. XCVIII.

Quemadmodum autem philosophiæ moralis est, hominem perducere ad veram felicitatem, hæc autem in fruitione summi boni consistit: (§. II.) ita facile patet, vitiis obrutos, & bonis adparentibus inhiantes, (§. LXX.) quantumvis sibi beati videantur, vere tamen infelicissimos esse.

An felicitas in vitiosis cadat?

§. XCIX.

Primo enim, quum ambitiosi opinionum singularium, quam veritatis, sint studiosiores; (§. LXXVII.) avari autem ad superstitionem (§. LXXXIX.) & voluptuosos denique ad septicismum sint proniores: (§. LXXXIII.) quam male se habeant hominum vitiis deditorum intellectus & IMAGINATIO, facile unusquisque animadvertit.*

Vitiiorum effectus circa intellectum.

* Hinc ambitio & voluptas hominem facile ad furorē & infamiam; avaritia ad enthusiastismum, necum spectrorum & magiæ absurdissimæ studium adigunt.

§. C.

Circā con-
scientiam.

Quumque deinde *conscientia* sit: ratiocina-
tio de actionibus propriis, (§. XVIII.) vi-
tiis autem cooperti homines, actiones suas
& rationi adversari, semper sibi conscii
sint: quis non videt, quantis conscientie
morsibus vexentur, quoties mens eorum in
se ipsam convertitur? Quænam vero felici-
tas adest, ubi nos ipsi condemnamus?

§. CI.

Circā vo-
luntatem.

Præterea quum mens adpetat bonum, &
desiderium mentis immortalis non possit non
infinitum esse: (§. XIII.) qui fieri potest,
ut sitis illa rebus fluxis, id est, opibus,
honore, sensuumque titillationibus, restin-
guatur? An vero felices dixeris, quorum
adpetitus vel nunquam exsatiatur, * vel in
tædium & fastidium, desinit?

* Felicem esse, est perfrui bono: perfrui bo-
no, est illo exsatiari. Qui ergo semper ad-
petunt, nunquam exsatiantur, non magis
felices dici possunt, quam Tantalus, cu-
jus sempiternos cruciatus poetæ in per-
petua fame ac siti inter delicias consistere
sungebant.

§. CII.

Circā adfe-
ctus.

Quum porro vitiosis perpetuo se repræ-
sentent bona adparentia, (§. LXX.) & ex
repræsentatione boni AFFECTUS orientur:
(§. XXXII.) ambitiosi fame mentem perpe-
tuo agitabit *ira*; (§. LVIII.) voluptuosi *spes*,
metus, (§. LIX.) *amor*, *odium*, *zelotypia*; *avaritiam*,
invidia, (§. LX.) *metus*, *desperatio*.
Inter hos fluctus quæ tranquillitas esse po-
test? quæ felicitas?

§. CIII.

§. CIII.

Quumque CORPORIS quoque habenda ^{Circa con-} sit ratio: (§. XIV.) quid certius, quam ^{quis ..} plerisque morbos, dolores, sensuum ac motuum hebetudines ex vitiis oriri? Immo quis mortem iis accelerari ignorat? *

* Differatur hic de Luciani μαρτυροῖς, & cur patriarchæ ad tantam senectutem pervenerint, postea autem vita hominum semper decreverit? Cur item in ultimo septentrione & ruri diucius vivant, aut integriore saltim valetudine utantur homines, quam in urbibus? Add. Céléb. Thomasi Dissert. de jure circa pharmacopolia civitatum. §. XXV.

§. CIV.

Et quænam porro CALAMITATES non ^{Circa calamitates ..} ex vitiis proficiunt? Unde quæso infamia, contemptus, carceres, supplicia, pauperas, & alienum, inimicitia, nisi ex vitiis?

§. CV.

Quibus omnibus quum mens quammaxime percellatur: (§. XXXII.) illud tamen ^{Vitiosi solati omnibus expertes ..} est longe tristissimum, quod omni vero solatio destitutos se intelligunt quicumque flagitiis suis indulgent. Neque enim conscientia eos solatur, (§. C.) neque immortalitas mentis, quæ, quum semper sui conscia maneat, (§. XIII.) non potest non & vitiis suis perpetuo cruciari, neque providentia Dei, quem vel non existere credunt, (§. LXXVII. LXXXIII.) vel sibi parum favere, conscientia iudice, facile intelligunt. * (§. C.)

* Com-

* Commendandus itaque hic in primis est libellus Plutarchi elegantissimus, ὅτι ἐστὶν ἡμῶν ἰδέσθαι κατ' Ἐπιχουρον. quod non suaviter vivi possit secundum decreta Epicuri Tom. II. p. 1086.

§. CVI.

*Cetera mor-
talia.*

Hæc plerumque parum expendunt homines, dum adhuc vitis indulgent, nec facile sibi persuaderi patiuntur, se tam infelices esse. Sed hoc non credere, sed sentire incipiunt, ubi MORS imminet, quæ eos ab objectis, quæ maximi fecerant, in perpetuum sejungit. *

* Quum enim mens & indestructibilis & immortalis sit, & hinc maneat substantia cogitans, & suarum perceptionum sibi conscia: (§. XIII.) quid infelicius mente, quæ a bonis adparentibus sejuncta, non habet iam, quod amet, præter Deum, quum hunc tamen nec amare, nec ab eo amari possit? Ubi nihil est, quod amemus, ibi nec sperare quidquam licet: ubi spes abest, adest desperatio. Itaque moriens homo pravus, & desperationem & tristitiam sempiternam sibi imminere & prævidet, & re ipsa sentit, si aliquo conditionis suæ sensu tangitur.

S E C T I O. IV.

De signis & characteribus morum
& adfectuum.

§. CVII.

ALIA sunt AFFECTUUM SIGNA; alia MORUM ac PROPENSIONUM. *illa* enim cum adfectu evanescent, sed non facile dissimulantur: *hæc* fere perpetuo hærent, & non facile mutantur, * sed dissimulantur tamen facilius.

Signa adfectuum & morum.

* Sine ratione itaque conqueritur Medea apud Euripid. in Med. v. 516.

ὦ Ζεῦ, τί δὴ χευσὸν μὲ, ὅς κ' ἔβηλος,
Τεκμήρει ἀνδρόποισιν ἀπάσι σαφῆ,
Ἄνδρῶν δ' ὄτω χεῖν τὸν κακὸν διειδέναι,
Οὐδεὶς χαρκατὶρ ἐμπέδουκ' σώματι;

O Jupiter, quare auris quidem, quod sit adulterinum,

Glara signa hominibus dedisti,

Sed quo oporteat discerni malum virum,

Nullam signum inditum est corpori?

§. CVIII.

AFFECTUUM præcipuorum signa in oculis quammaxime incurrunt, & COLORE, GESTIBUS, INTELLECTU, ipsisque ACTIONIBUS se facile produunt. *

Adfectuum signa qualia?

* Quum enim adfectus moveant sanguinem & spiritus animales, seu fluorem nervosum (§. XXXII.) non possunt non color & gestus mutari. Et quia adfectus etiam intellectum & ima-

& imaginationem turbant, (§. XXXV.) & appetitum vel aversionem extraordinariam operantur: in his quoque affectus se prodant, necesse est.

§. CIX.

*Signa amo-
ris.*

Ita AMORIS signa sunt rubor, agitatio spirituum animalium vehementior, oculi insigne desiderium indicantes, & in unum objectum defixi, suspiria frequentiora, pediloquia, judicia de objecto amato absurdissima, querelæ de fortunæ injuriis perpetuæ, superstitiosa personæ amatæ veneratio, epistolæ ridiculæ, suspiciones denique, lacrymæ, iræ, pax rursus.

* Postremos characteres eleganter expressit Terent. *Eun. Act. I. Scen. I. v. 14.*

In amore hæc omnia insunt vitia; injuria,

Suspiciones, inimicitie, inducie.

Bellum, pax rursus.

§. CX.

Calli.

ODIUM se prodit colore pallido, oculis ab objecto averfis, silentio, quoties quis de exoso objecto bene; loquacitate ubi male loquitur, judicia finistiora, evitatio colloquiorum, neglectus decori, suspiciones, iræ ac lites perpetuæ.

§. CXI.

*Beatitæ &
militiæ.*

LÆTITIAM risus, exultatio, conversatio sponte quæsitæ, narratio suæ felicitatis, promissa splendida, liberalitas; TRISTITIAM pallor, oculi dejecti, lacrymæ, caput brachio innixum, solitudo, con-

solan-

solantium amicorum & omnis voluptatis averfatio, perpetua denique sui ipsius accusatio indicant.*

† Lætitia characteres in Chærea præclare expressit Terent. *Eunuch. Act. III. Scen. V.*

* Expressit tristitia characterem Idem in *Heautont. Act. I. Scen. I.*

§. CXII.

Ita & SPE pleni alacres, audaces, aliorum contemtores; METICULOSI pallidi, tremuli, corpore contractiore, animo demisso, cauti & suspicaces esse solent. DESPERATI vario colore, oculis furorem præferentibus, verbis sui aliorumque odium exprimentibus, robore corporis inusitato, ac audacia incredibili, temeritate denique in adeundis periculis maxima adfectum indicant.

Spei, metus
desperatio-
nis.

§. CXIII.

AMBITIOSOS supercilium, status corporis ad ostentationem compositus, incessus gravis, simulatio, decori studium; AVAROS oris habitus, ex quo curæ elucent, tristitia, solitudo, querelæ de temporum hominumque injuriis, eorum, qui blandius salutant, omniumque voluptatum averfatio, dissimulatio divitiarum, rerum minimarum cura, lites de meo & tuo, facundia de rebus æconomicis, in aliis mera infantia, superstatio, invidia denique & decori omnis neglectus; * VOLUPTUOSOS facies hilarior, joci & diceria acutiora, adfectatum elegantia ac varietatis studium, misericordia, & liberalitas, ac præcipue

Ambitio-
nis, avari-
tæ, volu-
ptatis.

cipue proclivitas ad otium, & fuga labori latitare non patiuntur.

* Eos, quorum habendi cupiditas plane in fordes degeneravit, graphice in *Euclione* suo expressit *Plaut.* in *Amul.* *Æt.* I. *Scen.* I. II. *Æt.* II. *Scen.* II. *VIII.* *Æt.* III. *Scen.* II. III. IV. V. VI. *Æt.* IV. *Scen.* II. III. IV. VI. IX. X.

§. CXIV.

122.

Nullius ferme adfectus characteres magis in oculos incurrunt, quam IRÆ. *Fluorant & micant oculi, mulcus ore torrubor, exastuante ab imis precordiis sanguine.* * *Labia quatuntur, dentes comprimuntur, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorum se ipsum torquentium sonus, gemitus, mugitusque, & parum explanatis vocibus sermo praruptus, & complosa sepius manus, & pulsata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnasque minas agens. Fœda visu & horrenda facies, depravantium se atque insumentium. Nescias, utrum magis detestabile vitium sit, an deforme. Ita Seneca de Ira Lib. I. Cap. I.*

* Atqui iracundia aliquando pallescunt. *Responsum cape. Ira vel velox est, quam EXCANDESCENTIAM vocant; vel tardior, & tenacior, quam appellamus IRACUNDIAM; vel denique lenta & sempiterna, quam RANCOREM vel AMARITUDINEM dicere juvat. Hæc melancholicis; illa cholericis: ista sanguineis magis propria est, ista ruborem extraordinarium, illa mediocre. hæc pallorem excitat.*

§. CXV.

§. CXV.

Nec minus INVIDIA pallore, oculis tor- lavidia.
vis & veluti fascini quid spirantibus, macie
corporis, calumniis, solitudine adfectata, &
fuga ejus, cui parum quis favet, in sensus
incurrit.

§. CXVI.

Nec dubitari potest de PUDORE, ubi Pudoris.
suffusus in facie rubor cum oculis conniven-
tibus & dejectis, averso corporis statu &
fuga præsentium conjunctus est.

§. CXVII.

Ridiculi sunt ZELOTYPIÆ characteres, Zelotypiæ.
quam mille suspiria, metus, suspiciones,
oculi emissi in congressibus amicorum,
aliquando & desperatio, semper autem ali-
quid stultitiæ comitantur.

§. CXVIII.

Habent & reliqui adfectus sua signa, Transicio.
quæ tamen non æque incurrunt in oculos. ad ingua-
Nos jam ad alia signa propensionum pro- morum.
gredimur.

* Scripsit de la Chambre libellum sub titulo:
Les caractères des passions, editum Paris.
1653. 12mo. ubi in præfatione artem cognos-
cendi homines ad quinque capita reducit,
& *primum* quidem ad characteres adfectu-
um, virtutum & vitiorum, *secundum* ad
similitudinem hominum & bestiarum, *ter-
tium* ad similitudinem sexuum, *quartum*
ad similitudinem gentium sub diversis cli-
matibus habitantium, *quintum*, quod *syllogis-
ticum* vocat, ad sermonem, incessum,
aliaque signa particularia pertinere ait.
De similitudine faciei humanæ cum ore
bestiarum egit etiam Jo. Baptista Porta in
Phy.

Physiognomonicis, ubi & lineamenta vultuum humanorum bestiis certis similibus depinxit. Sed certiora tamen sunt signa quae ad capita primum & ultimum pertinent.

§. CXIX.

Et vel physiognomonicis, vel moralia.

Ea recte distinxeris in **PHYSIOGNOMONICA & MORALIA**. *illa* sua certitudine haud destitui, satis patet. Quum enim habitus & motus corporis humani a fluore nervoso pendeant, (§. XLVIII.) hic ex sanguine fecernatur, (§. XLVII.) sanguinis temperamenta diversa sint, (§. LI.) eaque ad diversos mores homines determinant: (§. LVI.) negari vix poterit, dari signa physiognomonica morum ac propensionum humanarum.

* Euripid. *in Ione* v. 239. *seq.*

Ἰσοίη δ' αἰὲς αἰς τὰ ποικίλα ἰδρῶπιω πίεσι,
τὸ σῆμα ἰδόντις, εἰ τίθειεν δὲ ψυχῆς.

*De homine plerumque quis judicaverit,
figuram ejus conspiciat, an sit generose
indolis.*

§. CXX.

Signa temperamentorum.

Hinc rubor in facie, agilitas membrorum, habitus corporis succulentus temperamentum **SANGUINEUM**; color vividus, motus agilis, at cum gravitate conjunctus, habitus corporis non inelegans, at aridior & sicciior, **CHOLERICUM**; color fuscus & lividus, motus tardior & molestior, corpus compactum, & ossa grandiora **MELANCHOLICUM**, color pallidus.

us, motus tardiores, corpus obesum & mollius, PHLEGMATICUM arguunt.

§. CXXI.

Et inde facile etiam intelliguntur regulæ de incessu, quas alibi prolixius demonstratas meminimus. * Ex iis enim, quæ modo (§. CXX.) de motu sanguineorum, cholericorum, melancholicorum, phlegmaticorum diximus, regulæ illæ prono alveo fluunt.

Signa ex incessu generatim.

* In *Dissertatione de Incessu, animi indice*, Cap. I. §. VII. sequ.

§. CXXII.

Nam ratio & experientia confirmant, 1) incessum cum adfectione quadam & molestia tardum, gressus Hispanicos, habitum corporis ad pompam compositum, cervicem obstipam & vultum adseveratum, signum esse AMBITIONIS *ridicula*. 2) Incessum tardum & interruptum, cum motu corporis erecto, gesticulatione gladiatoria, cervice exserta, vultuque truce & ad terrorem incutiendum composito conjunctum, signum esse AMBITIONIS *Thrasonica*. 3) Incessum tardum, altum, constantem, gravem, cum motu corporis reciproco & manuum decoro conjunctam, signum esse AMBITIONIS *rum aulica, rum militaris*. * 4) Gressum tardum, habitum corporis veluti in se contractum, caput demissum, oculos dejectos, & subinde ad cœlum sublato, vultum torvum, suspiria altius & frequentius ducta, ceteris pari-

In specie ex incessu ambitiosorum.

paribus, indicare **AMBITIONEM** pharisaicam.

* Alioquin si accedit cervix rigida & obstipa, vultus adductus, taciturnitas, vel sermo rarior, & cum molli quadam digitorum gestulatione conjunctus, arrogantiae hoc & crudelitatis indicium censetur. Ita incessum Tiberii describit Sueton. *in vit. Tiber. Cap. LXVIII.*

§. CXXIII.

Voluptuorum.

Nec minus facile intelligitur, 5) incessum agilem, mollem, & ad scenicam levitatem formatum, nec non oculos inter ambulandum procaciter circumactos, **VOLUPTATIS** *Veneres*; * 6) incessum agilem, & compositum tamen, cum motu corporis decore conjunctum, nec tamen mimicum, vultum denique serenum & hilarem, **VOLUPTATIS** *amica*; 7) incessum levem, remissum, dissolutum, ab omni decore alienum, pedes infirmos ac instabiles, **VOLUPTATIS** *Bacchica* præbere indicium.

* Pertinet huc imprimis locus apud Petron. *Arb. Satyr p. 53. Vides me? nec auguria novi, nec mathematicorum cælum curare soleo: ex vulgibus tamen hominum mores colligo, & quum spaciante vidi, quid cogites, scio. Quo enim incessus arte compositus, & ne vestigia quidem pedum, extra mensuram aberrantia, nisi quod formam profectus, ut vendas?*

§. CXXIV.

Denique non male inde inferimus, 8) in-

Avarorum,
levium &
vexcordiū.

κακίας ἀλλὰ ποῦγμα βραχὺ ποικίλις ἢ ῥῆμα ,
 ἢ ποιήσασθαι ἐμφανὲς ἢ δὲς ἐποίησε μάλλον , ἢ
 μάχαι , μωρολόγος , ἢ πομπήσασθαι ἐμείψασθαι ,
 ἢ ποικιλία ποικίλων . Non semper clarissime
 quæque res virtutes & vitia representant ,
 sed exiguum subinde factum dictumque & jo-
 cus aliquis citius specimen edic morum , quam
 prelia funestissima , maximæ acies , urbium-
 que expugnationes .

§. CXXVI.

Sermo an
 mentis in-
 ducium pre-
 beat?

SERMO est sonus articulatus , quo co-
 gitationes nostras cum aliis communica-
 mus . Quum itaque ex cogitationibus pro-
 ficiscatur , cogitationes autem plerumque
 cum affectu , propensione & inclinatione
 hominis conveniant : consequens est , ut
 recte observavit Diogenes Cynicus , men-
 tem hominis ex sermone , non minus ac
 ollæ materiam ac integritatem ex rinitu ,
 dignosci . *

* Idem etiam de verbis scriptis , seu in litte-
 ras redactis , existimandum . Quamvis enim
 stilus facilius simulet dissimuletque , quam
 lingua : plerumque tamen & in scriptis
 ingenium humanum , tanquam in specu-
 lo quodam , conspicitur . Vere ac elegan-
 ter Demetr. Phaleræus , vel quisquis li-
 belli de eloquutione auctor est : Σχεδὸν γὰρ
 εἰκόνα ἑαυτοῦ τὴν αὐτῆς ψυχῆς γράφει ὁ ἑπιτολιῶν .
 Καὶ ὅτι μὴ ἢ ἐξ ἄλλου λόγου παρὰ τὸ ἰδεῖν τὸ ἴδιον
 πρὸ γράφοντος . ἐξ ἑδένου δὲ ἔπρωι , ὡς ἑπιτολιῶν .
 Fere enim animi sui simulacrum quisque &
 imaginem epistolam scribit . Est quidem
 ex omni alia oratione videre ac noscere mo-
 res scriptoris : ex nulla tamen æque , ac ex
 epistola .

§. CXXVII.

§. CXXVII.

In sermone & FORMA spectatur, & MATERIA. Forma est ipse stilus ejusque character; materia ipsa sententia, quam verbis complectimur. Quum itaque stilus ab ingenio, judicio, memoria vel maxime pendeat: hæc vero facultates nexu inseparabili cum propensionibus hominum conjungantur: ex stilo etiam de hominis moribus non inepte judicamus. *

Quotupli-
cia hæc si-
gna sint?

* Ex sanguinis enim temperatura & motu temperamentum corporis oritur. (§. LI.) Prout sanguis se habeat, eatenus & spiritus animales vel fluor nervosus vel subtilior agilliorque vel crassior & minus agilis secretur. (§. XLVII.) Ex fluoris istius diversa constitutione diversa indoles nascitur. (§. XLVIII.) Ex indole stili characteres modificantur. (§. CXXVII.) Ergo ex stilo de temperamentis, conjunctaque cum iis propensione judicatur.

§. CXXXVIII.

Quia ergo AMBITIOSI & CHOLERICI judicio acri & recto polleant: (§. LVIII.) consequens est, ut genus dicendi ament Atticum vel Rhodium, emphaticum, subline, grande, concitatum, & ex quo vis quædam dicendi elucet. *

Stillus am-
bitiosorum.

* Quomodo differant istæ ideæ stili vel characteres, de quibus hoc & sequentibus §§. agimus, regulis & exemplis luculenter exposuimus in Fundam. Stili cult. Part. I. Cap. II. §. XXXVII. LXIII.*

Heinecc. Elem. Philos. L §. CXXIX.

§. CXXIX.

Voluptuo-
serum.

Quumque SANGUINEI & VOLUPTUO-
SI ingenio valeant: (§. LIX.) non mirum
est, eos aptiores esse ad genus dicendi Asia-
ticum, jocosum, perspicuum, elegans, mo-
ratum, argutum & poeticum.

§. CXXX.

Avarorum.

Denique quum MELANCHOLICI & HA-
BENDI CUPIDI memoria potius, quam
judicio & ingenio excellant: facile incidunt
in sermonem verbosum, circumductum, ob-
scurum, frigidum, inæqualem & sententiis
parum acutis refertum. *

* Tantum enim abest, ut sententiæ nimis
frequentes sapientiam quandam eximiam ar-
guant, ut vulgus magis, quam sapientissi-
mi quilibet, uti soleant sententiis. Ostendi-
mus hoc in *Fundam. Stili cultior. Part. I.
Cap. II. §. XXXV.*

§. CXXXI.

Quid hic
tempera-
mentorum
mixtura
efficiat?

Ex quo stili peritiores facile colligent,
qualis morum & temperamentorum mixtu-
ra ad stilum vere elegantem & nativa sua
pulchritudine adsurgentem quam maxime sit
idonea.

§. CXXXII.

Sermones
ambitioso-
rum.

Ita ex *forma* sermonis, seu stilo, de ho-
minum ingenio judicatur. Quod ad ejusdem
MATERIAM attinet, experientia ipsa nos
satis convincit, eos, quos vana vexat *am-
bitio*, de rebus magnis & politicis, liben-
tissime loqui, nullumque acroama audire
lubentius, quam de laudibus suis. *

* Hinc

* Hinc colligas, Ciceronem immodica laborasse laudis ac honorum cupiditate, eaque in re ipsum Cæsarem multo modestiorem fuisse. Nec dubium est, quin facundissimus iste Romuli nepotum idem, quod Cæsar, ausurus fuisset, si tam facile putasset, eloquentia civitatis libertatem opprimere, quam armis. Veritatem hujus observationis deprehendent, quicumque Cæsaris *Commentarios de Bello Gallico & Civili* cum Ciceronis *orationibus Catilinariis*, iisque, quas post reditum habuit, nec non cum *Philippicis*, contulerit.

§. CXXXIII.

Nec minus res ipsa docet, voluptati de-
ditos ἐν τῷ ἀεισέλματι τῆς καρδίας libenter differere de rebus ad voluptatem pertinentibus, jucundis, curiosis, magisque questionibus physicis, quam moralibus, politicisque, quin & obscenis & ludicris magis, quam feriis delectari. Ubi dissimulant, tanto absurdius in voluptates invehuntur, quanto magis ad eas natura proclives sunt.

Voluptuosorum.

§. CXXXIV.

Denique *avarum* aut nihil loquuntur, aliis fermocinantibus, aut de lucro captando, rebus oeconomicis, frugalitate, temporum hominumque injuriis & litibus suis, quin & de magia, cultu externo & benedictione, quam vocant, divina, longos ac parum suaves sermones instituunt.

Avarorum.

§. CXXXV.

Locus hic est simulationi, sed non ita, ut non occasio, viduum, familiaritas, larvam aliquando detrahant. Quin quo magis

An simulatione certitudinem ho.

sum signo- simulationi ac dissimulationi studet homo
rum tollat? vitiis deditus, eo minus propensionem suam
dissimulat. *

* Hinc quamvis Tiberius esset simulator ma-
ximus, non fefellit tamen plerosque cautio-
res, qui diuturno usu didicerant, *cupere cum
specie recusantis, recusare specie cupientis.*
Illustrabit hanc observationem Tacitus *An-
nal. Lib. I. Cap. III.*

§. CXXXVI.

Signa ex
hominum
actionibus
se. c. d. e.

Superfunt **ACTIONES**, quas quales esse
oporteat *ambitiosorum, voluptuosorum, aua-
rorum*, facile unusquisque animadvertit. Id
modo observandum, non ex una alterave
actione judicandum esse de propensione ho-
minis, sed ex longa earum serie. Sic verum
esse deprehendet, quæ toties inculcat Ser-
vator noster, *qualis sit arbor, tales eam fru-
ctus lauram.* *

* Quare pestilentissimi sunt homines, & ad
omne scelus profigati, in quos cadit elo-
gium Cornelii Nep. *in Alcib. Cap. I.* Con-
stat enim inter omnes, qui de eo memorie
prodierunt, nihil illo fuisse excellentius vel
in virtute, vel in vitiis. Adde Timæi &
Theopompi de eo testimonia apud eund.
Cap. XI.

C A P U T III.

De summa felicitate, ad quam homo contendit.

S E C T I O I.

De bono & malo generatim.

§. CXXXVII.

EXpensa natura hominis morali, proximum est, ut veram illam felicitatem, ad quam ille perducendus est, paulo accuratius consideremus. (§. VIII.)

Connexio.

§. CXXXVIII.

Et eum quidem finem homini vel ipsa natura ostendit, ut ad summam, ad quam adspirare potest, felicitatem contendat. Voluntas enim semper bonum adpetit. (§. XXIX.) vera autem felicitas in veri boni fruitione malique absentia manifesto consistit, seu, ut Cicero *Tusc. Quæst. Lib. V. Cap. X.* loquitur, felicitas est *secretis malis omnibus cumulata bonorum complexio.*

Hominis inclinatio naturalis ad felicitatem.

§. CXXXIX.

Quum itaque *felicem esse, sit, bono vero frui*; (§. CXXXVIII.) & multi tamen, qui bonis variis, & iis quidem veris, præditi sunt, ideo felices non videantur: consequens est, ut felices dicendi sint, * aut qui omnibus bonis fruuntur, aut qui possident bonum summum & præstantissimum, quod facile reliquorum omnium pretium aut exsuperet, aut saltem exæquet.

Ex quatuorplex?

* Ita summam felicitatem definivit Plato apud Cic. *Quaest. Acad. Lib. I. Cap. VI.* ubi ait: *In una quidem virtute positam beatam vitam, non tamen beatissimam, nisi adjungerentur & corporis bona, & caetera ad virtutis usum idonea.*

§. CXL.

Consistit in
fruitione
boni præ-
stantissimi.

Quia autem omnibus bonis se fruiturum, homo naturæ suæ sibi conscius sperare vix potest; sufficere ei ad veram felicitatem debet possessio boni summi & præstantissimi, quod reliqua omnia aut superat, aut æquat. *

* Quemadmodum enim, ubi forte res agitur, & in medio positæ sunt diversæ summæ pecuniæ, veluti 10000. 1000. 500. 100. 50. 20. 10. 5. 1. florenorum, unusquisque optat sibi copiam dari summæ maximæ, si omnes conjunctim sperare non liceat: ita & homini eo enitendum, ut, quando omnibus bonis absolute perfrui nequit, summo saltim & perfectissimo potiatur. Ipse Servator Luc. X. 42. *Vnum, inquit, necessarium est, Maria & ἀγαθὸν μερίδα ἐξενέξατο, optimam portionem elegit.*

§. CXLI.

Ergo de
bono gene-
ratim agen-
dum.

Ut autem ex tot bonis, quæ omnis boni dator, Deus, humano generi dedit, maximum & præstantissimum eligatur, de natura BONI & MALI paulo accuratius erit agendum.

§. CXLII.

Quid bo-
num? quid
malum?

BONUM adpellamus, quidquid rem conservat, ac perficit, adeoque, si id ad ho-

hominem refertur, bonum illi erit, quid-
quid hominem conservat ac perficit; MA-
LUM, quod eundem destruit ac deterio-
rem reddit. *

* Si ergo malum repugnat naturæ nostræ &
essentiæ, adeoque destruit *in esse*, vocatur
PHYSICUM: si repugnat voluntati Dei &
destruit *in bene esse*, MORALE dicitur. Quæ
divisio etiam ad bonum pertinet

§. CXLIII.

Quum igitur quædam hominis naturam
credantur conservare & perficere, quæ eam
revera destruunt: quædam eandem destrue-
re aut deteriorem reddere videantur, quæ
vere conservant ac perficiunt: *bonum* æque
ac *malum* vulgo in VERUM & ADPA-
RENS dividunt, quamvis bonum adparens
verum malum; malum adparens verum bo-
num, adeoque tota divisio inepta sit. *

Bonum ver-
um & ad-
parens.

* Est ergo potius distinctio, per quam voca-
bulum BONUM ab æquivocatione libera-
tur. Aristotelicis tamen ea genuina divisio
visa est, quia bonum ipsis erat *congruentia
cum aliquo adpetitu*. Aristot. *Eth. ad Ni-
com. Lib. 1. Cap. 1.*

§. CXLIV.

Deinde, quemadmodum res aliqua ita
nos conservat ac perficit, ut ejus fructio
non possit detrimentum adferre: alia, *
prout bene vel male ea utimur, nos vel
conservat vel destruit: ita facile intelli-
gitur divisio nova, quod aliud bonum sit
SIMPLICITER & ABSOLUTE tale, aliud

Absolutum
& respecti-
vum.

certo RESPECTU , vel SECUNDUM
 QUID. **

* Quum vero detrimentum nobis adferatur ,
 aut dum *non* esse destruitur , aut dum *non* bene
 esse privamur : (§. CXLII. *) neutrum ca-
 dit in bonum absolutum , & hinc illud &
utile , & *honestum* , & *jucundum* esse oportet.
 ex. gr. virtus .

** Et hoc etiam dicitur *ἀδιάφορον* , seu *indif-*
ferens , quod vero nec bonum nec malum
 sit , sed tale fiat , si certis usibus adhibeatur .

§. CXLV.

Activum &
 passivum .

Porro quum homo vel *agendo* aliquid se
 perficiat & conservet , vel *patiendo* seu *re-*
cipiendo : priore casu bonum ACTIVUM ;
 posteriore PASSIVUM adpellatur .

§. CXLVI.

Privati-
 vum & po-
 sitivum .

Per se quoque patet , bonum vel ideo
 nos perficere , quia conservat , i. e. mali
 quid a nobis avertit ; vel , quia perficit , &
 utilitatis quid adfert . Hinc illo casu bo-
 num PRIVATIVUM ; hoc POSITIVUM
 dicitur . *

* Hinc facile patet , ubi bonum simul *privati-*
vum , simul *positivum* est , illud *non* *excludit*
 bonum esse . Sic dum Servator nos non so-
 lum ab æternis cruciatibus redemit , sed &
 sempiternam beatitudinem sua obedientia me-
 ruit , dubitari non potest , quin hoc benefi-
 cium sit inæstimabile .

§. CXLVII.

Ordinariū
 & extraor-
 dinariū .

Est etiam bonum , quod nos in *statu na-*
turali conservat . Et aliud , quod in *statu*
pra-

præternaturali destructionem à nobis aver-
tit. Illud ORDINARIUM; hoc EXTRA-
ORDINARIUM vocamus. *

* Sic cibus, potus, motus, sunt bona homi-
nis *ordinaria*; medicamenta, venæ sectiones,
cauteria, sectiones, *extraordinaria*.

§. CXLVIII.

Denique, quæ immediate ad corporis
conservationem ac perfectionem comparata
sunt, bona CORPORIS, quæ mentem
perficiunt ac conservant, bona ANIMI nun-
cupantur. Quæ divisio cum altera, quæ
bona quædam ad vitam *vegetativam*, quæ-
dam ad *sensitivam*, quædam ad *rationalem*,
pertinere dicuntur, facile poterit concilia-
ri. *

Corporis &
animi.

* Quæ enim vitam *vegetativam* vel *sensitivam*
perficiunt, immediate prosunt corpori; quæ
rationalem animo.

§. CXLIX.

Quum itaque homini bonum sit, quid-
quid eum conservat, ac perficit: (§. CXLII.)
consequens est, 1) ut quo magis res ad
conservationem ac perfectionem nostram fa-
cit, eo melior, & 2) quo magis imper-
fectos nos reddit, aut destruit; eo peior
habenda sit.

Axiomata
de bono,
primum &
secundum.

§. CL.

Deinde quum mens nostra corpore sit
præstantior: (§. XIV.) facile intelligitur, 3)
bonum, quod mentem perficit, bonis cor-
poris esse præferendum, nec tamen, 4)

Tertium,
quartum,
quintum.

L 5 quæ

quæ corpori profunt, plane pro malis vel indifferentibus esse habenda. * 5) Bonum, quod & mentem & corpus perficit vel conservat, multo præstantissimum esse.

* Hinc absurde Cyrenaici vitam pro malo, mortem pro bono quodam venditabant. (Hist. phil. §. LVIII.) Nec minus errabant Stoici, qui solam *virtutem bonum*; solum *vizium malum*, reliquas res omnes nec bonas nec malas esse censebant. Histor. phil. (§. LXXXI.) Quum enim bonum homini sit, quod eum, id est, ejus essentiam, conservat, & perficit; (§. CXLII.) ad essentiam autem hominis non modo mens, sed & corpus pertineat: (§. XI.) ea quoque, quæ corpus conservant & perficiunt, bona esse oportet. Q. E. D.

§. CLI.

Sextum,
septimum
& octa-
vum.

Quum porro; qui non est, nec felix esse possit: (Log. §. XV.) consequens est, 6) ut conservari magis expediat, quam perfectiorem fieri, adeoque 7) bonum *privativum* *positivo* sit præstantius, 8) præstantissimum autem, quod simul *privativum*, simul *positivum* est. (§. CXLVI. *)

* Erravit ergo Epicurus, & quicumque illum sequuti, summum hominis bonum in *ἀναισθησία* seu *indolentia* positum existimant. (Hist. phil. §. LXXXVIII.) Est enim hoc bonum *privativum*, quod *positivo* comparate præstantius, at non præstantissimum est.

§. CLII.

Nonum &
sequentia.

Porro ex definitionibus boni *absoluti* & *sempiterni* quid (§. CXLIV.) *activi* & *passivi*

vi, (§. CXLV.) ordinarii & extraordinarii, (§. CXLVII.) fluunt axiomata: 9) Bonum *passivum*, quia propter activum est, huic merito posthabendum. 10) Bonum extraordinarium in statu naturali fit malum, æque ac ordinarium in statu præternaturali. 11) Quod bonum minus nos fruitione majoris boni privat, illud malum fit. 12) Quod malum majus malum, ipsamque destructionem, a nobis avertit, fit bonum. * 13) Bonum verum simpliciter tale simul jucundum est, simul honestum, simul utile (§. CXLIV. *)

* Hinc regulæ 1) *Ex duobus malis (physicis) eligendum est minus.* ex. gr. melius est, digitum amittere, quam vitam. 2) *Ex duobus malis moralibus neutrum eligendum, nisi favor necessitatis excuset.* ex. gr. Si quis Nero Christianum aut sacrificare aut adulterium admittere juberet, neutrum faciendum esset. 3) *Ex duobus malis, quorum alterum morale, alterum physicum est, physicum est eligendum.* (§. CL. 3.) ex. gr. satius videbatur Josepho, vincula ferre, quam in heræ amplexus ruere.

§. CLIII.

Ex quibus axiomatibus facile patet, 1) *Vita & mors bonæ an malæ?* in nobis VITAM esse bonum præstantissimum, (§. CL. 5.) nisi quis ita vivat, ut spe majoris felicitatis excidat: (§. CLII. 11.) At 2) MORTEM in se malum quid esse, (§. CXLII.) nisi nos majoribus malis subducatur. * (§. CLII. 12.)

* Mors puta naturalis . Quam enim ipse sibi homo adsciscit , voluntariam numquam bonum esse facile patet . Voluntas hominis fertur in bonum , (§. XXIX.) & ex Dei quidem intentione in bonum verum , quia adparens non bonum , sed malum est . (§. CXLIII.) Jam quum verum bonum sit , quod nos conservat & perficit ; (CXLII.) voluntas nostra ex intentione Dei ferri debet in sui conservationem & perfectionem . Ergo *αὐτοχρησ* , dum ejus voluntas fertur in sui destructionem , agit contra intentionem Dei , adeoque committit malum morale . (§. CXLII. *) Jam quum malum morale nunquam eligendum sit : (§. CLII. *) 2. 3.) *αὐτοχρησία* etiam numquam eligenda est , adeoque hoc sensu mors nunquam bona fieri potest . Q. E. D.

§. CLIV.

An indiffe-
rentes?

Ex quo porro colligimus , 3) ne illos quidem recte ratiocinati , qui MORTEM in se pro indifferente habent , * quum in meo arbitrio non sit , mori velim , nec ne , adeoque morte nec bene nec male uti possim , sed tantum a Deo eam expectare debeam . (§. CLIII. *)

* Itaque adparet , in paralogismum abire ratiocinationem : *Quia vita bona est , etiam finis vite malus esse non potest .* Marc. Antonin. *eis εαυτὸν Lib. IX. §. 21.* Nam alius est finis , qui rei bonæ pars est , alius , qui rem bonam destruit . Ita si adnumerem tibi 100. aureos , centesimi adnumeratio mala non erit , quamvis finis istius actus adsit . At si habeas 100. aureos , eique possessioni finem adferat incendium ,
vel

vel furtum, finem hunc possessionis nemo negabit malum esse, quamvis ipsa possessio bona sit.

§. CLV.

Idem 4) de SANITATE, ROBORE, FORMA, INGENIO, aliisque, quæ natura in homine sunt, dicendum, nisi eorum fructio te majore bono privet, (§. CLII. 11.) quemadmodum 5) morbus, dolor, infirmitas, deformitas, stupor pro malis merito habentur, nisi majori evitando malo occasionem præbeant. (§. CLII. 12.)

An bonæ
sanitas ro-
bur, forma
ingenium. 23

§. CLVI.

Quas studio ac exercitatione adquirimus, perfectiones intellectus, veluti SCIENTIA, ARTES, AGILITAS CORPORIS &c. in se bonæ sunt, at scientia, & celeritas ingenii præstantiora bona quam artes & agilitas corporis. (§. CL. 3.) At si quis tamen abutatur his præfidiis ad vitia, ea malorum nomen merito induunt. * (§. CLII. 11.)

An scientia,
artes,
agilitas.

* Absurde ergo laudaret quis pulchritudinem Thaidis, Scientiam Spinozæ, artem, ejus, qui falsam monetam cudit, celeritatem ingenii in Pseudolo Plautino, agilitatem corporis in Catuchio, vel fure alio, cui ingenium omne in digitos abiit.

§. CLVII.

Præterea, quum VIRTUS vere sit bonum honestum, jucundum, utile: (§. CXLIV. *) sequitur, ut illa vere bona sit, (§. CLII. 13.) quemadmodum VITIUM absolute & simpliciter malum est, adeoque nunquam admittit excusationem. *

An virtus
& vitium.

* Et hinc regula fluit; *Non sunt facienda mala, ut eventiant bona, & recte Apostolus, ita sentientium κείνα ἐνδίκην εἶναι*, condemnationem justam esse, ait Rom. III. 8. Ita peccarunt Saul & populus, res Amalekitarum devotas diripientes, ne sacrificia deessent. 1. Sam. XV. 21. Nec obscurum inde est, quo vicio laboret principium illud famosum, quod nomine *methodi dirigendi intentionem* adpellitant. (Hist. phil. §. XCI.)

§. CLVIII.

At entia
naturalia
& moralia
extra nos
posita?

Quæ extra nos posita sunt, ENTIA sive NATURALIA, ut *cibus, potus, aurum, argentum*; sive MORALIA, ut *fama, honor, dignitas*, vere *indifferentia* sunt (§. XLIV. **) adeoque *bona*, si iis recte utaris; *mala*, si perperam. *

* Sic cibi, potus, & reliqua omnia sunt bona, si iis utaris ad vitam & statum tuum conservandum. At malorum semper illadem *cibus & potus attulerunt luxuriosis, aurum & argentum Euclionibus, honor & dignitas tyrannis, & ambitiosis omnibus, qui*

*Tolluntur in altum
Et lapsu gravitate ruant.*

§. CLIX.

An homi-
nat?

Multo magis HOMINES, qui nobiscum in societate vivunt, *boni* nomen merentur, si virtute præditi sumus, *mali*, si vel nos, vel ipsi, vitiis indulgemus. *

* Homines enim aut *flagitiis* adhuc sunt contaminati, aut *virtuti* student. Hoc casu nobis.

nobis non ægre facient, si & ipsi virtutem sectamur. Infra enim demonstrabimus suo loco, inter homines virtute præditos veram intercedere amicitiam. Illo casu nec nocere nobis possunt, nec nos destruere, vel perfectionibus nostris privare. Potius eorum malitia virtutem nostram acuit, exercet, provehit. Hinc illa aurea Socratis, judicium capitale subituri, verba apud Epictet. *Enchir. Cap. ult. Εἰ μὴ δὲ ἄνθρωπος ἢ Μῆδτος ἀποκτείναι ἢ δούλωσαι, βλάψκει δὲ ἑ.*
Mal autem Anytus & Melitus occidere sane possunt, ledere vero non possunt. Contra si mali sumus: mali homines nobis non possunt non nocere, sive amici nobis sint, sive inimici: boni nobis non aliter proderunt, quam si nos ab iis emendari patiamur. Hinc verum est, diverso respectu hominem homini Deum, angelum, lupum, diabolum esse.

§. CLX.

Et quid denique de DEO dicamus, qui, An Deo?
 quum & esse nobis dederit, & id solus conservet, & quod caput rei est, tamquam ens perfectissimum, non possit non eos, qui illo fruuntur, bonis innumeris beare, bonum vere absolutum est, nec proprie ulli nocere potest? *

* Possent quidem destruere hominem & perdere, si vellet. Sed quia non vult, nec sane potest. Atqui pereunt, qui ejus voluntati non parent. Immo pereunt, at non perdit eos Deus, sed ipsi suo sibi jumento hoc malum arcessunt, *Perditio tua ex te, Israel.* Quo enim pacto felices essent, qui a vero bono se alienant? Præclara sunt, quæ

quæ in hanc rem differit. Seneca *Epist. XCV.*
Quæ causa est Deo benefaciendi? Natura. Er-
ras, si quis putat, illum nocere velle, non
potest, nec accipere injuriam potest, nec face-
re, &c.

§. CLXI.

Quum hæc
 bona om-
 nia simul
 consequi
 nequea-
 mus, præ-
 stantissimū
 querendū .

Tam multa bona sunt, quæ hominem
 ubique circumstant. Sed quum in his quæ-
 dam in ejus potestate non sint, veluti sani-
 tas, robur, forma, ingenium, opes, hono-
 res, quædam fluxa ac minus stabilia, velu-
 ti præter hæc omnia ipsa scientia: facile
 patet, neminem temere esse mortaliū, qui
 ea omnia conjunctim & perpetuo possideat,
 adeoque ex tot bonis eligendum esse sum-
 mum ac præstantissimum, (§. CXL.) in
 eoque inveniēdo non aberraturum, quicum-
 que axiomata de bono & malo, luce me-
 ridiana clariora, (§. CXLIX. & *seqq.*) in
 consilium adhibuerit.

S E C T I O II.

De Summo bono.

§. CLXII.

Summum
 bonum
 quid ?

SUMMUM itaque BONUM est bonum
 omnium præstantissimum, cujus fruitio
 reliqua bona omnia aut adæquat, aut supe-
 rat, (§. CXL.) & hinc hominem, exple-
 to ejus desiderio, vere felicem ac tranquil-
 lum reddit. Hoc bonum finis ultimus est,
 ad quem contendimus. * Eo autem potiri
 non possumus non, simul vera felicitate po-
 tiri.

* Non

* Non ergo felicitas & tranquillitas est ultimus hominis finis, sed summi boni fruitio, quacum vera felicitas & tranquillitas animi semper conjuncta est. Non appetimus summum bonum, ut felices simus: sed ideo felices sumus; quod summo bono perfruimur. Nec posset bonum hoc summum adpellari, si propter aliud bonum adpeteretur, i. e. propter felicitatem. Elegantissime itaque summum bonum describit Cic. de Fin. Libr. I. Cap. IV. quod sit illud extremum, & ultimum, quo sint omnia bene vivendi & recte faciendi consilia referenda, quid sequatur natura, ut summum ex rebus expetendis, quid fugiat, ut extremum malorum.

§. CLXIII.

Quum itaque bonum omnes adpetamus naturaliter, (§. XXIV.) adeoque & nemo sit mortalium, quia summo bono perfrui cupiat: facile patet, I. id bonum ita comparatum esse oportere, ut ab omnibus, media non adspersantibus, possit obtineri. *

Eius character primus.

* Quum enim omnibus naturale summi boni desiderium inseverit Deus, & is tamen frustra nihil faciat: necessario etiam vult, ut homines id consequantur. Quare vult etiam, ut ab omnibus media non adspersantibus possit obtineri. Eleganter Arrianus in Dissert. Epictet. Libr. III. Cap. III. Πέντικε δὲ πάντα ψυχῆ, ὡσπερ τῷ ἀλλοθεῖ θινύθειν, ὡς τὸ ψῆδος αἰανθῆν, ὡς τὸ ἄδουλον ἐπέχειν, ἄτω ὡς μὲ τὸ ἀγαθὸν ἐρικτικῶς κινεῖσθαι ὡς τὸ κακὸν ἐκκλητικῶς, ὡς δὲ τὸ μὴτ' ἀγαθὸν μὴτε κακὸν ὑδραῖρος, Omnis mens ut naturaliter propensa est, & vero adsentiri, & a falso dissidere, & in ambiguis se sustinere: ita

ei insitum est, ut ad bonum appetitu incrite-
tur, malum refugiat, & in his, quæ nec
bona, nec mala sunt, in neutram partem mo-
veatur. Id quod deinde eleganter illustra-
tur exemplo numismatis, imaginem Cæsa-
ris circumferentis.

§. CLXIV.

Secundus.

Quandoquidem etiam bonum hoc oportet
esse omnium præstantissimum: (§. CLXII.)
consequens est, II. ut præcipue mentem con-
servare ac perficere debeat, siquidem animi
bona bonis corporis præstantiora esse, inter
omnes constat, (§. CL. 3.) qui non sunt
Aristippi de grege porci. (Hist. philos. §.
LVI.)

§. CLXV.

Tertius.

Quumque circa *bonum* proprie voluntas; circa *verum* intellectus versetur: (§. XV.
XVI.) merito inferimus, III. summum bo-
num voluntatem perficere, eam libertate
donare, morbos seu vitia ejus curare, &
hinc summam illam felicitatem, quacum vi-
tiis obruti homines conflictantur, tollere
debere.*

* Quum enim bonum excellentissimum sit,
quod simul privativum est, simul positi-
vum: (§. CLI. 8.) non obscurum est,
summum bonum & vitia voluntatis curare,
& hanc facultatem integritati libertatique
suz restituere debere.

§. CLXVI.

Quartus.

Præterea quum, si propter aliud expete-
retur summum bonum, hoc nomen tueri
non

non posset: (§. CLXII. *) facile intelligitur, IV. illud ita comparatum esse debere, ut nullum sit præstantius, propter quod expectandum videatur.

§. CLXVII.

Denique quum in fruicione istius boni Quintus. summi vera hominis felicitas posita sit, (§. CLXII.) adeoque non major infelicitas excogitari possit, quam amittere summum bonum: consequens est, V. ut bonum hoc perpetuum, & extra omne id amittendi periculum constitutum esse debeat.

§. CLXVIII.

Itaque quum omnia hæc axiomata ex ipso summi boni conceptu sua sponte fluant: dubitari nequit, quin id demum, in quod omnia illa attributa essentialia cadunt, pro summo bono habendum sit. Id quod quum parum observarint veteres philosophi: non sane mirum videbitur, eos hac in re mirifice dissensisse. * Cui omnes characteres conveniunt id bonum bonum est.

* Si verum est, quod Varro apud Augustin. de Civitat. Dei Lib. XIX. Cap. I. refert, ducentæ & octoginta octo diversissimæ philosophorum hac de re fuerunt sententiæ. Sed in his pleræque procul dubio tam absurdæ, ut non magis refelli mereantur, quam febricitantium somnia. (Hist. phil. §. ult.)

§. CLXIX.

Proinde in proclivi est, animadvertere errorem Aristippi Cyrenaici, summum bonum Non ergo voluptas. in VOLUPTATE CORPORIS positum esse somniantis. (Hist. philos. §. LVI.) Quum enim

enim ea nec animæ bonum sit, (§. CLXIV.) nec voluntatem perficiat & a morbis liberet, (§. CLXV.) ipsa quippe morbus gravissimus & vitium pestilentissimum. (§. LXXXI. *sequ.*) nec denique perpetuo illa perfrui liceat hominibus: (§. CLXVII.) ea profectone boni quidem, nedum summi boni, cognomine cohonestanda est.

§. CLXX.

Nec voluptas animi, vel tranquillitas.

Et quamvis *Epicurus* paulo verecundias philosophatus, **VOLUPTATEM ANIMI**, id est, tranquillitatem, summum bonum statueret: (Hist. phil. §. LXXXVIII.) tamen quia & hæc animi voluptas seu indolentia non est simul bonum positivum, (§. CLXV. *) nec propter se ipsam expetitur, (§. CLXVI.) nec denique perpetua est, (§. CLXVII.) summum bonum haberi nequit. *

* Quin quum ideo voluptatem veram animo percipiamus, quod summo bono perfruamur; (§. CLXII. *) ea magis pro effectu summi boni, quam pro summo bono, habenda est.

§. CLXXI.

An divitiæ & honores?

Faceffant etiam, si qui **DIVITIAS & HONORES** pro summo bono venditant. Quis enim, nisi insanus, illas res sibi finem ultimum statuatur, quæ nec ab omnibus obtineri possunt, (§. CLXIII.) nec mentem conservant & perficiunt, (§. CLXIV. *sequ.*) sed eam potius tanto imperfectiorem reddunt, (§. CI. *sequ.*) nec propter se ipsas expetuntur, (§. CLXVI.) nec sempiternæ ac perpetuæ sunt. (§. CLXVII.)

§ CLXXII.

§. CLXXII.

Jam si potro **SCIENTIAM**, **SANITATEM**, **LIBERTATEM**, aliaque, quæ nonnulli pro summo bono habuerunt, ad eundem Lydium lapidem exegeris: res ipsa docebit, characteres summi boni illis haud quadrare.

An scientia, sanitas, libertas?

§. CLXXIII.

Speciosior est eorum sententia, qui vel *habitu* **VIRTUTIS**, vel *operationem secundum virtutem optimam & perfectissimam* summum bonum esse opinantur. * Virtus enim, ut ut præstantissimum bonum sit, non tamen ita comparata est, ut aliud non reperiat. (§. CLXVI.)

An virtus?

* Hinc alterutram sententiam plerique amplexi sunt philosophi. Priorem defendit Plotin. *Ennead. I. Lib. IV. qu. 10.* Posteriores Aristot. *Magn. Moral. Cap. III.*

§. CLXXIV.

Quæ quum ita sint, investigandum est aliud bonum, omnibus his præstantius, nec difficulter id investigabimus & in **DEO** solo vere reperiemus, modo nos ipsos consideraverimus paulo accuratius.

Solus Deus summum bonum est.

§. CLXXV.

Mens nostra perceptionum suarum sibi conscia est, (§. X.) adeoque certissimum est, nos cogitare, & res etiam extra nos postas percipere. Quum ergo de non ente cogitari nihil possit: (Log. §. XV.) de nostra profecto aliarumque rerum *existentia*, si vel maxime velimus, dubitare non possumus.

Nos æque ac res extra nos existimus.

§. CLXXVI.

§. CLXXVI.

Existētia
vel necessa-
ria vel con-
tingens .

EXSISTERE aliquid dicitur vel NECES-
SARIO, quod non potest non esse, vel
CONTINGENTER, quod posset etiam non
esse. Sic nos etiam non esse posse, & hinc
contingenter existere, vel inde patet, quod
ante ducentos annos nemo nostrum fuit.

§. CLXXVII.

Entis ne-
cessario
existentis
attributa .

Quum ergo, quod *necessario* existit, non
possit non existere: (§. CLXXVI.) conse-
quens est, 1) ut & semper fuerit, num-
quam desitutum, adeoque & 2) nulli muta-
tioni obnoxium sit. 3) Ut non habeat ex-
tra se causam existentiae, adeoque 4) a se
ipso existat.

§. CLXXVIII.

Nec non
entium cō-
tingenter
existentiū .

Contra quum *contingentia* etiam esse non
possent: (§. CLXXVI.) per se patet, 4) ea
oriri ac interire, & hinc 5) variis mutatio-
nibus obnoxia esse, & 6) necessario causam
aliquam, cur existant, habere, adeoque 7)
non esse a se ipsis. 8) Positis omnibus caus-
sis, ponendam demum esse causam primam,
adeoque 9) progressum causarum in infini-
tum non dari.

§. CLXXIX.

Universum
hoc habet
causam
existentia
a se diver-
sam .

Quia autem experientia docet, totum hoc
universum varias subire mutationes, & quæ
mutationi obnoxia sunt, contingenter exsi-
stunt, (§. CLXXVIII. 5.) quæ contingenter
existunt, causam, cur existant, habere de-
bent: (§. eod. 6.) consequens est, ut totum
hoc universum existentiae suæ causam habe-
re debeat, hacque ab universo, tanquam
ess.

effectu suo, sit diversa. Ergo datur causa hujus universi, ab universo distincta.

§. CLXXX.

Ea causa, quum ab universo distincta sit, (§. CLXXIX.) ipsa quoque aut ens *contingens* fuit, aut *necessarium*. Si *contingens* esset: ipsa quoque haberet sui causam, (§. CLXXVIII. 6.) & quum progressus causarum in infinitum non detur: (§. CLXXVIII. 9.) demum tamen subsistendum esset in causa quadam prima. Sin *necessaria* est, a se ipsa, (§. CLXXVIII. 4.) & sic quoque causa prima erit rerum omnium. Ergo datur causa universi ab universo distincta, quæ simul causa prima est, adeoque sui causam non habet, id est *necessaria*, & a se ipsa existens.

Causa illa est prima, & a se ipsa existens.

§. CLXXXI.

Quia porro hæc causa est ens *necessarium* & a se ipso existens, (§. CLXXX.) ea sane erit *immutabilis*. (§. CLXXVII. 2.) Si *immutabilis* est: nec addi ei quidquam potest, nec detrahi. Ergo est ens *perfectissimum*: adeoque causa hujus universi prima & ab universo distincta, est ens *perfectissimum*, id est, Deus.

Et hinc ens perfectissimum, id est, Deus.

§. CLXXXII.

Ex hoc (§. CLXXXI.) sequitur etiam, ut Deus non sit ens *compositum*, sed *SIMPLEX*. Si enim *compositus* esset: partes, ex quibus constat, essent eo-priores, adeoque ipse haberet *existentiæ suæ* initium, nec esset a se ipso. (§. CLXXVII. 1.)

Deus est ens simplex.

§. CLXXXIII.

Quum sit *simplex*, (§. CLXXXII.) non potest esse corpus, * quippe quod sine partibus

Spiritus.

ribus & extensione concipi nequit. Est ergo *spiritus*, adeoque *substantia perfectissime cogitans*. (§. XL.)

* Quod non animadvertens Jo. Clericus *Part. I. Log. Cap. VIII. §. 5. & Pneumatol. Sect. III. Cap. III. §. 17.* Deo non tantum *spirituum*, sed & *corporum*, immo & *omnium entium proprietates* tribuit.

§. CLXXXIV.

Æternus, independens, infinitus, incomprehensibilis, omnipræsens, unus.

Dum Deus a seipso est, (§. CLXXX.) est etiam ens **ÆTERNUM**, & **INDEPENDENS**. Dum nec addi ei, nec detrahi quidquam potest, est ens **INFINITUM**, & hinc **INCOMPREHENSIBILE**, **OMNIPRÆSENS** * & **UNUM**.

* Si enim Deus est ens infinitum: mens nostra finita eum cogitando capere non potest, & hinc est ens *incomprehensibile*. Quia deinde ens infinitum certo loco includi nequit, est *omnipræsens*. Quia denique ens infinitum est, infinitum autem non nisi unum concipi potest, Deus tantum *unus* fit, oportet.

§. CLXXXV.

Intelligens, sapiens, præscium, omniscium, libere volens, omnipotens.

Comparatis inter se ideis cogitationis & entis perfectissimi, (§. CLXXXIII.) sua sponte sequitur, non posse non Deum esse ens **INTELLIGENS**, **SAPIENTISSIMUM**, **PRÆSCIUM**, **OMNISCIMUM**, **LIBERRIME VOLENS**, **OMNIPOTENS**. *

* Quod ergo vult, etiam potest. Nihil autem vult, nisi quod sapientiæ suæ est consentaneum. Et hinc facile patet, cur non posse dicatur *efficere*, ut *contradictoria* sint

sint vera, & cui negetur, eum mentiri posse.

§. CLXXXVI.

Cum ergo nihil possit, nisi quod vult: (§. CLXXXV. *) sequitur, ut sit VERAX, JUSTUS, BONUS, omnesque virtutes in Deo reperiantur in gradu eminentissimo.

Verax, iustus, bonus.

§. CLXXXVII.

Talis est Deus. Jam quis negaverit, eum bonum infinitum, ac omnium præstantissimum, quin absolute tale esse, adeo, ut ei id nomen *καριστος & κατ' ἑξοχὴν* omnino competat?

Deus ergo est summum bonum.

* Hinc Germanis Deus dicitur Gott, quasi *Gut*. Et nota sunt illa Servatoris Luc. XVIII. 19. τί με λέγεις ἀγαθόν; ἰδεὶς ἀγαθόν, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. Quid me vocas bonum? Nemo bonus, nisi solus Deus.

§. CLXXXVIII.

Nec tantum *in se & absolute* bonus est Deus: sed & *homini* bonum præstantissimum, & hinc vere summum bonum unicum. * Quod facile patebit, si attributa summi boni essentialia (§. CLXXIII. seqq.) consideremus paulo accuratius, eaque cum conceptu Dei hucusque explicato comparemus.

Eriam ratione hominis consideratus.

* Erravit ergo Epicurus, dum Deum consideravit, tanquam ens *in se* beatum, immortale, sempiternum, at otiosum, (Hist. Phil. §. LXXXIV.) & quod ad se non pertineret, adeoque & cultum illi nullum admodum exhibuit. Et qui potuit colere ens, quod ipsi bonum videbatur, at absolu-

te tantum, & in se, non in ordine ad homines? Quis nostrum colit Japonorum Regem, quamvis potentissimum, quem ad nos non pertinere probe novimus? At nec magis ad Epicurum pertinebat Deus otiosus, & sua beatitudine in intermundiis perfruens. Sapiens itaque ex contemplatione naturæ Dei colliget, eum non modo absolute, sed & respectively bonum esse, & cum Epicteto apud Arrian. *Diss. Epictet. Lib. I. Cap. XVI.* cogitabit: Αἰ αἰδῶν ἡμῶν, ἐποίησάν τε τὸ αἰδέσθαι, εἰ κύνες, τὰ τῶ κύνεσσι γὰρ δὲ λογιστὸς εἰμι, ὑμνεῖν μὲν θεῖ ἢ θεῶν αὐτοῦ ποιῶ. ἔτι ἕγκρατα δειψῶ ἢ τρέξιν ταύτην, ἐφόσον αὐδὲ δίδωται. *Si luscinia essem, lusciniæ officio fungerer; si olor, gloris more facerem. Atqui compos sum rationis. Itaque Deus mihi celebrandus est. Hoc officium meum est, hoc exsequor, nec deseram hanc stationem, dum licuerit.*

§. CLXXXIX.

Quod probatur ex caractere primo.

Quum enim summum bonum ita comparatum sit, ut ab omnibus, media non adspernantibus, possit obtineri: (§. CLXIII.) talis profecto est Deus, qui quanto amore homines prosequatur, tot præclaris, quibus eos præ aliis animantibus condecoravit, beneficiis docuit. Jam quum amor sit appetitio boni, (§. XXXVII.) appetitio boni autem cupiditas, se cum re uniendi: consequens est, ut ex parte Dei nihil sit, cur, qui media haud adspernantur, perfectissimum hoc bonum non possint obtinere.

§. CXC.

Secundo.

Si porro summi boni requisitum est, ut mentem conservet ac perficiat: (§. CLXIV.) quis magis id præstabit Deo, qui & existet.

rentiam menti dedit, & felicitatis omnis solus largitor est?

§. CXCI.

Et quis dubitet quæso, quin Deus voluntatem perficere, libertate donare, morbosque & vitia ejus tollere possit? (§. CXLV.) Perficitur voluntas, si verum bonum amat: id vero fit, si amat Deum. Qui Deum amat, non amplius servit adfectibus & inclinationibus pravis. Ergo in libertatem vindicatus est, & hinc nec vitiis amplius indulget, & virtuti studet.

Tertio.

§. CXCII.

Præterea quemadmodum summum bonum ita comparatum esse oportet, ut propter se, & non propter aliud, expetatur: (§. CLXVI.) ita hoc quoque summi boni attributum in Deum manifesto cadit. Quid enim est quæso Deo præstantius, propter quod cum Deo uniri velis?

Quarto.

§. CXCIII.

Denique quum bonum summum perpetuum ac extra amittendi periculum constitutum esse oporteat; (§. CLXVII.) nemini & id attributum magis competit, quam Deo, qui & ipse in se ens immutabile ac sempiternum est, (§. CLXXXIV.) & amorem, quo semel hominem complectitur, non deponit, nisi ipse homo se ab ejus consortio divellat. (§. CLX.)

Quinto.

§. CXCIV.

Ex quibus omnibus sua sponte fluit ratiocinium: Cui omnia attributa summi boni essentialia competunt: id summum bonum est. (§. CLXVIII.) At ea omnia com-

Conclusio demonstratio-
tionis.

petunt Deo. (§. CLXXXIX. seq.) Est ergo
Deus summum bonum. Q. E. D. *

* Id & gentiles philosophi agnoverunt. Pythagoræis summum bonum consistebat à ἡμοιωσει τῆ θεῆς, (*Histor. phil. §. XLIV.*) idque & Platonici statuebant. (*ib. §. LXVI.*) Stoici finem philosophiæ moralis esse dicebant, naturæ convenienter vivere: (*ib. §. LXXXI.*) sed plerique id interpretabantur de Deo, Lips. *Introd. ad Stoic. Philos. Lib. II. Diss. XIX.* Similia illa Cleanthis apud Clem. Alexandrinum:

Ἐὶ τὸ ἀγαθὸν ἐρωτᾷς μ', οἷον εἶς, ἄκασ' ὄψ'.
Τεταγμένον, δίκαιον, ὅσιον, βίσιβές,
Κρατῆν ἑαυτῆ, χρίσσιμον, καλὸν, δέον,
Αυστηρὸν αὐθίκασον, αἰεὶ σύμφηρον,
Ἄφοβον, ἀλυπον, λυσιτελεῖς ἀνώδμων,
Ὠφέλιμον, ἐκέρησον, ἀσφαλὲς φίλον,
Ἐντιμον, ὁμολογέμενον - - -
Ἐυκαλῆς, ἀτυφον, ὀπιμελῆς, ἠράον, σφοδρὸν,
Χρονιζόμενον, ἀμεμπτον αἰεὶ διαμῆνον.
Ἄνελεθ' ἴδεις πᾶς, ὅστις εἰς δόξαν βλέπει,
Ὡς δὴ παρ' ἐκείνου πθούζαμενος καλῆτινος.

Si quale sit bonum, rogas, ita accipe.
Est ordinatum, justum, & est sanctum,
rium,
Sui potens, commodum aliis, pulcrum, de-
cens,
Rectum atque constans, semper autem confe-
rens,
Expers metui, dolore, curis omnibus,
Jovans, benignum, stabile, amicum, ama-
bile,
Honore dignum, confitendum,
Et gloriosum, non superbum, quod geris
Curam omnium, placens, & viribus va-
lens.

*Ævi vetus, culpæ inscium, semper ma-
nens.*

*Ah vilis ille, opinionem qui adspicio,
Tanquam duce hac venturus ad veri sco-
pium!*

Præclara hæc, & ἐν ὀλίγῳ Christiana, sed
quorum similia permulta apud veteres il-
los pago deditos philosophos passim oc-
currunt.

§. CXCIV.

Ex iisdem autem summi boni characteri-
bus, quo vinculo cum Deo, tanquam sum-
mo illo bono, jungamur, facile patet.
Quia enim summum bonum perpetuum, &
extra omne amittendi periculum constitutum
esse debet: (§. CLXVII.) sane non potest
illud in corpore, tanquam substantia mor-
tali, consistere, sed in mente substantia in-
destructibili ac immortalis. * (§. XIII.)

Deo pgr-
frui mur
mente.

* Quamvis enim & corpus summam ex unio-
ne cum Deo utilitatem capiat, primario
tamen cum mente conjungitur Deus, &
hinc facile patet, quo sensu & corpus pio-
rum dicatur *καὶ τὸ ἐν αὐτῷ θεῷ* 1. Corin-
th. VI. 19.

§. CXCVI.

Quumque mentis facultates sint intelle-
ctus & voluntas, (§. XV. XVI.) intelle-
ctus autem circa *verum* tantum versetur:
experientia quidem docet, veri cognitione
carere non posse, qui Deo frui cupit, at
neminem ideo frui Deo, quod veritatis sit
scientissimus. *

De quidam
voluntate.

* Quare recte *Hebr. XI. 6.* ponitur, eum,
M 3 qui

qui ad Deum venire cupiat, credere debere, quod existat, & se querentibus *μὴ ἀποδόντες* futurus sit. At ac rem non tetigere philosophi, qui veritatis cognitionem veluti vinculum inter Deum & homines esse contenderunt. Pythagoras apud Stob. *Serm. XII* interrogatus, *τί ποιήσῃν ἀσπίστοι θεῷ ἕμοι;* quid facerent homines, quo similes Deo eraderent? respondit: *εἰ ἀλλοθῆσοι, β.* veritatem studerent. Similia loca ex Porphyrii *Vita Pythagoræ*, Hieroclis *Commentario ad Aurea Pyth. carmina* aliisque veterum monumentis collegit Scheffer. *de Nat. & constit. philos. Nat. Cap. VII. p. 47. sequ.*

Speciatim
amore.

§. CXCVII.

Itaque hoc vinculum in voluntate querendum, cujus quum sint duæ operationes, *adpetere & averfari*: (§. XXVIII.) unusquisque videt, *averfationem* nos cum Deo haud conjungere, sed *adpetitionem*, quæ, dum in bonum fertur, uti semper fertur, **AMOR** vocari solet, (§. XXXVII.) Est igitur amor vinculum illud, quo cum Deo conjungimur.

§. CXCVIII.

Qui vinculum inter
Deum &
homines.

A Deo nos amari, jam supra ex insigni ejus in genus humanum beneficentia demonstratum est. (§. CLXXXIX.) Si ergo & homo amore in Deum fertur, non potest non inde præclara illa conjunctio oriri, in qua veram consistere felicitatem, diximus.

§. CXCIX.

Amor complacentiæ
& concupiscentiæ.

Distinguere hunc amorem solent in eum, quem **COMPLACENTIÆ** vocant, quorum illa

illo Deum tantum: propter perfectiones; hoc etiam propter bona, quibus nos cumulat, amari ajunt. Sed quam Deus simul ens perfectissimum, (§. CLXXXI.) simul bonum summum sit: (§. CXCIV.) fieri non potest, quin utroque genere amoris complectendus sit, & in abstractionem parum solidam abeat subtilis illa de amore Dei puro disputatio. *

* Eam jam moverunt Epicurei, eorumque ad-seclæ recu., Sadducæi. Instauravit eam controversiam Cameracensis, quæ non sine invidia agitata iustissime.

§. CC.

Et quia amore aliquem persequimur vel tanquam ens *perfectius*, vel tanquam nobis *aquale*, vel tanquam *inferius* atque *imperfectius*, primi generis amorem DEVOTIONIS vel OBEDIENTIÆ; secundi AMICITIÆ; tertii BENEVOLENTIÆ vocare solent.

Nec non obedientiæ, amicitia, & benevolentia.

§. CCI.

Ex quibus definitionibus consequitur, ut Deus homines se amantes complectatur amore BENEVOLENTIÆ, qui, quatenus nullo nostro merito provocatur, GRATIA; quatenus nos ex miseriis nostris eripere cupit, MISERICORDIA * adpellatur.

Quali amore nos Deus complectatur.

* Eam & pago dediti philosophi agnovere. Hinc preces illæ: *κύριε ἐλέησον*, Domine miserere, quæ non modo Christianis a tot sæculis in litanis solemnes fuere, sed &

272 *Elem. Phil. Mor. P. II. Cap. III. Sect. II.*
jam apud Arrian. in *Dissers. Epistec. Lib. II.*
Cap. VII. occurrunt.

§. CCII.

Qualem
debeamus
Deo unde
cultus Dei
interius?

Ex parte autem hominis non potest non hic amor OBEDIENTIÆ vel DEVOTIONIS esse, qui totum Dei cultum completur. Dum enim ejus perfectiones ac bonitatem intuemur, eum *amare*; dum illam eum ejus justitia & potentia conjungimus, eundem *timere*; dum nobis præterejus bonitatem & potentiam, etiam omniscientiam ad animum revocamus, omnem in eo *fiduciam collocare*; dum ejus amorem & sapientiam contemplamur, *in ejus voluntate adquiescere*; dum denique ejus justitiam cum nostra ab illo dependentia contendimus, ei *parere ac obsequi* * nos debere facile animadvertimus.

* Et in his verus positus est cultus Dei interius. Sapienter Xenophon Ἀπομνημονεύματων Lib. IV. Cap. III. §. 16. οὐκ ἔν αὖ, τις κἀλλιον ἢ θεοῖσι τιμῶν θεῶν, ἢ, ὡς αὐτοὶ κελύουσιν: ἔτω ποῖω; Qui ergo possit aliquis rectius & religiosus Deos colere, quam ea, quæ jussurint, faciendo?

§. CCIII.

Unde ex-
terius?

Quumque, quem calidius amamus, ei, nos nostraque omnia mancipare, ac veluti devovere soleamus quam libentissime: facile patet, & linguam *honorifice de Deo loquenturam*, ejusque beneficia *pradicaturam*, (§. CLXXXVIII. *) & cum nemine *colloquenturam* libentius, quam cum Deo: * membra quoque reliqua omnia provehendæ Dei gloriæ consecrata fore.

* Plato

* Plato in *Timæo* pag. 1046. πάντα, ὅσοι καὶ βραχὺ σωφροσύνης μετέχουσιν, ἐπὶ πάντι ἐρεῖν καὶ σπουδῆ καὶ μεγάλῃ ἀσφάλειᾳ, Θεὸν αἰεὶ καλεῖσθαι. *Omnes, qui mentis compotes sunt, in operis cujuslibet sive magni sive parvi exordio Deum invocant. Adde ejusdem Epist. VII.*

§. CCIV.

Ex quo de quaestione, an cultu etiam externo Deus sit prosequendus? facile potest ferri judicium. Quamvis enim illo Deus haud indigeat: sane nec interno indiget. Et in natura comparatum est, ut adfectus animi in verba aliasque externas actiones non possit non erumpere.

An Deus etiam cultu externo prosequendus sit?

S E C T I O III.

De summi boni effectibus.

§. CCV.

Quale sit summum bonum; haecenus vidimus. Jam demonstrandum, non posse non cum ejus possessione veram felicitatem conjunctam esse. Id quod, si effecta hujus possessionis expenderit, facile deprehendemus.

Summi boni effectus.

§. CCVI.

Verum bonum ab adparente in eo differt, quod illud simul JUCUNDUM, simul HONESTUM, simul utile sit. (§. CXLIV. *) Id ergo de summo etiam bono, tanquam vere tali, erit adfirmandum.

Est illud simul jucundum honestum & utile.

§. CCVII.

JUCUNDUM illud esse facile patet. Quum

Hinc ejus primus est.

sectus tran-
quillitas
animi.

Quum enim Deus propter se ipsum expetatur, neque sit aliud bonum præstantius, propter quod sit expetendus: (§. CXCH.) non potest sane mens, quin in ejus possessione adquiescat. Ubi adquiescit, mens ibi nec tristitia, nec tædio, nec metu aliove affectu perturbatur, (§. XXXII.) adeoque summa suavitate perfruitur. Id quod **TRANQUILLITATEM ANIMI** vocant philosophi. *

* Seneca de Tranqu. Animi Cap. II. Innumera-
biles proprietates sunt, sed unus effectus vi-
rii, displicere sibi. Hoc oritur ab intemperie
animi, & cupiditatibus timidis, aut parum
prosperis, ubi aut non audent, quantum con-
cupiscunt, aut non consequuntur, & in spem
toti prominent, semper instabiles, mobilesque,
quod necesse est accidere pendentibus ad vota
sua. Omni vita pendent, & inhonesta se ac
difficilia docent coguntque, & ubi sine præ-
mio labor est, torquet illos irritum dedecus,
nec dolens prava, sed frustra voluisse. Tunc
illos & penitentia capis tenet, & incipiendi
timor, subreptique illa jactatio animi, non
invenientis exitum, quia nec cupiditatibus
suis imperare, nec obsequi possunt, & cun-
ctatio vitæ, parum se explicantis, & inter
desertita vota torpentis animi situs.

§. CCVIII.

Quid tran-
quillitas
animi?

Est itaque **TRANQUILLITAS** animi ad-
quiescentia mentis in fruitione Dei, qua
homo omnia, quæ mentem perturbant,
vincit, & in mediis calamitatum fluctibus

NON

non expavescit, sed sua conditione contentus & vivit & vivere desinit.

§. CCIX.

Causæ tantæ suavitatis quam plurimæ. Quum enim de eo, quod vere amamus, assidue ac cum incredibili voluptate cogitemus: quam jucundam quæso sapienti oportet esse contemplationem Dei, in quo immensam perfectionem, bonitatem, gratiam, misericordiam, perspicit & majora ea omnia quotidie experitur, quam mente unquam adsequi potuit?

Ejus causa
prima in
intellectu.

§. CCX.

Deinde quum improbis cruciatus maximos excitet mens, admissorum scelerum sibi conscia: (§. C.) nihil est, quod eos vereantur sapientes, qui summi boni facti sunt compotes. Quum enim Deum ament, & a Deo amentur: (§. CXCVIII.) cur ab eo servili metu abhorrent? Et quum eum colant, honorent, ei obsequantur: cur se admissi sceleris reos peragerent? Nonne ipsa potius conscia mens recti ipsis perpetuæ epulæ viderentur. *

Secunda in
conscien-
tia.

* Hinc illa ἡδέια ἐλπὶς, jucunda spes, quam Plato; illa ἐλευθερία, seu libertas, quam Periander conscientia rectæ tribuebat: Hinc solos Socrates ἀταετῶς, id est, citra perturbationem, vivere dicebat, τὰς μὲν δὲ ταῦτ' ἀπορον σὺνειδέσθαι, qui sibi nullius absurditatis essent conscii.

§. CCXI.

Quumque voluntas quam maxime turbe-

M 6

tur,

Tertia in
voluntate.

tur, si desiderium ejus haud expleatur: (§. CI.) non est, quod id vereatur vir sapiens, qui dum solum Deum anhelat, bonum infinitum anhelat, idque tale, quod solum istud desiderium omnino explere possit.

§. CCXII.

Quarta in
affectibus.

Cessabunt etiam illi animi tumultus, quos affectus excitare solent. Oriuntur enim hi ex representatione boni vel mali. (§. XXXII.) Qui autem summo bono potitus est, is nec bona minoris pretii tanti facit, ut eorum jactura excrucietur, nec mala ulla tam intolerabilia existimat, ut eorum causa se minus beatum judicet.

§. CCXIII.

Quinta in
flatu ho-
minis vir-
tute pra-
diti.

Æquo ergo animo carebit opibus, honoribus & voluptatibus, quum ea omnia nec meliores reddant homines, & saepe eosdem vera felicitate privent. Quin, quum & fiduciam in Deo omnem collocet, & in ejus voluntate unice adquiescat, (§. CCII.) nec ea, quibus opus est, sibi deesse, nec pauperiem, ignominiam, dolores sibi nocere posse, persuasissimus erit.

§. CCXIV.

Sexta in
morte.

Multo minus mortem metuet. Quamvis enim ea in se mali quid sit: (§. CLIII.) accurate tamen intelligit sapiens, illi, qui cum Deo unitus est, illam malam esse non posse, quia bonum illud summum est sempiternum, (§. CXCIII.) adeoque a mente immortalis amitti non potest, si vel maxime corpus in sua elementa, ex quibus constat, resolvatur. *

* Hinc

* Hinc facile patet, cur Aristoteles mortem adpellarit φοβεράτων φοβερώτατων. Nec minus unusquisque animadvertet, quid in Platonis Phadone, & Boethii libello de consolatione ex philosophia desiderandum sit. Denique non difficile erit, judicare, an ulla ἀδυναμία esse potuerit eorum, qui immortalitatem mentis in dubium vocarunt, & cur tamen & Epicurei quidam, quin & Athei, mira constantia diem obiisse supremum legantur. Addatur Gottfrid. Olearius Diss. de morte contemnenda.

§. CCXV.

Ita sapiens suæ se virtuti involvit. Ita si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinæ, ut paucis dicamus, sapientis animus est, sicut Olympus, qua rubes transcendit: semper ibi serenum est.

Conclusio doctrinæ de tranquillitate.

§. CCXVI.

Deinde quum omne bonum verum simul HONESTUM sit: (§. CXLIV. *) ejus sane possessionem cum vera VIRTUTE conjunctam esse oportet, adeoque is alter effectus erit, qui ex fructione summi boni proficiscitur.

Alter summi boni effectus, virtus.

§. CCXVII.

Est autem VIRTUS constans ac sincera voluntas actiones ad divinæ voluntatis normam instituendi. *

Quod virtus?

* Sive autem ex ratione, sive ex revelatione voluntas illa divina innotescat, perinde est. Non minus enim illi, quam huic debemus obsequium, & æque peccant, qui contra rectam rationem, quam qui contra legem Dei positivam aliquando admittunt.

§. CCXVIII.

§. CCXVIII.

Virgus est
voluntas.

Quum itaque virtus sit *voluntas*: (§. CCXVII.) consequens est, 1) ut *prudencia* a veteribus philosophis pro virtute frustra habeatur, quippe quam ad habitus intellectuales pertinere, nemo temere negaverit. 2) Ut semper cum *studio inquirendi in voluntatem Dei* conjuncta sit.

§. CCXIX.

Constans.

Quum deinde sit *constans* voluntas: (§. CCXVII.) consequens est, 3) virtutem conjunctam esse cum *habitu* tali, ut homo nullam actionem malam, vel omissionem boni cum vera virtute consistere posse statuat, adeoque 4) numquam sponte & *ἐκ ἰσχυρῆς* contra voluntatem Dei peccet. *

* Et hinc recte Stoici virtutem omnem positam arbitrabantur in consentiente cum ratione & perpetua constantia. Cic. *Paradox. III. Cap. I.* vel in *constante ac perpetua vita ratione*. Idem de *Legib. Lib. I. Cap. XVII.* Vid. *Elem. nostra Jur. Civ. secundum Ord. Pandect. Parte I. §. II.* *

§. CCXX.

Unica.

Quin exinde colligimus, 5) virtutes omnes inseparabili vinculo connexas, immo 6) *unam* tantum virtutem esse, quum unica tantum sit *constans ac sincera* voluntas ad normam divinæ voluntatis vivendi. *

* Hæc quoque viderunt Stoici, quamvis ideo ab aliis philosophis perperam exagitati. Vid. *Lips. Manud. ad philosoph. Stoic. Lib. III. Diss. IV.* Et quid aliud sibi volunt illa Apostoli: *ὅτι ἅμα τὸν νόμον τηροῦν, ἡμῶν δὲ ἐν*
ἐν

ὅτι νόμος πάντων ἔνοχος. Cui enim totam legem servaverit, & transgressus fuerit unam, totius violata legis reus erit. Jac. II. 11.

§. CCXXI.

Præterea, quum *serium* esse oporteat viri Seria.
boni propositum, secundum voluntatem divinam agendi: (§. CCXVII.) per se patet,
7) virtutem non in folis actionibus externis, sed in emendata mente, consistere, &
8) ex hac deinde actiones virtuti consentaneas sua sponte proficisci. *

* Et hinc aliud *justa*: aliud *juste* agere. Eleganter Philemon apud Stobæum Serm. IX.

Ἄνθρωπος δικαίος ὅτιν, εἴχ' ὁ μὴ ἀδικῶν,
 Ἄλλ' ὅς, τις ἀδικεῖν δυνάμενος μὴ βέβηται,
 Οὐδ' ὅς τὰ μικρὰ λαμβανεῖν ἀπέχετο,
 Ἄλλ' ὅς τὰ μεγάλα καρτερῶν μὴ λαμβανῶν,
 Ἔχειν δυνάμενος, ἢ κρατεῖν ἀξιώσας.
 Οὐδ' ὅς γὰρ πάντα πάντα διατηρεῖ μόνον,
 Αἰὶν' ὅς τις ἀδολῶν γνησίως τ' ἔχων φύσιν
 Ἔσται δίκαιος, καὶ δακρυῖν ἔσθ' ἔθελει.
 Non justus omnis abstinens injuriæ est,
 Sed qui nocere dum potest, abstinet.
 Nec qui recusat parva, sed qui maximis
 Tentatus, animi robur invictum gerit.
 Nec quisquis illa quolibet præstat modo,
 Sed qui, dolosi nescius fuit, integra
 Probitate justus esse, non credi sudet.

§. CCXXII.

Quumque veræ virtutis norma sit *voluntas divina*: (§. CCXVII.) facile adparet,
9) non esse in hominis arbitrio, sibi ipsi fingere normam actionum suarum, adeoque non

Ejus norma
voluntas
divina

non excusari semper, qui agunt secundum conscientiam, & 11) multo minus pro virtute præditis habendos, qui quidquam agunt, quod Deus ab ullo hominum nec per rationem, nec per revelationem, unquam exegit. *

* Et hinc apparet, ipsi sanæ philosophiæ morali repugnare flagella, aliasque *arsines*, quas & veteres & novi quidam sapientes viam ad beatitudinem proximam, quin genuinam virtutem esse, arbitrantur. Vid. Boileau *Historia flagellantium*, & Jo. Franc. Buddei *Diss. de arsinet philosophica*.

§. CCXXIII.

Mediocritas in virtute observanda.

Ex eodem consequitur, 12) virtute præditum ita investigare voluntatem divinam, ut observet mediocritatem, & nec in excessu, nec in defectu adversus voluntatem divinam peccet. *

* Notum est, Aristotelem ipsam virtutem definitivisse, quod sit *habitus consistens in mediocritate*. Quamvis autem hæc definitio non nisi nominalis sit, & hinc essentiam virtutis minus exhauriat: verum tamen est, virtutis eam esse proprietatem, quod neque in excessu, neque in defectu peccet. Uti enim, qui plus probat, nihil probat; ita & qui plus facit, quam voluntas divina exigit, eam voluntatem Dei plane non videtur exsecutus. Multoque minus, qui minus, quam Deus exigit, facit. Mediocritas autem non *rei*, sed *rationis*, hic intelligenda. Quod quum non animadverterit Lactant. *Instit. Divin. Lib. VI. Cap. XVI.* male hanc veritatem ex ea ratione in dubium vocat, quod

quod interdum & modicum gaudere vitiosum
interdum vel exultare lætitia, non sit crimi-
nosum. Vid. Hornei. Ethic. Lib. III. Cap. 1.
§. XVII.

§. CCXXIV.

Denique quia virtutis amans actiones suas ad
normam divinæ voluntatis instituit: (§. CCVII.) nemo dubitabit, 13) quin non
modo quod Deus præcipit, faciendum, sed
&, quod prohibet, omittendum sit, adeo-
que 14) is minime omnium viri boni no-
men mereatur, qui quidem multas actiones,
legi materialiter convenientes, edit, nec ta-
men a malo abstinet, vel 5) qui a vitiis
quidem abhorret, nec quidquam tamen bo-
ni facit.

Virtutis est
facere &
omittere.

§. CCXXV.

Nec minus res ipsa docet, 16) ob eam-
dem rationem virtutem non esse propositum
bene & secundum voluntatem divinam agen-
di, nisi accedat usus mediorum, quibus ad
eum finem pervenire liceat.

ut viri mo-
dis neces-
sariis.

§. CCXXVI.

Talem esse oportet virtutem, quæ id no-
men cum laude tueatur. Quamvis vero non
nisi una sit: (§. CCXX. 6.) negari tamen
non potest, eam versari circa objecta varia,
variisque se exserere occasionibus, & hinc
varias etiam denominationes adsciscere pos-
se. *

Virtutis
nisi variis
denomina-
tionibus.

* Quemadmodum una mens est, & ea tamen,
prout bonum adpetit, & malum averfatur,
voluntas adpellatur; ita & unica illa vir-
tus, prout circa diversa objecta versatur,
vel

vel certis occasionibus sese exferit, modo *fortitudo*, modo *justitia*, modo aliis nominibus vocatur.

§. CCXXVII.

Quid pietas, justitia, temperantia?

Sic constans illa ac sincera voluntas, actiones omnes, *quæ ad Deum pertinent*, ad normam voluntatis divinæ exigendi, vocatur PIETAS; Si voluntas illa nostra circa actiones, quæ ad officia erga alios homines pertinent, occupata est, JUSTITIA; si denique circa officia, nobis ipsi debita versatur, TEMPERANTIA. *

* Et hæc verè cardinales virtutes seu modificationes unicæ istius virtutis præcipuæ, quas & Apostolus conjungit, dum de gratia salutari, quæ omnibus hominibus apparuit, prædicat, quod nos eo adducere debeat, *ἵνα σωφρόνας, & δικαίως, & ὀρθῶς ἠσώμεθα ἐν τῷ κυρίου αἰῶνι, ut temperanter, juste ac pie vivamus in hoc saculo.* Tit. II. 12.

§. CCXXVIII.

Vitia opposita pietati.

Quemadmodum autem vera virtus nec in excessu, nec in defectu peccat: (§. CCXXIII.) ita facile patet, *pietati* ex una parte ATHËISMUM & IMPIETATEM; ex altera SUPERSTITIONEM quam maxime repugnare, quorum vitiorum illud Deo officia, quæ exigit, denegat; hoc cultum, quem non exigit, & qui a natura ejus abhorret, obtrudi.

§. CCXXXIX.

Justitiæ.

Nec minus contra *justitiam* & excessu & defectu peccari potest, dum vel nimium uni,

uni, vel alteri justo minus tribuitur. Sed quia utrumque extremum in una actione observatur, hinc justitiæ unum tantum opponitur vitium, **INJUSTITIA**.

§. CCXXX.

Porro temperantiæ ex altera parte **INTEMPERANTIA**, quæ voluptatibus nec finem, nec modum statuit, ex altera **ANAIΣΘΗΣΙΑ**, quæ nec licitis frui sustinet, omnino repugnat. *

Temperantiæ.

* Unde qui genium defraudant, & quum rebus omnibus abundant, ferias agunt esuriales, & nudi incedunt, ne quid ex numerorum strue deminuat, ii non magis temperantes sunt; quam homines, fruges consumere nati.

§. CCXXXI.

Ita porro voluntas constans ac sincera rebus utilibus recte utendi varias potest fortiri denominationes. Dum enim aliena non adpetit, **ABSTINENTIA**; dum aliis subvenit, in privatis **LIBERALITAS**, in viris principibus atque illustribus **MAGNIFICENTIA** * vocatur.

Quid abstinentia, liberalitas, magnificentia?

* Hac virtute ornatum Cyrum saum describit Xenophon. Talem ipse se esse gloriabatur Alexander M. qui, se a nemine beneficiis victum, dicere solebat. Sen. *de Leves. Lib. V. Cap. VI.* Nec ignotum est, Titum visum sibi diem perdidisse, si quando nihil cuiquam præstitum, meminisset. Sueton. *Tit. Cap. VIII.* Egregia profecto virtus, si ex constante ac sincera voluntate actiones ad normam voluntatis divinæ instituendi proficiscitur. Si enim illa

magnificentia ad captandam gloriam hominesque sibi devinciendos comparata est, non virtus erit, sed virtutis simulacrum, splendidum illud quidem, at simulacrum tamen.

§. CCXXXII.

Viria iis
opposita,

Si his virtutibus ratio non constat: * ea facile in RAPACITATEM, vel CYNICAM PAUPERTATIS AFFECTATIONEM, in TENACITATEM vel PROFUSIONEM, denique in LUXUM vel SORDES degenerant.

* Non autem constabit ratio, si nec 1) facultatum nostrarum, nec 2) personæ, cui benefaciendum, nec 3) necessitatis, in qua ei subveniendum, nec 4) effectus, quem illa liberalitas habitura sit, rationem habeamus. Sic ex. gr. cum detrimento familiæ saginare ventres otiosos, & hominibus culpa sua mendicantibus alimenta pinguiora decernere, denique magno sudore parva iis largiri, qui accepta in popinis & lupanariis male consumunt, non est liberalitas, sed profusio, quamvis in dubio nos minus suspicaces esse deceat.

§. CCXXXIII.

Quid modestia, & quæ vitia ei repugnant?

Propositum sincerum ac constans circa honores recte versandi vocatur MODESTIA, cui SUPERBIA & CYNICUS OMNIS HONORIS CONTENTUS opponuntur.

§. CCXXXIV.

Continentia, patientia, fortitudo,

Ita & virtus, quæ circa id, quod jucundum vel injucundum est, recte se gerit, modo

modo CONTINENTIA, modo PATIENTIA, modo FORTITUDO vocatur, quibus ex una parte INCONTINENTIA, IMPATIENTIA, PUSILLANIMITAS; ex altera ANAISΘΗΣΙΑ, de qua supra diximus, (§. CCXXX.) SUI ODIUM, & TEMERITAS opponuntur.

tudo, iis-
que opposi-
ta vicia.

§. CCXXXV.

Sunt & aliæ hujus generis virtutis denominationes. Nam in primis etiam id agit vir sapiens, ut in rebus indifferentibus, quoad fieri potest, se aliorum attemperet moribus. Inde nascitur studium DECORI, quod nihil aliud est, quam qualitas moralis actionum indifferentium, quibus homo amorem aliorum sibi conciliare studet. *

An virtute
ornatus de-
core stu-
deat:

* Homo enim virtutis amans non vivit in solitudine, sed in societate humana. Qui in societate humana vivit, commode non vivet, & nec sibi, nec aliis proderit, nisi aliorum sibi amorem conciliet. Nec aliorum amorem sibi conciliabit, nisi & actiones indifferentes ad eorum sensum attemperet. Id qui facit, decoro studet. Homo ergo virtutis amans decoro studet. Hinc quid de Cynicorum impudentia & decori neglectu (Hist. philos. §. LXXV.) statuendum sit, facile patet.

§. CCXXXVI.

Quædam actiones indifferentes ita comparatæ sunt, ut toti humano generi placeant, vel displiceant: quædam non ubique, nec semper placent vel displicent. *

Decorum
quæcuplex

Prio-

Prioris generis actiones ad DECORUM JURIS NATURÆ; posterioris ad decorum POLITICUM pertinent.

* Ex. gr. Nudum incedere, & verendas corporis partes conspiciendas præbere, omnibus hominibus displicet, qui non omnem humanitatis sensum amiserunt. At tegere caput aliis præsentibus, digitosque admovere lætucæ in pactina pinguefactæ, in Germania indecorum videtur: alibi id facere neminem pudet. Pertinet ad posterioris generis decorum Cornelii Neporis præfatio elegantissima de diversis Græcorum Romanorumque moribus.

§. CCXXXVII.

Virtutes ex decoro nascentur.

Hinc ex prioris generis decori studio nascentur VERECUNDIA, VERACITAS, HUMANITAS, ex posterioris URBANITAS, quibus ex una parte PUDOR SUBRUSTICUS, GARRULITAS, ADULTATIO, SCENICA URBANITATIS AFFECTATIO, ex altera IMPUDENTIA, MENDACIUM & DISSIMULATIO, INHUMANITAS, RUSTICITAS repugnant.

§. CCXXXVIII.

Et & gravitas & moderatio pertinent.

Nec alterius generis decoro ita studebit sapiens, ut omnem pravam vel saltim stolidam consuetudinem imitetur, quamvis eam toleret, & humanum genus ex meris sapientibus haud constare posse, statuatur. Inde nascuntur aliæ virtutes, non minus splendida, GRAVITAS in incessu, vestitu, verbis, jocis & MODERATIO, quibus ex una parte MISANΘΡΩΠΙΑ & LEVITAS,

ex

ex altera nimia LENITAS & nimius RIGOR
adversantur.

§. CCXXXIX.

Virtutis
modifica-
tiones in-
numerae.

Sed quis omnes virtutis modificationes
referat? Quod Stoicorum fuit *παράδοξον*,
solum sapientem, (id est, virtute prædi-
tum,) esse divitem, liberum, regem, ami-
cum, pulcrum, nobilem, civem, magistra-
tum, vatem, rhetorem, & plura: id verissi-
mum est, si recte intelligatur. In quacum-
que statione eum collocavit supremum Nu-
men, in ea ita versatur, ut personam suam
non incommode egisse videri possit. * Et
hinc mille aliæ virtutum denominationes
oriri.

* Ita vero intelligenda illa Stoicorum *ἑξή-
δοξα*. Eleganter Athenæus *Lib. IV. Deipnos.*
*Στωϊκὸν δὲ δόγμα ἔστιν, ὅτι πάντα ἢ ποιήσει ὁ
σοφὸς, ἢ φαυλῶ φρονίμως ἀτύσει.* Stoicum dog-
ma est, omnia recte facere sapientem, etiam
dum lenticulam condit. Et Horat. *Lib. I.*
Serm. Sat. IV.

- - - Non nosti, quid pater ille
Chrysippus dicat? Sapiens crepidas sibi num-
quam,
Nec soleas fecit: susor tamen est sapiens.
Quo?
Vt, quamvis tacet Hermogenes, cantor ta-
men atque
Optimus est modulator;
- - - Sapiens operis sic optimus omnis
Est epifex.

§. CCXL.

Quamvis autem virtus sit una, (§. CCXX. An & tem-
) eaque variis sese exerat occasionibus; peramentis
vis sit cir-
(§. CCXXVI.)

DE VIRTU-
TUM ?

(§. CCXXVI.) fatendum tamen est , hinc quoque vim aliquam temperamenti se prodere , easque virtutes tanto magis elucere , quæ huic vel illi temperamento magis conveniunt . *

* Hinc quamvis vera virtute eminuerint Joannes & Paulus , Apostoli : in Paulo tamen majorem fervorem in convertendis paganis , in Joanne majorem fervorem amoris ac dilectionis eluxisse , facile deprehendes .

§. CCXLI.

Virtutis effectus .

Cæterum quantum ad veram felicitatem conferat virtus , vel inde patet , quod hominem in libertatem adserit , voluntatis morbis medetur , mentemque tranquillam , & retinendo summo bono idoneam reddit .

§. CCXLII.

Tertius summi boni effectus , amicitia .

Tertius summi boni effectus est vera AMICITIA , qua nihil in vita suavius , nihil utilius est . Quum enim omne verum bonum simul UTILE , simul honestum , ac jucundum sit : (§. CXLIV. *) utilitas autem non immediate tantum a Deo , sed & mediate ab amicis proficisci soleat : consequens est , ut virtute præditi illam utilitatem tanto certius sperare possint , quanto magis ad veram amicitiam sunt idonei . *

* Hoc ex instituto ostendit Cicero in *Lelio seu de amicitia* , imitatus , ut videtur , Chrysippum , qui itidem *de amicitia* scripsit , teste Laert. *Lib. VII. Segm. 175.*

§. CCXLIII.

§. CCXLIII.

Est autem AMICITIA animorum, idem volentium idemque nolentium, conjunctio, * ad communem amantium utilitatem comparata.

Quid amicitia!

* Ad quam definitionem pertinent illa Ciceronis: Idem velle ac idem nolle, ea demum firma amicitia est, & Amicorum omnia communia, nec non illa Zenonis: τίς ἔστι φίλος: ἄλλος ἐγώ. Quis amicus est? alter ergo, itemque Aristotelis: τί ἔστι φίλος; μὴ αὐτὸν δὲ σώμασιν ἐνοικῶσα. Quid est amicus? Una anima in duobus corporibus.

§. CCXLIV.

Quum itaque amicitia sit conjunctio animorum: (§. CCXLIII.) consequens est, 1) ut sola consuetudo familiaris non sit amicitia, & 2) hæc potius inter absentes etiam consistere possit.

Consistit ea etiam inter absentes.

§. CCLXV.

Quumque idem velle idemque nolle, ea demum vera sit amicitia: (§. CCXLIII. *) sequitur, 3) ut inter dissimiles amicitia locum non habeat, adeoque 4) nec inter duos sceleratos, * nec inter virtute præditos & sceleratos consistere possit, sed 5) tantummodo inter homines virtuti deditos.

At non nisi inter virtute præditos.

* Aut enim diversis vitiis dediti sunt, aut uni eidemque. Si diversis, sunt dissimiles: adeoque non idem volent nolentque, ac proinde non erunt amici. (§. CCXLIII.) Sin uni eidemque vitio student, unusquisque suæ cupiditati satisfactum cupiet, adeoque non omnia referent ad communem uti-

licitatem, ac proinde ne sic quidem alter alteri amicus erit. (§. eod.) Recte ergo Quintilian. *Declam. CLXXXII. Jungit amicitiae similitudo morum; nescio, quomodo inter se amicorum lumina videns & agnoscunt, nec quisquam amare in altero potest, nisi, quod tacite probat.*

§. CCXLVI.

Quod & Stoici agnoverunt.

Ex eodem patet, 6) verissimum esse, quod omnibus fere philosophis Stoicis visum est *παράδοξον, τὴν φιλίαν ἢ μόνον τοῖς ἀρεταίοις εἶναι, δια τὴν ὁμοιότητα.* *Amicitiam in solis bonis esse, idque ob similitudinem.* Laert. in *Zenone.*

§. CCXLVII.

Ejus effectus.

Denique quia amicitia ad communem utilitatem est comparata: (§. CCXLIII.) consequens est, 7) ut amicus amici commodis non minus studeat, quam suis. 9) Ut amici communem habeant utramque fortunam, & hinc 9) se invicem consilio, re, ac opibus adjuvent. 10) Ut tamen amicus amicum plus quam se ipsum amare non teneatur. *

* Atque hoc recte vidit Cicero, cujus loca ex *Lib. III. Quest. Tusc.* & *Lib. III. de Finib.* protulit Lips. in *Mann. ad Philos. Stoic. Lib. III. Diss. XVI. p. m. 793.* Itaque intra mediocritatem se non continuit Senec. *Epist. IX. & VI.* ubi *amico cum amicis & pro amicis etiam mori, existimat.*

§. CCXLVIII.

Seavitas inde nata.

Ex quo facile patet, 11) amicos veros amicis non adulari, quin 12) infensissimum inimi-

inimicum præstare amico adulate. * 13)
Non posse non vitam esse suavissimam, his
suffultam præsidii.

* Hinc eleganter Diogenes dicere solebat :
Qui salvas esse cupiat, ei aut amicos optimos
esse oportere, aut inimicos inferosissimos. Illos
enim docere, quid factu opus sit; hos vedar-
guere, si quid mali feceris. Et eo pertinet
Plutarchi libellus elegantissimus; *quæ ad rē
διανεχτιν ἢ κόλωνα τὴν φίλων; quomodo adula-
tor ab amico internosci possit?* Tom. II. Opp.
p. 61.

C A P U T IV.

De mediis ad veram illam felicitatem
perveniendi.

S E C T I O I.

De sui ipsius cognitione.

§. CCXLIX.

CONSIDERATIS, quæ ad naturam hominis Connexio.
moralem & summum bonum perti-
nent, omnibus, proximum est, ut, qua via
ad veram felicitatem eatur, ostendamus.
(§. VIII.)

§. CCL.

Quum tale sit summum bonum, ut ab
omnibus media non adspernantibus possit
obtineri, (§. CLXIII.) media autem adsp-
nari omnino debeat, quicumque nullo sum-
mi boni desiderio tenetur, denique deside-

Prima via
ad felicitate-
tem est co-
gnitio sui.

rio ejus teneri nequeat, nisi qui miseriam suam accurate perspectam habet: * consequens est, ut bene viderunt veteres, primam ac præcipuam, quæ ad sapientiam ducit, viam esse illud: *γινῶσθαι σεαυτὸν*, nosce teipsum. **

* Seneca *Epist. XXVIII.* Initium est salutis novitia peccati. Egregie mihi hoc dixisse videtur Epicurus. Nam, qui peccare se nescit, corrigi non vult. Deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu existimas, aliquid de remedio cogitare, qui mala sua virtutum loco numerant? Ideo, quantum potes, te ipse coargue, inquire in te, accusatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, novissime deprecatoris. Aliquando te offende.

** Hanc ad veram felicitatem perveniendi rationem omnes commendarunt philosophi veteres. Eleganter Muret. *Lib. I. Orat. X.* quæ est de sui cognitione: Quoties audimus, Apollinem respondisse Cræso, beatum eum fore, si se cognosceres: quoties præceptum eadem de re in templo Delphico inscriptum fuisse legimus: toties illud cogitare debemus, magnum quoddam bonum esse cognitionem sui, quum inter omnes omnium ætatum sapientes viros convenit, in eo positum esse fundamentum felicitatis, neque ulla re unumquemque nostrum in plura aut graviora mala, quam sui ipsius ignorantia, prolabi. Legenda & cætera, quæ sequuntur, satis præclara.

S. CCLI.

Totus ho-
minis no-
civis opus
est.

Et quamvis Plato in Alcibiade primo
ubi hanc regulam ex insicuto interpreta-
tur,

tur, hypothesi suæ serviens, (Hist. phil. §. LXV.) illam sui cognitionem ad solam mentem pertinere existimet: tamen, quum & corpus pars essentialis sit hominis, (§. XI.) illudque non parum faciat ad mores: (§. LVI.) ejus quoque cognitionem non plane negligendam esse, facile unusquisque animadvertit.

§. CCLII.

Quod ergo primo ad MENTEM attinet, ea dupliciter cognoscitur, vel COMPARATE, vel ABSOLUTE. Prius fit, quoties nos cum bestiis contendimus, & quantum illis præstemus, consideramus paulo accuratius. Sed, qui ea sola sui exploratione contenti sunt, in varia ac periculosa præcipitia facile prolabuntur. *

Mens non modo comparata noscenda.

* Nam ita philosophantes in eam ambitionem ac superbiam facillime incidunt, ut sibi natura satis præsidiorum esse existiment ad bene beateque vivendum. Hinc illa Stoicorum: In nostra potestate (ἐφ' ἡμῶν) esse opinionem, appetitionem, desiderium, aversionem & quaslibet nostras actiones. Epictet. Enchir. Cap. I. item Ἐξάλειπει τὰς παρρησίας, συνεχῶς σιωπῶν λέγων. γὰρ ἐπ' ἐμοὶ ὄσιν, ἵνα ἐν ταύτῃ τῇ ψυχῇ μηδεμίαν πονηρίαν ἢ μηδὲ ὀπίδυμια, μηδὲ ὄλιγος ταραχὴ τις, ἀλλὰ βλέπωμαι πάντα ὅποια ὄσιν χεῶμαι ἐκείτω κατ' ἀξίαν. μέμνησο ταύτης τ' ἐξουσίας καὶ φύσιν. Imaginationem dele, sæpe tecum sic loquendo: Nunc in potestate mea situm est, ut nulla in hac anima existat improbitas, nulla cupiditas, nulla animi perturbatio, sed ut omnibus, qualia reapse sunt, perspectis, pro existimatione sua singulis

gulis utar, memento possessatis hujus, a natura tibi tributa. Marcus Ant. Imp. eis laur. Lib. VIII. §. 29.

§. CCLIII.

Quamvis
& illa no-
civis non
plane inu-
tilis sit.

Potest tamen & hæc comparata sui exploratio utilitatem aliquam adferre, si cum altera absoluta conjungatur. Qui enim se tormentis corporisque doloribus præ brutis a Deo ornatum esse, & has tamen facultates, nisi mens vere a vitiis emenderetur, plus detrimenti, quam utilitatis, adferre, probe considerat: is facile intelliget, eam esse Dei optimi maximi voluntatem, atque id consilium, ut homo de sui emendatione & adsequendo summo bono sit unice sollicitus, ut & vita ac moribus a brutis animantibus se segreget & non adpetitiones illas, homini cum his bestiis communes, sed rectam rationem, ducem sequatur. *

* Elegans eam in rem locus est apud Arrian. Lib. I. Diss. Epict. Cap. VI. Τὸν δ' αἰθροῦσιν εἰθεὶς θεοῦ θεοῦ εἰσὶν γὰρ αὐτῶν τε καὶ τῶν ἔργων τῶν αὐτῶν, καὶ ἡ μόνον θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐξ ηὐτοῦ αὐτῶν. Διὰ τὸ εἰσὶν ἔχει τῶν αἰθροῦσιν ἀρχεῖται καὶ καταλύγει, ἅπαντα καὶ τὰ ἄλογα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνθὺν ἢ ἀρχεῖται, καταλύγει δ' ἐφ' ὃ κατέλεξεν ἐφ' ἡμῶν καὶ ἡ φύσις. κ. π. λ. Deus introduxit in mundum hominem, tanquam inspectorem operum suorum, ac non cognitorem solum, verum etiam interpretem. Quave turpe est homini, si inde incipiat, & eodem desinat, ubi cætera solent ratione desinita. Magis enim convenit, inde incipere, in eo autem desinere, quousque natura nos nostra evexit ac produxit, &c.

§. CCLIV.

Potius itaque omne punctum fert cognitio sui *absolute* talis, adeoque danda nobis opera est, ut nostræ primum VOLUNTATIS ; tum deinde INTELLECTUS , ac CORPORIS , (§. CCLI.) ac denique totius STATUS nostri notitiam adquiramus accuratiorem.

Sed & absolute.

§. CCLV.

Circa VOLUNTATEM , quo & ADPE-
TITUM SENSITIVUM referimus , (§. XVL)
dispiciendum erit , 1) quid maxime concupiscamus ? 2) quibus laboremus vitiis ? 3) quodnam in his primum locum obtineat ? 4) quomodo erga Deum , nos ipsos ac alios adfecti simus ? 5) quibus in rebus maxime adversus justis , honestis , ac decori regulas peccemus ? & 6) a quibus denique veris bonis quam sæpissime aborreamus ?

Et quidem quoad voluntatem.

§. CCLVI.

Quum vero ea in re facile quisque falli ac decipi possit , dum vel sibi ipsi blanditur , & parcit , vel ex vitiis primariis id , quod speciem aliquam virtutis præ se fert , sibi tribuit ; tres in primis commendandæ sunt regulæ : 1) ut quis & indifferentes cogitationes , quibus præcipue indulget , quam diligentissime exploret : 2) ut varia objecta , variosque casus , quorum alius ad voluptatem vel dolores , alius ad opes vel paupertatem , alius ad honorem vel contentum pertinet , sibi ob oculos ponat , & quid ipse electurus sit , secum cogitet : 3) ut , quibus præcipue affectibus concutiatur , subinde consideret. *

In qua exploranda caute procedendum.

* Si enim ad iram te incalescere senties quam sapissime: **AMBITIONEM** in te dominari scies. Si spes, metus, amor, odium, zelotypia te præ reliquis turbant: **VOLUPTATIS**; si denique *invidiam, metum, desperationem*: **AVARITIAE** primas partes esse facile animadvertes. (§. CII.)

§. CCLVIII.

Quoad intellectum.

Ita & ad **INTELLECTUS** tui recessus multo facilius jam penetrabis, circa quem dispiciendum erit, 1) quam diligenter res omnes contempletur? 2) quibus maxime præconceptionibus opinionibus indulgeat? 3) quomodo se iudicium, ingenium & memoria ac reminiscencia habeant? & 4) an denique tam prudenter rationes tuas componas, ut veræ felicitatis tuæ habeas rationem? Quæ sane tui exploratio omnium difficillima est.*

* Facilius enim homini vitiis obruto persuaseris, eum a vera virtute aberrare, quam homini stolido, eum laborare stultitia. Quin, quanto quis est stolidior, tanto magis sibi sapiens videbitur.

§. CCLVIII.

Qui quomodo explorandus?

Quum vero difficilis sit hæc tui exploratio: (§. CCLVII.) id agendum est sapientiæ studioso, 1) ut se virorum sapientum examini submittat, & 2) horum monita audiat æquo animo, * simulque 3) ad consiliorum suorum ac cogitationum eventus diligenter attendat.

* Et hinc est, quod Plato dixit, σοφὸν ἴσχυρον καὶ ὑπερβύλιον, ἰπαινετὸν δὲ καὶ ἐπιτιμητὸν. *Sapientie studiosum reprehensum non irasci.*

irasci, laudatum non extolli. Vere enim cognitionis sui ipsius, id est profectus in virtute, hoc indicium est, si quis aliorum objurgationes, non ex invidia ac odio, sed ex amore profectas, æquo animo ferat.

§. CCLIX.

CORPORIS exploratio maxime ad temperamenta pertinet. Horum autem characteres jam supra (§. LVIII. *seqq.* & §. CXX. *seqq.*) tam distincte ostendimus, ut, qui eos recte in consilium adhibuerit, ei non difficilis futura videatur hæc investigatio.

Quoad corpus?

§. CCLX.

Quum itaque hæc *voluntatis, intellectus, corporis* exploratio innumeros fere morbos, quibus laboras, tibi detectura sit: facile etiam perspicies, *statum* tuum, qui ex hac mentis ac corporis tui imperfectione & vitiis resultat, non posse non esse miserimum. Quis enim se felicem putabit, qui morborum suorum aliquo sensu tangitur?

Quoad spiritum?

§. CCLXI.

Multum tamen refert, te infelicitatem istam, quam ex vitiis oriri diximus, (§. XCVIII. *seqq.*) accurate considerare, & explorare ingenue, quibus potissimum calamitatibus premaris, simulque certo statuere, earum omnium causam atque originem in te ipso quærendam esse. *

Homo miseræ suæ causæ.

* Est ea hominum infelicitum indoles, ut infelicitatis suæ causam non in se ipsis, sed in aliis sitam existiment, & semper alios, quam se, accusare malint. Quem stultitiæ humanæ characterem elegantissime suo

more expressit Seneca *Epist. L.* ubi de cæcitate Harpastæ suæ lepide narrat. *Quid aliud agas, quam ut meliorem te ipse quotidie facias, ut aliquid ex erroribus ponas, ut intelligas, tua vitia esse, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus adscribimus: at illa, quocumque transferimus, sequutura sunt. Harpasten, uxoris meæ fatuam, scis hereditarium onus in domo mea remansisse. - - Hæc fatua subito desit videre. Incredibilem tibi narro rem, sed veram. Nescit, esse se cæcam: subinde pædagogum suum rogat, ut migret, ait, domum tenebrosam esse. Hoc, quod in illa videmus, omnibus nobis accidere liqueat tibi. Nemo se avarum esse intelligit, nemo cupidum. Cæci enim ducem quarunt, nos sine duce erramus, & dicimus: Non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romæ potest vivere. &c. Legenda & cætera, quæ me describere pigeret, te non legisse puderet.*

§. CCLXII.

Triamfi ab
aliis homi-
nibus inju-
ria afficia-
tur.

Unde enim omnia mala, nisi ex vitiis tuis, quorum hæc maxima poena est, quod per se ipsa puniuntur? Et finge, alios te in hanc calamitatem coniecisse. Sane aut irritasti hos vitiis tuis, aut mala tibi non futura essent, de quibus lamentaris, si mentem haberes, vera virtute præmunitam. *

* Multa ignominiosa tibi non viderentur, nisi talia illa esse persuaderet ambitio. Ita & parum te habere, non doleres, nec accusares alios, qui te locupletare nolunt, nisi plura concupisceres, id est, nisi laborares avaritia. Et cur ad omnes casus trepidares, nisi mollitie & voluptate corruptum animum gereres? Recte Epictetus

in Enchirid. Cap. LXXII. φιλοσόφου εἰδῆς ἢ
 χαρμῶν, ἢ πᾶσαν ὀφείλειαν ἢ βλάβην ἐξ αὐτῶ
 προσδοκᾷ. Σημεῖα προσκόπτοντος, εἰδῆνα ψέγει, ἢ
 εἰδῆνα ἐπαιεῖ, ἢ εἰδῆνα μέμφεται, ἢ εἰδῆνα ἐγκρατεῖ.
 ἢ εἰδῆνα ἐμπυδισθῆναι ἢ κωλυθῆναι, εἰδῆνα ἐγκρατεῖ.
 κ. τ. λ. Philosophi status est & formula, om-
 nem utilitatem ac nocumentum a se ipso expe-
 ctare. Signum proficientis hoc est: Neminem
 vituperat, neminem laudat, de nemine queri-
 tur, neminem accusat. Quum in re quapiam
 aut impeditur, aut prohibetur: se ipsum ac-
 cusat. &c.

§. CCLXIII.

Paucis: hæc tui exploratio te facile con-
 vincet, 1) mentem tuam ac corpus innume-
 ris vitiis ac imperfectionibus laborare. 2)
 Eorum malorum omnium causam in te ipso
 sitam, & 3) infelicitatem tuam tantam es-
 se, ut mors tolerabilior vita futura sit, nisi
 signum receptui quam celerrime dederis.
 Multum profecisti, mihi crede, si vivam ti-
 bi hujus rei scientiam pepereris.

Cognitio-
 nis hujus
 utilitas.

S E C T I O II.

De Capiendo vera emendationis Consilio.

§. CCLXIV.

INter corporis & animi morbos permul-
 tum interest. Primo enim illos plerum-
 que facillime sentimus: hos, non nisi adhi-
 bito omni studio, deprehendimus. Deinde
 de illis a nobis amoliendis, simul ac eos sen-
 tire coepimus laboramus diligenter, & ideo

Homines
 amant vlti-
 tia sua.

nec corpori, nec aëri parcimus: hos ita amare incipiunt homines, ut, si optio daretur, iis aetatem frui, quam carere, omnino mallent.

§. CCLXV.

Et tamen
capiendum
emendatio-
nis consi-
lium.

Itaque difficile non est; concipere propositum, morbum corporis, si qua fieri possit, a se amoliendi: at difficillimum, capere consilium fugiendi vitia, mentemque iis obrutam emendandi. Et tamen opus est hoc proposito ei, qui ad veram ac solidam felicitatem adspirat. *

* Eleganter Epictetus apud Arrian. *lib. II. Cap. XIX.* ratiocinatus, discipulos monet, se ea docere, quibus possit fieri meliores ac felices; discipulos ipsos ideo acroasibus interesse, ut meliores & felices fiant: felicitatem consequi & meliorem fieri, non esse ἐκ τοῦ ἀδυνατοῦ, sed ex iis, quæ obtineri possint. Quum igitur pauci nihilominus felicitatem hanc consequantur: fieri non posse, quin verum desit propositum: τί ἂν θέλετε; inquit, ἀρχώμεθα ποτε τοιαύτω ἑπιβολῇ κομίζεσθαι ὡσαύτα, τὰ μέγιστα γὰρ ἀφ᾽ ἡμῶν ἀρχώμεθα. μόνον πισθίσατέ μοι, ἢ ὕψισται. Quid ergo vultis? Incipiamus demum tabe propositum concipere, ut quæ præterierunt, omittamus. Incipiamus, inquam. Credite mihi modo, & videbitis.

§. CCLXVI.

Quod nobis
videntur ar-
gumenta
quampluri-
ma.

Itaque opus est argumentis, quibus mens, adeo immerfa vitis, ad concipiendum huiusmodi propositum excitetur. Quum autem ea sit natura voluntatis nostræ, ut naturali-
ter adpetat bonum, & aversetur malum,

(§. XXVIII.)

(§. XXVIII.) & hinc semper a malo ad bonum moveatur: (§. XXXIV.) consequens est, ut non alia firmiora sint ad concipiendum veræ felicitatis propositam incitamenta, quam si homo sibi *status sui præsentis miseriam*, & *summi boni veræque felicitatis* inde existentis *suavitatem ac præstantiam* vivide repræsentet.

* Cur enim vitiis suis tantopere oblectantur homines? Quia ea ipsis grata, jucunda, utilia videntur. Cur virtutem, cur ipsum summum bonum tam temere adspernantur? Quia illud cum molestia & omnis voluptatis privatione conjunctum, adeoque boni nomine vix dignum esse, existimant. Quapropter si eo adducendi sunt, ut vitia adspernari, & virtutem summumque bonum sectari serio decernant: ita dirigendus erit animus, ut vitiis nihil detestabilius, statu pravorum hominum nihil miserius, ac summi boni possessione nihil suavius præstantiusque esse, agnoscat. Usus est hæc methodo ipse Servator, dum status sui miseriam agnoscentes vocat τὰς καπιῶντας καὶ περισσώδεις, *laboriosos & onustos*; summæ vero felicitatis, quam pollicetur, possessionem αἰδρασιον τῆς ψυχῆς, *requiem animarum*, quin ζυγὸν ῥηκτὸν καὶ φορτίον ἑλαφρόν, *jugum suave & facile*. Matth. XI. 28. seqq.

§. CCLXVII.

STATUS sui MISERIAM non rectius sibi ob oculos ponet homo, quam si illum & voluntati divina adversari, & nihil solidi habere, & cum innumeris malis, ac summa, non modo corporis, sed & mentis,

Veluti in ipsa vitæ forum miseria.

partis nostrum præstantissimæ perniciæ conjunctum esse, vere intellexerit.

§. CCLXVII.

Eorum status repugnat voluntati Dei.

Quum enim primo Deus nos non brutis fecerit similes, sed recta ratione instruxerit, volueritque adeo, ut non cupiditatibus, sed rationi & voluntati suæ, obsequeremur: (§. CCLIII.) quid miserius, quæso, quam eam vivere vitam, quæ Deo displicet, Deo, inquam, omnipræsenti, (§. CLXXXIV.) omniscio, (§. CLXXXV.) & tam justo, * (§. CLXXXVI.) ut non possit non poenis gravissimis adficere omnes, qui ejus voluntati obluſtantur? Quid periculosius, quam Dei voluntati denegare obsequium, cui & existentiam & conservationem nostram unice debemus? Quid denique intolerabilius, quam intra se audire conscientiam, læsæ majestatis divinæ crimen dies noctesque exprobrantem?

* Agnoverunt & pagani philosophi, incumbere nobis necessitatem pie vivendi, quia degamus sub oculis Dei, omnia videntis, & vindicantis severe. Interrogatus sane Thales Milesius, *εἰ λήτοι θεὸν ἀνθρώπος ἀδικῶν; an lateat Deum homo injuste agens?* respondit: *οὐκ ἔστι διασκεύητος, immo ne cogitans quidem.* Et nihil verius illo Demosthenis enthememate: *Αἰεὶ ἀμειψόμεθα ἀρετῆν ἢ κακίαν. Ἰὲ θεῶν τοίνυν ἀρετῶν, τῷ αἰεὶ κακίαντος.* *Semper expedit tuis obedire, qui rerum potiuntur. Deo igitur parendum, qui in æternum dominatur.*

§. CCLXIX.

Denique quid solidi habet vita eorum, qui

qui adhuc vitiis immerfi suis cupiditatibus indulgent? **VOLUPTAS** brevis est delectatio, fertur in res vanissimas, nec amore nostro dignas, & mox evanescentes. Et quanto quæso voluptuosus constat brevis illa, quam anhelant, delectatio? Quanta molestia sibi homo viam ad illam sternit? Quanto cum tædio eam exercet? quanto cum dolore amittit?

habet, quod ostenditur de voluptate.

§. CCLXX.

Quid **HONOR**, nisi aliorum de nostris actionibus opinio? quid vero opinione levius? Quam parvum est hoc terræ punctum? quantula pars hominum in eo viventium novit? Horum ipsorum quam pauci sunt, qui sapientes sint, & res suo pretio æstimare norint? Quam mox denique futurum est, ut opinio illa, quam de nobis conceperunt, cum ipsis hominibus exspiret? Attentius porro, quæso, considera, quanto labore honores parentur, quam difficile conserventur, quam facile & quanto cum dolore amittantur, nonne tibi exclamandum videbitur:

De honore.

O vanas hominum curas! o pectora caeca!

§. CCLXXI.

Quid **DIVITIÆ**? Quid? nisi possessio terræ, lapillorum, massarum, splendore aliquo præditarum, quibus hominum cupiditas pretium statuit? An qui harum rerum plus aliis possidet, ideo reliquis beator est? an tranquillior? an non æque suaviter vivit, cui necessaria suppetunt, quam qui abundat superfluis? an non ille æquiore animo morietur quam dives, cui opes pro numine sunt? Quanto porro labore parantur illa malorum

De divitiis.

Irritamenta? quot curas, & infomnes noctes advehit eorum possessio? ad quam desperationem amissio & factura illorum hominem adigit? O utinam meditari inciperemus, quid diligamus, * & quam anima immortalis indignum sit, inhærere rebus perituris, & cum vera felicitate nullo modo conjunctis!

* Eleganter Epictet. *Enchirid. Cap. VI.* In unoquoque, inquit, eorum, quæ aut delectant, aut utilitatem præbent, aut diliguntur, memento considerare, quale id quidque sit, incipiens a minimis. Si ollam diligis, dic: ollam diligo. Sic, ea fracta, non perturbaberis. Si filium tuum amas, aut uxorem, dic: te hominem diligere: mortuo enim eo, non perturbaberis.

§. CCLXXII.

Porto vitia
multa mala
advehunt.

Quot mala secum vehant vitia, jam supra ostendimus pluribus. (§. XCVIII. *segg.*) Et quid denique fiet de homine, qui de mente emendanda nunquam cogitavit, ubi jam vita excedendum, ubi imminet æternitas, & mens indestructibilis atque immortalis ea omnia, quæ bona credidit, post tergum relinquit? Nonne conscientia ipsa convincet ejusmodi hominem, nullam ipsi spem esse melioris status, summumque periculum supplicii, quum Deus justus non possit non in hominem, voluntati suæ per omnem vitam adversatum, aut in hac vita, aut post mortem, animadvertere, & divina tamen providentia permittere soleat, ut in hac vita bona malis, mala bonis plerumque eveniant. *

* Ita-

* Itaque omnino summum momentum inest
ratiocinationi: Quia Deus justus est, ma-
los aut in vita hac punit, aut post mor-
tem. Non autem id semper facit in hac vi-
ta, quia bona saepe malis, mala bonis eve-
niunt. Erit itaque, quando post mortem
malos puniet. Ita ipse ratiocinatur Salomon
Kobel. III. 16. seq.

§. CCLXXIII.

Ita sincerum illud animum emendandi pro-
positum excitabimus, considerata *status* no-
stri *miseria*. Tanto magis autem illud fir-
mabimus, si **CONDITIONEM** eorum, qui
summo bono positi sunt, paulo diligentius
exponderimus. (§. CCLXVL)

Emenda-
tionem
suadet il-
condicio
felicis victo-
re prædico-
tum.

§. CCLXXIV.

Solidam esse hanc felicitatem, nemo du-
bitaverit, quia sempiterna est illius possessio.
(§. CXCIII.) Maximam eandem esse, cum
ex attributis summi boni, (§. CLXXXIX.
seqq.) tum ex effectibus ejus, (§. CCV. seqq.)
satis patet. Quis vero leve quid putet, Deo
frui, mentem circumferre tranquillam, nul-
lisque adfectibus, curis, conscientiaë tumult-
ibus, perturbatam? * virtutem sine tadio fe-
ctari? alius denique virtute ornatis amicis
uti? Atqui hæc omnia habet, quisquis sum-
mo illo ac perfectissimo bono potitus est.

Quæ de-
monstra-
tur.

* Atqui & virtute præditus calamitatibus
premitur, & bonis etiam mala haud raro
eveniunt. (§. CCLXXII. Ira est. Sed
quam parum hæc omnia adquiescentiam
ejus in voluntate divina, adeoque & animi
tranquillitatem, turbent, vel inde patet,
quod, si optio daretur, illam conditionem
suam

suam cum sceleratorum voluptatibus non permutaret. Ita æquiore animo Josephus captivitatem & servitutem, quam oblatam a Putipharis uxore voluptatem, tulit. *Gen. XXXIX. 3.*

§. CCLXXV.

III. Voluntas Dei.

Hoc est, quod vel maxime id propositum in te excitasset jam pridem, si mens non læva fuisset. Jam adde: *Deum hoc a te exigere*, a quo totus pendes, Deum hoc præcipere, qui, cum alia graviora præcipere posset, id præcipiat, quod tibi utilissimum, quin omnino necessarium sit. * Antu non audies Deum, utilia licet præcipientem? Quid furorem esse dicamus, si hic furor non est?

* Quis vero non pareat medico, salutaria præcipienti? Talia autem sunt, quæ præcipit Deus, quando te ad veram felicitatem vocat. Hinc pietatem non modo tamquam *honestam*, sed & tamquam *utilissimam* commendat Apostolus. Hinc Marc. Antonin. *Lib. VII. §. LXXIV. Ὁφείλει αἰσθητὸν καὶ φύσιν. Emolumentum est æctio omnis, naturæ consentanea.*

§. CCLXXVI.

Propositum hoc quam primum capiendū.

At quum adfectus & propensiones frequenter repetitæ in mores; hi autem diuturna consuetudine in alteram naturam transeant: (§. LXIX.) certo tecum statuas velim, properandum tibi esse, istudque propositum quam primum concipiendum. Quo longius enim illud differes, eo difficiliorem tibi hanc emendationem futuram, certissimum est. *

* Idem ergo contingit iis, qui moras in emendando animo nectunt, quod solet ægro-

tan-

tantibus, curam valetudinis eousque differ-
rentibus, dum jam pœne conelamatum est.
Morbus inveteratus difficilius curatur, quin
sape medicorum industriam eludit. Quo ci-
tius rem adgredimur, eo facilius eam con-
ficiemus. Huc pertinet elegans iudicium Se-
necæ *Epist. XXV.* de duobus amicis, juve-
ne altero, altero sene, quod legi omnino
meretur.

§. CCLXXVII.

Quin non solum capiendum est hoc con-
siliu, sed & constanti animo retinendum. Et constan-
ter retinende-
dum.
Quemadmodum enim adverso flumine navi-
gantes, cessante remigum industria, non
modo non progrediuntur, sed & retro fe-
runtur: ita qui hoc emendationis proposi-
tum, semel conceptum, abjiciunt, non mo-
do non proficiunt, sed & tanto magis in
pristinæ miseriæ vortices abripiuntur. *

* Quum enim voluntas numquam sit otiosa,
sed semper bonum adpetat: (§. XXIX.) con-
sequens est, ut quando propositum, ad bonum
verum committendi abjecit, in bona adparen-
tia feratur, tantoque magis hæc concupiscat,
quanto minus aliquo veri boni sensu tangi-
tur. Addatur Senecæ *Epist. IV.*

§. CCLXXVIII.

Ad firmandum vero id propositum præter
preces ad Deum, * quippe ad ineundam nobis-
cum unionem promptissimum, (§. CEXXXIX.)
quamplurimum conferet examen sui ipsius
quotidianum, ** ex quo, an proficiamus, &
in quantum hoc propositum nostrum vel au-
ctum vel imminutum sit, facile adparebit.

Quo faci-
ciunt pre-
ces & exami-
nen sui
quotidia-
num.

* Hinc

* Hinc Socrates virtutem doceri negabat eamque contendebat Dei donum esse. Exstat eam in rem singularis *Æschinis Dialogus* *περὶ ἀρετῆς*, seu de virtute, in quo pag. 29. suo more demonstrat, ὅτι διδακτὸν εἶναι, σφειδὲ ἀρετῶν, ἀλλὰ θεῖα μοῖρα καθυγίγνεσθαι κτω-
-μύθοις. neque doceri posse, neque natura, sed divinitus accedere virtutem iis, qui eam possident. Addatur *Maximi Tyrii Diss. XX.* quæ inscribitur: εἰ ἄριστό τις θεῖα μοῖρα ἀγαθός; an aliquis divinitus bonus fiat?

** Tale est illud examen, quod suis commendavit Pythagoras in *Aur. Carm. v. 40.*

Μηδ' ὕπνον μαλακῶσιν ἐπ' ὄμμασι ποσδεξά-
-σαι

Πεῖν δ' ἢ ἡμερῶν ἔργων τοῖς ἑκάστον ἐπιθεῖν.
Πῆ παρ' βλῶ; τί δ' ἐρεῖα; τί μοι δλον ἢ κ' ἐπι-
-λέθει;

Ἀρξάμενος δ' ἀπὸ πρώτου ἐπέξειδι. ἢ μετέπειτα
δεινὰ ἢ ἐκπορῆξας ὀπιπλήσασθαι. χεῖρα δὲ πέριπυ,
Ταῦτα πόνει, ταῦτ' ἐκμελέτα. πέτων χεῖ
-ἐρᾶνσε,

Ταυτὰ σε τ' θεῖος ἀρετῆς εἰς ἴχνια θέσει.

*Mollia nec prius admittant tibi lumina som-
-nium,*

Exactæ quam rer reputaveris acta diei.

Quæ prætergressus? quæ male omisit?

*Singula percurrens a primo facta, quibus tu
-vel pravis doleas, capias vel gaudia justis,*

*Hæc facito; hæc satage: istorum tibi cura
-geratur,*

Hæc te virtutis divinæ ad limina sistens.

Ad quam Pythagoræ periocham addenda sunt, quæ præclare commentatur *Hierocli. in Comment. p. m. 205. Edition. Cur-
-terii.*

§. CCLXXIX.

Nec minus hoc propositum firmabit consuetudo cum hominibus, virtute præditis, & contemplatio exemplorum tunc eorum, qui, dum vitiis indulgent, pereunt, tunc eorum, qui vera illa felicitate potiti sunt. Quemadmodum enim felices sunt, quos faciunt aliena pericula cautos: ita virorum sapientum vita perpetua censura est, & non modo, quid agendum sit, sed & fieri posse, quæ docentur, docet.

Nec non
consuetudo
cum bonis.

* Commendat hoc præceptum Seneca *Epist. VI. & XI.* quæ totæ perlegi merentur, & Arrian. *Diss. Epist. Lib. II. Cap. XVIII.*

§. CCLXXX.

Denique & bonorum librorum, maxime paræneticorum, lectio insignem tibi hac in re adferet utilitatem. * Quum enim ethica parænetica voluntatem magis incendat, quam instruat intellectum, (§. IV. *) & propositum hoc in voluntate consistat: fieri sane non potest, quin eorum librorum assidua lectio tibi calcar subjectura sit in via virtutis perrecturo.

Ac bonorum
librorum
lectio.

* Ex quo vi oppositorum fluit, tanto magis fugiendos esse libros pravos, vitiaque illa capitalia irritantes, quales & pleræque sunt fabulæ Romanenses, quas vocant, & ejusdem furfuris alii, qui vitia veluti coloribus amœnis illustrata imaginationi sistunt. Quid enim aliud ægoranti animo, hæc legenti accidet, quam quod Chæreæ adolescenti, tabulam pictam, quæ Jovem imbrem aureum in Dianæ gremium mittentem sistebat, spe-

ctanti

stanti accidisse, refert Terent. in *Eunuch.*
Act. III. Scen. V. v. 36. seq.

§. CCLXXXI.

Propositi-
 hoc efficax
 esse oportet.

Postremo id quam maxime cavebis, ne
inefficax sit hoc propositum. Quid enim
 proderit etiam summa cupiditas, summam
 felicitatem consequendi, nisi & mediis uti
 statuas, quibus ad eam consequendam opus
 est? Itaque simul ac propositum hoc aliquid
 virium in te adquisivisse senseris: statim res
 ipsa adgredienda, bellumque pulcherrimum
 indicendum est vitiis.

S E C T I O III.

*De pugna, in quam Sapientia ac Virtutis
 studio descendendum.*

§. CCLXXXII.

Est in no-
 bis, quod
 huic propo-
 sito repu-
 gnat.

Nimirum quamvis intellectus veræ felici-
 tatis præstantiam virtutisque pulchritu-
 dinem accurate perspiciat, & voluntas quo-
 que, bonum natura adpetens, felicitatem il-
 lam mirifice concupiscat: animadvertes tamen
 in animo nescio quid, quod has rationes tur-
 bat, quod mentem in contraria aut invitat, aut
 rapit, ut fateri idem cogaris, quod Medea:

*Video meliora, proboque,
 Deteriora sequor.*

§. CCLXXXIII.

Qualis illa
 pugna in-
 eterna?

Qui Aristorelis placita exosculantur, eum
 in mentem tumultum vocant *pugnam rationis*
 & *adpetitus sensitivi*. Sed si in te ipsum de-
 scenderis: non mentis facultates inter se

COR-

contendere, sed voluntatem inter bona vera & adparentia, quorum illa ratio, hæc imaginatio, tanquam jucundissima, repræsentat, fluctuare, atque hinc modo in hanc, modo in illam partem rapi, facile animadvertes.

§. CCLXXXIV.

Quum vero voluntas, nisi, virtute vindice, ex ista servitute eluctetur, magis imaginationi ac pravis adfectibus, quam rectæ rationi serviat: (§. XXIX.) in arenam profecto descendendum, & tamdiu cum hoste illo interno pugnandum ac colluctandum est, * donec oppressam ab eo voluntatem in libertatem adsertam videas.

Pugnandū est cum cupiditatibus.

* De hac pugna Arrian. Diss. Epict. Lib. II.

Cap. XVIII. Οὐ πότε βῆν ἢ ταῖς ἀληθείαις ἀσκητῆς, ὁ πρὸς τὰς τοιαύτας φαντασίας γυμνάζον ἑαυτὸν μείνον πάλας. μὴ σωμαρπαδῆς, μέγας δ' ἀγών ἐστι, θεῖον τὸ ἔργον, ὑπὲρ βασιλείας, ὑπὲρ ἐλευθερίας ὑπὲρ διπλοῦς, ὑπὲρ ἀταραξίας. Τῦ θεῷ μέμνησο. ἰκείνον ὀπιπυλῆ βουδὸν κ' ἀδραστῆ, ὡς πρὸς Διὸς κόρυς ἐν χειμῶνι οἱ πάλιονται. Is est vere studiosus, qui se contra tales phantasias exercet. Consiste miser, ne auferat te imaginatio. Magnum certamen est, divini operis functio, de regno certatur, de libertate, de felicitate, de tranquillitate animi. Memineris Dei, illum invoca auxiliatorem, us solent nautæ in tempestatibus invocare Castorem Pollucem.

§. CCLXXXV.

Quoties itaque IMAGINATIO nobis pravi quid, tanquam vel jucundum, vel honestum, vel utile, proponit: toties ante omnia id agendum est, 1) ut veras rerum ideas

Cum imaginatione.

ideas menti nostræ revocemus in memoriam, illaque, quæ supra de vitiorum vanitate ac effectu, nec non de conditione vitiosorum æque ac virtute præditorum hominum, diximus, (§. CCLXVII. *seqq.*) subinde meditemur. 2) Ut menti non permittamus, iis indulgere cogitationibus, sed eam ab his ad res serias ac utiles divertamus. 3) Ut otium inprimis canè pejus & angue fugiamus. * *Otia si tollas, periere cupidinis arcus.*

* Recte veteres, τὸ ἀργεῖν καὶ τὸ σχολάζειν ἐπιδοῦν τὰ μάλιστα πολυπραγμονεῖν, *desidiam & otium comitari aliena agendi studium.* Qui nihil agit, male agit. Quum enim mens numquam otiosa sit: sane, si rebus seriis non vacat, ad cogitationes de rebus nihili ruit, & idearum de vitiis suavitate sese misere oblectat.

§. CCLXXXVI.

Cum adfectibus nascentibus.

Eadem pugna, quoties in te vehementior **ADFFECTUS** sese exserit, repetenda est. Et quidem, quum adfectum quidam gradus sint, & principiis resistatur facilius: (§. XXXIII.) rectissime agemus, si, antequam mens eo adfectu delectari cœperit, vel saltem, priusquam res ad impetum redierit, eum superare conemur.

§. CCLXXXVII.

Et jam vires acquisitis.

Si jam vires adfectus acquisivit: memineris, 1) moram aliquam interponendam, eamque 2) vim inferendam esse sibi ipsi, ut ne inter illos mentis tumultus actionem aliquam suscipias. 3) Remittente primo actu,

est, cogitandum esse de causa, quæ nos inflammavit, & an ea tanta mentis inique digna sit. *

* Præclara hæc sunt adfectus in officio continendi media. Quum enim adfectus sint commotiones extraordinariæ: (§. XXXII.) non possunt sane admodum diu sævire, & hinc aliqua mora interposita defervescent. Vidit hoc ille ex veteribus, qui iracis fuisset, ut alphabetum Græcum aliquoties recitarent. (§. XXXV. *) Deinde, quum durante adfectu nec intellectus, nec imaginatio satisfaciatur officio: (§. XXXV.) nihil recte sane faciet homo, vehementiore adfectu intra præcordia sæviente. Ergo suspendenda erit actio. Denique quum adfectus ex representatione boni vel mali orientur: (§. XXXII.) fieri non potest, quin mens ad tranquillitatem redeat, simul ac id, quod bonum malumve visum est, vel leve admodum indignumque tantæ commotione cœquendum, perspexerit. Eleganti id exemplo illustrat Epictet. Enchir. Cap. XIV. Nunquam in re quapiam dicas: Perdidit, sed reddidit. Puer obiit, redditus est. Ager ereptus, nonne is quoque redditus? Sed malus est vir, qui abstulit. Quid ad te, per quem reperierit, qui dedit? Quousque autem tibi præbentur, velus alienorum curam habe, ne hostis viatores.

§. CCLXXXVIII.

Simili mentis vigore adgrediendæ sunt **PROPENSIONES & VITIA**; quæ mentem in transversum rapiunt. Ubi primo omnium observandum, quod de Parthis olim

Item cum
vitiis &
propensio-
nibus

dictum est: eos fugiendo vincere, id præcipue quoque locum habere in expugnandis vitiis. Compendii facies permultum laboris, si occasionem, qua irritari vitia possent, cane pèjus & angue fugeris. *

* Aurea illa Epicteti, cujus lubentissime testimonio utimur, *Enchirid. Cap. XXIV.* Α'ίνυτος ἐστὶν δούλοσσι, ἰδὲν εἰς μὴδὲνα ἀγῶνα καταβαίνων, ὅν ἐν ὅτιν ὁμῶσσι νικῆσαι. *Inviētus esse poteris, si in nullum certamen descenderis, quod te vincas, in te non est.*

§. CCLXXXIX.

Quorum
ocasio fu-
gienda.

Quum enim adfectus orientur ex boni malique repræsentatione: (§. XXXII.) iisque, si vites adquisiverint, difficilius resistatur, (§. XXVIII.) quin illi, ubi sæpius repetuntur, in mores evadant: (§. XLIII.) consequens est, ut vel sola occasio peccandi, dum tibi vitia tanquam grata atque jucunda repræsentat, te in vitia præcipitem dare, & in miserrimo isto statu retinere possit.

§. CCXC.

Etiam iis,
quæ se for-
maspiciant.

Nec prodest, quod serio consilium ceperis a vitiis abstinendi. Si enim semel occasionem peccandi non fugeris: fieri poterit, ut propositum istud tibi extorqueant vitiorum illecebræ. * Et quam imprudenter quæso agunt, qui, freti alexipharmacorum virtute, domum, ubi pestis grassatur, sine urgente necessitate ingrediuntur?

* Offendere id voluerunt poetæ, fingentes, *Ulysem*, quamvis compositi animi virum, non

non ausum tamen Sirenarum cantum audire, priusquam malo se alligatum vidisset, sociisque navigationis aures cera obturari iussisset. Notum, quid de Alipio, amico, referat Augustinus. Ad Christum conversus consilium ceperat, numquam ingrediendi theatrum. At sæpe ab æqualibus invitatus, demum ingredi statuit, sed clausis oculis ibi adsidere. Præstitit hoc aliquamdiu. Vociferante autem populo, oculos aperuit. Semel apertos claudere iterum vel noluit, vel non potuit: quin ita postea his spectaculis delectatus est, ut fere primus semper theatrum ingrederetur.

§. CCXCI.

Vitanda ergo loca, ubi peccatis ex instituto indulgent homines. Vitanda pravorum confortia, vitanda turba. Numquam mores, quos domo extrulisti, referes. Aliquid ex eo, quod composuisti, turbabitur, aliquid ex his, quæ fugasti, redibit. Nemo non tibi aliquod vitium aut commendabit, aut imprimet, aut nescienti allinet. Seneca Epist. VII.

Inprimis loca suspecta & consuetudo malorum vitanda.

§. CCXCII.

Neque tamen fuga ista in eo ponenda, ut in eremum secedamus, ut monasteria & phrontisteria circumspiciamus, ut semper latitemus, atque nos abstinemus a rebus gerendis. Eremus etiam & monasteria in mundo sunt. Præclarior virtutis specimen est, vitare occasiones, ubi suppetunt: quam eas in eremo expetere, non invenire.

Nec tamen in eremum secedendum.

§. CCXCIII.

Si ita eveniat, ut occasio vitari non possit,

Quid si occasio non

possit
lari?

evi- sit, vel si vitium, etiam non data occasio-
ne, nobis adblandiatur: alia longe pugna
opus est. Animo enim in memoriam revo-
canda vitiorum vanitas, (§. CCLXIX. *f. q.*)
incredibilis miseria, inquam per ea præcipi-
tes demur, (§. CCLXXII.) Dei omnipræ-
sentia, (§. CLXXXIV.) justitiaque exactissi-
ma, (§. CLXXXVI.) summi boni præstantia
ac suavitas, (§. CCLXXIV.) mors denique,
quæ imminet, & nos hoc theatro exire ju-
bebit. Hæc meditatio quod argumentis re-
trahere possit mentem, vitiorum illecebris
solicitatam, ex iis, quæ supra dicta sunt,
facile animadvertes.

* Omnes igitur colligendæ sunt vires; & mens
his argumentis convincenda. Fieri enim
non potest, ut, propositis vitiis & virtuti-
bus, homo has eligat, si vere convictus sit,
illa mala, has bonas esse, illa nihil solidi ha-
bere, has esse vere præclaras, & amore di-
gnissimas. Serio igitur hic cogitationibus
indulgendum. Quo enim id feceris diutius,
quo constantius, eo magis insidias vitiorum
evitandas esse, tecum statues. Et hoc osten-
dere voluerunt poetæ fabula illa de Hercu-
le, in bivio constituto.

§. CCXCIV.

Pugna hæc
subinde re-
petita fa-
ciliior.

Et quamvis initio paulo difficilior hæc
pugna futura sit: non tamen est, quod de-
spondeas animum. Si semel viceris: iterum
congressus, tanto facilius vinces. Et quo
sæpius repetieris pugnam, eo faciliorem
semper victoriam esse, fateberis. *

* *Quemadmodum enim diuturna consuetudi-
ne*

ne vires adquirunt vitia, ac veluti in alteram naturam evadunt: (§. LXIX.) ita & sensim infirmiora fient, semel iterumque debellata. Hostis semel iterumque devictus facilius longe prosternitur, quam ubi viribus integris subnixum adgredimur.

§. CCXCV.

Quin illam animi contentionem, quæ te in debellandis vitiis aliquamdiu defatigavit, facile pensabit insignis ac incredibilis lætitia, quæ victoriam hanc consequitur, quam, ubi semel percepisti, tam suavem experieris, ut vel ejus perfruendæ causa ad certamen illud te accincturus sis tanto alacrius.

Et victoria
suavissima.

§. CCXCVI.

Non solum autem cum vitiis pugnandum, sed & cum REBUS omnibus, quæ animum perturbare ac de statu suo dejicere possent, veluti cum paupertate, ignominia, doloribus, ipsaque morte. Quæ facile invicto animo perferes, si victor ex superiore pugna excessisti. Quid enim intolerabile videbitur illi, quem conscientia consolatur, &, quod ista omnia non poena, sed medicinæ causa eveniant, convincit? *

Pugnandū
etiam cum
rebus ex-
ternis.

* Quemadmodum, duo quum faciunt idem, non est idem: ita, nec, quando duo idem patiuntur, eandem inde capiunt molestiam. Intolerabile videtur scelerato, vel biduum condemnari ad operas publicas, vel ad triremes. Et tamen easdem operas alii, mercede conducti, sine magna molestia præstant per multos annos. Ipsum vivicombu-

rum, quod reis terribile omnino est, tale visum non est martyribus. Multum itaque interest, ex merito hoc feras, an conscientia te absolvat.

§. CCXCVII.

Quo fac-
tione præ-
meditatio
serum, quæ
evenire
possunt.

Ad hæc eo fortius ferenda magno tibi adjumento erit meditatio eorum omnium, quæ cuilibet in via virtutis evenire possunt. Tela prævisa minus nocent. Nec tam intolerabilia sapienti videbuntur, quæcumque ipsi accidunt, si non ex improvise evenierint, * sed ipse se alloqui possit:

- - - *Non ulla laborum,*

O mea mens, nova mi facies inopinave surgit.

Omnia præcepi, atque animo tecum ante penegei.

Virgil. *Æn. VI. v. 140.*

* Pertinent hæc præclaræ Epicteti similitudines in *Enchirid. Cap. XXXIV.* ab eo qui Olympia vincere cupit, & *Cap. VII.* ab eo, qui balneum ingreditur, desumptæ. Audiemus posteriorem: *Ὅταν ἀφ᾽ αὐτῶν τινος ἔργου μέλλῃς ἐπιβήμενον σεαυτὸν, ὁποῖον ὄσῃ τὸ ἔργον. εἰδὼν λαοὺς ἀπίης, πρὸ βάλου σεαυτοῦ τὰ γινόμενα ἐν βάλουεω, τὰς ἀπὸρρέοντας, τὰς ἐγκρηουβίας, τὰς κοιδουρέοντας, τὰς κλέποντας, ἢ ἕως ἀσφαλέστερον ἀφ᾽ ἡ τῷ ἔργῳ. κ. τ. λ.* *Quam rem quamquam adgressurus es, redige tibi in memoriam, qualisnam ea res sit. Si lorium abis, præpone tibi, quæcumque in balneo sunt irrorantes, inquietas, conviciantes, furantes: atque istam rem adgrediere. &c.*

§. CCXCVIII.

Remedia
fortunæ ad-
versa.

Deinde, ubi tibi incunda fuerit hæc palastra,

lastra, eorum præcipue memento, quæ supra de his calamitatibus, etiam viris bonis obvenientibus, & remedio illis opponendo, diximus. * (§. CCXII. seqq.)

* Ea ex instituto pertractare conatus est Severinus Boeth. in libello de consolatione ex philosophia, qui sæpe editus, & in varias linguas translatus est. Merito autem mire ris, Gothofredum Arnoldum in Hist. Eccl. & Heret. existimare, Boethium vere Christianum non fuisse, quia in summa calamitate ad philosophiam, tamquam ad sacram anchoram, confugerit. Quasi ideo scripturam neglexerit, aut is non sit Christianus, qui & rectam rationem in consilium adhibet.

§. CCXCIX.

Sed quamvis præclara hæc omnia præcepta sint de mediis ad veram felicitatem perveniendi, eaque nec revelatio rejiciat: facile tamen animadverteret, quicumque ea paulo accuratius considerabit, illa non sufficere homini, qui ad veram felicitatem aspirat. *

Media hæc Genus commendata non sufficiunt.

* Quidquid in contrarium nitantur Naturalista, de quibus ex instituto Tribbechovius in libello de Naturalismo.

§. CCC.

Quum enim vitium homini natura insit, (§. LXXI.) Deusque, tamquam ens justissimum, (§. CLXXXVI.) non possit non ab iis abhorrire: facile patet, non sperandum esse, Deum conjuncturum se cum hominibus, a quibus antea peccatis innumeris of-

Destituimur enim medio expiandi peccata.

sensus fuit, nisi justitiæ ejus omnino satisfiat. * At ejusmodi medium, expiandi peccata, Deoque satisfaciendi, ratio omnino ignorat.

* Socini affectæ, alique, satisfactione hac Deo opus esse plane negant, creduntque, non minus licere Deo, quam regibus, sine hac gratiam delictorum facere. Verum, quum nihil possit Deus, nisi quod vult: (§. CLXXXV. *) non quaeritur, quid Deo liceat? sed, quid illius justitiæ consentaneum sit? Justitiæ autem infinitæ est, satisfactionem exigere ab iis, qui illam læserunt, & talem quidem, quæ digna sit infinita justitiæ. Vid. Ruard. *Andala Theol. Natural. P. II. Cap. XII. §. 13. seqq.*

§. CCCI.

Deficitur
aut viri-
bus ad ob-
sequium
Deo præ-
standum
necessariis.

Deinde quamvis omnino recte se habeant præcepta moralia de proposito emendandæ mentis capiendo, de impugnandis pravis affectibus ac vitiis, & similia: quum tamen semper homini eveniat, quod illi Medæ: *Video meliora, proboque; Deteriora sequor*: consequens est, ut opus nobis sit multo majoribus viribus, si bellum hoc cum spe victoriæ suscipere velimus. * At vires has unde petere nos oporteat, ratio ignorat.

* Quid claudo proderunt consilia, ut eat, ambulet, immo & saltui & cursui paulatim adfuerit, nisi ipsi medicus, id suadens, simul vires largiatur, id efficiendi?

§. CCCII.

Deum ergo
hunc dese-

Quare aut Deus noluit unquam, hominem

nem ad summam felicitatem pervenire, aut aliud lumen esse oportet, quo prælucente quomodo Deo satisfieri, & unde vires illæ hauriri possint, videamus. Quumque prius verum non esse, ostenderit: (§. CLXXXIX.) oportet sane lumen aliquod esse, & temper fuisse, cujus ope discamus, quo pacto Deo satisfieri, viresque sufficientes adquiri possint. *

etum sup-
plere oportet.

§. CCCIII.

Tale lumen extra rationem nullum esse potest, præter REVELATIONEM divinam. * Exstare itaque oportet REVELATIONEM aliquam, a Deo profectam, quæ illa, ad quæ ratio cæcutit, nobis ostendat, defectumque illum suppleat.

Et hinc dedisse revelationem.

* Ea conclusio eo minus miranda, quo magis constat, ipsos paganos philosophos aliquando ita ratiocinatos. Socrates sane apud Platonem in Phædone pag. 604. Tom. II. Opp. diu multumque de mentis immortalitate, ejusque conditione post mortem, fermocinatus, tandem, hæc in re cæcutire rationem, agnoscit. Ex eo infert, alterutrum horum fieri debere ab homine sapiente. Aut eum discere debere ac invenire, quemadmodum illa se habeant; aut, se hoc fieri nequeat, optimam ac tutissimam humanarum rationum eligere, qua, tanquam rate vedus, procellas hujus vitæ pertranseat. Et hanc posteriorem viam omnino ingrediendam esse censet, εἰ μή τις δυνάητο ἀσφαλῆστερον ἢ ἀκινδυνότερον ἀμβιβαλοτέρῃ ὀχήματι, ἢ ΛΟΓΟῦ ΘΕΙΟΥ ΤΙΝΟΣ, διαπορεύσθαι, nisi liceat forte istas vitæ procellas firmiore quodam vehiculo, vel DIVINO QUODAM VERBO, tutius

ac minore cum periculo tranare. Verba aurea, & considerata dignissima.

§. CCCIV.

Ex tot revelationibus, una vera est.

Agnovere omnes religionis cujusdam necessitatem. Quis enim judæorum *traditionem oralem*, quis Mahumedanorum *Alcoranum*, quis ipsorum gentilium *oracula*, quis denique a Christianis, & ex parte a Judæis, receptam *scripturam sacram* ignorat? At quum hæ revelationes sibi in multis contradicant, & contradictoriæ simul veræ esse nequeant: (Log. §. LXXII.) consequens est, ut unica ex his vera ac divina, eaque summo studio investiganda sit. †

† Vel ex hoc ergo adparet absurditas religionis Mahumedanæ, ex principiis quippe Judæismi, Christianismi & Ismaelismi, id est, ex contradictoriis constare.

§. CCCV.

Præsertim sunt certi characteres veræ revelationis.

Neque *ex Nō aduātov* oportet esse hanc indaginem. Quum enim revelatio absolute sit necessaria: (§. CCCL) volunt procul dubio Deus, ut omnibus mortalibus innotesceret. Innotescere autem non posset, nisi certi in promptu essent characteres, quibus ab aliis revelationibus discerneretur, & qui non alibi, quam in ipsa illa revelatione, querendi. *

* Revelatio enim, quam querimus, est lumen, quod nobis ad veram felicitatem præluet. (§. CCCII.) Quemadmodum vero lumen verum ab igne fatuo non aliter, quam utriusque considerata & inter se com-

parata natura, discernimus, neque hic res redit ad testimonia hominum, (quamvis hæc nobis fortassis occasionem, rem accuratius considerandi, suppeditare possint:) ita revelatio aliter cognosci nequit, quam si contemplemur ejus indolem, eamque contendamus cum revelationibus aliis. Ceterum, quum nobis res sit cum hominibus, de veritate revelationis convincendis: per se patet, huc non pertinere testimonium illud Spiritus S. internum, quod eos, qui jam voluntatem Dei faciunt, convincit. 1. Joan. 4. 6.

§. CCCVI.

Quum nimirum finis hujus revelationis sit ut id, in quo cæcutit ratio, nobis ostendat: (§. CCCIII.) facile patet, 1) nihil divini præ se ferre revelationem, quæ tota id unice inculcat, quod jam tum re-
Eorum præ-
mus.

§. CCCVII.

Quumque præcipua capita, in quibus deficit ratio, sint satisfactio divinæ justitiæ præstanda, & acquisitio vitium, quibus opus est ad voluntatem Dei perficiendam, (§. CCXCIX. sequ.) consequens est, 2) ut divina revelatio & medium sufficiens, * infinite justitiæ Dei satisfaciendi, & vires illas novas acquirendi, ostendere debeat.
Secundus.

* Non autem sufficere aquætes & afflictiones corporis, non jejuniæ, non sacrificia & lanienas animalium, ipsa ratio facile agnoscit. Quin postremas absurdas esse, nisi ratio quædam sanctior accedat, veluti typica, jam pridem ab aliis est demonstratum.

§. CCCVIII.

Tertius.

Quia porro divinam hanc revelationem esse oportet: (§. CCCII.) per se patet, 3) nihil in ea occurrere debere, quam quod verum, sanctum, Deoque dignum sit. *

* Indigna autem Deo essent *dictio* vel ludicra, vel ambigua, vel plus artis & vanitatis, quam simplicitatis & gravitatis, præ se ferens, *historia* falsæ & absurdæ, *miracula* fabulosa ac minus necessaria, *prophetie* eventu haud comprobatæ, *doctrinae* morales, rectæ rationis principiis repugnantes, vel societati humanæ noxiæ, *culus* & *ritus* inanes, veræque pietatis & amoris divini indoli adversi; *contradictiones* denique manifestæ & nullo modo conciliabiles.

§. CCCIX.

Quarta de
quæstus.

Quumque jam inde ab ipsa humani generis origine homines illa revelatione indiguerint: (§. CCCI.) consequens est, 4) ut revelatio vera ac divina debeat esse antiquissima, adeoque & 5) ita conservata, ut nec temporis, nec hominum injuriis, quidquam ceperit detrimenti.

§. CCCX.

Ergo divi-
na non sunt
oracula pa-
ganorum.

Quibus positis, certissimum est, ORACULA, quibus gentiles delusi sunt, divinæ revelationis nomen haud mereri, quia 1) quod rationi deest, non suppleverunt, & 2) nullum commendarunt Deum propitiandi medium, quod non sit absurdissimum, velati ludos,

ludos, certamina, quin immolationes hominum ipsis gentilibus abominandas. Præterea 3) nihil fere sine ambiguitate protulerunt, nihil sanctum, nihil pium, vel quod sacerdotum fraudes non manifesto prodiderit: denique non modo 4) eorum origines, fed & 5) finem scimus omnes. *

* Oracula pro meris imposturis habent *Ant. van Dale de Oraculorum origine & auctoritate*, & *Fontenellus in Historia Oraculorum*. Dæmonis operationibus illa tribuit *P. Baltus dans la reponse a l'histoire des oracles de Mr. Fontenelle*. Mediam sententiam non sine ratione ingreditur *Auctor des Remarques sur la demele, qui est entre Mr. de Fontenelle & l'auteur de la reponse des oracles*, qui & dæmonum partes ea in re fuisse statuit, & multas sacerdotum imposturas intercessisse fatetur *Conf. Celeb. Budd. de Atheism. & Superstit. Cap. III. p. 287.* & *Jo. Cleric. dans Bibliotheque choisie, Tom. III. Art. II. p. 180.*

S. CCCXI.

Nec est, quod **ALCORANI** divinitatem Nec Alex-
ranus .. jactent Mahumedani. Quid enim 1) in illo rectam rationem supplet, ac non potius destruit? Quodnam ille 2) aliud ostendit medium expiandi Deum, quam afflictiones corporis, jejunia, lavacra, peregrinationes Meccanas? quem fontem monstrat suis sectatoribus, unde vires bene agendi hauriant? 3) Quid in illo Deo dignum? Quam multa plagia? quam insulsæ fabulæ? quam innumera futilia? Denique 4) ejus novitatem ne ipsi quidem Mahumedani negant, probogna-

ri, mille annos non multum superare voluminem istud facerrimum. *

* Luculenter hæc omnia demonstravit, qui totum Alcoranum cum notis & refutationibus suis edidit, Ludov. Maraccius. *Patav. 1698. fol.*

§. CCCXII.

Nec volumen Talmudicum.

Quid in TALMUDE Judæorum occurrit, præter subtiles & vere superstitiosas de ritibus & jure Judaico quæstiones? An hæc 1) id, in quo deficit ratio, supplet? 2) An medium propitiandi Deum ostendunt? an vires bene agendi sufficiunt? 3) Quam infulsæ ibi fabulæ intermixtæ? 4) Quam novum porro istud opus, excisis jampridem Hierosolymis natum? * Nullum ergo characterem in his omnibus reperias veræ ac divinæ revelationis.

* Omnia hæc justis operibus explicarunt viri doctissimi. At in compendio ea exhibet Pfefferus in *Theologia Judaica*. Si quid sani inest Mischnæ, id vel inquinavit, vel plane corrupit Gemara, seu glossa, quæ ubique prodit magistrorum superstitionem, stupiditatem, & fingendi quælibet libidinem.

§. CCCXIII.

Scripturæ
§ quadrat
character
primus.

At, quod alibi frustra quæras, id divino beneficio possidemus Christiani. SCRIPTURA enim SACRA 1) omnia, ad quæ ratio cæcutit, supplet abunde. Ostendit nobis creationem rerum omnium ex nihilo, generis humani originem, primævam hominis

integritatem, & subsequenter lapsum. Eadem de essentia Dei & voluntate nos instruit accuratissime, & de resurrectione carnis, de futuro iudicio, & justorum injustorumque conditione post mortem, ea docet, quæ recta ratio non agnoscit, unusquisque tamen sublimia, sancta, ac præclara esse, facile deprehendit.

§. CCCXIV.

Eadem scriptura 2) ostendit Christum, Secundus. qui Deo pro hominibus satisfacit plenissime, & cui per fidem adhærentes, gratiæ Dei quam certissime fiant participes. Ostendit Spiritum S. qui hæc Servatoris merita adplicet, imaginem divinam in iis instauret, & novas vires sufficiat, ut regeniti & sanctificati, tanquam novæ creaturæ, Dei voluntatem faciant, & magis magisque in bono proficiant.

§. CCCXV.

Porro in hac scriptura 3.) nihil est, quod Tertius. Deo indignum sit, ac omnia ita comparata, ut statim Deum auctorem prodant. Eloquutio ubique simplex, & tamen cum summa *εμπαθει* conjuncta: historiarum series accuratior, quam usquam, varietas de rebus maximis verissima, præcepta vivendi sanctissima, & argumentis fuleta tam insignibus, ut cor ipsum fodiant, & virtutem suam quotidie ostendant. *

* Eloquutionem, utut simplicissimam, ipsi gentiles mirati sunt. Dionys. *Longinatus* Sublimis.

Sublim. Sect. IX. §. 18. Ταύτην κὶ ὁ ἴσ' Ἰουδαίων
 θεομοδίτης, ἔχ' ὁ τυχεὶς αὐτῆρ. ἐπειδὴ ἄ τῷ θεῷ
 δούσαν κ' ἄ ἀέλιαν ἐγνώρισε, κατέφρων, διδύς
 ἐ τῇ εἰσοβολῇ γενέτας ἴσ' νόμων. Εἶπεν ὁ θεός,
 φωσί. τί; ἤϊδω φῶς; κὶ ἐγῆτο, ἤϊδω γῆ;
 κὶ ἐγῆτο. *Hæc isem mentis alacritudine Judæo-*
rum legislator, vir minime contemnendus,
dignam Deo potentia ejus cepit imaginem, di-
gneque eloquutus est. Nam in ipso statim le-
gem principio: Dixit Deus, inquit, Quid?
Fiat lux & facta est. Fiat terra, & facta
est. Oboriri legentibus possunt scrupuli chro-
nologici, geographici, similes. Sed tales etiam
in aliis historiis verissimis oboriuntur. Quir
eos non prohibere, quo minus scripturæ di-
vinatam in univrsam agnoscamus, alio lo-
co ostendimus. (Log. §. CLVI.)

§. CCCXVI.

Quæritus &
 Quintus.

Denique 4) antiquissima hæc scriptura est.
 Prima revelatio in paradiso facta, & per
 tot sæcula sapientissime continuata, donec
 numeris suis absolutus esset canon. Eadem
 5) inter tot tyrannorum futores & Judæo-
 rum Christianorumque lanienas illæsa semper
 servata est, nec quidquam ejus corpori per
 tantam fatorum seriem decessit.*

* Citantur in scripturæ quidam libri, veluti
Liber bellorum Domini, Epistola ad Laodi-
cenos & similes. Sed adducuntur etiam
quædam ex Arato & Epimenide, poetis.
Nec sequitur, ut in canone fuerint omnia,
quæ vel a scriptoribus sacris allegantur,
vel a viris θεοπρόβουσις scripta sunt. Quis
enim dubitet, quin Paulus præter Epi-
stolas illas divinas, multas alias privatas
scripserit? Quis dubitet, quin idem fece-
 rint

sunt omnes apostoli & viri apostolici reli-
qui? Sed ita rem direxit divina providen-
tia, ut illæ solæ, quas hodie legimus, in
canone conservarentur, quippe quæ finis ac
intentioni Dei sufficerent.

§. CCCXVII.

Quum itaque characteres divinæ revela-
tionis omnes Scripturæ S. conveniant: ea
quoque id nomen tuetur. *

Hinc ea est
divina re-
velatio.

* Incessimus per vestigia Vincentii Placcii,
qui in *libello de præcipuo philosophiæ mora-
lis*, & Jo. Franc. Buddei, qui sub finem
Philosophiæ moralis eodem modo divinita-
tem scripturæ sacræ ex principiis moralibus
demonstrarunt.

§. CCCXVIII.

Hanc ergo si in consilium adhibuerit, qui
ad summam illam felicitatem adspirat; du-
bium non est, quin pulcherrimum hunc fi-
nem consequuturus sit feliciter. Et utinam vel
hunc fructum caperemus ex hac scriptione
nostra. Sic enim vere contingeret, quod ex
Clementis Alexandrini *Stromat. Lib. I. p. 282.*
supra (§. IX.) adduximus, *προκατασκευάζειν*
*τὴν φιλοσοφίαν, προσδοκῶνσαν τὴν ἐν Χριστῷ τε-
λειώτην. preparare philosophiam, dum ei viam*
parat, qui a Christo perficitur.

Ab prin-
de in con-
siliū ad-
hibenda.

ΠΑΝΤΑ ΚΑΛΩΣ ΕΣΤΑΙ.

INDEX RERUM PRÆCIPUARUM.

Lit H. Historiam philosophicam , L. Logicam , M. Philosophiam moralem ; Numerus paragraphum , & asteriscus * Notas indicat.

A

- A** Baelardus (Pet.) Scholasticus . H. 100
 Abstinentia quid ? M. 231
 Accidens quid ? L. 38
 Actus elicitus & imperati . M. 30
 Affectatio quid ? M. 237
 Adsociatio idearum quid ? M. 22 *
 Adulatio quid ? M. 237
 Ægyptii Mathesi operam dederunt . H. 20
 non fuerunt Magistri Hebræorum . *ibid.* 19
 eorum sapientia ab Hebraica plane diversa . *ibid.*
 quæ illorum fuerit philosophia moralis ? *ibidem.*
 Emulatio unde oriatur ? M. 42
 Affectus quid ? M. 32
 horum gradus . *ibid.* 33
 movet mentem a malo ad bonum . *ibid.* 34
 eorum causa . *ibid.* 35
 eorum effectus . *ibid.*
 in se mali non sunt , nec extirpandi . *ibid.* 36
 eorum signa se facile produnt . *ibid.* 108
 Agilitas corporis quatenus bonum ? M. 156
 Alarius (Leo) maculas solares cognitas habuit . H. 106 *
 Albertus M. Philos. scholasticus . H. 100
 Alcorani divinitas frustra a Mahumedanis asseritur . M. 311
 Alhusius (Jo.) fautor Monarchomachismi . H. 120
 Amare Deum quid ? M. 202
 Amicitia vera quid ? M. 242. 243
 Ambitio quid ? M. 75
 unde oriatur ? M. 40
 quotuplex ? *ibid.*
 ejus effectus . M. 76
 Ambitiosus quis & ejus cha-

- character. M. 76. us-
 que 80
 signa. M. 113
 Amor quid? M. 37
 ejus signa. M. 109
 in eo, quo ferimur in
 Deum, consistit vera
 felicitas. M. 198
 Amor complacentiæ &
 concupiscentiæ quid?
 M. 199
 controversiæ de hac di-
 stinctione. *ibid.*
 devotionis, amicitiae &
 benevolentiae quid?
 M. 200
 obedientiæ vel devotio-
 nis. M. 202
 Anaximander Miletius ho-
 roscoptorum &c. in-
 ventor. H. 48
 Antisthenes Cynicorum
 sectæ auctor. H. 75.
 Appetitus quid? M. 31
 Aquinas (Thomas) Scho-
 lasticus. H. 100
 Arabes suos habuerunt
 Magos. H. 28
 multum nocuerunt A-
 ristotelis doctrinis.
 H. 74.
 Aristotelis philosophiam
 in suam linguam tran-
 sulerunt. H. 99
 Archimedes specula cau-
 stica invenit. H. 106 *
 Aristippus Cyrenaicam se-
 ctam condidit. H. 57
 ejus successores. *ibid.*
 Aristoteles Platonis disci-
 pulus. H. 72
 ejus schola quomodo di-
 sta? *ibid.*
 quos habuerit successo-
 res? *ibid.*
 hujus doctrinæ diu re-
 gnarunt in Christia-
 norum Academiis.
ibid.
 ejus physica ridicula.
 H. 73
 Ethica mediocris. *ibid.*
 Logica accurata. *ibid.*
 nec politica, ars poeti-
 ca & Rhetorica sua
 laude defraudandæ.
ibid.
 Arithmeticam primus do-
 cuit Pythagoras. H. 41
 Arnoldus (Gottfr.) ma-
 le incusat Boethium.
 M. 298 *
 Artes quatenus bonum?
 M. 156.
 Asellius (Casp.) venas la-
 cteas detexit. H. 106
 Audacia quid? M. 39
 Auctoritatis præjudicium.
 vide *Præjudicium*.
 Avaritia unde? M. 40
 quid? M. 87
 quoruplex? *ibid.*
 omnium absurdissima.
 M. 93.
 Avarus quis & ejus cha-
 racter? M. 88. usque
 92
 Augustinus quo consilio
 teri-

scripserit libros de Civ.
Dei. L. 107. *
Axiomata quid? L. 58.
173
non indigent probatio-
ne. *ibid.* 59. 176

B

B Arbari nitebantur au-
ctoritate majorum .
H. 4
quinam ita vocari a ve-
teribus. H. 12
barbarica philosophia .
vid. *Philosophia* .
eorum sapientia simplex
& vulgaris. H. 13
Bardi, Germanorum Phi-
losophi. H. 35
Basilides, Epicuri succes-
sor. H. 86
Bekkerianismus. vid. *Car-
tesius* .
Biel (Gabr.) scholasti-
cus. H. 100
Boeclerus (Jo. Henr.) Po-
liticam excoluit. H.
119
Bonum quid? M. 142
est vel physicum vel
morale. *ibid.*
verum vel apparens .
M. 143
verum simul honestum ,
jucundum & utile est.
M. 206
absolutum vel respecti-
vum. M. 144

activum vel passivum .
M. 145. 152
privativum vel positi-
vum. M. 146
ordinarium vel extraor-
dinarium. M. 147
corporis & animi . M.
148
animi bonum præstan-
tius bono corporis .
M. 150
præstantissimum, quod
utrumque conservat .
ibid.
privativum positivo præ-
stantius. M. 151
Summum quid? M. 162
hoc appetimus omnes ,
M. 163
ab omnibus potest obti-
neri. *ibid.*
voluntatem perficit. M.
165
debet esse perpetuum .
M. 167
dissensus philosophorum
de summo bono . M.
169. usque 173
non consistit in corpo-
re. M. 195
Borellus (Petr.) Micro-
scopiorum usum com-
monstravit. H. 106
Boyle (Rob.) Antiam
pneumaticam invenit .
H. 106
Brachmanes, Indici Phi-
losophi. H. 31
hodie sub voce Brami-
nen

nen occurrunt. *ibid.*
 Brutus (Steph. Jun.)
 fautor Monarchoma-
 chismi. H. 120

C

C Abbalistarum systema
 quid? H. 17
 Casalpinus circulationem
 sanguinis perspectam
 habuit. H. 106
 Calamitatum causa. M.
 261. 263
 Campanelle (Thom.)
 vitam quis scripserit?
 H. 105. ++
 Cardanus (Hieronym.)
 novi systematis inven-
 tor. H. 105
 Cartesius novum systema
 edidit. H. 108
 ejus vita. *ibid.*
 sectatores præcipui. H.
 109
 Theologi se ejus sectæ
 acriter opposuerunt.
ibid.
 ejus principia Logices.
 H. 110
 quid de existentia Dei
 statuerit? H. 111
 ejus de spiritu opinio.
ibid.
 inde enatum systema oc-
 casionale & Bekkeria-
 nismus. *ibid.*
 ejus principia physica.
 H. 112

moralem philosophiam
 vix attingit. H. 113
 jugum servitutis philo-
 sophicæ excussit. H.
 114
 Cassinus satellites Satur-
 ni primus observavit.
 H. 106
 Cleanthes successor Ze-
 nonis. H. 79
 Chaldæi quid statuerint?
 H. 22
 eorum sapientiæ origo.
 H. 21.
 multa somniarunt de
 astrologia, artibus di-
 vinatoribus, &c. H. 23
 Cholericum temperamen-
 tum. *vid. Temperamen-
 tum.*
 Cholericorum character.
 M. 58. 64
 eorum signa physiogno-
 monica. M. 120
 Cholero-sanguinei qui-
 nam? M. 63
 Cholero-melancholicæ
 quæ? *ibid.*
 Chrysippus successor Ze-
 nonis. H. 79
 Circulus quid? *vid. Fal-
 lacia.*
 Cognitio sui ipsius diffi-
 cilis est. M. 258
 non æque corporis. M.
 259
 modus quo progredia-
 tur nostra cognitio?
 L. 9

- Color prodit affectus . M. 108.
- Comenius (Jo. Amos) scripturam sacram philosophiæ principium statuit. H. 4 *
- Commiseratio quid ? M. 41
- Conditionalis syllogismus . vid. *Syllogismus*.
- Confucius , Sinenſium Philoſophus . H. 34 *
- Congratulatio quid ? M. 41
- Conjectura quid ? L. 151
- Conringius (Herm.) politicam excoluit . H. 119
- Conscientia quid ? M. 18
est vel antecedens , vel conſequens . M. 19
vel recta , vel probabilis , dubia & ſcrupuloſa . M. 20
vel recta vel erronea . M. 21
vel bona vel mala . *ibid.*
- Conſectarium quid ? L. 62. 174
- Conſequentiæ an impu-
tandiæ ? L. 119
- Conſequentis fallacia .
vid. *Fallacia*.
- Conſuetudo cum homi-
nibus virtuti deditis
multum prodeſt . M. 279
- Continencia quid ? M. 234
- Converſio quid ? L. 66
- Copulativus ſyllogiſmus .
vid. *Syllogiſmus*.
- Corpus hominis pars eſ-
ſentialis . M. 11
non eſt ergaſtulum men-
tis . M. 11. & *ibid.*
non cogitat . M. 12
eo utitur mens , tan-
quam instrumento . M. 44
ab eo mens varie adfi-
citur . *ibid.*
conſtat fluidis & ſolidis
partibus . M. 45
- Corollarium quid ? L. 62
174
- Cynici . 76
horum ſectæ auctor .
ibid.
cur dicti Cynici ? *ibid.* *
excoluerunt ſolam phi-
loſophiam moralem .
H. 77
huius præcipua capita .
ibid.
- Cyrenaica ſecta . vid. *Ari-
ſteppus*.
- D
- Decorum quid ? M. 235
eſt vel juris naturæ
vel politicum . *ibid.*
236
huius ſpecies vel vir-
tutes

- tutes ex eo natæ. *ib.* 237
 vicia opposita. *ibid.*
 Definitio quid? L. 35. 37
 ejus partes? L. 37
 nominalis quid? L. 38
 realis quid? L. 39
 non debet esse negati-
 va. L. 40
 debet reciprocari cum
 suo definito. *ibid.*
 quomodo reperiatur? L.
 41. & 42. 170
 experiundo inventa est
 fundamentum demon-
 strationis. L. 43
 aliquando sufficiunt no-
 minales. L. 271
 Democritus Chæmiæ peri-
 tus fuit. H. 106. *
 Demonstratio quid? L.
 120
 est vel a priori, vel a
 posteriore. L. 121
 illa procedit a causa ad
 effectum. *ibid.* 122
 quid necessario verum?
ibid. 123
 nexus propositionū con-
 stare debet. *ibid.* 124
 eo usque procedit, do-
 nec pervenit ad prin-
 cipium. *ibid.* 125
 a posteriore quomodo de-
 monstratur? *ibid.* 126
 alia est directa, alia in-
 directa. *ibid.* 127
 indirecta quid? & ejus
 regulæ. *ibid.* 127. 128
 Descriptio quid? L. 36
 Desiderium quid? M. 38
 Desperatio quid? M. 39
 Desperatus oculis furo-
 rem indicat. M. 112
 Deus est bonum absolu-
 tum. M. 187
 summum. *ibid.* 181
 194
 quod demonstratur. M.
 a 175. usque 181
 est Ens simplex. *ibid.*
 182
 æternum, & indepen-
 dens. *ibid.* 184
 infinitum, incomprehen-
 sibile &c. *ibid.*
 sapientissimum, intelli-
 gens, præscium, omni-
 scium, liberrime vo-
 lens, omnipotens. *ibid.*
 185
 justum, verax. *ibid.*
 186
 ab omnibus potest obti-
 neri. *ibid.* 189
 voluntatem potest perficere.
ibid. 191
 nihil eo præstantius. *ib.*
 192
 homini bonum præstan-
 tissimum. M. 188
 conjungitur cum mente
 nostra. *ibid.* 195
 hoc vinculum non consi-
 stit in veritatis cogni-
 tione. M. 196 *
 sed in voluntate que-
 rendum. *ibid.* 197
 Dialectica & Analytica
 non

- non sunt distinctæ disciplinae. L. 3. *
- D**iffidentia quid? M. 39
- D**ilemma quid? L. 91
- D**ickinson (Edom. Mofi) suas proprias attribuit sententias. H. 14 *
- D**iogenes Laertius perperam negat, barbaros jam ante Græcos philosophiam excoluisse. H. 11 *
- D**iogenes, Philosophus scholæ Zenonis. H. 79
- D**isjunctivus syllogismus. vid. *Syllogismus*.
- D**isputatio quid? L. 208
209
- D**isputantium officia. L. 211. usque 227
- D**ivisio quid? L. 45
in ea etiam negativæ definitiones ferendæ. L. 46
ejus membra exhauriant totum divisum. L. 47
sint disjuncta. *ibid.*
idea dividenda ab ambiguitate liberanda. *ibid.*
differentia inter divisionem & distinctionem. *ibid.*
subdivisiones non præter necessitatem multiplicandæ. L. 48
- D**issimulatio quid? M. 237
- D**ocentium officia. L. 2234. usque 244
perverta quorundam docendi ratio. L. 236
- D**rebellius (Corn.) usum microscopiorum detexit. H. 106
pariter ac thermometra. *ibid.*
- D**ruides, Gallorum Philosophi. H. 35 *
- D**ubitatio quid? L. 152
non confundenda cum negatione. L. 153
differt a *oculor*, *ibid.*
ex ea oritur scrupulus. L. 154
hujus effectus. *ib.* 155.
166-167
- E**
- E**leatica philosophia unde nomen accepit? H. 84
- E**liaca secta unde dicta? H. 60
ejus affectus. *ibid.*
- E**ntia rationis non confundenda cum non Entibus. L. 15
- E**nchymema quid? L. 85
- E**nunciatio. vid. *Proposio*.
- E**piscurus scholam suam in horto instituit. H. 85
plurima scripsit. *ibid.*
ejus vita. *ibid.*
successores. H. 86
ejus philosophiam restituit Gassendus. H. 87
ejus principia philosophiæ

- phiz rationalis. H. 87.
 88. 89
 philos. moralis. H. 90
 Esseni Pythagoræ princi-
 pia adoptarunt. H. 16*
 hujus sectæ origo. H. 16
 quando innotuerint?
ibid. 16*
 Ethica quid? M. 2
 est vel dogmatica, pa-
 rænetica, paradigmatica,
 vel characteristica.
 M. 4 & *
 differt a Jure naturæ.
 M. 6
 a Politica & Oecono-
 mica. M. 7
 ejus commodissima me-
 thodus. M. 8
 qua methodo usi fue-
 rint veteres ac recen-
 tiores? M. 8*
 ejus utilitas. M. 9
 Euclides auctor Megari-
 cæ scholæ. H. 62
 Examen sui ipsius quid
 operetur? M. 278
 Excerptandi methodus.
 vid. *Methodus*.
 Experientia quid? L. 23
 cautelæ circa eam. *ibid.*
 24
 Experimenta vel facile,
 vel difficilius, vel pla-
 ne non institui pos-
 sunt. L. 169*
 Exponibiles propositiones.
 vid. *Propositio*.

F Allacia latitat vel in
 dictione vel in re-
 bus. L. 102

quotuplici modo id fiat
 in dictione? L. 103

in rebus? L. 104. 105.
 106

Falsitas aut est in idea
 simplici, aut in judi-
 cio, aut in ratiocina-
 tione. L. 96. 97

Falsum quid? L. 95

est vel in propositionum
 qualitate vel quantita-
 te. L. 98

vel certum vel proba-
 bile. L. 109

dantur gradus falsi. L.
 110

Favor quid? M. 41

Fictio quid? L. 149

Fiducia quid? M. 39

fiduciam collocare in
 Deo, quid? M. 202

Figuræ syllogismorum.
 L. 80

harum regulæ & funda-
 menta. L. 81. 82. 83

Fludd. (Rob.) thermo-
 metra scivit. H. 106*

Fortitudo quid? M. 234

G

- G** Alil. a Galilæis tu-
bos opticos inve-
nit, H. 106
Garrulitas quid? M. 237
Gassendus philosophiam
Epicuri restituit, H.
77
Genus quid? L. 34
Geometriam primas do-
cuit Pythagoras, H. 41
Gestus, affectuum signa,
M. 108
Gevrorum nomine qui
veniant? H. 27
Gratia Dei quid? M. 201
Gravitas quid? M. 238
Græci accuratiori philo-
sophandi ratione usi,
quam barbari, H. 36
Græcorum philosopho-
rum classes, H. 37
Grotius (Hugo) jus natu-
ræ excoluit, H. 118
 de Guericke (Otto)
Anliam pneumaticam
invenit, H. 106
- H**
- H** Adrianus Cardinalis
Aristotelem e thro-
no deturbare voluit,
H. 113, & *
 ab Hales (Alex.) phi-
losophus scholasticus,
H. 100
- H**arvæus (Guil.) circu-
lationem sanguinis de-
rexit, H. 106
Hebrea gens sapientiæ stu-
diosissima fuit, H. 14
Hebæorum sapientiæ quæ
fuerit? *ibid.*
 an ab iis profecerint
Pythagoras & Plato?
H. 15
 reversi ab exilio Baby-
lonico græcissare cœ-
perunt, H. 16
Hegesias mortem volun-
tariam commendavit,
H. 59
Hermes Trismegistus an
unquam exiterit? H.
19
Hermeneutica probabili-
tas quid? L. 134
Highliers in Anglia, H.
120
Historica probabilitas
quid? L. 135
Hobbesius (Thom.) I.
nat. scriptor, H. 118
 fautor Macchiavellismi,
H. 120
Hoffmann (Dan.) Ari-
stotelis sectæ se acri-
ter opposuit, H. 113
Homo & mente gaudet
& corpore, M. 10. 11
 quinam boni, quinam
mal? M. 159
Hoockius usum micro-
scopiorum demonstra-
vit, H. 106
Ho-

Hetomannus (Franc.)
 fautor Monarchoma-
 chismi. H. 120
 Huygenius Satellites Sa-
 turni detexit. H. 106
 Humanitas. M. 237
 Hypothesis quid? L. 131

I

IDeæ quid? L. 21.
 sunt vel claræ vel ob-
 scuræ? L. 25
 quid claræ, & obscu-
 ræ? *ibid.*
 quid distinctæ, quid
 confusæ? L. 26.
 quid adæquatæ & in-
 adæquatæ? L. 27
 quis illas primus do-
 cuerit? *ibid.*
 sunt vel simplices, vel
 compositæ. L. 28
 simplices distinctæ non
 sunt. *ibid.*
 sunt porro vel substan-
 tiarum, vel modorum,
 vel relationum. L. 30
 de idea relativa nihil
 absolute negandum,
 nihil affirmandum. L.
 32
 sunt etiam vel singula-
 res, particulares, uni-
 versales. L. 33
 rerum materialium, &
 immaterialium ideas
 quomodo acquiramus?
 L. 22.

ideatum innatarum fig-
 mentum. M. 24
 Imaginatio quid? L. 12
 media eam emendandi.
 M. 285. 286. 287
 diversimode nominatur.
ibid. 13
 diversa apud omnes.
 M. 17
 ejus morbi. M. 27
 Impietas quid? M. 228.
 Impudentia quid? M.
 237
 Incessus manifestat tem-
 peramenta. M. 121
 quinam prodat ambitio-
 nem ridiculam? M.
 122
 Thraconicam. *ibid.*
 militarem. *ibid.*
 pharisaicam. *ibid.*
 Voluptatem Veneream.
 M. 123
 amicam. *ibid.*
 Bacicam. *ibid.*
 Avaritiam. M. 124
 Incitamenta ad veram fe-
 licitatem. M. 266
 Indifferentia quænam sint?
 M. 158
 Indorum philosophi. H.
 31
 philosophia. H. 32
dono-est. H. 33
 Ingenium quid? M. 22
 ejus compositiones non
 semper existunt. L. 14
 Inhumanitas quid? M.
 237

- Instrumentalis philosophia. vid. *Philosophia*.
 Intellectus quid? H. 15
 occupatur circa veritatem. L. 7
 ejus cognitio, quomodo instituenda? M. 257
 ejus operationes. L. 10
 & 11
 apud omnes idem. M. 17
 oritur ex sensu. L. 17
 non semper invenit veritatem. L. 12
 Interpretatio quid? L. 188
 ejus finis. L. 189
 ejus regulæ. 190. usque 207
 Invidia quid? M. 41
 exercitat avaros. M. 60
 Jobi amici Sabæorum sectæ fuerunt addicti. H. 30
 Johnson (Zach.) tubos opticos scivit. H. 106*
 Jonicæ Philosophiæ origo. H. 46
 Jonici Philosophi quinam? H. 49
 parum excoluerunt philosophiam practicam. H. 48
 eo magis autem physicam. H. 49
 dæmonibus omnia repleverunt. H. 50
 mentis immortalitatem agnoverunt. *ibid.*
- invenerunt quædam geometrica problemata. *ibid.*
 eorum de astronomia, & meteoris sententia. *ibid.*
 Ira agitat ambitiosos. M. 58
 Irati signa. M. 114
 Irrisio quid? M. 41
 Italici philosophi originem debent Pythagoræ. H. 39
 Judæorum hodiernorum studia. H. 18
 Judicium quid? L. 49. M. 22
 nascitur ex idearum comparatione. L. 49
 Judicare quid? L. 10. 11
 Justitia pro virtute sumpta quid. M. 227
 ejus vitium oppositum. M. 229
- K
- K** Ircheri de Patriarchis sententia. H. 14
- L
- L** æritia quid? M. 38
 ejus signum. M. 111
 Lascivia quid? M. 40*
 Leibnitius primus explicavit ideas adæquatas. L. 27*
- Le

- Lenitas quid? M. 238
 Levitas quid? *ibid.*
 Leuvenhoekius (Ant.)
 usum microscopiorum
 detexit. H. 106
 Libri, an legendi? & quid
 circa eorum lectionem
 observandum. L. 181.
 182. 183
 Lippersheimius (Joh.) ru-
 bos opticos scivit. H.
 106 *
 Lipsius (Just.) illustravit
 Stoicam philosophiam.
 H. 80.
 Logica quid? L. 1
 est vel naturalis vel ar-
 tificialis. L. 2
 agit de veritate certa
 vel probabili. L. 3
 ejus utilitas. L. 4
 Lombardus (Perr.) Scho-
 lasticus. H. 100
 Lullus (Raim.) novi phi-
 losoph. systematis in-
 ventor. H. 105
 Lutherus sordibus Schola-
 sticorum Ecclesiam pur-
 gare voluit. H. 102
 Luxuria quid? M. 40 *
- M
- M** Achiavellismi origo.
 H. 119
 ejus affectæ. H. 120
 Magi Persarum philoso-
 phiæ ac sacris præerant.
 H. 25
- de Deo male sentiebant.
ibid. 26
 eorum principia. *ibid.*
 eorum reliquæ in Per-
 sia. H. 27
 Arabum Magi. H. 28
 Magnificencia quid? M.
 231
 Malum quod avertit ma-
 jus malum fit bonum.
 M. 152
 ex duobus minimum eli-
 gendum. *ibid.*
 Manichæismus unde? H.
 26
 Marius (Sim.) circumjo-
 viales scivit. H. 106 *
 Meditatio quid? L. 161
 Megarica schola, cujus
 auctor Euclides. H.
 62
 hujus successores. *ibid.*
 operam præcipue dabant
 Logicæ. *ibid.* 63
 inde & varie dicti.
ibid.
 Diogenis de hac schola
 judicium. *ibid.*
 a septicismo & atheis-
 mo non fuit immunis.
 H. 63
 principia. *ibid.* *
 Melancholicum Tempera-
 mentum. vid. *Tempera-*
mentum.
 Melancholicorum chara-
 cter. M. 60
 signa physiognomonica.
 M. 120

- Melancholico. - cholericum
 quanam? M. 63
 sanguinei. *ibid.*
 Melanchthon (Phil.) scho-
 lasticam philosophiam
 conservavit. L. 102
 Memoria quid? M. 12
 Mendacium quid? M. 237
 Mens hominis essentialis
 pars. M. 12
 est immaterialis, & sic
 spiritus. *ibid.*
 est indestructibilis & im-
 mortalis. M. 13
 suarum perceptionum sibi
 conscia. *ibid.*
 ejus præstantia. M. 14
 de ejus felicitate maxi-
 me cogitandum. M.
 14
 ejus facultates. M. 15, &
 16
 inter se non conten-
 dunt. M. 283
 eam cognoscimus, vel
 comparate vel absolu-
 te. M. 252
 Methodus *synthetica* quid?
 L. 162
 quid ad eam requiratur?
ibid. 163, 164
 evitanda præjudicia. L.
 165
 utilis ad eam dubitatio.
ibid.
 incipit ab experientia.
 L. 168
 regulæ observandæ. *ib.*
 169, 170, usque 180
Analytica quid, & quo-
 modo instituenda? *ibid.*
 229, 230
 docendi dogmatica, pa-
 rænetica, characteristi-
 ca. M. 4
 Excerpti. L. 185, 187
 Mythologica quid? M. 5
 Meticulosus quis? M. 112
 Mæius (Joh.) tubos opti-
 cos scivit. H. 106^x
 Merus quid? M. 38
 Milton (Jo.) fautor Monar-
 chomachismi. H. 120
Mitæus *Spontica* quid? M. 238
 Miscelliones philosophi
 Eclectici a sectariis dice-
 bantur. H. 91^x
 Misericordia Dei quid?
 M. 201
 Modi qui & quotuplices?
 L. 31
 syllogismorum absurdi
 nihil continent. L. 84
 Moderatio quid? M. 238
 ejus vitium oppositum.
ibid.
 Modestia quid? M. 233
 ejus vitium oppositum.
ibid.
 Monarchomachismi origo.
 H. 119
 ejus affectæ & propu-
 gnatores. H. 120
 Moralia cadunt sub de-
 monstrationem. M. 3
 Moralis Philosophia. vid.
Philosophia.
 Mores quid? M. 69
 ani-

animi sequuntur temperamentum corporis .
 H. 56. 57
 boni virtutem, mali vitia constituunt . M. 70
 Moriens homo pravus quid sentiat? M. 106 *
 Mors quid operetur in iis, qui vitiis obnoxii? M. 106
 quatenus malum? M. 153
 voluntaria nunquam bona . *ibid.* *
 in se non est indifferens . M. 154
 Morbos corporis facilius sentimus, quam animi . M. 264
 illos amoliri studemus, non aequae hos . *ibid.* 265
 Moschus Phoenicum philosophus . H. 34
 male confunditur cum Mose . H. 35 *
 Musicam primus docuit Pythagoras . H. 41
 Mystico Chemici in plures familias abierunt . H. 116
 eorum principia . *ibid.* 117

N

Nationum integrarum diversa temperamta . M. 66

Naturalis Logica . vid. *Logica* .
 Nizolius (Marius) impugnat Aristotelem . H. 113
 Nominalis definitio . vid. *Definitio* .

O

Occam (Guil.) scholasticus . H. 100
 Odium quid? M. 37
 Odii signum . M. 110
 Opinio quid? L. 151
 Oppositio quid? L. 69
 est vel contraria, vel subcontraria vel contradictoria . L. 70
 harum regulæ . L. 71
 Oracula gentilium nomen divinæ revelationis non merentur . M. 310
 sed fraudes produunt . *ibid.*
 Orōsius quo consilio Ormestani scripserit? L. 107 *
 Orpheus, Thracum Philosophus . H. 35

P

Paracelsus (Theophrastus) Chemiam detexit . H. 106
 Paralogismus quid? L. 100
 Patricius (Franc.) impugnat Aristotelem . H. 113

- Parere Deo quid? M. 202
 Patientia quid? M. 234
 vitium oppositum. *ibidem*.
 Patres qui Platonem secuti? H. 71
 Persarum Zoroaster quis? H. 24
 eorum Magi. *vid. Magi*.
 Pharisei. simillimi fuerunt sectæ Stoicorum græcæ. H. 16*
 Philolaus primus motum telluris inculcasse dicitur. H. 43*
 Philosophia quid? H. 1
 non est vulgaris, sed solida cognitio. *ibid.*
 non suppeditat præcepta de sempiterna felicitate. H. 6
 Sceptica quid? H. 4
 ejus origo. H. 97
 Traditionaria quid? *ibid.*
 Sectaria quid? *ibid.*
 Dogmatica nomen Philosophiæ meretur. H. 3
 male dividitur in veram & falsam, scepticam & dogmaticam. H. 5
 Eclectica. H. 91
 auctor ejus est Potamon. H. 93
 qui hanc methodum sequuti? H. 94. 95. 96
 Instrumentalis quid? H. 7
 Theoretica quid? *ibid.*
 Theoreticæ partes. H. 8
 Practica quid? & quid comprehendat? H. 9
 hæc versatur circa cognitionem boni. M. 1
 flectit voluntatem ad bonum adpetendum. M. 4
 est porro vel barbarica, vel Græcæ. H. 11. & 12
 Philosophi Eclectici. H. 97
 Miscelliones a sectariis dicti. H. 91*
 antiquissimi eorum. H. 92
 Sceptici eorumque varia nomina. H. 97. & *
 Italici originem debent Pythagoræ. H. 39
 noviores de scientiis practicis magis cogitarunt. H. 118
 Phlegmaticum Temperamentum. *vid. Temperamentum*.
 Phlegmaticorum character. M. 61
 signa physiognomonica. M. 120
 Phænomena physica non explicanda ex hypothesei metaphysica. L. 147
 Physiognomonica signa ex lineamenti desumpta a certa? M. 125
 Pietas quid? M. 227
 ejus

- ejus vitia opposita. M. 228
 de Pineda (-Joh.) ejus de Patriarchis opinio. H. 14 *
 Plato, ejus vita. H. 64. quid limini scholæ inscripserit? *ibid.* principia. H. 65. 66 finxit Dæmones Deosque juniores præter Deum. *ibid.* 67 animam partem celestem credidit. *ibid.* modus quo ea purgeretur. *ibid.* quid de beatitudine statuerit? H. 68 commendavit virtutem. *ibid.* quomodo virtutes dividerit? *ibid.* ejus successores & horum inter se dissensus. H. 69. 70. 71
 Platonici recentiores. H. 71
 Poetæ antiquissimi Græcorum Philosophi. H. 38
 horum philosophiæ interpretatio obscura. *ibid.* qui eam susceperint? *ibid.*
 Pœnitentia quid? M. 38 a S. Porra (-Durandus) Scholasticus. H. 100
 Porra (-Jo. Bapt.) tubos opticos scivit. H. 106 *
 Possidonius philosophus in schola Zenonis. H. 79
 Possibilitas quid? L. 149 non confundenda cum hypothesi. L. 148
 Postulatum quid? L. 58 non indiget probatione. L. 59
 Potamon auctor philosophiæ Eclecticæ. M. 93
 Præcepta philosophica non sufficiunt ad æternam felicitatem. M. 299. 300. & 301
 Prædicabilia quænam? L. 34
 Prædicatum quid? L. 51
 Præsumptio quid? L. 151. & *
 Preces quid operentur? M. 278
 Probabilitas quid? L. 130. ejus principium. *ibid.* quoduplex? L. 132
 Hermeneutica quid, & ejus fundamentum? L. 133
 Historica quid, & ejus fundamentum ac regulæ. L. 134. usque 140
 Moralis vel Politica quid? L. 142
 Physica quid, & ejus regulæ? L. 143. usque 146
 Problema quid? L. 60. 175 pro-

- probandum est. L. 61.
 176
 Proclus specula caustica
 invenit. H. 106 *
 Propositio quid? L. 49
 constat subjecto & præ-
 dicato. L. 50
 est vel affirmativa vel
 negativa. L. 52
 vel universalis, particu-
 laris, & singularis.
ibid. 53
 quando debeat esse uni-
 versalis, quando par-
 ticularis? L. 57
 Modales quænam sint?
 L. 54
 necessariæ fundamentum
 sunt demonstrationis
 directæ. *ibid.* *
 impossibiles fundamen-
 tum indirectæ demon-
 strationis. *ibid.*
 Exponibiles quænam &
 cur ita vocentur? L.
 55. 56
 omni propositioni inest
 thesis, & hypothesis.
 L. 57
 quotuplici modo una ex
 altera fluat? L. 65
 Proprium quid? L. 34
 Propensiones quomodo
 vincantur. M. 288. us-
 que 291
 non vincimus, quando
 in cretum secedimus.
 M. 292
 earum vanitas ac mi-
 seria in memoriam re-
 vocanda. M. 293
 pugna cum eis sæpe re-
 petenda. M. 294
 Prudentia falso habetur
 pro virtute. M. 218
 Pudor, ejus signa. M.
 116
 subrusticus. M. 237
 Pufendorffius (Sam.) Jus
 naturæ excoluit. [H.
 118
 Pugna rationis & adpe-
 titus sensitivi. M.
 283
 cum cupiditatibus. *ibid.*
 284
 cum imaginatione. *ibid.*
 285
 cum adfectibus nascenti-
 bus & jam vires ad-
 quirentibus. *ibid.* 286.
 287
 cum vitiis & propensio-
 nibus. *ibid.* 288
 Purgatorium Platonicum.
 H. 67 *
 Pyrrho, auctor Philoso-
 phiæ Scepticæ. H. 97
 ejus sectatores. H. 98
 Pythagoras.
 scriptores de ejus vita,
 ac dogmatibus. H.
 40
 primus docuit Geome-
 triam, Musicam & Ari-
 thmeticam. H. 41
 quomodo philosophiam
 deserviverit? H. 42
 ejus

ejus de mundo opinio. Reminiscencia quid? M.
H. 43. 22

hominis essentiam in so- Republicains in Anglia.
lâ mente positam sta- H. 120

tuit. H. 44. Revelatio quid? M. 303

mentem esse particulam ejus necessitas. M. 304

essentia divina. *ibid.* Deus voluit, ut omni-
2. Fanaticismo non alie- bus innorescat. *ibi-*
nus fuit. H. 45 dem. 305

non expilavit Judæorum debet esse divina. 302.
scrinia. H. 15 308

ejus discipulorum clas- ea non est divina, quæ
ses. H. 41 * id inculcat, quod jam

Pythagorei mundum me- rationis est. M. 306

diam terram continere ostendit sufficientia me-
afferebant. H. 43 * dia Dei justitiæ satis-

eorum systema mundi. faciendi. M. 307
ibid. debet esse antiquissima.
M. 309

R

& non immutata. *ibi-*
dem.

una vera est. M. 304

Rajus (Joh.) anatomi- Rigor nimius quid? M.
ciam plantarum in- 238

venit. H. 106 Rusticitas quid? M. 237

Ramus (Petr.) dialecti- cam tantum excoluit.

S

H. 105. & * Aristotelem impugnat.

Sabbæorum philoso-
phia quæ? H. 19

H. 113

Sanchuniathon Phœni-
cum philosophus. H.

Ratio recta quid? H. 2
L. 119

35
scripsit *φινικία*. *ibi-*
dem. *

bene ratiocinatur. *ibi-*
dem.

ejus cognitio vel apo- Sanguis ex quibus parti-
dictica vel probabilis. bus constet? M. 19

ibid.

ejus effectus. M. 51

Relationum innumeræ Sanguineum Tempera-
sunt species. L. 31 men-

- mentum. vid. *Temperamentum*.
- Sanguineorum character. M. 95
- eorum signa physiognomonica. M. 120
- Sanguineo-cholerici quinam? M. 163
- Sanitas quatenus bonum quoddam? M. 155
- Sarpus (Paul.) circulationem sanguinis perspectam habuit. H. 106*
- Scenica urbanitas. vid. *Urbanitas*.
- Sceptica philosophia. vid. *Philosophia*.
- Scheinerus (Christ.) maculas solares observavit. H. 106
- Schellius (Ratbodus) Monarchomachismi fautor. H. 120
- Scholastici vapulant ob inuiles speculationes. H. 6
- hujus sectæ antesignani. H. 100
- inquinarunt Philosophiam & Theologiam. H. 101
- quidam horum errorum insignes effectus. *ibidem*.
- Scholion quid? L. 63
- Scientia quatenus bonum? M. 156
- quæ sit ad eam prima via? M. 250
- Scotus (Jo. Duns) Scholasticus. H. 100
- Scribentium officia. L. 247. usque 255
- Scriptionum præcipua genera: M. 246
- Scriptura sacra quid? M. 313
- quid contineat? M. 314
- antiquissima est. M. 316
- & non immutata. *ibidem*.
- Scrupulus quid? L. 154
- Sectaria Philosophia. vid. *Philosophia*.
- Sectarii quinam? H. 4
- Seldenus (Jo.) Jus nat. excoluit. H. 118
- Sennertus (Dan.) Chemicam invenit. H. 106
- Sensio, ab ea incipit omnis cognitio. L. 23
- ponit organa sensoria & quid requirat? L. 115. 116. 117. 118
- Sensus rite limitati non fallunt. L. 24. & 114
- quid? M. 25
- quot? M. 26
- Septalius (Lud.) Microscopia scivit. H. 106*
- Sermo quid? M. 126
- in eo spectatur forma seu stylus. M. 127
- & materia. M. 132. 133. 134

- Simulatio ejus effectus .
 M. 135
 Sophistæ quinam ? L.
 101
 Sophismata dicuntur et-
 iam fallaciæ. *ibid.*
 Socrates, ejus vita. H.
 51
 bellum indixit sophistis .
 H. 52
 purgavit philosophiam a
 superstitionis Deorum
 cultibus. *ibid.*
 eamque traduxit ad vi-
 tam communem. *ibi-*
dem.
 de Deo & mentis im-
 mortalitate præclare
 sensit. H. 53
 excoluit philosophiam
 moralem. H. 54
 ipse nihil scripsit. H.
 55
 ejus discipuli. H. 56
 Sorites quid ? L. 86
 Species quid ? L. 34
 Spes quid ? M. 38
 Spiritus substantia cogi-
 tans. L. 31
 Spinoza (Bened.) an
 Cartesii discipulus ? H.
 115
 ejus atheismus. *ibid.*
 Status noster miserrimus .
 M. 260
 quomodo cognoscen-
 dus ? M. 267. usque
 273
 Stoici logicam ad super-
 stitionem usque colue-
 runt. H. 80
 quem ordinem in phy-
 sics servaverint. H.
 81
 eorum principia. *ibid.*
 doctrina de Deo. H.
 82
 philosophia moralis .
 H. 83
 Stylus, ex eode propen-
 sione scribentis judica-
 tur. M. 127*
 ambitiosi & cholericæ .
 M. 128
 sanguinei & voluptuo-
 si. M. 129
 melancholici. *ibid.*
 ad elegantem quale
 requiratur tempe-
 ramentum ? M.
 131
 Stultus perperam leges
 divinas rituales a Sab-
 bæorum ritibus repe-
 tit. H. 30
 Subdivisiones, quid de
 iis sentiendum ? L.
 48
 Subjectum quid ? L. 51
 Substantiæ, eas ipsas non
 cognoscimus. L. 32
 Syllogismus quid ? L. 73-
 75
 est instar regulæ de tri-
 bus. L. 74-79
 quatuor ideæ eum vi-
 tiosum reddunt. L.
 76

- constat tribus terminis. L. 77
 ejus figura. L. 80. usque 83
 compositi quinam? L. 87
 & in forma & materia se recte habere debet. L. 99
 Sinenſium philoſophia. H. 34
 redolet Spinoziſmum. *ibid.*
 Synthetica Methodus. *vid. Methodus.*
- T
- T** Almud Judæorum fabulas continet. M. 312
 Temperantia quid? M. 217
 ejus vitium oppoſitum. M. 230
 Temperamentum quid? M. 51
 Cholericum quid? M. 52
 Melancholicum quid? M. 53
 Sanguineum quid? M. 54
 Phlegmaticum quid? M. 55
 nemo uno eoque ſolo præditus. M. 62
 unum prædominatur. *ibid.*
- ea mutantur pro diverſitate ætatis. M. 64
 eorum effectus. M. 65
 Teſtimonium divinum ſummum gradum fidei attingit. L. 141
 Thales Mileſius ſecta Jonicæ conditor. H. 46
 Theodorus novam ſectam conſtituit. H. 57
 qua philoſophia nihil deteſtabilius. H. 58
 ejus principia. *ibid.*
 atheiſmum liberrime profeſſi Theodoriani. H. 59
 Theorema quid? L. 60. 75
 præbatione indiget. L. 61. 176
 Thomæſus (Chriſt.) Jus Nat. excoluit. H. 118
 Timere Deum quid? M. 202
 Toricellus barometra invenit. H. 106
 Traditionaria Philoſophia. *vid. Philoſophia.*
 Tranquillitas animi quid? M. 207. 208
 ejus cauſæ & effectus. M. 209. uſque 216
 Triftitia quid? M. 38
 Tſchirnſhausius ſpeculorum cauſticorum inventor. H. 106

V

- V**alerius Magnus ba-
rometra cognita ha-
buit. H. 106*
- Valla (Laur.) impugnat
Aristotelem. H. 113
- Velthuyfius (Lamb.) Ju-
ris nat. scriptor. H.
118
- Veracitas quid? M. 237
- Verecundia quid? *ibid.*
- Veritas quid? L. 93
est vel Metaphysica vel
Moralis vel Logica. L.
94. 95
vel certa vel probabilis.
L. 107. 108, 113.
est vel in idea simplici vel
in judicio vel in ratioci-
natione. L. 96. 97
reperitur vel meditando
vel legendo. L. 1*
quomodo investigetur?
L. 160
inventae quomodo propo-
natur? *ibid.*
- Virtus homini natura non
ineft. M. 71
quid? M. 217
semper cum studio inqui-
rendi Deum conjun-
cta. M. 218
confiftit in habitu. M.
219
numquam fponte contra
voluntatem divinam
agit. *ibid.*
- omnes inter fe conne-
ctuntur. M. 220
una tantum eft. *ibid.*
confiftit in emendata
mente. M. 221,
quomodo differat a ju-
fte agere? *ibid.**
ejus norma eft voluntas
divina. M. 222
obfervat mediocritatem.
M. 223
verfatur circa varia obje-
cta, & varia inde for-
titur nomina. M. 226
eft Dei donum. M.
278*
absolute bona eft. M.
157
an fit summum bonum?
M. 173
- Vita bonum praestantif-
simum. M. 153
vegetativa durat, quom-
diu fanguis circulatur.
M. 46
fenfitiva quid? & ejus ra-
tio. M. 47. 48
- Vitia quid? M. 72
tria funt capitalia. M.
74
eorum cauffa. M. 94
diverfimode mifcentur.
M. 95
ægre cognofcuntur eo-
rum characteres. *ibid.*
iis obruti infeliciffimi.
M. 98. & 105
& quæ hujus rei cauffa?
M. 99. 100. & 101

ex eis proficiscuntur calamitates. M. 104
 sunt causa malorum. M. 262. vide & Propensiones.
 Per se ipsa puniuntur. M. 262
 Universalia quænam? L. 34
 Voluntas revera datur. M. 28
 est libera. M. 29
 ejus actus. M. 30
 ejus cognitio quomodo instituenda. M. 255. 256
 magis adfectibus quam rationi servit. M. 284
 Voluptas unde oriatur? M. 40
 quid? M. 81
 quotuplex? *ibid.*
 Voluptuosorum character. M. 82. usque 86
 eorum signa. M. 113

Urbanitas quid? M. 237

X

X Enophanes sectæ Eleaticæ auctor. H. 84

Z

Z Elotypia unde? M. 42
 ejus characteres. M. 117
 Zeno auctor sectæ Stoicæ. H. 78
 ejus successores. *ibid.*
 Zosimus Chemiæ peritus fuit. H. 106*
 Zoroaster Chaldæorum philosophus. H. 21
 ejus oracula, quæ adhuc extant, genuina non sunt. *ibid.*
 ab eo differt Persarum Zoroaster. H. 24

F I N I S.

Crates 2 -- :-

pag. 84. sensionem :- sensio num -

